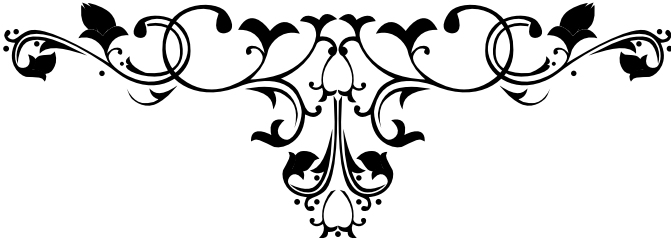

BAKIRGAN KİTABI

Prof. Dr. Mustafa Sever

İnceleme Araştırma Dizisi
Yayın No:55

BAKIRGAN KİTABI

Yazar

Prof. Dr. Mustafa Sever

Editör

Prof. Dr. Funda Toprak

Yayın Koordinatörü

Harun Sarıgül

ISBN: 978-9944-237-68-0

Baskı Tarihi: Ağustos 2018

© Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuğuoğlu Sokak. No: 30
06490 Bahçelievler/ANKARA
Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 223 34 29
www.ayu.edu.tr yayinlar@yesevi.edu.tr

Tasarım ve Baskı

aren

Aren Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.

Ziya Gökalp Cad.

Dr. Mediha Eldem Sok.

No: 38/15 Kızılay/ANKARA

Tel:0312 430 70 81

Kitapta ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmazlar.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	5
Önsöz.....	7
Bakırgan Kitabı	11
Bakırgan Kitabı'nda Anlatım Özellikleri.....	17
Bakırgan Kitabı'nda İmân ve İbâdetler	21
a-İmân	21
b-İbâdetler	61
Sonuç	69
HİKMET VE KISSALAR.....	79
Dizin.....	321
Sözlük	329
Kaynaklar	377

SUNUŞ

Ahmet Yesevî ile başlayan hikmet söyleme geleneği, kendinden sonra gelen takipçileri tarafından da devam ettirilerek Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olmuştur. Birçok mutasavvıf şair tıpkı Ahmed Yesevî gibi hikmetleriyle insanı eğitmeyi, onun mükemmel bir varlık haline gelmesi için bilgi ve birtakım beceriler kazanması yolunda onu yönlendirmeyi gaye edinmiştir. Kur'ân-ı Kerim ve Peygamber'in sünnetine bağlı kalarak hikmetlerini söylemiş, İslâm'ın emir ve yasaklarının daima hatırdâ tutulduğu bir yaşamı önermiştir.

Bu geleneğin en önemli temsilcisi, Ahmet Yesevî'nin üçüncü halefi, Yesevî tarzındaki hikmetleri ve menkıbeleriyle Türkler arasında da büyük bir şöhret ve nüfuzu olan Süleymân Hakîm Ata'dır. O, gerek şekil gerekse içerik açısından mürşidi Ahmed Yesevî'yi takip etmiş ve Yesevî müridleri arasında hikmet geleneğini sürdürmede en müstesna yeri kazanmıştır. Hatta farklı şairler tarafından meydana getirilen ve Yesevî tarzı hikmetleri ihtiva eden Bakırgan Kitabı da tarihi süreç içerisinde Süleymân Hakîm Ata'ya isnat edilmiştir.

Bakırgan Kitâbı'nın Süleymân Hakîm Ata'nın eseri olarak görülmesinde, kitaptaki ilk şiirin ve en fazla hikmetin Süleymân Hakîm Ata'ya ait olması gibi hususlar önemli yer tutmuştur. Bir diğer husus ise yerleştiği yer olan Bakırgan'dan dolayı Bakırganî olarak anılmasıdır.

Süleymân Hakîm Ata'nın eseri olarak bilinen Bakırgan Kitâbı, 12.-18. yüzyıllar arasında yaşamış değişik şairlerin şiirlerinden meydana gelen antoloji özelliğinde bir eserdir. Eserde Süleymân Hakîm Ata'nın yanı sıra, değişik zamanlarda yaşamış İkânî, Şems-i Özkendî, 'Abidî, Meşreb, Şemsü'-dîn, Nevâî, Kul Şerîf, Hudâdâd, Fakîrî, Kul Nesîmî, Kâsım, Gedâî, Hâfız, Huzûrî, Râcî, Behbûdî, Miskîn, Şehâ Şuhûdî, Gazalî, Tufeylî, Sâdıkî, Bahüuddin ve Hatâyî Sâkî mahlaslı şairlerin de şiirleri bulunmaktadır.

Hakîm Süleymân Ata ile beraber aynı çizgide ilerleyen birçok şairin hikmetlerinin yer aldığı bu eserin üniversitemiz tarafından basılmasının doğru olacağını düşünerek elinizdeki bu kitabı hazırladık. Bakırgan Kitabı adlı eserin hazırlanmasında emeği geçen Prof. Dr. Mustafa Sever'e şahsım ve üniversitem adına en kalbi şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Musa YILDIZ

Mütevelli Heyet Başkanı

ÖNSÖZ

İslâmiyet'in benimsetilmesi ve yaşanılması sürecinde Ahmed Yesevî başta olmak üzere, O'nun ardından gelen, İslâmiyet'i Kur'an ve hadîsler çerçevesinde çevrelerindeki insanlara anlatmak, inanma ve ibâdet usullerini benimsetmek yönünde kendilerini görevli sayan Yesevî dervişlerinin, sanat kaygısından ve lirizmden uzak söyledikleri, dil ve şekil açısından geleneksel Türk şiiri özelliklerini taşıyan şiirlerine Türkistan'da "hikmet" adı verilmiştir. Gerek Ahmed Yesevî gerekse ardılları tarafından hikmet söyleme ve kıssa anlatma bir gelenek hâlini almıştır. Bakırgan Kitâbı, işte bu geleneğin bir ürünü olarak değişik zamanlarda yaşamış (12.yy-18.yy) mutasavvıf şairlerin hikmet ve kıssalarını muhtevidir. Kitâp, Süleymân Hakîm Ata'nın eserleri arasında sayılmaktadır. Bunun nedeni, muhtemelen kitabın hem O'nun bir hikmetiyle başlamış olması hem de kitapta en fazla hikmetin (46 tane) O'na ait olmasıdır.

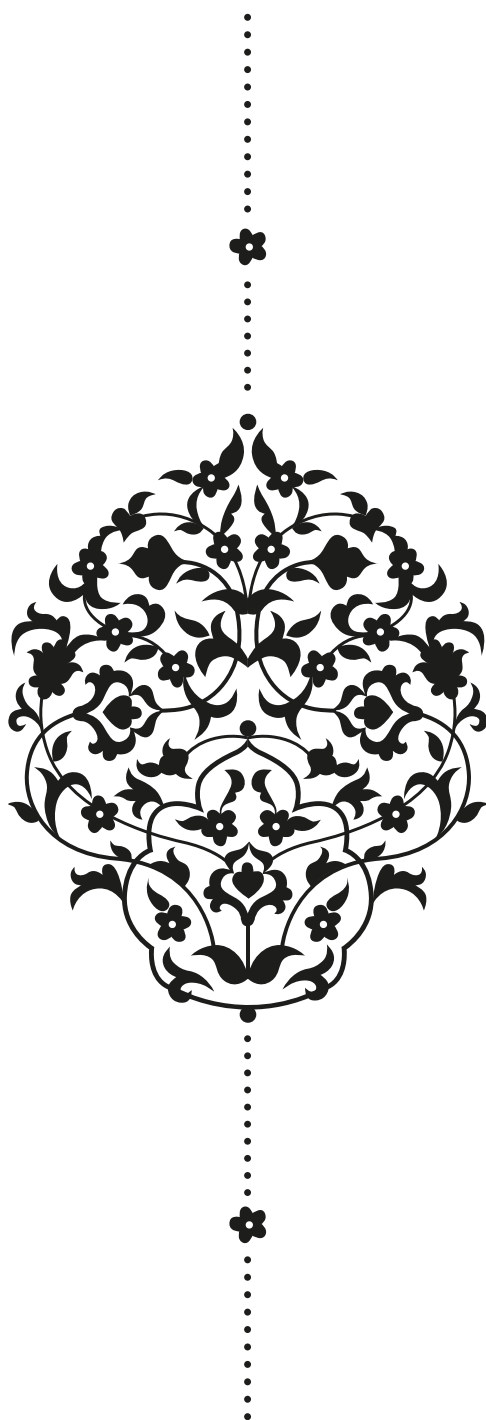
Çalışmamızda temel alınan eser olan Bakırgan Kitabı, Tataristan/Kazan'da Galimcan İbrahimov Dil, Edebiyat ve Tarih Araştırmaları Enstitüsü Türkçe Yazmaları, Kol.39, Liste 1-2/734 numarada kayıtlı 96 varaklık talik kırması el yazısı ile yazılmış kitaptır. Çalışmamızda bu kitabın varak numaraları 734/- şeklinde verilmiştir. Kitabın sonuna doğru bazı varaklar, birbirine yapışmış olduğundan okunamamıştır. Bu eksikliği, Kazan'da (h.1314) 1896'da ve (h.1319) 1901'de taşbasma olarak neşredilmiş 80 sayfalık Bakırgan Kitabı'yla gidermeye çalıştık. Çalışmada, bu kitap, alındığı Atatürk Ün. Kütüphane kayıt numarasına göre 1046/- şeklinde kullanılmıştır.

Çalışmamız, Süleymân Hakîm Ata ve Bakırgan Kitâbı hakkında verilen bilgiyle başlamakta, ardından îmânın ve İslâm'ın şartları çerçevesinde Bakırgan Kitâbı'ndaki hikmetler ve kıssalar değerlendirilmektedir. Sonuç bölümünden sonra hikmetler ve kıssalar yer almaktadır. Ayrıca, kitabın sonunda, hikmet ve kıssaların daha iyi anlaşılması düşünülerek bir de sözlük konulmuştur.

Yazıya geçirildikleri yüzyıllardan sonra, günümüz araştırmacılarınca değişik kütüphanelerde tespit edilen Bakırgan Kitâbı gibi, pek çok eser, okunup latin harflerine aktarılmakta ve yayınlanmaktadır. Yayınların yanında, Türk Dünyası'nın pek çok yerinde yapılan sempozyumlarda, kongrelerde bu eserler ve eser sahipleri üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Oldukça sevindirici ve umut verici böylesi çalışmaların artık işlenmesi, güncele taşınması, yani yaşanan süreçte değerlendirilmesi, eğitimde, edebiyatta, sinemada, müzikte, plastik sanatlarda, vd. alanlarda kullanılması gerekmektedir. Küresel çağ adı verilen yaşadığımız süreçte bu bir zorunluluktur. Çünkü, yaşanan süreçte ya kendimiz olarak kalacağız ya da başkalarını taklit ederek kendimizden uzaklaşacağız. Kendi değerlerinden uzaklaşan milletlerin tarih sahnesinden silindikleri gerçeğini idrak ederek günümüz insanının maddî-manevî hayatını yönlendirmede bu eserler ve şahsiyetler birer örnek olarak etkin şekilde kullanılmalıdır.

Bu çalışmanın vücut bulmasında başta, yukarıda künyesi verilen yazma nüshayı gönderen Ramil Hüsnillîn'e, Türk kültürüne yaptıkları katkılar dolayısıyla Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı'na, kitabın yayın aşamasındaki gayretlerinden dolayı Harun Sarıgül'e, kitabın editörlüğünü yapan Prof. Dr. Funda Toprak'a, yayınlanmasını sağlayan Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Musa Yıldız'a kalbî şükranlarımı sunarım.

Prof. Dr. Mustafa SEVER

BAKIRGAN KİTABI

Asıl adı Süleymân olan Hakîm Ata, Harizm'de doğmuş, 1186 yılında (Hicrî 582) Bakırgan'da vefât etmiştir. Süleymân Hakîm Ata yerleştiği yer olan Bakırgan'dan dolayı Bağırğânî/Bakırganî olarak da anılmıştır. Hoca Ahmed Yesevî'nin müridlerinden olup aynı zamanda onun üçüncü ve Türkler arasında en tanınmış halifesidir. Bu konuda Şeyh Safiyyuddin'in (1503) eseri Reşahâtu Ani'l Hayât'ta şu bilgi verilmektedir: “Üçüncü halife... Türk ermişlerinin büyüklerinden... Dervişlik hâllerinden Türkçe nakilleri Türkistan'da pek meşhur ve dilden dile gezici.” (s. 13)

Sabit olan bilgilere göre Harizm'de ikamet eden Hakîm Ata, çevresindeki halkı irşâd ile uğraşan bir mutasavvıftır. Ali Şîr Nevâyî (1441-1501), Nesâyimü'l-Muhabbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve (1496) adlı eserinde “Hakîm Ata rahimehu'llâhu ta'âlâ... Atı Süleymândur. Ve Hâce Ahmed-i Yesevî kudise sırruhunun mürididir. Hemânâ Hâce bir kün tabhî buyurgandurlar matbahî otun yitmeydür dip kilgendür. Alar ashâbka digendürler ki yazıdın otun tirip kiltürür. Ve ol zamân yağın yagadur irkendür. Ashâb kim otun tirüpdürler, alar hıdmetiga kilgünçe yağın cihetidin otunlar öl bolgandur. Ve Hakîm Ata tirgen otunlarını tonıga çırmay kuruk kiltürgendür. Hâce hazretleri digendürler ki ay ferzend, hakîmâne iş kıldın. Ve alarga bu lakab andın kalgandır. Ve Hakîm Ataga hikmet tili gûyâ bolupdur, andak ki anın fevâyidi etrâk arasında meşhûrdur. Ol cümledin biri budur kim

Tiki turgan бүtedür,
Barganlarını yutadur.
Barganlar kilmes boldı,
Meger menzil andadur.”
(Eraslan 1979a:384)

ve yine Hazini (1534-?), Cevâhîr-ü'l- Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr (1593, Yesevi Menakıbnâmesi) adlı eserinde Ahmed Yesevî'den bahsederken “Menkûldur ki şeyhü'l meşâyih-kuddise sırruhu'l-'azîz hazretlerinin mükemmel on iki bin velâyet-me'âb kerâmât-ı iktisâb kâmil-i mükemmel ashâb-ı suffesi varıdı. Kış u yaz ehl-i müşâhede devâm u dâre-i huzûr-ı şerîflerinden mutlakâ gaybetleri yok idi. Sâ'ir meşâyihden mâdâ ki meşârik u megârib-i 'âlemde irşâd u ruhsatları ile münteşir olup halku'llah-ı ta'âlânun terbiyet ü da'vetlerine şâgiller idiler. Ol cümleden biri Sûfî Muhammed Dânişmend Zernûkî ikinci Süleymân Ata üçüncü Baba Maçın dördüncü Emîr 'Alî Hakîm beşinci Şeyh Hasan Bülğânî altıncı İmâm Mergazî yedinci Şeyh 'Osmân Magribî.” (Okuyucu 1995:45-46).

Hakîm Ata, Ahmed Yesevî'nin diğer halifelerinden önce vefât ettiyse de yine epeyce bir süre irşâd mesnedinde kalır ve tarikata mensup müridlerin büyük bir kısmı etrafına toplanır. Zevcesi an'anaye göre hükümdar Bugra Han'ın kızı Anber'dir. Anber'den Muhammed, Asgar ve Hubbî adlarında üç oğlu olmuştur. Bunlardan ilk ikisini Caru'llah 'Allâme Şeyh adlı bir âlimden ders almaları için Harizm'e gönderirler. Onlar da Harizm'de kerametler göstererek etraflarına pek çok mürid toplarlar. Hubbî ise, babasının yanında kalır. Görünüşte dağlarda, kırlarda avcılık ederek günlerini geçiren Hubbî, gerçekte mânen çok yüksek bir mertebeye erişir, babasını aşar. Bu durumdan rahatsız olan Hakîm Ata, Hubbî'ye “Bir postta iki velînin oturamayacağını” söyler. Bu söz üzerine Hubbî, anasıyla vedâlaşıp kefenini giyerek hücreğine girer, kaybolur. Geride kefeni kalmıştır. Oğluna karşı yaptığı bu hareket Tanrı katında cezalandırılır. Hakîm Ata'ya mâlûm olur ki Hubbî Hoca eğer yaşasa neslinden altmış velî gelecekti. Mâdemki bu olmamıştır, bunun kefareti olarak vefâtından sonra Hakîm Ata'nın üzerinden kırk yıl su akacak; günahı ancak bu yolla temizlenecektir. Gerçekten de öyle olur, Hakîm Ata'nın vefâtından sonra Amuderyâ nehri Bakırgan (Akkurgan) şehrini basar ve Hakîm Ata'nın türbesi üzerinden kırk yıl süreyle su akar. Kırk yıl sonra sular çekilir, fakat türbenin nerede olduğu bilinemez. Sonunda Hakîm Ata'nın mânevî işaretleriyle Celaledin Hoca adlı biri, Hoca'nın kabrini bulur ve üstüne yüce bir yapı inşa eder.

Hakîm Ata, Hazinetü'l-Asfiyâ'daki (İA 1993/5:101) kayda göre 1186 (h.582) yılında vefât etmiştir:

Çü peyvest bâ-ahkâm el-hâkimîn
 Hakîm-i cihân ehl-i hikmet Hakîm
 Be-sâlaş bi-hân âftâb-i zemân
 Ve ger hem bi-dân ehl-i hikmet Hakîm

Hakîm Ata'nın birçok halifesi olmuştur. Bunların en tanınmış Zengi Ata'dır. Zengi Ata'nın müridleri ise Uzun Hasan Ata, Seyyid Ata, Sadr Ata ve Bedr Ata'dır.

Hakîm Atanın hakkındaki bilgiler, çeşitli menkabelere dayanmaktadır. Bu bilgilere göre (Köprülü1984:88) Hakîm Ata, çocukluğunda mektebe giderken diğer çocuklar gibi Kur'an'ı boynuna asmayıp el üstünde hürmetle götürür. Mektepten çıkınca yüzünü mektebe arkasını eve döner. Bir gün Ahmed Yesevi, mescid eşliğinde otururken bu durumu fark eder. Hoşuna giden bu hâlden sonra mektep hocasından ve Süleyman'ın anasından izin alarak çocuğu Kur'an okutmak amacıyla yanına alır. On beş yaşına kadar Ahmed Yesevi'nin yanında Kur'an tahsil eder ve ona mürid olur. Bir gün Hızır Aleyhi'sselâm Ahmed Yesevi'ye misafir olur. Hoca yemek pişirmek için bir miktar odun getirmeleri için çocukları ormana yollar. Çocuklar odunları getirirken müthiş bir yağmur başlar, bütün odunlar ıslanır ve yanmaz. Süleyman odunları ıslanmaması için elbisesine sarmış, öyle getirmiştir. Dolayısıyla da yalnız Süleyman'ın getirdiği odunlar yanar. Hızır, Süleyman'ın bu hakîmâne hareketinden dolayı kendisine "Hakîm" adını verir. Sonra mübarek tükürüğünden Süleyman'ın ağzına bırakır. Süleyman'ın içi nur dolar. Hızır, "Haydi durma feyz izhâr et" der ve Hakîm Süleyman o andan itibaren birtakım hikmetler söylemeye başlar.

Kurban ayında bir gün Yesevi tekkesinde 99 bin şeyh hazırdır. Ahmed Yesevi imâm olur ve namâza başlanır. Sağında Hakîm Ata, solunda Sûfî Muhammed Danişmend olduğu halde namâz kılınırken Hoca'dan bir ses çıkar. Cemâat, "İmâmın abdesti bozuldu" diye icâbetten vazgeçerler; lakin Hoca namâza devam eder. Hakîm Ata da tereddüt etmeksizin namâzına devam eder. Sûfî Muhammed de Hakîm Ata'ya bakarak namâzına devam eder. Nihayet selâm verildikten sonra Hoca, "Ben bunu sizin sülûktaki mertebenizi anlamak için mahsus yaptım. Yoksa, o ses benden değil, belime soktuğum bir ağaç parçasından çıktı; anlaşıldı ki benim bir tek müridim, bir de yarım müridim kemâle gelmiş, diğerleri hep nâdanmış." der ve Hakîm Ata'ya "Yarın seher vakti sana bir deve gelecek, ona bin, nerede durursa ineceğin yer orasıdır" diye buyurur. Ertesi sabah, söylenildiği gibi bir deve gelir ve Hakîm

Ata bu deveye binip deveyi salıverir. Deve Türkistan'a doğru yol alır. Horesan şehrinin batı yönünde Bî-nevâ Arkası denen yere gelip durur. Hakîm Ata'nın zorlamasına rağmen yerinden kalkmaz, bağıırır. Bundan dolayı oraya Bağırğan/Bakırğan denir. Devenin durduğu yer Bugra Han'ın at sürüsünün otladığı yer olduğu için yilkıcılar, Hakîm Ata'yı oradan kovmak isterler ve ona saldırırlar. Hakîm Ata, orada bulunan ağaçlara "Bunları tutun" diye emreder. Ağaçlar yilkıcılardan üçünü sımsıkı yakalar, diğer iki yilkıcı ise, kaçarak olanı biteni Bugra Han'a anlatırlar. Bugra Han duyduklarına pek sevinir ve "Üç gündür burnuma erenler kokusu geliyordu. Demek memleketimizde bir er peydâ oldu" diyerek olanı biteni araştırmak üzere adamlarından Abdullah Sadr'ı gönderir. Hakîm Ata ile görüşen Abdullah Sadr, onun Yesevî dervişlerinden olduğunu anlar. Yilkıcıların niye ağaçta bağlı kaldıklarının hakikatini sezince ağaçlardan "Böyle yapan böyle olur" sesi işitilir. Bu dervişin yüceliğine inanan Abdullah Sadr, geri dönüp Bugra Han'a haber verir. Bugra Han, bu dervişin yakınlığını sağlamak için kızı Anber'i ona verir. Ayrıca birçok deve, koyun, at gönderir. Hakîm Ata, hediyeleri kabul ederek oraya yerleşir. Bugra Han ve vezirleri ona mürid olurlar. Hakîm Ata'nın şöhreti buradan dört bir yana yayılır.

Çalışmamızda kullandığımız, Kazan/Tataristan'da Galimcan İbrahimov Dil, Edebiyat ve Tarih Araştırmaları Enstitüsü Türkçe Yazmaları, Kol.39, Liste 1-2/734 numarada kayıtlı 96 varaklık Bakırğan Kitabı'nda Süleymân Hakîm Ata'dan başka değişik zamanlarda yaşamış Ahmed Yesevî, Râcî, Meşreb, Şemsü'd-dîn, Kul Şerîf, Şems-i Özkendî, Miskîn, Hudâdâd, İkânî, 'Abîdî, Fakîrî, Behbûdî, Şehâ Şühûdî, Gedâî, Gazalî, Kul Nesîmî, Tufeyli, Kâsım, Sâdıkî, Nevâî, Hâfız, Bahauddin, Huzûrî, Hurremî, Hatâyî Sâkî adlarında mutasavvîf şairlerin şiirleri mevcuttur. Kitapta, bu şairlerin hayatlarına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Bakırğan Kitabı, her ne kadar Süleymân Hakîm Ata'ya ait bir eser olarak bilinse de aslında 12.-18. yüzyıllar arasında yaşamış değişik şairlerin şiirlerinden meydana gelen bir antoloji özelliğindedir. F. Yahin, (2000:3) kitabın ilk şiirinin Süleymân Hakîm Ata'ya ait olması sebebiyle kitaba Bakırğan Kitabı adının verilmiş olabileceğini belirtmektedir. Fuad Köprülü, (1984:172) Bakırğan Kitabı'nın tek bir kişiye isnad edilemeyeceğini, yalnız eserlerin şekil ve mâhiyetlerinin değil, hattâ mahlasların bile bu hususta yeterli bir delil olduğunu söyler.

Süleymân Hakîm Ata'nın hikmetleri, tıpkı şeyhi Ahmed Yesevî'nin hikmetleri gibi önce sözlü kültür ortamında dolaştıktan, halk hafızasında veya hikmet söylemeyi görev sayan dervişlerin mecmualarında dağınık şekilde yaşatıldıktan sonra muhtemelen birtakım mutasavvıfların eserleriyle de karışmış ve birçok karışık nüsha daha sonra bir araya getirilerek yazma eser olarak Bakırgan Kitabı adı altında toplanmış olabilir. Mevcut yazmalar Süleymân Hakîm Ata'ya isnad edilerek daha sonra taş basma eserler şeklinde değişik zamanlarda yayınlanmıştır. Arap alfabesiyle ilk kez 1846'da Kazan'da yayımlanan Bakırgan Kitabı, daha sonraki yıllarda da Arap ve Kiril alfabesiyle birçok kez yayımlanmıştır.

BAKIRGAN KİTABI'NDA ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Bakırgan Kitabı'nda Ahmed Yesevî ile başlayan ve muakkiplerince devam ettirilen hikmet söyleme ve kıssa anlatma geleneğine bağlı mutasavvıf şairlerin şiirleri toplanmıştır. Kitapta, Süleymân Hakîm Ata'ya ait kırk altı hikmet mevcuttur. Ayrıca, Ahmed Yesevî'ye ait on iki, İkânî'ye ait on dokuz, Şems-i Özkendî'ye ait on sekiz, 'Abîdî'ye ait on üç, Meşreb'e ait on, Şemsü'd-dîn'e ait on, Nevâî'ye ait altı, Kul Şerîf'e ve Hudâdâd'a ait beşer şiir, Fakîrî'ye ait dört; Kul Nesîmî ve Kâsım'ait üçer şiir; Gedâî'ye, Hâfız'a, ve Huzûrî'ye ait ikişer şiir; Râcî'ye, Behbûdî'ye, Miskîn'e, Şehâ Şuhûdî'ye, Gazalî'ye, Tufeylî'ye, Sâdıkî'ye, Bahüuddin'e, Hurremî'ye ve Hatâyî Sâkî'ye ait birer ve herhangi bir mahlas taşımayan şiirler olmak üzere yüz altmış dokuz şiir vardır.

Adı geçen mutasavvıf şairlerin XII.-XVIII. yüzyıl arasında yaşayıp şiirlerini eyttikleri, dahası bu şiirlerin sözlü kültür ortamında dolanımına girdiği göz önüne alınırsa, şiirlerde farklı dil ve deyiş özelliklerinin görülmesinin olağan olduğu sonucuna varılacaktır. Çünkü, şiirlerin ne zaman, nasıl yazıya geçirildiği meçhuldür. Sözlü gelenek içinde bu şiirler/hikmetler, yaşanan zamana, coğrafyaya, insan ilişkilerine bağlı olarak farklı dil ve deyiş özellikleri kazanmışlardır. Ancak, rahatlıkla söylenebilir ki şiirlerde açık şekilde Yesevî üslubu hâkimdir ve Yesevî'nin hikmetlerinde kullanılan ölçüler, şekiller, dil ve üslup kullanılmıştır. Şiirlerde *yedili, sekizli, on birli, on ikili, on dörtlü, on altılı* hece ölçüleri veya *Fâ i lâ tün/Fâ i lâ tün/Fâ i lâ tün/Fâ i lün; Me fâ i lün/ Me fâ i lün/ Fe û lün; Fâ i lâ tün/Fâ i lün*, gibi aruz kalıpları kullanılmıştır. Ancak birçok şiirde ölçü düzensiz, bozuktur. Şiirlerin yazılı edebiyatın olduğu kadar sözlü edebiyatın da malı olduğu düşünülürse, zaman içerisinde birtakım değişikliklere uğramış olacağı, ölçülerde de bozulmalara uğrayacağı kesindir. Bununla birlikte özellikle şiirlerin duraklarındaki düzenlilik, söz-

gelimi 4+4+4 şeklindeki duraklar şiirlere “ çok canlı ve hareketli bir üslup kazandırmış, âdeta bir zikir ritmi ortaya çıkarmıştır.” (Ercilasun 2000:226).

Hikmetler/şiirler genel olarak beş ile on beş arasında değişen dörtlüklerden oluşmuştur. Gazel tarzındaki hikmetler ise beş ile sekiz beyit arasında hacimlenmiştir. Bunların yanında “kıssa” şeklindeki şiirlerin hacmi ise, konunun işlenişine göre şekillenmiştir. Hikmetlerde genel olarak yarım kafiye, bunun yanında tam ve zengin kafiye de kullanılmıştır. Ayrıca rediflere de geniş yer verilmiştir. Kafiye oluşturacak kelimelerin seçiminde sözlü aktarımın bir özelliği olarak kulağa göre kafiye esas alınmış, dörtlükler sonunda sıklıkla rediflere yer verilmiştir.

Bakırgan Kitabı’ndaki şiirlerin “yaratıcıları tarafından eserlerinin yüklenmesini istedikleri fonksiyon veya fonksiyonlar vardır. Bir başka ifadeyle anlatanın kullandığı geleneksel anlatım ile iletişim kurduğu dinleyiciye vermek istediği mesaj veya dinleyicide oluşturmak yahut uyandırmak istediği duygu ve düşünceler söz konusudur.” (Çobanoğlu 2000:90). Şair, içinde bulunduğu toplumsal yapıyı, bu yapıyı oluşturan insanların maddî veya manevî ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak kendi özgün idrak ve sunuşuyla sözünü/şiirini yapılandırır. Seçtiği konuyu hangi duygu, düşünce ve örneklemelerle sunacağını, hedef kitlesinde oluşturmak istediği düşünce ve davranış değişikliğini hesaplar. Bu, sanatçının amaçları çerçevesinde oluşturduğu konuyu işleyiş biçimi ya da anlatım tutumudur. Bu çerçevede Bakırgan Kitabı’nda yer alan yirmi beş mutasavvıf şairin şiirlerini incelediğimizde şairlerin İslâmiyet’in doğru anlaşılması ve tasavvufî yaşama şeklinin ideal yaşama şekli olarak geniş kitlelere benimsetilmesi yönünde bir amaçla şiirlerini meydana getirdiklerine şahit oluruz. Böylesi bir amacı gerçekleştirmede şiirler/hikmetler araç olarak görülmüş; şairler, sanat yapmaktan öte daha somut bir amaca yöneldikleri için konularını da amaçları çerçevesinde seçmişler, hitap ettikleri insanlara rahatlıkla anlayacakları bir dil ve onların zihinlerinde kolayca canlandırabilecekleri görüntüler şeklinde örneklemelerle şiirlerini oluşturmuşlardır.

Gerek Süleymân Hakîm Ata’ya isnad edilen gerekse diğer şairlere isnad edilen şiirlerin ve kıssaların konuları, temel olarak Allâh’ın birliği, sıfatları, Hz. Muhammed’e duyulan sevgi, İslâmiyet’in emir ve yasakları, tasavvufî yaşayış, şeriatın hükümleri, kıyâmet, âhiret, cennet ve cehennem özellikleri, dünyanın geçiciliği, insanın ölümlülüğü, vb. konulardır. Hikmet ve kıssalarda İslâmiyet’in esasları, uyulması gerekli emir ve yasakları anlatılırken

özellikle dervişçe bir yaşayışa vurgu yapılır. İnsanın kendisini, yaratılışını, yaratılışındaki sırrı bilmesi ve ona göre bir hayat sürmesinin gerekliliği üzerinde durulur. İdealize edilen insan tipi, İslâm'ın emir ve yasakları çerçevesinde yaşayan, yaşadığı süre içinde de Kur'ân-ı Kerîm'i rehber edinen insandır.

Mutasavvıf kişinin kimliğinin oluşması, onun yetiştirme biçimine, yani eğitime ve bu eğitimde bir mürid olarak gösterdiği çabaya bağlıdır. Elbette devrin siyasî, ekonomik ve toplumsal yapısı, dolayısıyla devrin ihtiyaçları da mutasavvıfın düşünce ve eylemlerinde etkili olur. Mutasavvıfın düşünce ve eylemleri göz önüne alınınca, onun "iradeci" veya "bilgici" bir mutasavvıf olup olmadığı görülür. "İradeci mutasavvıf, Allah'ın sıfatlarını takınmak ister, kendi iradesini Allah'ınkiyle birleştirmek ister. Böylece bağdaştırılması güç, yazgı ile özgür irade çıkmazının ortaya koyduğu kuramsal güçlükleri yenmiş olur. Bu tasavvuf türü kolay bir hayat biçimi gibi görülür. Bilgici mutasavvıfısa Allah'ı daha çok tanımak ister. Evrenin yapısını anlamaya ya da Allah'ın ne dereceye kadar tecelli ettiğini açıklamaya çalışır; ancak hiçbiri de O'nun zatını bilmeye kalkışamaz. İslâm tasavvufunda her iki yön de eşit güçtedir, daha sonra ise birbirine karışmışlardır." (Schimmel 2000:16).

Bakırgan Kitabı'ndaki hikmet ve kıssalarda idealize edilen insan tipi, Allâh'a kayıtsız, şartsız teslim olmuş, O'nun esirgeyciliği ve bağışlayıcılığına inanmış, yaptığı her hareket ve davranışta O'nun tarafından izlenildiğine inanan bir insandır. Allah'a, O'nun kitabı Kur'ân-ı Kerîm'e bağlı ve Kur'ân'ın öngördüğü düşünüş ve yaşayışı kendine kaygı eden, yerine getiremediği için korkan bir insan olarak o, "Tanrı'nın azabından emin olma ve Cehennemden kurtularak Cennete girme ümidine dayalı zühdi tasavvuf" (Ocak 1996:134) tarafındadır. Her ne olursa, ne görürse, ne yaşarsa Allah'tan bilen ve davranışlarını daha iyi bir kul olma yolunda düzenleyen bir mutasavvıf tipidir. Cami, bu konuda mutasavvıfları ikiye ayırır: "Bir yanda, dünyadan büsbütün elini eteğini çeken ve 'Bir'in Bir'e kaçışında sırf kendi kurtuluşunu düşünenler; öte yanda, tasavvuf yaşantısı sonucu, daha ulu, daha kutsanmış bir zihin çerçevesi içinde dönüp başkalarını doğru yola sokabilenler." (Schimmel 2000:17). Bu tasnif çerçevesinde Bakırgan Kitabı'ndaki mutasavvıf şairler, hikmet ve kıssalarında dinî-ahlakî bir yaşantının ilkelerini, Hz. Peygamber ve İslâm büyükleri hakkında anlatılanlardan çıkarılacak dersleri, insanın yaratılışının amacına uygun olarak yaşamasının gerekliliğini, vd. içinde bulundukları topluma bir propaganda edâsıyla dile getirerek onları idealize ettikleri yaşama şekline sokmaya çalışmışlardır.

BAKIRGAN KİTABI'NDA İMÂN VE İBÂDETLER

a. İmân

Kur'ân-ı Kerim'de İslâm'ın Allah nezdinde hak din olduğu (Âl-i İmrân/19), anlam olarak da Allah'a teslimiyet ve yönelme (Bakara/112, 131; Lokmân/22) anlamlarına geldiği bilgisi verilmiş; "Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır." (Enbiyâ/85) denilerek Allah nezdinde başka bir dinin geçerli olmadığına vurgu yapılmıştır. "Kur'ân'a göre İslâm, kişinin kendisini yalnız Allah'a teslim etmesi, yalnız O'na kul olması, yalnız O'na ibâdet etmesi demektir. Tevhidin gereği de budur. Bu anlamıyla İslâm, yalnız son peygamber olan Hz. Muhammed'in getirdiği dinden ibaret değil, bütün peygamberlerin insanları tek Allah'a kulluk etmeye, âhirete imân etmeye ve sâlih amel işlemeye davet etmelerinin özünde olan bir inanç sistemidir." (Karagöz 2010:323).

İnanma, kabul ve tasdik etme anlamına gelen imân, İslâmî anlamda Hz. Peygamber'in dinine kesin olarak inanmak ve bağlanmak demektir. İmân, A. S. Kılavuz'un verdiği bilgilere göre (2006:68), Hz. Peygamber'i, Allah Teâlâ'dan getirdiği kesin olarak bilinen hükümlerde (zarûrât-ı dîniyye) tasdik etmek, onun haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul edip bunların gerçek ve doğru olduğuna gönülden inanmak demektir. Kalbî olarak tereddütsüz tasdik, imânın esasıdır. Bu tasdik, kişiyi mü'min yapar. Mü'minlik, kişinin gönlünde ve kalbinde hür iradeye dayalı bir boyun eğişin, teslimiyetin ve tasdikinin bulunması demektir. İmânın aslî unsuru kalbin tasdiki olmakla birlikte kalpte neyin gizli olduğunu insanlar bilemediği için, kalpteki inancın dil ile söylenip açığa vurulması, o kişinin de dünyada bu söz ve ikrarına

göre bir işleme tâbi tutulması gerekmektedir. Bu sebeple ikrar, yani kalpte bulunan inancın dil ile ifâde edilmesi, îmânın bir parçası değil, âdeta onun dünyevî şartıdır.

Îmânın tam olabilmesi için kalbî tasdik ve dil ile ikrar yanında İslâm'a uygun amel de gereklidir. "Çünkü düşünce ve kâlp alanından eylem ve hareket alanına çıkmamış olan îmân" (Kılavuz 2006:73) eksik bir îmândır. Mü'min kimse kalbî olarak inanma ve teslimiyetini dil ile ikrar etmeli, davranışlarıyla da göstermelidir.

Îmânın altı şartı vardır ve "Amentü/Îmân ettim." sözüyle anlatılır. Allâh'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, âhiret gününe, hayır ve şerrin Allâh'tan geldiğine inanmaktır. Îmânın zıddı küfürdür ve karanlık anlamına gelir. Küfürü bilerek îmân etme en üst derecede îmândır. Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok sûresinde îmânla ilgili âyetler vardır. "Îmân kalbin süsüdür." (Hucurât/7), "Allâh'a ve peygamberlerine îmân edin. Eğer îmân eder, takvâ sahibi olursanız, sizin için de çok büyük ecir vardır." (Al-i İmrân/179), "Îmân edenler, iyi işler yapanlar, namâz kılanlar ve zekât verenler için Râb'leri katında mükâfaat vardır. Onlara korku yoktur, mahzun da olmayacaklardır." (Bakara/277). İnsanın kaygılarından, tasalarından, şüphelerinden kurtulması, aydınlığa ulaşması için îmân mumunu yakması gereklidir.

Îmân, sözlükte inanmak, kâlp ile tasdik ve dil ile ikrardır. Kur'ân-ı Kerîm'de "Onlar ki gaybe iman edip namâzı dürüst kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıkta (Allah yolunda) harcarlar."/"Ve onlar ki hem sana indirilene iman ederler, hem senden önce indirilene. Âhirete de bunlar kesinlikle iman ederler."/"İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır." (Bakara/3, 4 ,5) buyrulmaktadır. Bakırgan Kitâbı'ndaki hikmetlerin pek çoğunda Kur'ân'da buyrulduğu gibi bir inanmadan, îmân etmeden yana tavır alındığı belirtilir. Allâh'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve kadere, hayrın ve şerrin Allâh'tan geldiğine îmân söz konusudur; ki bu da îmânın altı şartıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de insanın yaratılışı hakkında, "*Ben, onun yaratılışını tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın.*" (Hicr/29); "*Onu tesviye edip, düzeltip de ruhumdan ona üfledim mi derhal ona secdeye kapanın.*" (Sad/72); "*And olsun ki biz, insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Karada ve denizde taşıtlara yükledik ve temiz yiyeceklerden onları rızıklandırdık. Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.*" (İsrâ/70) bilgisi verilmektedir.

Âyetlerden anlaşıldığı üzere Allah, topraktan yarattığı insana ruhundan üflemiş, onu şan ve şeref sahibi kılmış, meleklerin ona secde etmesini buyurmuştur. Âdem'e isimlerin hepsini öğretmiş (Bakara/31), onu yeryüzünde halife kılmış (Ahzab/72), Âdem'den eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türetmiştir (Nisâ/1). Yaşama, bilgi, duyma, görme, irâde, kudret, söz söyleme, yaratma olarak bilinen ve sıfat-ı subutiyye denen özellikler, Allah tarafından insana verilmiştir. “Bu sıfatların sübut bulacağı, yani meydana vuracağı ortam, geniş anlamı ile evren, özet yönü ile de evrenin özü demek olan âdemdir. Âdem meyvesi, âlem ağacının ürünüdür” (Noyan 1995:460). Böylesi bir yaratılışa mazhar olan insan, dünyadaki canlılar arasında akıl, mantık ve irade sahibi tek varlıktır.

Tasavvufî Türk inanişinde insanın terbiye ve irşâdıyla ideal insana ve böylesi insanların oluşturacağı toplumsal düzene ve dolayısıyla yaşayışa ulaşacağı öngörülür. Çünkü insanın kâinatın mikro bir örneği olarak yaratıldığına, dolayısıyla mikro kozmos olduğuna inanılır. Bu yönüyle insan, “Allah’ı tam olarak yansıtan bir ayna[dır]” (Schimmel 2000:217). Kur’ân-ı Kerîm, evrenin küçük bir örneği, mikro kozmos olarak görülen “insanın gerek ferdi yücelişinin gerekse hemcinsleriyle olan münasebetlerinin insanî değerlere uygun bir şekilde gelişmesinin ancak Allah’a bağlılıkla mümkün olabileceğini ve bu bağlılık duygusunun onun yaratılışında mevcut olduğunu kabul etmiştir” (Topaloğlu 1989:474). Zira Allâh, “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Zariyat/56) buyurmaktadır. İnsanın her türlü sıkıntıdan Allâh tarafından kurtarılacağı yine Kur’ân-ı Kerîm’de (En’âm/63-64) belirtilmiştir. “O, var eden, güzel yaratan, yarattıklarına şekil veren, en güzel adlar kendisinin olan Allâh’tır” (Haşr/24) İnsan, Allâh’ı tam olarak anlamak ve kavramaktan acizdir. Allâh’ın isimleri, Allâh’ı anlama ve kavramada insan için birer anahtar rolü görürler. Din bilginleri (Tirmizî, İbn Mace, vd.) Allâh’ın güzel isimleri (Esmâ-i Hüsnâ) olarak 99 isimden söz edilse de üç yüzü aşkın isimle anıldığı bilinmektedir. (Sarıtoprak 2005:?). Ancak, “Kur’ân-ı Kerîm’de Allâh’ın isimlerinden hiç biri lafza-ı Celâlin (Allâh) yerine kullanılmamıştır.” (Cemel 2000:104).

Bakırgan Kitabı’nda Allâh, gerek Esmâ-i Hüsnâ’daki isim ve sıfatları gerekse Esmâ-i Hüsnâ’da geçmeyen isimleriyle anılmıştır: Allâh, ‘Âlim, Tengri, Bir ü Bar İriklik, Cebbâr, Dâna, Ehad, Gaffâr, Hak Te’ala, Hâlık, Hannân, Hudâ, İlâh, İzi, Kâdir, Kâdir-i gamhâr, Kakhâr, Kerîm, Mennân, Mevlâ, Râb, Râbbenâ, Râhim, Rahmân, Samed, Settâr, Sübhân, Ugan, Yarâb, Yezdân, Zül Celâl.

Allâh, bütün evreni yaratan, kudret sahibi, eşi ve benzeri olmayan; doğmayan, doğurmayan; bedeni ve mekânı olmayan, Kur'ân-ı Kerîm'de binlerce fermanı olan Muallâ (yüce) ve Müzekkâ (bütün eksikliklerden aklanmış, münezzeh) varlıktır.

Allah, kâdirdir, yani her şeye gücü yeten, kudretlidir. Allâh, dilediğini dilediğince yapmaya gücü yeten, hiçbir şeyin kendisini aciz bırakamayacağı kâdirdir. “Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kâdir değil midir? Evet! Elbette kâdirdir, O her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır.” (Yasin/81) Birçok sıfatla vasıflandırılan Allâh'ın benzeri yoktur, hiçbir şey O'na benzemez. Bölünüp parçalara ayrılmaması yönüyle zatında birdir. Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allâh, benzeri olmaması yönüyle ezelî sıfatlarda birdir. Fiillerinde de ortağının bulunmaması özelliğiyle de birdir. Kısacası, bütün bu yönleriyle O, Vâhid ve Ahad'dir. Bütün yaratılmışların, arzu ve ihtiyaçları sebebiyle, yöneldiği Samed'dir. Samed, yaratılmışların arzu ve istekleri sebebiyle yöneldikleri ulular ulusu anlamına gelmektedir. Allâh'ın Vâhid, Ahad ve Kâdir vasıfları, Süleymân Hakîm Ata'nın şiirinde “Bir ü Bar İrklik” şeklinde de geçmektedir. “Bir, var olan ve erk sahibi” şeklinde Türkçe bir sıfat kümesi, Allâh'ın sonsuz kudret sahibi olduğunu, tek ve benzersiz olduğunu belirtmektedir.

Ol [kim] bir ü bar erklik
Körklük nazar kıldı ya
Mustafa'nı ozduruban
Bizni 'ümme kıldı ya
(165/1)

Meşreb'e göre ise, Allâh, “Kâdir-i gamhâr”dır. Yani, Allâh'a kulluk görevini yerine getirmede kaygılanan, tasalanan insanların kaygılarını giderecek kudret sahibi Allâh'ıdır.

Ey Kâdir-i gamhâr ümidi var kulung min
Zindân-ı cihân içre ümidi var kulung min
Şermende-i günahkâr 'âsî kulung min
Bir nâme-i siyâh bende bed-kâr kulung men
(11/1)

Allâh, Rahmân ve Rahîm'dir. Rahmân, kullarına çokça şefkat eden demek olup yoktan var etme, imâna erdirmeye ve mutluluğa sebep olma, âhirette mutluluğa erdirmeye, Allâh'ın mü'min kullarına kendine bakma nimetini ver-

mesi gibi anlamları da içerir. Râhim ise, Allâh'ın kullarına acımasıyla onları, her türlü zarar, ziyan ve sapıklıktan kurtarıp hidayetle, mağfîret ve imân şerefiyle nitelendirmesi demektir.

Allâh, Rahmân sıfatıyla sonsuz merhamet sahibi, acıyan, acımada dengi olmayandır. Bu dünyada herkese acır. Âhirette de müslümânlara acır. Dünyada herkesin isteğini dilediğince veren Allâh, âhirette yalnızca müminlerin isteğini verir.

Tevbe kılğan 'âşıklarga nûr yağılır
Tün ü küni sabır tursa köngli yarılır
Kaçan ölüp gûrga kirse gûrı kinglür
Gaffâr İzi'm Rahmân Râhim rahmeti bar

(19/2)

Allâh'ın güzel isimlerinden birisi de Hâlık'tır. Hâlık, her şeyi takdirine uygun şekilde yaratan, daha önce benzeri olmayan bir varlığı meydana getiren anlamını taşır. Hâlık'ın yaratıcılığı bir defalığına mahsus olmayıp sürekli'dir. Kur'ân'a göre "O, yaratan, var eden, varlıklara şekil veren Allâh'tır." (Haşır/24), "O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. Güvenilip dayanılacak tek varlık O'dur." (En'âm 102). Ahmed Yesevî, kulun yaratıcısına itaatli olmasının gereğine işaret eder.

Kayu mahlûk Hâlık'ıga mutî' bolsa
'Âlem halkı uşal kulnı sever dostlar
Yâdın eytür bağı pişüp içi ölse
Dem ursa [hem] sansız uçkun öçer dostlar

(38/1)

Süleymân Hakîm Ata, Hâlık'ın san'atına dikkat çeker.
Körüng Hâlık'ning san'atın cümle cihân içinde
Hoş yaratmış [ol] 'âlemni kevn ü mekân içinde

(143/1)

Fakîrî ise, Hâlık'ı zikretmede dilinin gafillîği için tövbe eder.
Yaratdı bizni ol Rahmân yiberdi okıdıp Kur'ân
Ki Hâlık zikridin gâfil tilim taksîrige tevbe

(124/2)

Allâh'ın acıyıcı ve esirgeyici olduğunu bilen mümin kul, ümitlidir; ancak Allâh aynı zamanda Kahrhâr'dır. Kahrhâr, fazlasıyla hükmü altına alan, yegâne galip demektir. Esmâ-i Hüsnâ'daki Allâh'ın Rahmân (Bağışlayan), Rahîm (Esirgeyen), Melik (bütün âlemlerin sahibi), Kuddüs (her türlü eksiklikten münezzeh), Selâm (Esenlik veren), Mü'min (güven veren), Müheymin (Kâinatın bütün iş ve oluşlarını gözetten), Azîz (Yenilmeyen), Cebbâr (İradesini her durumda yürüten), Hâlık (Yaratan), Bârî (Yoktan var eden), Musavvir (Şekil veren), Gaffâr (Örten, bağışlayan) isimlerini dikkate aldığımızda "bütün bu fiillerin bir ilâha ve kâinatın işlerini tedbir eden birine bağlı olduğunu görürüz. Bu durumda insanın Allâh'a teslim olmasından başka bir çare yoktur. İşte o yegâne mabud, yegane galip, geceyi gündüze çeviren, gündüzü de geceye çeviren sonsuz bağışlayıcı Allâh'tır." (Cemel 2000:173). İnsanın, Allâh'ın iradesine teslim olması ise, kendi cüz'i iradesine, istek ve arzularına (nefsine) tabi olmuş olmasıdır; ki bu da insanın felaketidir. Kur'ân'da Kahhar adıyla ilgili "Allâh her şeyi yaratandır ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir." (Râd 16) bilgisi verilmektedir. Bakırgan Kitâbı'ndaki mutasavvıf şairler Kur'ân'dan ve hadîslerden haberdar oldukları için Allâh'ın kıyâmette kadı olup kullarına hesap sormasından korkarak ürperirler. Korkunun sebebi kişinin dünyada iken kendi eliyle yaptıklarıdır. Âl-i İmran suresinin 182. âyetinde "Allâh kullarına zulmetmez." bilgisi mevcuttur. Buna rağmen kulun gönlündeki Allâh korkusu, onu fenalıklar yapmaktan alıkoyan bir varlık gibidir. Dünyada eylediklerinin karşılığı olarak âhirette, hele ki kıyâmette bir muhasebesinin olacağına imân edilince insan bu kaygıyla kendisine çekidüzen verecektir.

Süleymân Hakîm Ata, kıyâmet gününde Allâh'ın kadı olup terazinin kurulacağını, kişinin ömrü boyunca yaptıkları, ettikleri, eyledikleri hususunda sorgulanacağını, bu nedenle de sıkıntılı olduğunu; ancak Allâh'ın Kahrhâr olduğu gibi, Rahman ve Rahîm olduğunu ve bu yüzden de ümitlendiğini söyler.

'Arasat terâzusi kurmakı bar
Kâdir'im kadı bolub sormakı bar
Su'âlga cevâbları aymakı bar
Minim mâ könglüm içre munglarım bar
(20/3)

Rahmân atlıg rahmetingdin
Ümidlik men İlâhım
Kahhar atlıg kahringdin
Korkunçlık min İlâhım
(26/1)

Meşreb de aynı duygu ve düşüncelerle Allâh'ın adaletine güvenmektedir,
Kaşing yayı bilen cânân kil ey zâhid mini öltür
Hudâ kadı bolup sorsa mini kim dâd-hâh dirler
(6/5)

Şemsü'd-dîn, Allâh'ın Kakhâr sıfatı gereği cehenneme layık görülenlerin
yanmasalar bile azaplarının artacağını belirtir.

Kakhâr İzi'm her kimni kılsa sezâ dûzahga
Kündin künge 'azâbı artur velî köymese
(164/85)

Allâh, Cebbâr'dır, Kakhâr'dır; aynı zamanda da Gaffâr ve Settâr'dır. Cebbâr, “bozulan, nizamından çıkan her şeyi yerine göre zor kullanarak ıslah etmektir. Gerçekten Allah ‘yaratılmışların halini iyileştiren hakkı galip getiren her güçlüğü kolaylaştıran her kırığı onarandır’ (Topaloğlu 1993:182).

Şems, Allâh'ın affediciliğini, ayıpları örtücü olduğunu bilerek O'ndan günahlarının affedilmesini diler.

Yarlıgaguçı Cebbâr'sın 'ayb örtgeli Settâr'sın
Keçürgeli Gaffâr'sın sin kiçürgil İlâhım
(78/8)

“Gaffâr ismi çok çok örten manasında mübalağa ifade edip Settâr, günahları örten anlamında Allâh'ı vasıflar.” (Cemel 2000:169). Gaffâr, çok çok bağışlayıcı olan, güzellikleri ortaya çıkaran, çirkinlikleri örten anlamına gelir. Allâh'ın, kulunun günahlarını ve hâtâlarını ne bu dünyada ne de öbür dünyada yüzüne vurmaması özelliğini belirtir. Bu durum, mü'minler için geçerlidir. Gaffâr isminin zikredilmesinde kulun günah ve hâtâlarının örülmesi, azap görmekten Allâh'ın korumasına sığınılması anlamları vardır. Allâh, merhametlilerin en merhametlisi olup kullarına Gaffâr ve Settâr'dır.

Süleymân Hakîm Ata da Mirâcnâme’de Hz. Peygamber’in dilinden Allâh’ın sıfatlarını belirtir.

Resûl eydi Ya Settâr
Rahm kılguçı Gaffâr
Min nemerse kiltürdim
Yokdur sinde tidi ya
(165/79)

“İsmail Kıssası”nda Allâh, Kerîm ve Hakîm sıfatlarıyla anılır. İbrahim, oğlu İsmail’i kurban ederken her şeyi ölçüsünce yapan hikmet sahibi, bütün emir ve işlerini yerli yerince eyleyen, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, ihtiyaç sahiplerine ihsanda bulunan Hakîm ve Kerîm Allâh’a teslimiyetini bildirir. Allâh, Kerîm’dir, yani fazilet türlerinin hepsine sahiptir. Dilediğine dilediği kadar, dilediği şekilde, hiçbir sorguya tabi tutulmaksızın, istenildiği zaman bol bol ihsanda bulunur, cömerttir. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan Allâh’ın Kerîm sıfatıyla ilgili “Kim (Allâh huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on misli vardır.” (En’âm/160) bilgisi mevcuttur.

Halîl eytûr yâ Kerîm
Sırrım bilgüçü Hakîm
Oğlum kurbân kılâyın
Kabul kılğıl”tidi ya
(166/11)

Cebbâr, irâdesini her durumda yürüten, mahlûkatını kahreden, onları dilediğine mecbur den demektir. Aynı zamanda kendisine ulaşamayan anlamı da taşır. Kur’ân’da “O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, her şeyi yerli yerinde yapan, her şeyden haberdâr olandır.” (En’âm/18) bilgisiyle Allâh’ın Cebbâr’lığı hakkında bilgi verilmektedir.

Asîler işi düşvâr
Anda körmegey didâr
‘Azâb kılguçı Cebbâr
Ornı tamûg tidi ya
(165/28)

Hiçbir şey Allâh’tan gizli kalmaz; O, her şeyi bilir ve her şeyden haberdârdır. Allâh, dânadır; yani bilgidir, bilicidir. Her kim ki bunları bilmez ise, Allâh’tan uzaklaşır, nefsinin emrinde hareket eder duruma gelir.

Şemsü'd-dîn Allâh'ın sıfatlarını şöyle belirtir:
 Evvel sanga âhir sanga zâhir sanga bâtın sanga
 Dâna sanga Mennân sanga Semî' sanga Basir sanga

29/4

Kendisinden başka azamet, kemal ve şeref sahibi olmayan Allâh, noksan sıfatlardan münezzehtir. Ondan başka kerem ve izzet sahibi yoktur. Allâh, zatında azamet sahibi, yarattıklarına karşı hükümlerinde kerem sahibidir. Zü'l-Celâl ve'l-İkrâm şeklindeki bu sıfatta Zü'l-Celâl, Allâh'ın kemal sıfatına, İkrâm ise, Allâh'ın tenzihî sıfatına delildir.

Tangrı/Tanrı, şiirlerde Allâh karşılığında kullanılmıştır. Hikmet ve kıssalarda Allâh Tangrı, Kâdir Tangrı, Rahmân Tangrı şekillerinde kullanılmıştır.

Oglung kızung besî yıglar yıglar sin ölseng bir zamân
 Tangrı'dın özge kişi bilmes [kim] ni hâletdir sanga

93/3

Tevbesizler bu dünyâda fârig yürür
 Mü'min kullar tevbe tiyü kaygu yiyür
 Her bendening sırrı nedür Tangrı'm bilür
 Sırrım 'aybım zâhir bolsa nitküm manga

41/7

Şiirlerde geçen bir başka isim ise, "yaratan, yapan, ortaya koyan" anlamlarında, yani Hâlık anlamındaki Ugan'dır. Ugan da tıpkı Tangrı sözü gibi Ugan Kâdir ve Ugan İzi'm şeklinde şiirlerde geçmektedir.

Kıçrür Ugan'ım 'afv itüp yazuklarını mahv itüp
 Her niçe yazsa sehv itüp 'isyân kılur Allâhiler

68/8

Hızır eytür uş bu kuş [hem] nige indi
 Su içre suça 'ilmin sanga birdi,
 Ugan İzi'm ledün 'ilmin manga birdi
 Munı iştüp Mûsâ mürîd boldı körüng

50/7

Şiirlerde sahip, mâlik anlamlarında İge sözü de geçmektedir; ki Allâh'ın her şeyin sahibi, mülkünde mutlak mutasarrıf, dilek ve iradesini mülkünde dilediğince kullanan anlamlarına gelen Malikü'l-Mülk sıfatına denk gelmektedir.

Kirek irse gevherdir
Candın kiçüp kadem ur
Candın korksang yırak tur
Hazırdır vakt İge'si
(27/3)

İnsanın tüm dertlerinin, hastalıklarının çaresi Allâh'ın sonsuz kudretindedir. Kulun her isteği, Allâh tarafından verilir, Allâh cömerttir. Çare bağışlaması sebebiyle Hakîm Süleymân Ata, Allâh'ı "Tabîb" sıfatıyla anmaktadır.

Tabîb'sin sin devâ kıl
Hâcetimni revâ kıl
Fazling birle rahîm kıl
Yolsız kâdem ursam min
62/5

Bunların dışında hikmetlerde Hudâ, Hazret, Mevlâ, Râb, Rabbena, Sultan, Sultan Tangrı gibi isimler de Allâh'a duyulan sevgi ve bağlılığın, O'nu takdis etmenin birer işareti olarak geçmektedir.

Kur'ân'da bildirildiği üzere Allâh, Âdem'i yaratacağı vakit melekler mevcuttur (Bakara/30-34). Cinsiyetleri yoktur (Zuhruf/19). Yiyip içmezler ve uyumazlar (Hud/69-70). Yaratılmış diğer tüm varlıklardan farklıdırlar ve daima Allâh'ı tesbîh ve zikir etmekle meşguldürler (A'raf/206; Ra'd/13). Meleklerden dört tanesi (Cebrâ'il, Mikâ'il, İsrâfil, Azrâ'il) büyük melek olarak bilinir. Bunlardan başka İblîs, Kirâmen Kâtibin, Münkir ve Nekir ve Rızvan da diğer meleklerden ayrı ve üstündürler.

"Cebrâ'il Kur'ân-ı Kerîm'de Cibrîl, Rûhu'l-kudüs, Rûhu'l-emîn, Rûh ve Resûl şeklinde beş değişik isimle ifade edilir. İlgili âyetlerde belirtildiğine göre Cebrâ'il karşı konulamayan müthiş bir güce, üstün bir akla ve kesin bilgilere sahiptir; 'arşın sahibi' nezdinde çok itibarlıdır ve meleklerin kendisine mutlaka itaat ettiği şerefli bir elçidir (Bakara/98, Necm/5-6, Tekvîr/19-21)." (Yavuz-Ünal 1993:202). Bakırgan Kitâbı'ndaki hikmet ve kıssalarda, dört büyük melekten biri olan Cebrâ'il, Cibril veya Emîn olarak geçmektedir. Haberciliği, yol göstericiliği, Allâh'ın emirlerini bildirmesi vasıflarıyla zikredilmiştir. Mir'âc olayında kanatlarından, dolayısıyla da uçtuğundan söz edilir Hz. Peygamber'in Mi'râc'ında, Kıssa'yı Kûdeknâme'de, Hz. Peygamber'in vefâtında, cennetin tasvirinde, İsmâil'in kurban edilişin-

de Cebrâ'il'i Allâh'ın elçisi olarak görürüz. Cebrâ'il, en geniş olarak Mir'âc olayında görülür.

Allâh, Hz. Muhammed'i görmek için yanına davet ettiğinde Cebrâ'il'e gidip Rızvan'a haber vermesini, cennetten Burak almasını ve Hz. Muhammed'e götürmesini söyler. Cebrâ'il cennete gidip Allâh'ın emrini bildirerek oradan Burak alır ve Peygamber'e getirir. Atın dizginini tutarak Peygamber'in binmesini sağlar. Burada diğer melekler de vardır. Cebrâ'il dizginini tutar, Mikâil üzeniği tutar ve İsrâfil de yardım ederek Peygamber'in ata binmesi sağlanır ve yolculuk başlar. İlk önce Mescid-i Aksâ'ya gelinir. Burada diğer peygamberlere imamlık ederek namâz kıldırın Peygamber'e mescidin eşigine nurdan bir merdiven kurulu ve Mi'râc başlar. Peygamber'in bu yolculukta kılavuzu Cebrâ'il'dir. Karşılaştığı ve merak ettiğı şeyleri Peygamber, Cebrâ'il'e sorar. Cebrâ'il, Peygamber'e Ufuk Makamı'na kadar eşlik eder ve

Minim makâmım 'ufuk
Mundın artık menzil yok
Eyâ Resûl bilgil ok
Perim köyer tidi ya
(165/74)

diyerek daha ileri gidemez ve Peygamber'in oradan sonraki yolcuğunda yalnız olacağını bildirir. Peygamber, dolayısıyla insan, Allâh'ın 'âleminde hep var olan bir varlık olarak meleklerden önce ve üstündür. Melekler, insan ile Allâh arasında "araç" olan varlıklardır.

Dört büyük melekten birisi de Mikâ'il'dir ve Allâh tarafından rızıkların taksimini yapmak üzere görevlendirilmiştir. Bakara sûresinin 98. âyetinde¹ Cebrâ'il ile birlikte adı geçmektedir. Rahmet yağdırıp rüzgârları estirir. Bakırgan Kitabı'nda sadece, Mir'âc hadisesini anlatan şiirde Hz. Peygamber'in Burak'a binerken üzeniğini tuttuğı bildirilmiştir. Başka hikmet ve kıssalarda geçmemektedir.

Cebrâ'il tizgin tutdı
Mikâ'il üzeniği basdı
İsrâfil koltuklaban
Resûl anda mindi ya
165/34

¹ "Her kim Allah'a, Allah'ın meleklerine, peygamberlerine, Cebrail ile Mikâil'e düşman olursa, iyi bilsin ki, Allah da o kâfirlerin düşmanıdır."

Dört büyük melekten bir diğeri de İsrâfîl'dir. İsrâfîl, Âdem peygambere ilk secde eden melektir. Kıyâmet gününü sûrunu üfleyerek O haber verecektir. Kıyâmete kadar Levh-i Mahfûz'a bakarak diğeri üç meleğe ne yapacaklarını söylemeye memur edilmiştir. "Kıyâmetin kopmasından bahseden âyetler, evrende büyük bir kozmik değişime sebep olacak bu hadisenin sûra ilk üflenilmesiyle başlayacağını, ikinci üflenişle de herkesin diriltiip mahşere gitmeye hazır duruma getirileceğini ifade eder (Neml/87, Zümer/68). Bu tür beyanlarda yer alan "üfleme" görevini ifa edecek ve insanları hesap meydana çağırarak olan meleğin (Kâf/41, Kamer/6-8) İsrâfîl olduğu hususunda İslâm âlimleri görüş birliği içindedir" (Cebeci 2001:181). Bakırgan Kitâbı'nda Mir'âcnâme başta olmak üzere birkaç yerde zikredilmiştir. Sûrunu üflediğinde göğün yarılaçağı, herkesin korkacağı bildirilmiştir.

İsrâfîl sûrın ursa [kim] kök yarılgay
Korkunçdın peygamberler [hem] tizin çökkey
Heybet birle ol 'Azra'il sanga kilgey
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring

64/6

Allâh tarafından can almakla görevlendirilen 'Azrâil, Kur'ân-ı Kerîm'de melekül-mevt (ölüm meleği) olarak geçmektedir "Kur'ân'da ölüm meleğinin can almakla görevli olduğu açıkça belirtilmekle birlikte (Secde/11) bu fiil, her işin gerçek faili olan Allah'a da nisbet edilir (Zümer/42). Nitekim başka âyetlerde (En'âm/61, A'râf/37) ölüm meleklerinden 'elçilerimiz' (rusulünâ) diye bahsedilmektedir. (...) Kur'ân-ı Kerîm'de belirtildiği üzere ölüm melekleri, kötülüklerden korunan müminlerin ruhlarını alırken şefkat ve nezaketle hareket ederler ve kendilerine selâm verirler (Nahl/32); kötülük işlemek suretiyle kendilerine zulm edenlerin canlarını alırken de yüzlerine ve arkalarına vurarak onlara karşı sert ifadeler kullanırlar (Enfâl/50, Muhammed/27, Nisâ/97, A'râf/37)." (Kılavuz 1991:351). Hikmet ve kıssalarda da 'Azrâil veya Melekül Mevt (Ölüm Meleği) olarak geçmektedir. Hikmetlerde, Allâh'ın emriyle can almaya geldiği, heybetli olduğu, can vermenin de zahmetli olduğu belirtilir.

Kaygırur [hem] ümmetine Resûl yanup
Fatıma yıglar irdi başını tutup
Kildi 'Azra'il fermân birle Hak'dın yetip
Şerif tendin 'azîz cânını almak üçün

17/3

Hak'dın fermân bolganda
 'Azrâ'il cân alganda
 Sorug su'âl bolganda
 Hayrân bolup kalguçı
 115/8

Bu dört büyük melekten başka İblis, Kirâmen Kâtibin, Münker ve Nekir ve Rızvan da büyük meleklerdendir ve diğer meleklerden üstündürler.

Kur'an'da İblis hakkında pek çok âyette bilgi mevcuttur. Sözelimi, "Bir zamanlar Biz, meleklerle (ve cinlere) secde ediniz, dedik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O, yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu." (Bakara/34); "Yine o vakti hatırla ki biz, meleklerle Âdem'e secde edin' demiştik. İblis hariç olmak üzere onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerden-di, Rabb'inin emrinden dışarı çıktı." (Kehf/50) âyetlerinde İblis'in Allâh'a âsî olduğuna dair bilgi verilir. İnsanı yarattıktan sonra Allâh'ın meleklerden insana secde etmelerini istediğinde İblis kibirlenir, insanın çamurdan yaratıldığını, kendisinin aslının ise, ateşten olduğunu ileri sürerek insana secde etmez. "İlâhî iradenin Âdem'in zürriyetine bütünüyle iyi ve bütünüyle kötü arasında takdir ettiği konumun bir gereği olmalıdır ki Cenâb-ı Hak hayırdan ve rahmetinden uzaklaştırdığı şeytana insanoğluna vesvese vermeye, çeşitli hile yöntemleriyle bâtılı hak gibi gösterip insanları doğru yoldan saptırmaya izin vermiştir. Allâh'ın uyarmasına rağmen Âdem ile eşi Havvâ şeytanın aldatıcı sözlerine kanarak yasak meyveden yemiş, bunun cezası olarak cennetten çıkarılmış, böylece dünyada kıyâmet gününe kadar devam edecek olan insan hayatı başlamıştır. Bu hayatta hak yoldan çıkanları adaletle cezalandıran Allâh'ın koyduğu çeşitli kanunlar (sünnetullah); hayır ve şer çerçevesinde bütünüyle hayrın temsilcisi melekler, bütünüyle şerrin temsilcisi şeytan, ayrıca hayra da şerre de yönelebilen, ancak akli, selim fitratı ve iradesiyle vahyin aydınlatığı yoldan Allâh'a ulaşma imkânına mazhar kılınan insan vardır." (Çelebi 2010:99).

Hikmetlerde İblis veya Şeytân olarak geçen bu melek insanın baş düşmanıdır; onu doğru yoldan şaşırtmak için türlü oyunlar oynar, ona günah işletmek için büyük çaba sarf eder. İnsana rahat olmasını, ibadet etmemesini, Allâh'tan yüz çevirmesini, dünyada zevk ve neşe içerisinde gününü gün etmesini söyler. Behbudî, nefsine uyduğunu, yolunu şeytânın sapıttığını söyler.

Nefs itdi mini nâdân urdı yolumnı şeytân
Ey rahmeti çok Rahmân 'aybımla kabul iyle

126/4

Gedâî ise, insanların îmânını zayıflatmak için şeytânın onları günaha yönelttiğini belirtir.

Nakil itüp taksîr dip özini sûfi bildürür
Dem salup arka urup bir nerse sini ildürür
Îmân[ıng] almak üçün [hem] şeytân günâh kıldurur
Sûfi nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng

140/6

Kul Süleymân, nefsiyle/şeytânla çekişmesini anlatır.

Allâh diseng canga rahat
Anı koysang tenge rahat
İblîs eytür kılma tâ'at
Min eytür min ma'âzallâh

60/6

Hız. İbrahim'in, oğlu İsmail'i Allâh'a kurban etmesi hadisesinde Şeytan, İsmail'i yanıltmak için büyük çaba sarf ederse de isteğine ulaşamaz.

İsmâ'il nazar kıldı
İblîs idügün bildi
Karamay taşını aldı
Kul anıng min tidi ya

166/23

Büyük meleklerden ikisi de Münker ve Nekir'dir. Bunlar, insanın ölüp toprağa defnedildiğinde kabirde insanları sorgulayacak iki melektir. İnsana Rabb'in kim, peygamberin kim, kitabın ne, kıblen ne taraf, ne zamandan beri Müslüman'sın gibi sorular soracaklardır. Bu sorulara îmânlı kişiler rahatça cevap verirken îmânsızlar, dinsizler, kâfirler dilleri tutulup cevap veremeyeceklerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de ölüm sonrasıyla ilgili bilgiler mevcut olmasına karşın Münker ve Nekir adı geçmemekte, "Çeşitli hadis rivayetlerinden anlaşıldığına göre, Allah'ın iman edenleri kararlı bir beyan ve tutumda hem dünyada hem âhirette sabit kıldığını anlatan âyet (İbrâhîm/27) kabirde müminlerin Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmesiyle ilgilidir

İki meleğin ölen insanları sorguya çekeceğine dair açık bilgiler hadislerde mevcuttur. Ölü kabre konulduğunda cenazeye iştirak edenler henüz ayrılmayıp ayak seslerini işittiği bir sırada iki melek gelerek ona, “Muhammed Hakkında ne diyorsun?” diye sorarlar. Müminin, Muhammed’in Allah’ın kulu ve elçisi olduğu yolunda cevap vermesi üzerine melekler, bu şehâdetinden ötürü cehennemdeki yerinin cennetteki bir yerle değiştirildiğinin müjdesini verirler. Münker ve Nekir, münafık ve kâfire, “Muhammed Hakkında ne diyordun?” diye sorunca onlar şu anlamda bir cevap verirler: “Bilmiyorum, başkalarının dediğini diyordum.” Bunlar için azap uygulaması başlatılır. Kâfir ve münafıkların feryadını insan ve cinlerin dışındaki canlılar duyar” (Toprak 2006:14).

Hikmetlerde Münker, Nekir adları geçmese de Ferişteler, Zebâni Ferişteler (Sorgu Melekleri) olarak zikredilmektedirler. Süleymân Hakîm Ata, kıyâmette bir hesaplaşmanın olacağını bildiği için insanlara İsrâfil’in sûrunu bir gün üfleyeceğini, ‘Arasat’ta toplanılacağını, zebânîlerin insanları sorgulayacağını hatırlatır.

İsrâfil’ning sûrını urmakı bar
 ‘Arasat ‘âlemige sürmeki bar
 Zebâniyye ferîşteler sormakı bar
 Minim mâ könglüm içre munglarım bar

20/2

Hadîslerde Rıdvân adıyla geçen Rızvân, Kur’ân-ı Kerîm’de ise, bekçi veya melek şeklinde belirtilen melek, cennetin kapıcısı olan ve cennetten sorumlu olan melektir. Kur’ân-ı Kerîm’de “Rablerinden korkanlar da bölük bölük cennete sevk edilmektedir. Nihayet oraya vardıkları zaman kapıları açılır ve bekçileri onlara ‘Selâm sizlere, ne hoşsunuz. Ebedî olarak içinde kalmak üzere haydi girin oraya’ derler.” (Zümer/73) ve “Adn cennetlerine girecekler, atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanlarla birlikte olacaklar. Melekler de her kapıdan yanlarına girip şöyle diyecekler ‘sabrettiğiniz için size selam olsun. Âhîret yurdu ne güzeldir’ ” (Ra’d/23-24) şeklinde bilgi verilmiştir. Ayrıca, Kur’ân-ı Kerîm’de (Alak/18) zebâniyye veya zebânî şeklinde belirtilen ve cehennemde görevli melekler de mevcuttur.

Hikmetlerde belirtildiği üzere Rızvân, Allâh’ın emriyle imânlı kullara cennette sofraya donatacaktır.

Fermân bolgay eyâ Rızvân kullarınga
Hân uşatgıl has turur [hem] hazretimge
‘Azîz özün susatuban hizmetimge
Sâki min min dostlar şerâb içsün tiyü

51/8

Kur’ân-ı Kerîm’de “Oysa, yaptıklarınızı bilen değerli yazıcılar sizi gözetlemektedirler.” (İnfîtâr/10,11,12) ve “And olsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınız. Onun sağında ve solunda oturmuş iki melek zabıt tutarken,” İnsan hiçbir söz söylemez ki yanında (onu) gözetleyen, dediklerini zapteden bir melek hazır bulunmasın.” (Kaf/16,17,18). buyurulmaktadır Bu âyetlerdeki değerli yazıcılar, zabıt tutucular olarak adlandırılan meleklerle Kirâmen Kâtibin denir ve bunlar yukarıda da belirtildiği üzere kişinin sağında ve solunda karşılıklı oturup onun sözlerini ve amellerini kaydederler. Böylelikle insanların söz ve amellerinin kayıtları (amel defteri) kıyâmet günü önlerine çıkarılacak, dolayısıyla cennete gireceklerle cehenneme girecekler bu deftere göre belirlenecektir. Bu durum, “Her insanın amel defterini boynuna doladık, kıyâmet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız. Kaydını oku. Bugün hesap görücü olarak sen kendine yetersin” (İsrâ/13,14) âyetlerinde bildirilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de kitap, “genel anlamda Allâh’ın peygamberlerine indirdiği vahyi ifade ettiği gibi Kur’ân, Tevrat ve İncil için de kullanılır” (Üzüm 2002:121). Kur’ân-ı Kerîm, bilindiği üzere dört semâvî kitabın en son indirilenidir ve diğer üç kitap (Zebûr, Tevrat, İncil) bir kavme indirildiği halde Kur’ân-ı Kerîm, bütün insanlık için indirilmiştir. 114 sûre ve 6666 âyettir. Vahiy edildiği şekilde Hz. Ebu Bekir emriyle Zeyd bin Sabit başkanlığında oluşturulan kurul tarafından kitap şeklinde kaydedilmiş olan Kur’ân, değişmeden günümüze dek gelmiştir. Hz. Osmân zamanında da çoğaltılarak çeşitli İslâm merkezlerine gönderilmiştir. Allâh’ın varlığını ve birliğini delilleriyle ortaya koyan, insanlığın iki dünya saadetini ve hayatını düzenleyen, onlara kurtuluş yolunu gösteren kitaptır.

Kur’ân-ı Kerîm hakkında, “O kitap (Kur’ân); onda asla şüphe yoktur. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.” (Bakara/2), “Kur’ân, kendi ellerinde bulunan Tevrat’ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır.” (Bakara/91), “Biz sana Kitabı (Kur’ân) hak olarak indirdik ki insanlar arasında Allah’ın sana gösterdiği şekilde hüküm veresin. Sakın hainlerin savunucusu olma!” (Nisâ 105), “Sana da (ey Muhammed) geçmiş kitapları tasdik eden ve onları kollayıp koruyan Kitabı (Kur’ân) hak

ile indirdik. Onların aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet." (Mâide/48), "Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitapgetirdik." (Â'râf/52) gibi pek çok âyetle bilgi verilmiştir.

Tevrat hakkında Kur'an'da, "Andolsun biz, ilk nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya, -düşünüp öğüt alsınlar diye- insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab'ı (Tevrat'ı) vermişizdir." (Kasas/43), "Mûsâ'ya Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik ve onu, 'Benden başkasını vekil edinmeyin' diyerek, İsrailoğullarına bir rehber yaptık." (İsrâ/2), "Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Musa'ya da Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik. Umulur ki, Rablerinin huzuruna varacaklarına iman ederler." (En'am/154) gibi âyetlerde bilgiler verilmiştir.

İncil hakkında, "İncil'e inananlar, Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fasıklardır." (Mâide/47), ve "(Allah'ın bir mucizesi olarak İsa şöyle) dedi: 'Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. O bana kitab verdi ve beni bir peygamber yaptı.'" (Meryem/30) şeklinde ve çoklukla da Mâide sûresinin 68. âyetinde olduğu gibi "Ey Kitap "ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, (doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir" de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülmeyin." şeklinde Tevrat'la birlikte verilmiştir.

Bakırgan Kitabı'nda Kur'an ve İncil'den söz edilirken Tevrat'tan söz edilmemektedir. Süleymân Hakîm Ata, şiirlerinde Kur'an'ın özelliklerini anlattıktan sonra Kur'an okumanın neden gerekli olduğunu da belirtir. O'na göre Kur'an, Tanrı kelâmıdır. Kur'an, "doğruluğu şüphe götürmeyen ve Allâh'a karşı gelmekten sakınanlara Allâh'ın yol göstermesi ve öğütleridir." (Bakara/2, Âl-i İmrân/138).

Kim okusa bu Kur'an Rahmân anga firâvân

Uçmah içre hırâmân yarın anda bu Kur'an

Kur'an Tangrı kelâmı tün kün oku tamâmı

Uçmah içre selâmı şefâ'atçı bu Kur'an

Kur'an Tangrı hedyesi uçmah tapa yolçısı

Sırât üzre kiçgüsi Burâk bolgay bu Kur'an

53/1, 2, 3

Süleymân Hakîm Ata için Kur'ân kadar İncil de hak kitaptır; çünkü her ikisi de Allâh'ın kelâmıdır.

Koymadılar dinimizning sultânını
Âişe Fâtıma ahretning Tarhân'nı
Asıg kılmas okıp İncil hem Kur'ân'ı
Âdem oğlu togdığımız ölmek üçün

17/11

İkânî, insan olmanın gereği olarak Kur'ân'ın okunmasının Allâh'ın buyruğu olduğunu söyler.

Sini insân itip Rahmân yiberdi oku dip Kur'ân
Kim ol hayvân-sıfat iye ubısın bunga ohşatıp

99/5

Peygamber, (peyâm-ber) kelimesi hakkında Türkçe Sözlük'te insanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları Tanrı yoluna, dine çağıran kimse şeklinde bilgi verilmektedir. Türkçede peygamber karşılığı olarak yalvaç, yalvaç, elçi kelimeleri kullanılmıştır. "Kur'ân-ı Kerim'de peygamber karşılığında nebî, resûl ve mürsel kelimeleri, peygamber göndermeyi ifade etmek için irsâl, ictibâ, ıstifâ ve ba's kökünden fiiller kullanılır. Nebî sözlükte "haber veren; mertebesi yüksek olan; açık seçik yol" anlamlarına gelir. Resul ve mürsel kelimeleri de "gönderilmiş kişi" mânâsındadır. Gerek nebî gerek resul Kur'an'da "Allah'ın buyruklarını ve öğütlerini muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi" anlamında, resul ayrıca Allah ile peygamberleri veya diğer bazı yaratılmışlar arasında elçilik yapan melekler hakkında kullanılır. (...) Kur'an'da kendilerinden nebî veya resul diye bahsedilen kişiler şunlardır: Âdem, İdrîs, Nûh, İbrâhîm, İsmâil, İshak, Ya'kûb, Yûsuf, Lût, Hûd, Sâlih, Şuayb, Mûsâ, Hârûn, İlyâs, Elyesa', Yûnus, Eyyûb, Dâvûd, Süleyman, Zekeriyâ, Yahyâ, İsâ ve Muhammed. Bunlardan Nûh, İbrâhîm, İsmâil, Mûsâ, Hârûn, İsâ ve Muhammed hem resul hem nebî olarak nitelendirilmiş, böylece nebî ile resul arasında bir farkın bulunmadığına işaret edilmiştir. Allah, bütün nebî ve resullere dinî-dünyevî konulara ilişkin bilgileri ve buyrukları vahiy yoluyla bildirip bunları insanlara tebliğ etmelerini emretmiş, onlar da aldıkları vahiylerin Allah'tan geldiğine dair zorunlu bilgiye sahip olmuştur." (Yavuz 2007:257)

Bakırgan Kitâbı'ndaki hikmetlerde peygamberlerden genel olarak nebî, enbiyâ, mürsel, peygamber şeklinde söz edilmektedir. Sayı olarak bütün

peygamberler “üç yüz on üç mürsel” veya dört bin dört yüz nebî” şeklinde belirtilmiştir.

Üç yüz on üç mürseller
Tört ming tört yüz nebîler
Song kilmiş evliyâlar
Barça hazır boldı ya
165/49

Üç yüz on üç mürseller
Şefî' kiltürdi anlar
Sırnı Hak'ga ulaban
Tekye kılıb yatdı ya
165/12

Semâvî dinlere göre Allâh'ın yarattığı ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'dir. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok sûresinde (Bakara/31'den 37. âyete kadar; Âl-i İmrân/33, 59; Mâide/27; A'râf 11, 19, 26, 27, 31, 35, 172; İsrâ/61, 70; Kehf/50; Meryem/58; Tahâ/115, 116, 117, 120, 121; Yâsin/60) Hz. Âdem hakkında bilgi vardır.

Bakırgan Kitâbı'ndaki hikmet ve kıssalarda Allâh'ın insanı yaratmasındaki temel düşüncenin aşk olduğu bilgisi verilir. Hakîm Süleymân Ata'ya göre eğer aşk olmasaydı Allâh, Hz. Âdem'i yaratmayacak, Hz. Muhammed'in dünyaya gelmeyecek ve Allâh'ın bağış olamayacaktı.

Âdem kilmegey irdi
Mürsel toğmagay irdi
Rahmet inmegey irdi
Arada 'aşk bolmasa
42/10

Allâh, Hz. Âdem'e taç giydirmiş, yaratılmışların en şerefli (eşref-i mahlukât) olarak Hz. Âdem'e bütün meleklerin secde etmesini buyurmuştur. Bütün melekler Hz. Âdem'e secde etmişler, ancak cin taifesinden olan, cennetin hazinedârı ve meleklerin hocası durumundaki Azâzil (İblîs) kendisinin ateşten, Hz. Âdem'in ise topraktan yaratıldığını söyleyerek kibirleşmiş ve Hz. Âdem'e secde etmemiş; Allâh da onu lanetlemiş ve cennetten kovmuştur. Sâdıkî, bu durumu şöyle anlatır:

Hak Te'âlâ emir kıldı secde kıl Âdem'ge dip
Barçadın Âdem şerîf dip Tangrı fermân iyledi

139/5

Hakîm Süleymân Ata, Hz. İbrâhîm'i "Safiyullâh" (Allâh'ın temiz kulu) şeklinde zikreder. Mir'âc öncesinde Hz. Muhammed'in Mescid-i Aksâ'ya gelmesi ve bütün peygamberlerin hazır bulunduğu sırada Hz. Mûsâ, Hz. Âdem'e " Safiyullâh sizsiniz, imâmlığı siz yapın" der. Hz. Âdem ise, Hz. Muhammed'in bulunduğu yerde kendisinin imâmlik yapmasının uygun olmadığını söyler.

Musâ aydı ey Âdem
Yüz ming sa'âdet bu dem
Safi'ullâh sizdür siz
Kiçing imâm tidi ya

165/50

Hz. Nûh, İdris Peygamber'in göğre çekilmesinden sonra Allâh tarafından doğru yoldan ayrılan ve putlara tapmaya başlayan insanlara gönderilen peygamberdir. Kendisine oğulları Sam, Ham ve Yafes ile hanımları ve pek az kimse iman eder. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Nûh'la ilgili birçok âyette (A'râf/59-64; Yûnus/71-73; Hûd/25-34, 36-49; Nûh/ 1-28) bilgi verilmiştir.

Sapıklıkta devam eden kavmine beddua eden Nûh'un bedduası kabul olur ve Allâh'tan kendisine "Gemi yap" diye bir vahiy gelir. Hz. Nûh bir gemi yapar, kendisine inanan müminleri ve her canlıdan birer çift alarak gemiye bindirir. Büyük bir tufan olur, her taraf sularla kaplanır, bütün canlılar yok olur. Daha sonra sular çekilir, gemi karaya oturur, gemidekiler kurtulur. Sonraki insanlar, Nûh'un üç oğlundan türer.

Hz. Nûh, hikmetlerde uzun yaşamasıyla ilgili olarak zikr edilmektedir; İnkânî'ye ve Fakîrî'ye göre Nûh bin yıl yaşamış bir peygamberdir.

Fi'l-mesel [kim] dünyâda Nûh dik ming yıl yaşasang
Koymas âhir bu tûfân-ı ecel ey merd-i 'âm

98/2

Ming yaşadı dünyâda devlet bile Nûh-ı nebî
Âkîbet yir birle yeksân iyledi berbâd ölüm

132/2

Süleymân Hakîm Ata'ya göre ise, Hz. Nûh, bin üç yüz yıl yaşamıştır. Kimi inanışlara göre de dokuz yüz elli veya bin yıl yaşamıştır. Halk arasında “Nûh ömrü” sözü bir deyim olarak kullanılmaktadır.

Kanı ol ming yaşagan âdem oğlu
Ming üç yüz yıl ‘ömr sürgen Nûh nebî
Tört ming tört yüz yaşagan Lokmân kanı
Bu âdemler kayda bardı sanmaz mısın

46/3

Hz. İbrahim hakkında, Kur’ân-ı Kerîm’in birçok sûresinde (Bakara/127, En’âm/ 74-79, Enbiyâ/58-70, Saffât/91-107, İbrâhîm/37, Hûd/73, Zâriyât/30, Nahl/123) bilgi mevcuttur. Nemrut, O’nu mancınıkla ateşe atınca Cebrâil, Allâh’ın emriyle İbrâhîm’i havada tutar ve isteğini sorar. Hz. İbrâhîm, “Ben Allâh’ın kuluyum, dileğim O’nadır, sana değildir, Allâh ne dilerse onu yapsın” der. Atıldığı ateş, Allâh tarafından gül bahçesine dönüştürülür. Bu olaydan sonra, Allâh’ın dostluğunu ve sevgisini kazandığını işaret etmek üzere kendisine Halîlu’llâh denilir. Nemrut’a Allâh’a imân etmesi davetinde bulunur, Nemrut’un bu daveti kabul etmemesi üzerine Babil’den ayrılır ve Şam’a gider. Burada Sârâ ile evlenir. Daha sonra Mısır’a geçen Hz. İbrâhîm, Hacer ile evlenir ve Allâh’a bir evladı olursa evladını O’na kurban edeceği vaadinde bulunur. Bir süre sonra Hacer’den bir oğlu olur ve adını İsmail koyarlar. İsmail yedi sekiz yaşlarına gelince Allâh’ın vaadini hatırlatması üzerine İsmail’i kurban etmek isterse de Allâh, İbrahim’in samimiyetine ve İsmail’in Allâh’ın emrine sâdıqlığına bakarak İsmail’in yerine kurban edilmek üzere bir koç gönderir ve bu koç kurban edilir.

Ol Cebrâ’il yitildi
Hak selâmın tigürdi
Körklü koçkar indürdi
Kurbân anı kıldı ya

166/67

Hak fermâning tigürdi
Kurbâning kabûl kıldı
İsmâ’il’ning başıga
Dürr ü cevher saçdı ya

166/69

Daha sonra Hz. İbrâhîm, Hacer ve İsmail'i Mekke yakınına getirir. Allâh'tan gelen bir emirle İsmail ile birlikte Kâ'be'yi binâ ederler. Bu durum Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde anlatılır:

“Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrâhîm'in makâmından bir namâz yeri edinin (orada namâz kılın). İbrâhîm ve İsmâ'il'e 'Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik. Hani İbrahim, 'Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allâh'a ve âhiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır' demişti. Allâh da, 'İnkâr edeni bile az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandırır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası!' demişti. Hani İbrahim, İsmâ'il ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, 'Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin' diyorlardı.” (Bakara/125, 126, 127)

“Hani biz İbrâhîm'e, Kâbe'nin yerini, 'Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namâz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle' diye belirlemiştik.” Hac/26).

“Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir.” (Âl-i İmrân/96).

Meşreb, sevgili olmaksızın Kâbe'nin bir öneminin olmayacağını söylerken Kâbe'nin İbrâhîm'den kaldığını, yani onun tarafından yapıldığını belirtir.

Yârsız bâdesiz ol Mekke'ge bar ming nime var

İbrâhîm'din kalgan ol eski mekânı ni kılay

3/4

Süleymân Hakîm Ata ise Hz. İbrahim, Nemrûd tarafından ateşe atıldığında Allâh tarafından nasıl korunduysa, Allâh'ı zikredenlerin de Allâh'ın merhametine mazhar olacakları ve cehennem ateşinden kurtulacaklarını söyler.

Nemrûd otı Halil'ge

Hergîz ziyân kılmadı

Allâh tigen bendeler

Duzâh içre koyar mu

24/2

Hız. İsmâ'il, İbrâhîm Peygamber'in Hacer'den doğma ilk oğlu olan peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok sûresinde (En'âm/86,87; Sad/48; Meryem/54,55) hakkında bilgi verilmiştir. Hız. İbrâhîm'in ilk karısı Sâra'nın Hız. Hacer ve Hız. İsmail'i kıskanması üzerine İbrâhîm Peygamber onları Mekke'ye getirir. Babasıyla birlikte Kâ'be'yi inşa ederler. Babasının Allâh'a bir evladı olursa kurban edeceğini vaat etmesi dolayısıyla babası tarafından kurban edilmek istenir. Hız. İsmâ'il'in Allâh'ın bu isteğine gösterdiği teslimiyet, Allâh tarafından hoş karşılanır ve yerine kurban edilmek üzere bir koç gönderilir.

Îkânî, sâdık kişinin özelliğini söylerken İsmâ'il'in bu teslimiyetini örnek verir.

Sâdıklar ihlâs birle [hem] bu muhabbet kuyıda
F'il-mesel İsmâ'il dik cânı velî kurbân kirek

106/2

Şemsüddîn de Îkânî gibi Allâh'a bağlı kişilerin bir örneği olarak İsmâ'il'i görür.

Körgüm tiyü cânânını karşı alup fermânını
İsmâ'il dik öz cânını kurbân kılur Allâhîler

68/5

Süleymân Hakîm Ata'ya göre Hız. Muhammed, Hız. İsmail'in soyundan gelmiştir.

İsmâ'il'ning aslındın
Bir ir kopar neslindin
'Âlem tolgay nûrındın
Hak Muhammed irdi ya

Atı anıng Muhammed
Bolgay ümmete rahat
Teşrif kıldı Hak cennet
Didâr va'de kıldı ya

166/72, 73

Hız. Ya'kûb, İbrahim Peygamber'in torunu ve İshak Peygamber'in oğludur. Eyyûb Peygamber ise O'nun yeğenidir. Daima Yûsuf ile birlikte anılır. On iki oğlundan biri olan Yûsuf, ağabeyleri tarafından kuyuya atılır. Hız.

Ya'kûb, Yûsuf'un hasretinden Beytü'l ahzân veya külbe-i ahzân adıyla bilinen evinde yıllarca ağlar ve gözleri görmez olur. Çektiği hasret, Türk edebiyatında Allâh âşığının Allâh'a duyduğu hasreti anlatmada bir motif olarak kullanılmıştır. Bakırgan Kitâbı'nda da Ahmed Yesevî, Allâh aşkıyla tıpkı Ya'kûb'un Yûsuf için ağladığı gibi ağlamak istediğini belirtir.

Yûnus dik deryâ içre balık bolsam
Yûsuf dik kudug içre tûn kûn kalsam
Ya'kûb dik Yûsuf üçün zâr ingresem
Bu iş birle yâ Rab sini tabgay mu min

Îkânî ise, aşk ehlinin Allâh'tan gayrısını sevmediğini Ya'kûb'un Yûsuf'a duyduğu hasretle örneklendirir.

Sivmedi ehl-i muhabbet bir Hudâ'dın özgeni
Lâ-cerem Ya'kûb'ga [kim] ol Yûsuf-ı Ken'an kirek

106/5

Yûsuf, Ya'kûb Peygamber'in on iki oğlundan biridir. Kur'an-ı Kerim'de Yûsuf Sûresi'nin 4. âyetinden 105. âyetine kadar anlatıldığı üzere Yûsuf, bir rüyâ görür ve babasına anlatır. Hz. Ya'kûb, anlar ki Yûsuf, Allâh tarafından kardeşlerine üstün kılınmış, O'na peygamberlik ve büyük devlet verilmiştir. Hz. Ya'kûb, Yûsuf'u diğer oğullarından daha fazla sever. Yûsuf, ağabeyleri tarafından kıskanılır ve hile ile kıra götürülerek bir kuyuya atılır. Babalarına da Yûsuf'u bir kurdun yediğini söylerler. Sonra geri dönüp Yûsuf'u Mısır'a giden bir kervâna satarlar. Mısır'da Mısır'ın maliye bakanı Aziz tarafından satın alınır. Yûsuf'un emsalsiz güzelliği karşısında Aziz'in karısı Züleyha adeta büyülenir. Yaptığı tekliflere Yûsuf'un karşılık vermemesi sonucu O'nu zindana attırır. Mısır hükümdarının gördüğü rüyaları tabir eden Yûsuf'un tabirlerinin doğru çıkması üzerine zindandan çıkarılarak maliye bakanlığına getirilir. Maliye bakanı Yûsuf, tarımı geliştirir, büyük miktarda zahire biriktirir. Daha sonra, yedi yıl süren büyük bir kıtlıkta herkese adaletle zahire dağıtır. Bu kıtlık yıllarında Yûsuf'un kardeşleri de Mısır'a gelir ve Yûsuf'tan zahire isterler. Yûsuf, bir oyunla kardeşi Bünyamin'i alıkoyar. Ağabeyleri Ken'an iline dönüp de babalarına Bünyamin'i Mısır'da bırakmak zorunda kaldıklarını söyleyince Hz. Ya'kûb, Bünyamin'i getirmeleri için onları geri gönderir. Kendisini tanıtan Yûsuf, babasına ağabeyleri ile gömleğini gönderir. Ağlaya ağlaya kör olan Ya'kûb, bu gömleği gözlerine sürünce gözleri açılır. Kıssanın bundan sonrasında Yûsuf, aile fertlerini yanına alır, Züleyha ile de evlenir.

Hikmetlerde Yûsuf, Yûsuf-Ken'ân olarak geçmektedir. Sâdıkî, Hak yolunun zahmetlerle dolu olduğunu ve sabırla yürüneceğini anlatırken Yûsuf sûresine telmih yapar.

Yûsuf [kim] sâdıkça [hem] zindân-ı mihnetni çikip
Âkıbet virüp necât Mısır'da sultân iyledi

139/27

Hudâdâd, halvetinde Yûsuf gibi bir arkadaşı olmasını ister. Çünkü halvet, zor bir süreçtir, Hudâdâd da bu zorlu süreçte Yûsuf gibi bir arkadaşı olursa amacına ulaşmada daha sabırlı olacaktır.

Hûr [u] gilmân eger bolsa hizmetimde
Rûh-ı reyhân eger yagsa sohbetimde
Yûsuf-ı Ken'ân refik bolsa halvetimde
Sindin özge maksûdım yok yâ İlâhım

89/3

Kur'ân-ı Kerîm'de “Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kûb'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davûd'a da Zebûr vermiştik” (Nisâ/163) âyetiyle Eyyûb'a vahiy gönderildiği, “Biz ona İshak'ı ve Ya'kûb'u armağan ettik. Hepsini hidayete erdirdik. Daha önce Nûh'u da hidayete erdirmiştik. Zürriyetinden Dâvud'u, Süleymân'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.” (En'âm/84) âyetiyle de hidâyete erdirildiği buyrulur.

Yine, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Eyyûb hakkında “Eyyûb'u da (an). Hani Rabb'ine ‘Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin’ diye niyaz etmişti.” (Enbiyâ/83), “(Resûlüm!) Kulumuz Eyyûb'u da an. O, Rabb'ine ‘Doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi’ diye seslenmişti.” (Sâd/41) “Eline bir demet sap al da onunla vur, yeminini böyle yerine getir. Gerçekten biz Eyyûb'u sabırlı (bir kul) bulmuştuk. O, ne iyi kuldu! Daima Allah'a yönelirdi.” (Sâd/44) şeklinde bilgi verilir. “Rivayete göre Eyyûb baba tarafından Hz. İshak'ın, anne tarafından Hz. Lûr'un soyundandır (...) Eyyûb takva sahibi, yoksullara karşı merhametli, dulları ve yetimleri kollayan, misafire ikram eden, yolcunun yardımına koşan ve Allah'ın verdiği nimetlere şükreden iyi bir insandır. Hz. Ya'kûb veya Hz. Yûsuf'la çağdaştır; ya da Hz. Yûnus'tan sonra yaşamıştır. Ona ikisi kendi ülkesinden, biri de Yemenli olmak üzere üç kişi iman etmişti. İblîs'in onu saptırmak için gös-

terdiği çaba, malını mülkünü ve ailesini kaybetmesi, ağır ve tiksindirici bir hastalığa yakalanması, uzun süre sabır ve metanet göstermesi, eşinin kendisini isyana teşviki, nihayet hastalığından şikâyet etmesi ve sonraki gelişmelerle ilgili olarak verilen bilgiler İsrâîlî kaynaktakilerle benzerlik arz eder; ayrıca bu bilgilere Kur'an âyetlerinin de ilâve edildiği görülür." (Harman 1995:16)

Bakırgan Kitâbı'nda Ahmed Yesevî, Eyyûb'un yaşamış olduğu hastalığa karşı göstermiş olduğu sabır ve Allâh'a teslimiyeti dile getirir.

Zekeriyyâ dik bu başınga erre koysam
Eyyûb dik tenimge kurtını salsam
Mûsî kibi Tûr tagında tâ'at kılsam
Bu iş birle yâ Rab sini tabgay mu min

34/2

Hikmetlerde Tûr-ı Sinâ'daki tecellî ve Hızır Peygamber'le ilgili olarak Mûsâ, Mûsâ Kelîm, şeklinde anılır. İmrân'ın (Amram) oğludur. İslâm inancına göre kendisine kutsal kitap indirilen ilk peygamberdir. Doğumundan kısa bir süre sonra, Mısır'da hüküm süren Firavun'un bir kâhinin kehane-tine dayanarak doğan erkek çocukları öldürtmesi üzerine, annesi Yokebed tarafından bir sepete konularak Nil nehrine bırakılır. Sepet, Nil'de giderken Firavun'un karısı Asiye tarafından bulunur. Asiye, O'na süt anaları tutarak büyütür.

Sâdıkî, Mûsâ'yı Allâh'ın Firavun'un ve diğer kötü insanların şerrinden koruduğunu, onu çoban kıldığını belirtir.

Sakladı Mûsâ Kelîm'ni ol Hudâvend-i Kerîm
Nâ-sezâlardın ayırıp anı çûbân iyledi

139/28

Hız. Mûsâ büyüdüktan sonra Mısır'dan kaçarak Medyen'e gider ve orada evlenir. On yıl Medyen'de kalan Mûsâ, Mısır'a giderken Tûr dağında Allâh ile konuşur ve Allâh O'na peygamberlik verir. Mısır'a vardığında Firavun'u dine davet ettiyse de Firavun kabul etmez. Bunun üzerine İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarır. Firavun askerleriyle peşine düşerse de Süveyş denizinden geçerlerken askerleriyle birlikte boğulur. Allâh'ın çağrısıyla Tûr'a çıkan Hız. Mûsâ, kırk gün Tûr dağında yalnız kalır ve kendisine Tevrat iner. Peygamberlik görevini ifâ eden Hız. Mûsâ, yüz yirmi yaşında vefât eder.

Hikmetlerde Hz. Mûsâ'nın Allâh'a zatını görmek için yalvarışı zikredilmektedir. Mûsâ, Allâh'a âşık olmuş, O'nun aşkıyla yanmaktadır ve didârını arzulamaktadır; ancak Allâh, "Len terânî/Sen beni göremeyeceksin" diyerek bu isteği geri çevirmiştir. Çünkü, Hz. Mûsâ'nın bu tecelliye dayanamayacağını bildirmiştir.

Tûr-ı Sînâ tagına aşıp [da] Mûsâ
Hak'ga 'âşık bolup dîdâr koldı körüng
Dîdâr kolmak yokdır tiyü aydı Mûsâ
Len terânî cevâbı[nı] eytdi körüng

50/1

Allâh, Hz. Mûsâ'nın talebiyle bir dağa tecelli eder; bunu gören Hz. Mûsâ, Allâh'ın kudreti karşısında kendinden geçer.

Tagga nazar kıldı Mevlâ'm heybet birle
Ol heybetni sizdi Cibrâ'ıl sâ'at birle
Yüz ming irni kördi Mûsâ tâ'at birle
İlig köterip Hak'ga şükr kıldı körüng

50/2

Hz. Mûsâ'nın Allâh'la konuşmasına istinaden "söz söyleyen, konuşan" anlamında Hz. Mûsâ'ya "Kelîm" sıfatı verilmiştir. Birçok hikmette Hz. Mûsâ, Mûsâ Kelîm şeklinde zikredilmiştir.

Kırk hacir kötere bilmes Tevrât 'ilmni
Açup anı okur irdi Mûsâ Kelîm
Bar mu eytüp eytür irdi min dik âlim
Tigme fâsîh tili birle eytdi körüng

50/3

Hz. Mûsâ, Hızır Peygamber ile dosttur, sohbet arkadaşıdır. Allâh, Hz. Hızır'a ledün ilmini vermiş, Hz. Mûsâ'ya da peygamberlik ilmini vermiştir.

Bilür bolsang [hem] genc turur vîrân turur
Hızır birle Musî Kelîm yarân turur
Kâl ehli hâl içinde [hem] hayrân turur
Hâlni körüp kâl ehlini salgan bar mu

59/6

Hızır eytür uş bu kuş [hem] nige indi
Su içre suça 'ilmin[i] sanga birdi
Ugan İzi'm ledün 'ilmin manga birdi
Munı iştüp Mûsâ mürîd boldı körüng
50/7

Hızır Mûsâ, Hz. Hızır'daki sırları sezerek O'na mürid olur ve birlikte yolculuk ederler; ancak bu yolculukta Hz. Hızır'ın garip davranışlarına Hz. Mûsâ tahammül edemez. Hızır bu durumdan rahatsızdır.

Hızır aydı Mûsâ tâkat kılmağaysın
Kayu yolga ugrasam sin uymağaysın
Min sözlegen sözni özge kılmağaysın
'Ahd kılıp [kim] sözni karar kıldı körüng
50/9

Hızır Süleymân, Davud Peygamber'in oğludur; hem padişah hem de peygamberdir. Allâh tarafından kendisine cinlere, rüzgâra emretme, bütün canlıların dilince konuşma gibi olağanüstü güçler verilmiştir. Üzerinde İsm-i A'zam yazılı kibrit-i ahmerden yapılmış yüzüğü ile bütün vahşi hayvanlara ve kuşlara hükmeder. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Süleymân ile ilgili birçok âyet (Sebe/12-21; Neml/15-44; Sa'd/30-40) vardır. Sözelimi, "Biz hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık. Zaten her birine hükümler ve ilim vermiştik. Dâvûd ile birlikte, Allah'ı tespih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik." (Enbiyâ/79), "Andolsun ki biz, Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik. Onlar 'Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun dediler.", "Süleyman Davud'a varis olup dedi ki 'Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden (nasip) verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.", "Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları Süleyman'ın hizmetinde toplandı, hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevkediliyordu. (Neml/15, 16, 17) âyetlerde Süleymân'la ilgili bilgiler verilmiştir.

Süleymân Hakîm Ata da Hz. Süleymân'ın kuş dilini bildiğine telmihen Hüdhdüd'ü konuştırur.

Hüdhdüd eytür [kim] tâcım bar yalguz Bir'le râzım bar
Süleymân'ga înak min türlüğ kuşlar içinde
143/4

Hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de "Muhakkak biz, Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kûb'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik. Davud'a da Zebur'u verdik." (Nisâ/163), "İsmail, Elyesa', Yûnus ve Lût'u da (hidâyete erdirdik). Hepsini 'âlemlere üstün kıldık" (En'âm/86), "Doğrusu Yûnus da gönderilen peygamberlerdendi" (Sâffât/139), "Yûnus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu." (Sâffât/142), "Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi (Yûnus) gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabb'ine niyâz etmişti." (Kalem/48) şeklinde pek çok âyette buyrulmuş; kendisine vahyedildiği, hidâyete erdirilenlerden olduğu, peygamber olarak gönderildiği bilgilerinin yanında bir balık tarafından da yutulduğu bilgisi verilmiştir. Bu durum, "Zünnûn'u da (Balık Sahibi; Yûnus) hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, 'Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum' diye dua etti" (Enbiyâ/87) ve "Hani o kaçıp yüklü gemiye binmişti de gemidekilerle kur'a çekmişti ve kaybedenlerden olmuştu. (O, sahibinden izinsiz kaçan benim diyerek) kınanmış bir halde (kendisini denize atmış) iken balık onu hemen yutmuştu." (Sâffât/140, 141, 142) âyetlerinde anlatılmıştır.

Bakırgan Kitâbı'nda Ahmed Yesevî, bir hikmetinde "Yûnus dik deryâ içre balık bolsam" sözüyle Yûnus peygambere telmih yapmıştır. Şems ise, dünyanın ölümlü oluşunu işaret etmek için peygamberlerin dahi bu dünyadan göçtüğünü örnek verir.

Kanı Eyyûb kanı Yûsuf kanı Yûnus kanı Ya'kûb
Kanı hûb kanı nâ-hûb takı tuymas musen gâfil

76/5

Zekeriyyâ, İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok sûrede hakkında bilgi verilmiştir. Sözelimi Meryem sûresinin 3.-14. âyetlerinde Zekeriyyâ, Allâh'a niyâz ederken hiç mahrum olmadığını, yaşlandığını, kendisinden sonra gelecek akrabalarının isyânkâr olmalarından korktuğunu, karısının kısır olduğunu, Ya'kûb hanedanına varis olacak bir çocuk bağışlamasını dilediği bilgisi verilir. Dileği Allâh tarafından hoş görülür ve Allâh "Ey Zekeriyyâ! Haberin olsun ki biz sana Yahya adlı bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce onun adını kimseye vermedik" şeklinde buyurur.

Meryem sûresinden başka, Zekeriyâ'nın duasının kabul edildiğine, Allâh'a karşı derin saygı duyduğuna ve iyilikte yarıştığına dair "Biz de duasını kabul ile icabet ettik de kendisine Yahya'yı ihsan ettik ve eşini (doğum yapmaya) elverişli hale getirdik. Doğrusu onlar iyiliklerde yarışıyorlar, umarak ve korkarak bize yalvarıyorlardı. Bize karşı derin saygı duyuyorlardı" (Enbiyâ/90) bilgisinin yanında Meryem'e bakmakla görevlendirildiği, "Bunun üzerine Rabbi onu (Meryem'i) güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriyâ, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. "Meryem! Bu sana nereden geldi?" derdi. O da "Bu, Allah katından" diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir." (Âl-i İmrân/37) ve onun namâz kıldığı "Zekeriyâ mabedde namâz kılarken melekler ona: "Allah sana, Allah'dan bir kelimeyi doğrulayıcı, efendi, nefesine hâkim ve iyilerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler." diye ünlədiler." (Âl-i İmrân/39) hakkında âyetlerde bilgi verilir.

Allâh'tan dileğinin gerçekleşeceğine, bir çocuk sahibi olacağına dair haber alınca "Zekeriyâ, meleğe, 'Bundan nasıl emîn olabilirim?' dedi. Çünkü ben yaşılandım, karımın da yaşı ilerledi.' Melek ona şöyle karşılık verdi: 'ben Tanrı'nın huzurunda duran Cebail'im. Seninle konuşmak ve bu müjdeyi sana bildirmek için gönderildim. İşte, belirlenen zamanda yerine gelecek olan sözlerime inanmadığın için dilin tutulacak, bunların gerçekleşeceği güne dek konuşamayacaksın" (Luka 1/18, 19 20)² der.

Bakırgan Kitâbı'nda Sâdikî, bu bilgilere sahip olduğu için Zekeriyâ'nın Tanrı'yı zikredenlerden olduğunu belirtirken İncil'e de telmihte bulunur.

Ol Zekerriyâ peygamber Tangrı'nın zâkir kulu

Erre kildi başığa zikrini Rahmân iyledi

139/29

"Zekeriyâ'nın vefatıyla ilgili hıristiyan kaynaklarında bilgi yoktur; İslâmî kaynaklarda ise onun tıpkı oğlu Yahya gibi şehid edildiği belirtilmektedir. Buna göre Yahya'nın Büyük Herod tarafından idam edilmesinden sonra yaşadığı bölgeden kaçan Zekeriyâ yarılmış bir ağacın kovuğunda saklanmış, ancak şeytan onun elbisesinin bir kenarını dışarıda bırakmış, daha sonra düşmanlarına haber vermiş, onlar da ağacı keserek ikiye bölmüş, böylece Zekeriyâ şehid edilmiştir" (Aydın 2013:211)

² <http://www.yolgosterici.com/incil/incil03.htm> 23.02.2018

Ahmed Yesevî, Zekeriyyâ'nın şehit edilmesine telmihte bulunarak onun gibi Allâh yolunda şehit olma isteğini belirtir.

Zekeriyyâ dik bu başıma erre koysam
Eyyûb dik benimge kurtı salsam
Mûsî kibi Tûr tagında tâ'at kılsam
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mı min

34/2

Hız. İsa, İsrailoğullarının son peygamberidir. Kendisine İncil indirilmiştir. Bir mucize olarak Hız. Meryem'den babasız olarak doğmuştur. Bu konuyla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de (Meryem/16-34; Bakara/87; Nisâ/156-159; Mâide/109-120) ayrıntılı bilgi verilmiştir. Hız. İsa, Cebrâil'in Meryem'e üflediği bir rûhtur. Bu nedenle neye dokunsa ona can veren Hız. İsa, ölüleri diriltmek, körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yapıp can vermek gibi mucizeler göstermiştir. Otuz yaşında kendisine peygamberlik verilen Hız. İsa, üç yıl boyunca halkı Allâh'a imân etmeye davet ettiyse de ancak on kişi kendisine imân etmiştir. Yahudiler O'nu öldürmeye kalkışınca melekler tarafından göğün dördüncü katına götürülmüştür. Kendisine kıyâmete dek ömür verilen Hız. İsa, âhir zamanda Şam'a inerek insanları İslâmiyet'e davet edecektir.

Hız. İsa, Yahudilerce öldürülmek istenir; havarilerden biri Yahudilere Hız. İsa'nın saklandığı evi gösterir. Hız. İsa'yı oradan alan Yahudiler büyük bir tepeye çıkararak çarmıha germek isterler. Ancak, O'nun yerini gösteren havari, Yahudilere Hız. İsa suretinde görüldüğü için onu Hız. İsa zannederek çarmıha gerip öldürürler. Hız. İsa ise, melekler tarafından göğün dördüncü katına götürülür. Bu durum, Süleymân Hakîm Ata tarafından Mirâcnâme'de dile getirilir.

Törtinçi kökge aşdı
İsa Resûl'ni kördi
İsa utru yürüben
Turup selâm kıldı ya
165/59

Şems, İsa'nın dördüncü gökte kalmasının, daha yüksek makamlara erişmemesinin nedeni olarak onun dünyadan melekler tarafından götürülürken ihtiyaç olur düşüncesiyle yanına iğne, iplik almasını, yani dünyadan vazgeçmemesini işaret eder.

Rište-i na'leyn ayak bağı irür Mûsâ'ga bil
Bir sınık iğne zarâr kıldı uşal 'İsâ'ya bil
Hâsse min dik bî-haber âlûde-i dünyâga bil
İğnesi çıkan yipi yılan imişdir bilmedim

75/4

Hızır (Hz. Hıdır), Hz. Mûsâ döneminde yaşadığı düşünülen, Allâh tarafından kendisine ledün ilmi ve ölümsüzlük verilen, bu nedenle de muta-savvırlarca gavsul-gıyas (yardım eden, zafere ulaştıran) olarak değerlendirilen peygamberdir. Hıdır, Arapça yeşil, yeşillik yer anlamındadır. Oturduğu yerin yeşermesinden dolayı bu adın verilmiş olduğu rivâyet edilir. Kehf sûresi-nin 60.-82. âyetlerinde Hızır hakkında bir kıssa anlatılır. Bu kıssada Musa, bir genç ve kendisine Allâh tarafından rahmet ve ilim verilmiş bir kuldan söz edilir.

“Ey Muhammed! Bir vakit Musâ, genç adamına demişti ki iki deni-zin birleştiği yere ulaşınca kadar gideceğim, yahut senelerce gideceğim.” (Kehf/60) sözleriyle başlayan kıssada Hz. Musa genç adamıyla bir yolculuğa çıkar. Onlar iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarının unut[ur]lar. Balık denizde yolunu tutup kayıp gi[der] (Kehf/61). Oradan uzaklaştıklarında Mûsâ beraberindeki gence, “Öğle yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan dolayı çok yorgun düştük” de[r] (Kehf/62). Genç, “Gördün mü! Kayaya sığındığımız sırada balığı unutmuşum. –Doğrusu onu sana söylememi bana ancak şeytan unutturdu- Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup git-mişt” de[r] (Kehf/63). Mûsâ, “İşte aradığımız bu idi” de[r]. Bunun üzerine tekrar izlerini takip ederek gerisingeri dön[er]ler (Kehf/64). Sonra kendisine Allâh tarafından rahmet ve ilim verilmiş bir kula rastlarlar (Kehf/65). Mûsâ ona, “Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?” de[r] (Kehf/66). Adam, “Doğrusu sen benimle be-raberliğe asla sabredemezsin. İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sab-redebilirsin?” de[r] (Kehf/67-68). Mûsâ, “İnşaallah beni sabırlı bulacaksın. Hiçbir işte de sana karşı gelmeyeceğim” de[r] (Kehf/69). Adam, “O hâlde, eğer bana tabi olacaksan, ben sana söylemedikçe hiçbir şey hakkında bana soru sormayacaksın.” de[r] (Kehf/70). Derken yola koyul[ur]lar. Nihayet, bir gemiye bindiklerinde (adam) gemiyi del[er]. Mûsâ, “Sen onu içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu, şaşılacak bir iş yaptın.” de[r] (Kehf/71). Adam, “Sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin, demedim mi?” de[r] (Kehf/72). Mûsâ, “Unuttuğum için bana çıkışma ve bu işimde bana güçlük

çıkarma!” de[r] (Kehf/73). Yine yola koyul[ur]lar. Nihayet bir erkek çocukla karşılaştıklarında, adam (hemen) onu öldür[ür]. Mûsâ, “Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün? Andolsun çok kötü bir iş yaptın!” de[r] (Kehf/74). Adam, “Sana, benimle beraberliğe asla sabredemezsin demedim mi?” de[r]. (Kehf/75). Mûsâ, “Eğer bundan sonra sana bir şey hakkında soru sorarsam, artık benimle arkadaşlık etme. Doğrusu, tarafımdan (dilenecek son) özre ulaştın (bu son özür dileyişim)” de[r] (Kehf/76). Yine yola koyul[ur]lar. Nihayet bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek iste[r]ler. Halk onları konuk etmek isteme[z]. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar gör[ür]ler. Adam hemen o duvarı doğrult[u]r. Mûsâ, “İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın” de[r] (Kehf/77). Adam, “İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir. Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım.”[der] (Kehf/78). “O gemi, denizde çalışan birtakım yoksul kimselere ait idi. Onu yaralamak istedim, çünkü onların ilerisinde, her gemiyi zorla ele geçiren bir kral vardı.” (Kehf/79). “Çocuğa gelince, anası babası mü’min insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktuk.” (Kehf/80). “Böylece, Rablerinin onlara, bu çocuğun yerine daha hayırlı ve daha merhametli bir çocuk vermesini diledik.” (Kehf/81). “Duvar ise şehirdeki iki yetim çocuğa ait idi. Altında onlara ait bir define vardı. Babaları da iyi bir insandı. Rabbin, onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve Rabbinden bir rahmet olarak defnelerini çıkarmalarını istedi. Bunları ben kendi görüşüme göre yapmadım. İşte senin, sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.” der. (Kehf/82).

Kıssa böylece biter. Türk edebiyatında “hemen bütün mutasavvıf şairler Hızır’ı mürid-i kâmil olarak yorumlamışlardır. Ahmed Yesevî bir hikmetinde Hızır’la görüştüğünü, onun kendisine yardım edip elinden tuttuğunu, otuz bir yaşında iken kendisine mey (ilâhî aşk) içirdiğini ve vücudundan Azâzîl’i kovduğunu söyler. Yûnus Emre, Hızır’ın İlyâs ile birlikte âb-ı hayât içerek ölümsüzlüğe eriştiğini belirtir ve Hızır’ın sakalık yapacağından söz eder. Onun sunacağı şey ise âb-ı hayât yani ilâhî aşktır.” (Kurnaz 1998:411).

İlyâs peygamber hakkında Kur’ân-ı Kerîm’de kimi âyetlerde “Zekeriyâyâ, Yahyâyâ, İsâyâ, İlyâs da (böyle hidâyet verdik). (Onların) hepsi sâlihlerdendi.” (En’âm/85) ve “İlyâs da, şüphe yok ki, gönderilmiş peygamberlerdendi.” (Sâffât/123) şeklinde hidâyete erdirildiği, peygamberlik verildiği, sâlih kişilerden olduğu bilgileri verilmektedir.

Tasavvufî Türk edebiyatında Hızır ve İlyâs’ın âb-ı hayattan içtikleri ve ölümsüzlüğe kavuştukları yaygın bir motif olarak kullanılmıştır. Ancak, bu

hususla “Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde bilgi yoksa da bu konuda yine İsrâiliyat türünde çeşitli rivayetler vardır. Kâ’b el-Ahbâr’dan nakledilen bir rivayete göre dört peygamber halen sağdır. Bunlardan İlyâs ve Hızır yerde, İdrîs ve İsâ göktedir. İlyâs karalarda, Hızır ise denizlerde Muhammed ümmetinden darda kalanların imdadına yetişmekle mükelleftir.” (Harman 2000:162).

Hızır ve Hz. İlyâs, yaygın inanca göre, Karanlık ülkesinde âb-ı hayatı aramaya çıkmış, uzun maceralardan sonra âb-ı hayatı bulup içerek ölümsüzlüğe kavuşmuş iki arkadaş peygamberdir. Yaygın halk inancına göre yılda bir kez biraraya gelirler. Bu güne halk arasında Hızır ve İlyâs adlarının birleşmiş hâli olarak Hıdrellez adı verilmiş; ancak İlyâs adı adeta kaybolarak Hızır ön plana çıkmıştır. Hıdrellez, özellikle tarımla geçimini sağlayan halk arasında yaz mevsiminin başlangıcı olarak bilinir ve Mayıs’ın beşini altısına bağlayan gecenin sabahı başlar ve 8 Kasım’a kadar sürer. Aradaki 186 günlük süre; kıştan çıkma, bolluğa berekete kavuşma günlerinin başlaması dolayısıyla Hızır günleri adıyla adlandırılır.

Bakırgan Kitâbı’nda Şemsü’l-dîn, Hızır ve İlyâs’ın gavsü’l-gıyas olduklarını, yardıma muhtaçlara yardım eden, zorluklardan kurtarıcı, medetkâr olduklarını, kişinin vesveseye kapılmamasını, gönlünü Allâh’a bağlamasını tavsiye eder.

Hızır İlyâs hâzır ol gavsü’l-gıyâs nâzır ol

Bâtın nûrî zâhîr ol bu halkanın içinde

71/11

Çarlap gavsü’l-gıyâsını Hızır birle İlyâs’ını

Kiter özün vesvâsını ten cân birle Hû Hû di

81/5

Hudâdâd ise, bütün alçakgönüllülüğüyle kimi görse, Hızır olabileceğini düşünerek ondan yardım umduğunu belirtir. Zira Hızır, halk arasında dolaşmakta, ancak onu ehli tanımakta, bilmektedir.

Kimni körsem Hızır bilüp du’â tiley

Kulnı körsem kulı bolup ma’nî soray

Her zerrece mürid bolup murâd tiley

Yâ İlâhım niçük sini tapgay mine

88/3

Süleymân Hakîm Ata, Hızır ve İlyâs'tan “gökten yağmur yağdıran, yerden nebat bitiren ve sevgi sütünü emdiren atalar” şeklinde söz eder. Hızır ve İlyâs, halktan kendilerini gizlerler, söyledikleri sözler ilahî sırlardır. Kuş gibi havada uçar, dağı, denizi yürüyüp geçerler.

Kökdin yagmur yagdurgan

Yirdin nebât östürgen

Mihri sütün imdirgen

Hızır İlyâs atam bar

Kumdın izin izlegen

Sır sözini sözlegen

Halkdın râzın izlegen

Hızır İlyâs atam bar

Kuş dik hevâda uçkan

Tag tingizni tüz kiçken

Mengü suyn ol içken

Hızır İlyâs atam bar

21/3, 4, 5

Hiz. Muhammed, Bakırgan Kitâbı'ndaki hikmet ve kıssalarda Ahmed, Fahr-i Âlem Mustafâ, Fahr-i Resûl, Fahr-i Resûlu'llâh, Muhammed, Muhammed Mustafa, Ahmed-i Muhtâr, Nebî, Peygamber, Resûl, Resulu'llâh adlarıyla anılmaktadır. Şiirlerde en fazla adı anılan peygamber Hiz. Muhammed'tir. Hiz. Muhammed'i Allâh kendi nûrundan yaratmış, “Habîb” diye ad koymuştur. Yani, O, Habibu'llah'tır. O'nun doğumuyla âlem nurlarla dolmuştur. O, Allâh'ın insanlığa bir hediyesidir. Allâh, Hiz. Muhammed'i “Resûl” (elçi) yapmış ve “Habîbim” dediği Peygamber'i makamında konuk etmiştir.

Öz nûrındın yaratdı

Habîbim dip at koydı

Hicâblardın ötüben

Kâbe kavseyn bardı ya

165/5

‘Atâ yiberdi bizge
Ümmet kıldı Resûl’ge
Biz dik ‘âsî kullarnı
Anga ümmet kıldı ya
165/2

Hiz. Muhammed, Hakîm Süleymân Ata’nın hikmetlerinde “ On sekiz bin âlemin efendisi, övüncü” olarak zikredilir.

Eyteyin [hem] hoş tınglangız yâ dostlarım
On sekkiz ming ‘âlem fahr-i Resûl üçün
Melekü’l-mevt [kim] cân almağa kilmiş vakt
Niyâz ile ümmetleri hakkı üçün
17/1

Hiz. Muhammed de bir insandır ve her insan gibi O da ölümü tadacaktır. Allâh’ın emrini yerine getirmek üzere Hiz. Peygamber’e gelen Azra’il, O’nun da canını alır. Dokuz gün hasta yattıktan sonra vefât eden Hiz. Peygamber’i İbn-i Abbas ve Hiz. Ali birlikte yıkarlar. Melekler, Peygamber’in ruhunu Sidretü’l Müntehâ’ya götürürler. Ölüm döşeğindeyken Hiz. Peygamber, ümmetine mescide gelmelerini, namâz kılarak ibadet ederek görevlerini yerine getirmelerini vasiyet eder. Hırkasını da Veysel Karanî’ye bırakır. Bu durumu Süleymân Hakîm Ata şöyle dile getirir:

‘Azra’il Peygamber’ning cânın aldı
Yirdin kökdin ferîşteler yıglap kıldı
‘İbn-i Abbas suv koydı ‘Ali yudı
Behişt içre hulle tonın kiymek üçün
17/8

Okıdılar âyet Kur’ân Rabbânî’ni
Cennetü’l me’vâ turır Resûl orını
Hakikat dost idi [ki] Veysel Karanî
Hırkasın izdi anga kiymek üçün
17/12

Allâh’ın “*Levlâke lemâ halaktü’l-eflâk(e)*/Sen olmasaydın yeri ve göğü yaratmazdım” dediği Hiz. Muhammed, Bakırgan Kitabı’nda yol gösterici, kur-tarıcı, ideal insan örneği olarak tasvir edilmiştir. Şiirlerde fizikî görünümüne

ait bilgi bulamadığımız Hz. Peygamber'in düşünuş ve davranış özellikleri muhtelif şiirlerde belirtilmiştir.

Sâdıkî, Muhammed ümmeti olmaktan duyduğu hoşnutluğu ve güveni dile getirir:

Bi-hamduli'llâh ki biz bolduk Muhammed ümmeti

Müşkil irdi [kim] Hak bizge [anı] âsân iyledi

139/22

Kur'ân-ı Kerîm'de bu dünya hayatının sadece bir oyun ve oyalanmadan ibaret olduğu, âhiret hayatının ise asıl hayat olduğu (Ankebût/64), yine bu dünya hayatının ancak geçici bir menfaatten ibaret olduğu (Mü'min/39) vurgusu yapılır.

“Onlar gaybe inanırlar, namâzı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar.”, “Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar. Âhirete de kesin olarak inanırlar”, “İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır.” (Bakara/3, 4, 5), “Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir. (Nihayet hepsi yok olur gider). Tıpkı şöyle bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Âhirette ise (dünyadaki amele göre ya) çetin bir azap ve(ya) Allah'ın mağfiret ve rızası vardır. Dünya hayatı, aldanış metaından başka bir şey değildir.” (Hadîd/20) âyetlerinde dünya hayatına aldanılmaması gerektiği, inananların, îmân edenlerin kurtuluşa ereceği bildirilmektedir.

İslâm inancına göre ebedî olan, bâkî olan Allâh'tır, Allâh'tan gayrisi fânidir, ölümlüdür. Ölüm sonrası asıl hayat, âhiret hayatı başlayacaktır. Kıyâmetin kopmasıyla başlayacak olan bu asıl hayatta herkes dünyadaki hâlleri, 'melleri hususunda hesaba çekilecek, hesabı sonunda da herkesin ebedî hayatı başlayacaktır.

Süleymân Hakîm Ata, Kur'ân-ı Kerîm'de bilgisi verilen âhiret, kıyâmet, hesap, vd. konuları bildiği için insanlara dünyanın geçiciliği, vefâsızlığı hususunda, dolayısıyla insanın hayatını doğru değerlendirmesi, Allâh'ın Kur'ân'da buyurdıkları yönünde çalışması, gayret etmesi hususunda gerekli ikazları yapar.

Kimge vefâ kıldı [kim] bu fânî dünyâ
Bizge takı sizge vefâ kılguçı yok
Kiling dostlar bu gün munda yâdın ayting
Kiling yâdın anda ökünç kılguçı yok

Âhiretning azukı rûze [vü] namâz
Rûze tutmas namâz kılmas mü'min irmes
Lâ-cerem kıyâmet küni ol bî-namâz
Ming kün yıglar bir kün sivinüp külgüsü yok

48/1, 2

Şems, İsrâfil surunu üflediğinde kıyâmetin kopacağını, hesap gününün başlayacağını haber verir.

Kıyâmet tang atgança İsrâfil sûr urganca
Kalur tofrak üstide hîç kim anga bakmasa

164/47

İkânî, kıyâmet gününün çok zor olacağını, bu zorlukların dünyada yapılmış güzel 'amellerle kolaylaşacağını söyler.

Kıyâmet kün besî katıg irür bolgıl 'amel birle
'Amel birle [kim] kıyâmet müşkilni munda âsân kıl

104/6

Meşreb ise, kıyâmet meydanında insanların bütününün toplanacağını, o karmaşada herkesin kendi derdine düşüp ağlaşacağını belirtir.

Tamâm-ı halk yıglaşur kıyâmet deştiga barup
Sining derding beyân kılсам halâyıklar cüdâ bolmas

4/4

Kul Süleymân, insanları ölümlü oldukları hususunda sürekli ikâz eder; Allâh'ın affediciliğine sığınarak insanların tövbe etmelerini ve âhiretlerini kazanmalarını tavsiye eder.

Tevbesizler bu dünyâdın ötmes sanmang
Bir kün ölüp tar kabirge kirmes sanmang
Kıyâmet kün 'Arasat tang atmas sanmang
Heyhât heyhât nevhâ feryâd künleri bar

19/4

Şems, kıyâmet günü insanların gelerek Allâh'a sığınacaklarını, kendisi gibi âsi ve cefâ eden birine de Allâh'ın kapısını açıp açmayacağı endişesini dile getirir.

Kıyâmet kün 'amellikler penâhında kilür aylar
Mining dik 'âsî vü câfî kapugına kile algay mu
74/5

Bütün semâvî dinlerde Kıyâmet, dünyanın sonu, âhiret hayatının başlangıcı, bütün insanların dirilerek mahşerde toplanacakları gün olarak bilinir. İsrâfil'in sûra üflemesiyle bütün canlılar ölecek ve dünya düzeni bozulacaktır. Sonra ikinci kez İsrâfil sûrunu üfleyince Haşr başlayacak, Mahşer yerinde bütün insanlar toplanıp dünyadaki amellerine göre hesaba çekileceklerdir.

Kıyâmet'in habercisi olarak ilk önce Deccâl ortaya çıkacak ve Tanrılık davasında bulunacak, birçok insanı kendisine bağlayarak uydurduğu yalanlarla ortalığı birbirine katacak, nihayetinde öldürülecektir. Süleymân Hakîm Ata, kıyamat âlametlerini birçok hikmetinde haber verir.

İrni mürîd algaylar râh-ı figân kılgaylar
Hayrân bolgay 'âlemler Deccâl mel'ûn bilgüsi
158/8

İsrâfil sûrunu ilk defa öttürecek, gökler yarılacak, öyle bir gürültü olacak ki peygamberler bile korkacaklar. Sûrun öttürülmesiyle yer, gök arasındaki bütün canlılar yok olacak, Azrâil kendi canını kendisi alacak, yalnızca ebedî olan Allâh kalacak.

İsrâfil sûrın ursa [kim] kök yarılgay
Korkunçdın peygamberler [hem] tizin çökkey
Heybet birle ol 'Azra'il sanga kilgey
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring
64/6

Süleymân Hakîm Ata'ya göre mahşer yeri bir pazar yeridir. Bu pazar yerinde herkes kendi derdine düşmüştür. Kimseden kimseye fayda yoktur. Burada Allâh, kadı olup kullarını sorgulayacak, bir terazi kurdurarak herkesin günâhı ve sevâbı tartılacaktır.

Minim bu könglümning âzârı bar
Yaratkan Mevlim'ge yazarı bar
Kıyâmet atlıg bâzârı bar
Minim mâ könglüm içre munglarım bar

20/1

'Arasat terâzusi kurmakı bar
Kâdir'im kadı bolup sormakı bar
Su'âlga cevâbları aymakı bar
Minim mâ könglüm içre munglarım bar

20/3

Şems, mahşer günü günahlarından dolayı yargılanacağını bilerek hayıflanır.

Mahşer küni kâ'im bolsa
Kahhâr İzi'm hâkim bolsa
Kılğan yazuklarım bolsa
Vâ hasretâ vâ hasretâ

79/5

Allâh'ın ezeli hükmüne, takdirine kader adı verilir. İmânın şartlarından biridir. Her insanın da bir kaderi vardır. Yani, başına gelen ve gelebilecek her hayır ve şer Allâh'tandır. İmân etmiş insanlar, iyi-kötü ne ile karşılaşılırsa karşılaşsınlar, bunun Allâh'ın bir takdiri olduğunu bilirler.

Kul Süleymân, bu gerçeği, Amentü'deki "Hayır ve şer kaderdendir" sözüyle hatırlatır. İnsanın, hayrın ve şerrin Allâh'tan geldiğine imânla, hayır amellerde bulunması, Allâh'ın hükümlerince iyi olarak bilinen amellerdir; ki hayır amellerde bulunan insan, bunun mükafaatını görecektir.

Kiling dostlar bu dünyâda sabr kiling
Hudâ birgen ni'metge şükür kiling
V'el kadri hayrihi ve şerrihi munı biling
Bolgay mu Yârab sini tilesem min

47/8

Hayır kılsang kılğanungça bitilgeysin
 Tâ'at birle barganlarga katılğaysın
 Kıyâmet kün tamugdın kutulğaysın
 Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring

64/5

Fakîrî, Allâh'ın insanlara irade verdiğini, bu iradelerini gerektiği yerde, hayırda bulunmada, cömertçe davranmada kullanmaları, eksik işlere tövbe edilmesi gerektiğini belirtir.

Sehâ vü hayır üçün Hak sanga imdi ilig birdi
 Bes cebr ü sitem kılğan kulum [hem] taksîrige tevbe

124/4

b. İbâdetler

İbâdet, Allah'ın buyurduklarını yerine getirmek demektir. Allah'a şuurlu şekilde ve hür irade ile teslim olmak, Allah'ın rızâsını kazanmak için samimi niyetle kulluk görevlerini yapmaya çalışmaktır. Allah, Kur'ân-ı Kerim'de "Ben cinleri ve insanları ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım." (Zâriyât/56) buyurmuştur; dolayısıyla insanlar, Allah'a kulluk etmekle yükümlüdürler. İbâdet, "dîne bağlılığın ve bir anlamda dindârlığın dışı yansıyan bir göstergesi mesabesindedir." (Apaydın 2006:219). İbâdet, kulu Yarattıcı'sına yakınlıştıran uygulamalardır. Şentürk ve Yazıcı'nın (2008:67) belirttiği gibi, insanın rûhunu yüceltir, kalpleri kötü düşüncelerden, organları günah kirlerinden arındırır. İnsanların davranışlarını düzelterek onları ahlâken olgunlaştırır.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın buyrukları olarak belirtilen İslâm'ın şartları, ibâdetler kelime-i şehâdet, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek olmak üzere beş kısımdır.

"Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlüh"//“Allah'tan başka hiçbir Tanrı olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna inanır ve tanıklık ederim” sözü, kelime-i şehadettir ve kişi kalbî olarak bu sözü söylemekle Müslümân ve İslâm ümmetinin bir üyesi olur. Allah'ın birliğine, Hz, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna inanmak ve tanıklık etmek, İslâm'ın ilk şartı olup diğer ibâdetlerden önce gelir.

"Allah'tan başka hiçbir Tanrı olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna inanır ve tanıklık ederim” sözü, kelime-i şehadettir ve kişi kalbî

olarak bu sözü söylemekle Müslümân ve İslâm ümmetinin bir üyesi olur. Allâh'ın birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna inanmak ve tanıklık etmek, İslâm'ın ilk şartı olup diğer ibadetlerden önce gelir.

Bakırgan Kitâbı'ndaki mutasavvıf şairlerin hikmet ve kıssalarında doğru-
dan kelime-i şehâdet sözü geçmese de derin bir i'tikad dile getirilir.

Ni hoşdur dünyâda imân u Kur'ân
Ni bulgay dünyâda imândın artuk

45/6

İslâm'ın beş şartından biri olan namâz, müslümanların belli zaman ve durumlarda Kur'ân-ı Kerim'de emredildiği (Nisâ/43, Nisâ/103, Mâide/6, vd.) ve Hz. Peygamber'in de tarif edip gösterdiği şekilde Allâh'a karşı yapmış oldukları ibadettir. Yaşaroğlu'nun (2006:351) bilgilerine göre Kur'ân-ı Kerim'de mutlak biçimde namaz emrine defalarca yer verildiği gibi bazı âyetlerde çeşitli üslûplarla namazın önemine işaret edilerek namaz kılanlardan övgü ile söz edilmiş (En'âm/92, Mü'minûn/9, Meâric/22-35), namazı ciddiye almayıp özünden uzaklaşanlar yerilmiştir (Mâûn/5). Birçok âyetle "salât" ile birlikte "ikâme" kelimesi ve türevleri kullanılarak (meselâ, Bakara/110, 277, Mâide/55, Enfâl/3) namazın vaktinde eksiksiz bir biçimde erkânına riayet edilerek ve devamlı olarak kılınması gereğine dikkat çekilmiştir. İslâm inancında namâz, dinin direği, her amelin başıdır ve kulu cehennem ateşinden kurtarıcıdır.

Bakırgan Kitâbı'ndaki hikmetlerin pek çoğunda namaza özel bir önemle vurgu yapılır. Namâz, Allâh'ın kullarına buyruğu ve sayısız rahmetinin deryasıdır. Beş vakit namaz Mi'râc'ta farz kılınmış, Hz. Peygamber, Müslümanlara bunu tebliğ etmiş, namazın ne olduğunu, nasıl edâ edileceğini tarif ederek göstermiştir. Bu sebeple namâz hem farz hem de sünnettir.

Hak Te'âlâ[nın] buyruku hoş yahşıdır namâz
Kullarıga sansız ol deryâ rahmetdir namâz
Farz kıldı Hak özi biş [vakt] namâznı barçaga
Ey Müselmânlar kılınğ hem farz sünnetdür namâz

30/1, 2

Şems, Hz. Peygamber'in dilinden O'nun vasiyetini bilidirir. Hz. Peygamber, beş vakit namâzın Allâh'ın buyruğu olduğunu bildirerek as-hâbından namâzlarını ihmal etmemelerini ister.

Koymasunlar biş namâznı aygıl ol ashâblara
Ol İzi'mning buyrukı [hem] biş namâzdur tidi ya

161/91

Râcî, namâzın Allâh'a kulluk etmenin bir göstergesi olduğunu, hele hele sabah namâzının kişiyi ateşten koruyacağını (2/1), sabah namâzında ağızdan çıkacak içten bir Allâh sözüyle bütün günâhların affedileceğini söyler.

Seherde eytse bir Allâh
Küyer yüz ming günâh vallâh
Kılursen tâ'atıng dil-hâh
Seher turmaknı 'âdet kıl
(2/4)

Süleymân Hakîm Ata'ya göre namâz, terki caiz olmayan, yapılması gerekli olan bir ibadettir.

Namâz vâcib cümle kulga
Kirek dervîş kirek bayga
Bî-namâznı kanga bulga
Bâtıl hüccet kılur bolsa
58/5

Kul 'Abîdî için ise namâz, seyr ü sülûkun adeta bütünüdür. Allâh'ın huzuruna varış, O'na doğru yolculuktur. Namâzda şer'î hükümlere uyma, belli bir yola girme ve hakikate ulaşma arzusu vardır.

Hem şerî'at hem tarikat hem hakikatdır namâz
Ger hakikat mü'min irseng koyma uşbu râhnı
113/6

İslâm'ın beş şartından biri olan oruç, niyetlenip imsak vaktinden güneş batıncaya, yani iftar vaktine dek kişinin nefsinde hâkim olarak hiçbir şey yememesi, içmemesi, şehvî duygulardan uzak olması, vb. yasaklara uyması demektir. Orucu aklı başında, buluğ çağına gelmiş her Müslümanın tutması farzdır. Oruç, "Allah'a kul olma bilincine varılabilmesi, mümine yaraşmayacak hal ve davranışlardan sakınılması ve kulluğun belirli bir disipline bağlanması açısından vazgeçilmez bir öneme sahip" (Dönmez 2007:417) ibadetlerdendir. Oruç, özellikle yılda bir ay olarak Ramazan ayında yerine getirilen bir ibadettir ve belli bir disiplin ve sabır gerektirir.

Kur’ân-ı Kerîm’de oruç hakkında “Ey iman edenler, oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.” (Bakara/183), “(Size farz kılınan oruç), sayılı günlerdedir. İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan ise, diğer günlerde, tutamadığı günler sayısınca tutar. Ona dayanıp kalacaklar üzerine de bir yoksulu doyuracak kadar fidye gerekir. Her kim de hayrına fidyeyi artırırsa, hakkında daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.” (Bakara/184), “O Ramazan ayı ki, insanları irşad için, hak ile batılı ayıracak olan, hidâyet rehberi ve deliller halinde bulunan Kur’ân onda indirildi. Onun için sizden her kim bu aya şahit olursa onda oruç tutsun. Kim de hasta yahut yolculukta ise tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde kaza etsin. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez. Sayıyı tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah’ı tekbir etmenizi ister. Umulur ki şükredersiniz.” (Bakara/185) buyrulmaktadır.

Ramazan ayı, insanların Allâh’a ibadet etme, kendilerine çeki düzen verme hususunda en hassas oldukları aydır. Bu ayda oruç yanında teravih namazları kılınır, kişi nefsiyle mücadele içinde hareket eder, dinî vecibeleri yerine getirmeye çalışır. Bu yönüyle Ramazan ayı, oruç ve namâz ibadetlerinin en yoğun şekilde yerine getirildiği aydır ve kişinin her türlü olumsuzluktan, kötülükten uzaklaşmasını sağlarlar. Bakara sûresinin 183. âyetinin sonundaki “Umulur ki korunursunuz” sözü, kişinin nefesine hâkim olarak her türlü olumsuzluktan kendisini oruç yoluyla korumasını ve “(Ey Muhammed), kaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah’ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.” (Ankebut/45) âyeti de namâzın kişiyi disipline edeceğine işaret etmektedir. Çünkü namaz kılan, oruç tutan kişinin ağzından kötü söz çıkmaz. Böylesi kişi hırsızlık yapmaz, haram yemez, kul hakkına riayet eder. Toplumsal dayanışmaya, paylaşmaya önem verir. Bu ayda fitrasını, malının zekâtını vererek yoksullarla yardımlaşır. Bunlara ek olarak namâzın ve orucun ortak bir özelliği, iki ibâdetin kişiye nefesine hâkimiyeti, zamanını düzenli kullanmasını öğretmeleri, beden ve akıl sağlığına katkı sağlamalarıdır.

Bakırgan Kitâbı’nda oruç “savm” ve “rûze” adıyla ve çoklukla da “rûze vü namâz” şeklinde geçer. Bir hikmette, Hudâ’ya kulluk eyleyerek namâz kılmanın, oruç tutmanın ödülünün şerbet gibi suyu olan Kevser ırmağından içmek olacağı dile getirilir.

Namâz [vü] rûze iylep bendelik kılğıl Hudâ'yinga
Uşal sahrâda Kevser-i cûydın şerbet kirekmes mü

153/7

Kişinin âhirette görülecek hesâbına hazırlık yapması, kabrinde ışığının yanması, rahat etmesi için namâzını kılması, orucunu tutması gerekir. Bir hikmette bu gerçeğe işaret edilir.

Kıl âhîret yaragın yandur gûrnıng çerâgın
Koyma rûze namâzın gâfil bolma bî-namâz

32/4

Süleymân Hakîm Ata, âhirete yolculuğunda gereken azığın oruç ve namâz olduğunu, kıyamet günü sevinmek için oruç ve namâz ibâdetlerinin ihmâl edilmemesini söyler ve böylesi davranan insanların, Allâh'ın sevgili kullarının yanında olacağını, onların sohbet arkadaşı olacaklarını müjdeler.

Âhîretning azukı rûze [vü] namâz
Rûze tutmas namâz kılmas mü'min irmes
Lâ-cerem kıyâmet küni ol bî-namâz
Mıng kün yıglar bir kün sivinüp külgüsi yok

48/2

Namâz rûze tevbe birle barganlarga
Hak yolıga kadem koyup kirgenlerga
Uşbu yolda cänni fedâ kılğanlarga
Yarlıganmış kullar birle sohbeti bar

19/5

Ziyâdeleşme, artma, çoğalma, temizlik, bereket anlamlarına gelen zekât, “İslâm inancına göre mal ve paranın manevî temizliğini sağlamak üzere yılda kırkta birinin yoksullara dağıtılmasını hükme bağlayan ve İslâm'ın beş şartından biridir” (Parlatır 2006:1862). Kişinin bu ibâdeti yerine getirebilmesi için “Müslümân, akıllı, hür olması; borcundan ve aslı ihtiyaçlarından fazla nisap miktarı mala sahip olması gerekir.” (Karagöz 2010:711).

Zekât, Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok sûresinde namâzla birlikte zikredilir. Sözelimi “Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin” (Bakara/43), “Namazı kılın, zekâtı verin, önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmak-

ta olduklarınızı noksansız görür.” (Bakara/110), “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.” (Tevbe/18), “Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.” (Meryem/31), “Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.” (Enbiyâ/73), vd. âyetlerde “namazla zekâtın genelde birlikte zikredilmesi, iki temel ibadet arasında yakın bağ kadar namazın şahsî-bedenî, zekâtın da içtimaî-malî ibadetleri temsil etmesi ve dindarlığın kemalinin bu iki kanaldaki sorumlulukların ifasıyla gerçekleşeceği anlamını taşır. Nitekim Kur’an’ın ifadesine göre zekât verme mümin, takvâ ve ihsan sahibi iyi kimselerin özelliğindendir.” (Erkal 2013:197).

Bakırgan Kitâbı’nda da Süleymân Hakîm Ata, zekâtın kulun yolculuğunda yol azığı olacağını belirtir. Günümüzde gelecek kişi ölecek, dar bir kabire konulacak, âhirete intikal edecektir. Âhirete varışında hazırlığı olmalı, kendisini kurtaracak ‘amelleri olmalıdır; ki bunlardan birisi de zekâttır. O, zekâtını vermekle şahsî olduğu kadar toplumsal bir iş yapmış olurken toplumun refahına da katkı sağlayacaktır.

Tün ü küni tınmayın kullık kılğıl
Yatarıng tar lehedir yahşı bilgil
Baruring uzak yoldır azuk algıl
Azukıng zekât turur kılmas mı sin

54/2

Dünyada yapılan her ‘amelin karşılığı Allâh tarafından kuluna fazlasıyla geri verilecektir. Âhirette kişiye dünyada neler yaptığı sorulduğunda söyleyecek sözü olabilmesi için dünyadayken iyi ‘ameller işlemesi gerekir; ki bunlardan birisi de zekât vermektir.

Uykunı harâm kılğıl uzun tünde
Malingdın zekât birgil [kim] bu kün munda
Kıyâmet kün birgey singa yarın anda
Kiling dostlar Hak’ga kullık kıla köring

64/2

Müslümanların, Ay takviminin on ikinci ayı olan Zilhicce ayında Kâbe'yi ve çevresindeki belirli yerleri usulüne göre ziyaret etmelerine hac adı verilir. İslâm'ın beş şartından biridir; ancak herkese farz değildir. Tasavvufta Allâh'a ulaşmak için yapılan manevi yolculuğa da hac adı verilir.

Allâh, Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim'e "İnsanlar arasında haccı ilân et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde, kendilerine ait bir takım yararları yakinen görmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın ismini anmaları (kurban kesmeleri için) sana (Kâbe'ye) gelsinler. Artık ondan hem kendiniz yeyin, hem de yoksula, fakire yedin. Sonra kirlilerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler." (Hac/27, 28, 29) şeklinde buyurur. Bu buyruktan, "insanları hac yapmak üzere Mekke'ye davet eden ilk peygamberin İbrâhim olduğu anlaşılmaktadır. Hz. İbrâhim haccın menâsikini tesbit ederek Kâbe'nin her yıl ziyaret edilmesini sağlamış ve oğlu Hz. İsmâil'i orada bırakıp Filistin'e dönmüştür; o tarihten sonra gelen peygamberler ve ümmetleri de Kâbe'yi ziyaret etmişlerdir." (Özaydın 1996:386).

Bakırgan Kitâbı'nda Hakîm Süleymân Ata, özlemle Kâbe'ye gitmek, Kâbe'yi tavaf etmek, duvarına yüz sürmek, Hacerü'l Esved'e dokunmak, zemzem içmek, Arafat dağına çıkmak, vb. şekilde Kâbe'yi görme, ziyaret etme isteği dile getirilir.

Bakırgan'dın sefer kılsam
Tavâf kılğalı Ka'be'ni
Barıp rükne yüzüm sürsem
Körüp Hannân'ı Mennân'ı

1/1

Kâbe'ye gitmek, orada ibadet etmek ve Allâh'a şükretmek Süleymân Hâkim Ata'nın en çok istediği şeylerdir. Safâdan Merve'ye varıp Zemzem içmek, Zemzem'in ortaya çıkmasını vesile olan durumuhatırlayıp Hz. İsmail'in rûhuna Kur'ân okumak ister (1/3). Medine'ye gidip Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmek, O'nunla manen de olsa bir arada olmak, Süleymân Hakîm Ata için büyük nimettir. Bütün hac farızasını yerine getirerek hacı olmak, ancak Mûsâ'nın Allâh'ı görme isteğiyle Sinâ dağına çıkması gibi bir istekle hacı olmak ister (1/6, 7).

Hudâdâd ise, Râbi‘a’nın³ Ka‘be’ye yolculuğu sırasındaki hâlini düşünerek onun gibi gözyaşı dökerek Ka‘be yoluna düşmek ister. Varıp başını Ka‘be’ye koyup yüzünü sürecektir, Mekke’nin kumu onun için adeta sürme olacaktır. Hudâdâd’ın böylesi isteklerinin nedeni Allâh’a duyduğu derin aşktır.

Râbi‘a dik yumalanup Ka‘be barup
Ka‘be’ge başım koyup yüzim sürtüp
Bathâ kumın közimge sürme itüp
Yâ İlâhım niçük sini tapgay mine

88/4

³ “Râbia el-Adeviyye: Basralı kadın sûfi. 95 (714) veya 99 (718) yılında Basra’da doğdu. Fakir bir ailenin dördüncü kızı olduğu için “Râbia” ismi verilmiştir. Menkıbeye göre Mekke yolunda Kâbe’nin kendisini karşılamaya geldiğini görür ve, “Ben bu evi ne yapayım? Bana bu evin sahibi gerek. O bana, ‘Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım’ diye seslenmiştir” der. Râbia el-Adeviyye’nin dünyevi olan her şeyi terkedip zühde yönelmesi ilk zâhid sûflerde yaygın olan ortak bir tavidir. Râbia’yı diğer sûflerden ayıran husus onun zühhd anlayışını ilâhî aşk fikriyle tamamlamasıdır.” (Küçük-Ceyhan 2007:380).

SONUÇ⁴

Bütün dinlerin, -ister insanlığın mitik dönemlerindeki inanışları isterse bugünün tekâmül etmiş ilahî dinleri olsun- ortak özelliği, kişiye ve dolayısıyla topluma bir “düzen, düzenlilik” önermeleridir. Toplumsal işleyiş, ancak bu düzen ve düzenlilikle sağlıklı olur. Kişinin toplumsal bir varlık olarak gelişmesi, kişiliğinin şekillenmesi, içine doğduğu ailede ve yakın çevrede edindiği, içselleştirdiği inançlar yoluyla gerçekleşir. Yani, kişi için din, kişiliğin oluşumunu sağlayıcı etkinliktedir. Kişinin ruhî sağlığı, çevresine güven duyması, çevresine bu güvenle tepkide bulunması, zorluklar karşısında sabır ve tevekkül içinde durması, kişi olarak kendini belli ölçütler içerisinde düzenlemesi, vb. hep inançla, dinle mümkündür. Belli ahlâkî normları da muhtevi inançlar/dinler, insanlara “ideal kişi”yi örnekler, işaret eder. İdeal özelliklere yönelen kişilerin çoğalmasıyla da ideal topluma ulaşma amaçlanır.

İnsan, toplum halinde yaşar; din ve inançlar da kişiyi toplum hayatına hazırlar. Toplumsal yapının sağlığı ve sürekliliği, toplum tarafından -bir gelenek olarak- bin yıllar içerisinde oluşturulmuş belli dinî, ahlâkî değerler, ölçütler yoluyla sağlanır. Bu değerler ve ölçütler (normlar), yaşanan zamanın şartlarına göre güncellendiği ölçüde geçerliliğini sürdürür. Bu değer ve ölçütleri muhtevi din; iyiliğin, adaletin, ahlâkın, kişi hak ve özgürlüklerinin, vd. sağlanmasını; kötülüğün, ahlâksızlığın, hukuksuzluğun, adaletsizliğin, haksızlıkların, vd. önlenmesini hedefler. Bu hedefler doğrultusunda din, insanı ve dolayısıyla da toplumsal yapıyı sürekli düzenler ve toplumda huzuru, mutluluğu, adaleti, vd. tesis eder.

Her millette olduğu gibi Türklerde de yaşanan çevrenin (insanî, coğrafi) algılanması, adlandırılması, bu çevrede insanın üzerinde etkin varlığının

⁴ Bu bölümde 12-14 Ekim 2017 tarihinde Kazan/ANKARA’da yapılan V. Uluslararası Halk Kültürü ve Sanat Etkinlikleri Sempozyumu’da tarafımdan sunulan “Yesevi Müslümanlığı” adlı bildirisi metninden yararlanılmıştır.

ve varlıkların (Iduk Yir Sub/kutsal yer ve suların iyeleri, ruhlar, ata ruhları) tasarlanması belli inançların meydana gelmesini sağlamıştır. Göktürk Abideleri'ne göre eski Türkler, "milli bir Tanrı"ya (Türük Tengrisi) inanıyorlardı. Abidelerdeki "*Kağan olurup yok ıgany bodunung kop kubratdım. ıgany bodunung bay kıldım. Az bodunung öküş kıldım...*" (Kül Tigin/Güney)./"Tanrı lütufkâr olduğu için benim de kutum/talihim olduğu için kağan olarak tahta oturdum. Kağan olarak oturunca yoksul halkı hep derleyip topladım. Yoksul halkı zengin yaptım. Az halkı çok yaptım." "*Tengri küş birtük üçün kangım kagan süsi böri teg ermiş. Yagısı koyn teg ermiş.*" (Kül Tigin/Doğu)/"Tanrı güç verdiği için babam Kağan'ın askerleri kurt gibiymiş; düşmanları da koyun gibiymiş." "...*Tengri yarlıkaduk üçün tört yigirmi yaşımka Tarduş budun üze şad olurtum.*" (Bilge Kağan/Doğu)/"Tanrı (öyle) buyurduğu için on dört yaşında Tarduş halkı üzerine (şad olarak) oturdum." sözleri, Türklerin Tanrı algısını ve bu Tanrı'nın onların içtimaî hayatındaki rolünü açıklıkla dile getirmektedir.

Bu ifadelere göre, Tanrı'nın Türklerin içtimaî hayatlarını düzenleyen, her şeyi yapmaya muktedir olan, "kadîr" bir varlık olarak algılandığını görürüz. O, kağanlara kut vererek, lutf ederek onları yükseltir, yani yönetici tayin eder. Türk milletini düşmanlardan korur. Tanrı, kendisinin lutfunu, kıymetini bilmeyen ve değerlendiremeyen, milletine layık işler yapmayan bilgisiz, aciz kağanları da cezalandırır. Kağanlık gücü, erki, Tanrısal bir erktir. "Köktürk çağında kağan adayı, ancak Tanrı iradesiyle kağan olabilir ve bu da, onunla ilişki kurmak için yapılan yağış/kurban kesme töreni ile gerçekleşebilir." (Yıldırım 1998:117).

Tanrı, Türk'ün devletinin, milletinin töreli, illi olması için kağanlara güç ve bilgi lütfunda bulunmuştur. Kağanlara da bu gücü layıkıyla kullanmak düşmektedir. Türk kağanının Tanrı tarafından milletinin refah ve mutluluğunu tesis etmeye memur olduğunu idrak etmesi ve milletine bunu açıklıkla dile getirmesi, hatta hesap vermesi bir mecburiyettir. Kadîr güç tarafından milletin başına kağan tayin edilen kişi, Türklerin olduğu kadar diğer milletlerin; yani dünyanın da kağanıdır. Dağınık Türkleri bir araya toplayacak, düzeni sağlayacak, toplumda aç olanın doyurulması, çıplak olanın giydirilmesi yönünde gerekli düzenlemeleri yapacak, insanların huzurlu, adalet ve güvenlik içerisinde yaşaması için töreyi düzenleyecek, başlıya baş eğdirecek, dizliye diz çöktürecek; diğer yandan da 'âleme düzen verecektir. Yapmazsa, Tanrı tarafından cezalandırılacak, alaşağı edilecektir. Görüldüğü üzere Tanrı iradesine sağlam bir inanç söz konusudur. Yöneten-yönetilen ilişkisinde

“Kadîr” bir tanrı inancının hâkim olduğu içtimaî hayatta, yapılan her hareketi gören, ödül ve ceza yönünden takdir eden Tanrı’ya mutlak bir itaat söz konusudur. Bu itaatle kişide/kişilerde hangi davranışların olumlu (Tanrı’ya yaraşır), hangi davranışlarının olumsuz olduğu yönünde inançlar oluşmuş; bu inançların geçerliliğini koruduğu süreç içerisinde de toplumda ortak değerler, ahlâkî normlar gelişmiştir. VIII. yüzyılda yazıldığı ve dikildiği bilinen bengü taşlarda (Göktürk Abideleri) ifade edilen inanç ve uygulamalar, belli ahlâkî ilkeler ve töre içerisinde yaşayan insanları işaret etmektedir.

Din adamlığı yanında başka görevleri de yerine getiren “kam”ın uygulamalarıyla örneklediği ve va’z ettiği şekilde Gök Tanrı’ya sorumluluk ve görev duygusu içerisinde hareket eden Türk toplumunda ahlâkî normlar, çevrelerindeki milletlere göre hayli gelişmiştir. İçtimaî hayatlarındaki düzenliliği ve ilkeliliği, birçok yazılı kaynakta (Çin Yıllıkları, Seyahatnâmeler, vb.) Türkler hakkında verilen bilgilerden öğrenmek mümkündür. Gelişmiş bir toplum örneğinde görülebilecek özellikler; sözelimi hırsızlığın, tecavüzün, zinanın, ensest ilişkinin, haramiliğin şiddetle yasaklanması ve cezalandırılmasında; emaneti koruma, borcun ödenmesinin gerekliliği, yoksulun korunması, yardımlaşma, mazluma yardım, aman dileylene el kaldırmama, vb. erdemlerdeki hassasiyet, Türk toplumunda yüksek bir dinî ve ahlâkî gelişmeyi göstermesi açısından önemlidir. İslâmiyet’in emir ve yasaklarıyla benzerlik, hatta aynılık taşıyan bu özellikler, Türklerin belki de İslâmiyet’i benimsemelerinde etkili olmuştur.

VII. yüzyıldan başlayarak çeşitli vesilelerle İslâm ordularıyla ve dolayısıyla İslâmiyet’le tanışan Türk boyları, X. yüzyılda (920’de) Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han’ın Müslümanlığı bir devlet dini olarak kabul etmesinin de getirdiği heyecanla kitleler halinde Müslümanlığı benimsemeye başlar. “Saray çevresi dışında, dervişler tarafından yürütülen propagandalar sayesinde, göçebe Türk boylar da yeni dine kazanıl[ır]” (Melikoff 2006:158) Türklerin İslâmiyet’i benimsemeleri, İslâmiyet’in gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlar. Maverâünnehir ve çevresinin İslâm egemenliği altında olması ise, bölgedeki birçok merkezde tekkelerin kurulmasını mümkün kılar.

“İslâmiyet’i benimseyen Türkler, İslâm kültürü ve medeniyetini de tanımaya başladılar. Yeni bir inanç sistemi içine giren ve toplumsal yaşamla-
rını olduğu kadar siyasî yapılarını ve dolayısıyla da dünyaya bakış açılarını İslâmiyet’e göre biçimlendirmeye başlayan Türkler, İslâmiyet’in samimi ve kararlı savunucuları olurlar. İslâmiyet’i yaymak, kural ve esaslarını anlatmak-

ta kendilerini görevli sayan birçok Türk derviş, Türk yurtlarına dağılır. İslâmiyet’i kabul etmiş, ancak anlamına vâkıf olamamış, kural ve esaslarını tam olarak öğrenememiş ya da henüz İslâmiyet’i kabul etmemiş, Türk boylarına anladıkları dil ve alışkın oldukları şekillerde İslâmiyet’i anlatma yoluna girerler. “Hikmet” adını verdikleri, Kur’ân-ı Kerim ve hadislerin adeta Türkçe anlatımı olan, yani İslâmiyet’in emir ve yasaklarını muhtevi şiirlerle İslâmiyet’i anlatmaya ve yaymaya çalışan sufilerin geniş halk kesimlerince benimsenmesi, sevilmesi ve çevrelerinde toplanılması oldukça olağandır.” (Sever 2017:22). F. Köprülü’nün ifadesiyle ilâhîler, şiirler okuyan, Allâh rızası için halka birçok iyiliklerde bulunan, onlara cennet ve saadet yollarını gösteren dervişleri Türkler, eskiden dinî bir kutsiyet verdikleri ozanlara benzeterek hararetle kabul eder, dediklerine inanırlar. Bu suretle eski ozanların yerini “ata” ve “bab” unvanlı birtakım dervişler alır. (Köprülü 1984:19) “Bunlar, göçebe Türkler arasında, yani Sir-Derya kenarlarında ve bozkırlarda mevsimlere göre yer değiştiren Türk toplulukları arasında, onlar için anlaşılması güç İslâmî kural ve esasları onların anlayacağı yalın ve anlaşılır bir şiir dili ile anlatan dervişlerdir.” (Sever 2017:22). Bu dervişlerin içinde özellikle bilgi, yaşayış ve çevresine etkisi açısından seçkinleşen birisi vardır ki o da Ahmet Yesevî’dir. İslâmiyet’in Türkler arasında benimsenmesi ve yayılmasında kurduğu tarikat ve söylediği hikmetlerle büyük hizmetleri olmuştur. Geniş bozkırlarda yaza ve kışa göre yer değiştiren, genellikle hayvancılıkla geçinen Türk boyları arasında ahlâkın ve edebî tesisi yönünde faaliyet göstermiştir. Geleneksel Türk yaşayışına uygun olarak İslâmiyet’in hoşgörüsünden de faydalanarak tekkesi kadınlara da erkeklere de açık olmuştur. Çevresindeki kimi tarikat büyüklerince önceleri yadırganan bu ve buna benzer davranışlara Ahmet Yesevî’nin gösterdiği hikmet dolu davranışlar, önyargıların yok olmasını sağlamıştır. Düz bir Müslümanlıktır bu. Bu yalın, düz ve düzgün Müslümanlığa “Türk Müslümanlığı” adı verilir. Türk Müslümanlığı hayata dönük, nesnel ve akılcıdır. “Türk Müslümanlığı, çok derinlikli, samimî ve toleranslı bir dinî hayat demektir. Türk Müslümanlığı, ileri düzeyde ve dengeli bir peygamber sevgisidir.” (Hocaoglu 1999:8-23).

Arap dünyasında ortaya çıkan İslâmiyet’i benimseyen her millet (Araplar, Farslar, Türkler, vd.), İslâmiyet’in kutsal kitabı Kur’ân-ı Kerim’i ve Hz. Peygamber’in sünnetlerini, içinde bulundukları coğrafi yapıya, tarihî geçmişlerine, toplumsal yapılarına, yaşayış biçimlerine, çevrelerini algılayış ve çevrelerindeki diğer milletlerle etkileşimlerine göre algılamış, anlamış veya yorumlamışlar; dolayısıyla da birbirinden farklı ve kendi milli bünyelerine

göre bir Müslümanlık geliştirmişlerdir. Bu sebeple her milletin Müslümanlığı farklıdır. D. Hocaoğlu'nun (1999:8-23) sözleriyle söylersek, Türkler iradî bir tercih neticesinde, talep, tedkik ve tehkik ederek İslâm'a girmişler ve bundan dolayı çok samimî, dindar ve taassuptan uzak, hoşgörölü Müslümanlar olmuşlardır. Yani, Türkler İslâm dinine cebren ve tepeden inme baskılarla değil, iradî olarak girdiklerinden İslâm'ı "millî bir din" olarak içselleştirmişlerdir. Geleneksel olarak sahip olunan bilgi ve yaşayış şekli, Kur'ân-ı Kerim ve sünnetler çerçevesinde Türk olan ve Türkçe düşünen, yaşayan din adamlarınca yeniden şekillendirilmiş, ideal insanın ve ideal toplum düzeninin inşası yönünde ilkeler geliştirilmiştir.

Kutluer'in (1998:503) verdiği bilgiye göre hikmet, gereksiz lafızlardan arındırılmış akla uygun özlü sözdür. İlahî kelâm olma, mükemmellik, olgunluk, vd. özellikleri açısından Kur'ân-ı Kerim, Hikmetü'n-Bâlîga (Olgunluğun, mükemmelliğin son noktasına ulaşmış hikmet) olarak adlandırılmıştır; ki bu adlandırmada hikmetin kaynağının ilahî olduğuna işaret edilmiştir. İslâmiyet'i halka Türkçe ve halkın alışkın olduğu geleneksel edebî üslupta aktaran Ahmet Yesevî de bu ilahî kaynaktan besleniyor; dolayısıyla dile getirdiği bizzat Kur'ân'ın sözleri, yani "hikmet" oluyordu. Hikmet söyleme olarak adlandırılan bu ifade tarzı, Ahmed Yesevî'den sonra Yesevî muakkiplerince devam ettirilen bir gelenek halini almıştır. Hikmetler gerek tekkelerde gerekse halk arasında ezberlenme, toplu olarak okunma şeklinde bir ibâdet şeklini almıştır. Özellikle Yesevî dervişleri hikmet söylemeyi bir görev olarak kabul etmiş ve gittikleri her yerde halka İslâmiyet'i anlatmada bir araç olarak kullanmışlardır. "Toplandıklarında (meclislerinde), Yesevî müridleri zikr-i erre (bıçkı zikri) denen çok değişik bir zikir uyguluyorlardı. Bu ad, 'Hay...hu...' haykırıları ile başlayan zikir'in söylenişinin, bıçkı sesini andırmasından kaynaklanmaktaydı. İslâm'ı yayma amacı içinde, Ahmed Yesevî, 'Hikmet' adı verilen neşîdeler yazıyordu. Bu manzumeler, Türklerin İslâm'a yönelişlerini belirlemiştir." (Melikoff 2006: 160) Gerek Ahmed Yesevî gerekse ardılları tarafından söylenen hikmetler, "yeni dine, İslâm'a geçişe çağrının da ötesinde tasavvuf etkisiyle renklendirilmiş 'rahat bir şer'iat' anlayışının ürünleridir. İslâm'a henüz geçmemiş ya da geçme sürecini yaşayan Türklere tasavvufun inceliklerini ve tarikatın kurallarını öğretmekten çok, en azından onların İslâmî anlayışı kavramalarını kolaylaştırma çabası, hikmetlerin başlıca içeriğini oluşturur." (Kula 2002:65).

Başta Ahmed Yesevî ve Süleymân Hakîm Ata olmak üzere Bakırgan Kitâbı'nda hikmetleriyle ve kıssalarıyla yer alan Yesevî muakkibi mutasav-

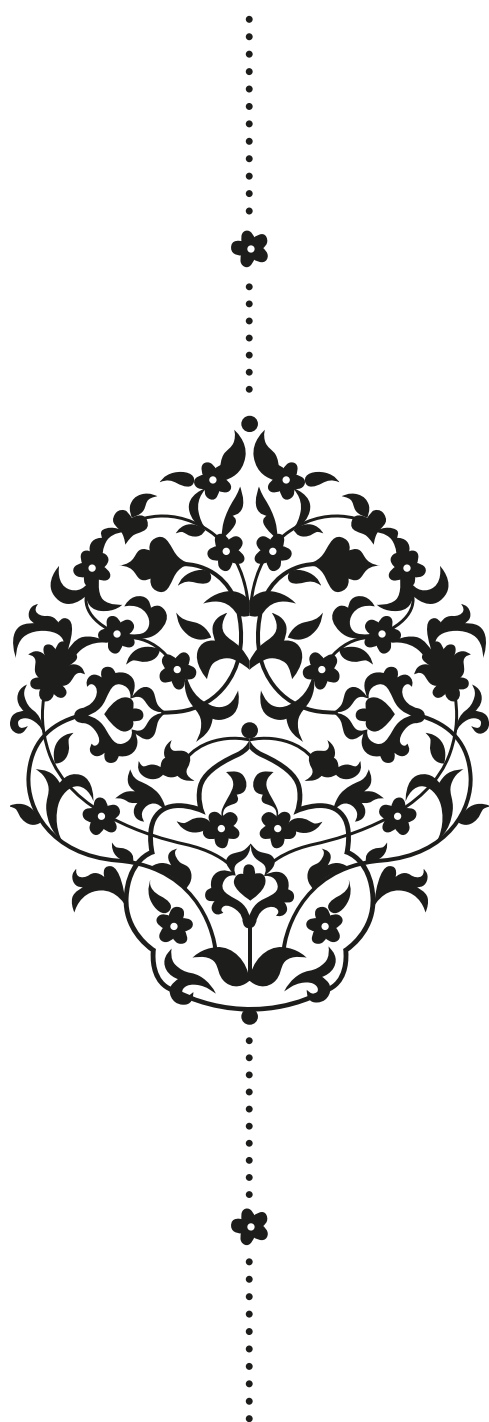
vıf şairlerin hikmetleri gösteriştten uzak, samimi bir Müslümanlığı tavsiye eden şiirlerdir. Hikmetlerdeki konuların Kur'ân-ı Kerîm'den, hadislerden, sözlü kültür çevresi içinde çeşitlenen İslâmî rivâyet ve menkıbelerden alınmış olduğu, bunların her mutasavvıf şairin kendi algılayış ve hissedişine göre biçimlendirildiğı görülür. Hemen her şiirde doğrudan doğruya iletilmek istenen bir dinî-ahlâkî mesaj bulunmaktadır. Örnek alınması ve uyulması gereken kişi, davranış biçimi, yapılması gereken ibâdetler ve kaçınılması gereken kişi ve davranış biçimleri bir arada verilmiş, bunlardan hareketle dinî-ahlâkî sonuçlar çıkarılmış; hitap edilen insan ve topluluklara özlenilen davranış ve yaşayış şekilleri günah-sevap, cennet-cehennem, iyi-kötü zıtlıklarıyla sunulmuştur.

Bakırgan Kitâbı'ndaki hemen her mutasavvıf şair, söylemek istediklerini, hitap ettiğı topluluğun zevk ve anlayışına, soyut düşünebilme düzeylerine uygun olarak geçmişte yaşandığı rivâyet edilen olay ve durumlarla somutlayarak söylemiştir. Kimi hikmetlerde, ölüm, ölüm sonrası kabir, kabirde Münker ve Nekir tarafından sorgulanma, cezalandırılma, vb. hususlar adeta bir sahne hâlinde sunulmuş, insanlarda bir öz denetim oluşturmaya çalışılmıştır; yani Bakırgan Kitâbı'nda hikmet/şiir, dinî-ahlâkî bir terbiyenin aracı olarak kullanılmış; sanat ve estetik kaygılar güdülmemiştir. Hikmetlerin ve kıssaların basit ve coşkudan uzak oluşunun nedeni de budur. Hatırlanması ve terennüm edilmesi düşünüldüğünden “her kıta sonundaki mısraların ya aynen veya kafiye itibariyle tekerrürü, onların tek olarak okunmaktan ziyâde belki de dinî toplantılarda umumi surette okunmak üzere yazıldığını göstermektedir.” (Köprülü 1991:196).

Süleymân Hakîm Ata adına maledilen Bakırgan Kitâbı'ndaki hikmet ve kıssalar, gerek dış yapı gerekse içerik özellikleri açısından Ahmed Yesevî Okulu olarak adlandırabileceğimiz hikmet söyleme geleneğinin hikmetleridir ve Ahmed Yesevî'ye maledilen hikmetlerden farklı değildir. Zaten bu konuda, başta F. Köprülü olmak üzere, yaygın kanı, hikmet söylemenin belli bir şaire özgü bir durum olmadığı, daha çok Yesevîlik tarikatına bağlı dervişlerin/şairlerin, görev telakki ederek oluşturdukları ve gelenek haline gelmiş bir durum olduğudur. Bu görev anlayışıyla, geniş bir coğrafyaya yayılmış “Türk toplulukları için İslâmın yalın ve anlaşılır kılınması” (Kula 2002: 59) çabasıyla hareket eden dervişler, eski inançlarına bağlı insanlara, söyledikleri hikmetler, kıssalar yoluyla yeni bir dini, İslâmiyeti benimsetmeye, “onları bilinçlendirerek toplumsal, tarihsel gidişten kopmamalarını sağlamaya çalışırlar.” (Kula 2002:68).

Bakırgan Kitâbı'nda yer alan mutasavvıf şairler, Ahmed Yesevî'nin başlattığı ve gelenek hâline gelen hikmet söyleme geleneğini yürüten mutasavvıf şairlerdir ve sufilikleri şairliklerinden önce gelir. Yaşadıkları irşâd ve terbiye sonrasında, İslâm'ı, tebliğ eder duruma gelen bu sufi şairler, İslâm'ı ve dolayısıyla İslâmî ahlâkı, yaşayış biçimini anlatmak ve yaygınlaştırmada şiiri bir araç olarak kullanmışlardır. Bilinen bir gerçektir ki Tasavvufî Türk Edebiyatı'nda pek çok mutasavvıf duygu ve düşüncelerini şiirle dile getirmiştir. Sözlü kültür ortamında şiirin etki gücü, akılda tutulma, aktarılma, vb. özellikleri düşünülünce bunun son derece olağan bir yol olduğu görülür. Pek çok mutasavvıf, şiiri “mistik cezvelerini, ilahî aşklarını, sufiyane düşüncelerini terennüm için bir araç olarak kullanmışlardır. Şiirin tasavvufta bir anlatım aracı olarak kullanılması, İslâm dünyasında ta IX. yüzyıla kadar uzanan çok eski bir gelenektir.” (Ocak 1996: 124). Bakırgan Kitâbı'ndaki mutasavvıflar da belki bilinçli bir seçimle olmasa da içinde bulundukları toplumsal şartların, kültürel yapının gerektirdiği şekilde hikmetlerini, kıssalarını içinde yaşadıkları insanların anlayacağı yalınlıkta biçimlendirmiş, böyle yapmakla da gelenek içinde görevlerini yerine getirmişlerdir.

HİKMET VE KISSALAR

1

- 1 Bakırgan'dın sefer kılsam
Tavâf kılğalı Ka'be'ni
Barıp rûkne yüzüm sürsem
Körüp Hannân'ı Mennân'ı

734/23b

- 2 Hacer-Esved'ge el sunsam
Hâtim divârını körsem
Şükür Hamd u senâ aysam
Seher vaktında Sübhân'ı

- 3 Safâ'dın Merve'ye barsam
Mübârek Zemzem'i içsem
Zabîh rûhıa hatm aysam
Bîrer aşr ile Kur'ân'ı

- 4 'Arafât tagına çıksam
'Acaib sun'ına baksam
Garîbler hücresin yapsam
Bulup genc ile mihmânı

- 5 [Mengi] nagz ber-cây keltürsem
Bîrer savm'ada oltursam
Basıb nefsimni öltürsem
Bolup könglim müselmânı

- 6 Medîne şehrine barsam
Resûl'nin ravzâsın körsem
Yusûf-ı Mısır dik âh ursam
Tilep Ya'kûb-ı Ken'an'ı
- 7 Geh ilikimge 'asâ alsam
Geh boynınga ridâ' salsam
Geh Sinâ tagına çıksam
Tilep Mûsâ-yı 'İmrân'ı
- 8 Fırad Dicle suyun içsem
Geh Ceyhun'dın kirip geçsem
Halâyıkdın özüm seçsem
Kezip bahr ile 'ummânı
- 9 Hacılar sanığa kirsem
'Înâyet şerbetin içsem
Hasûdlar sözidin kaçsam
Basıp nefsimni rûhânî
- 10 Fakîr hâlini sorsalar
Manga hâcnâme birseler
Mining atımnı sorsalar
Süleymân-ı Bakırganî

2

- 1 Hak kullığın tileyürsen
Seher turmaknı 'âdet kıl
Öznüng otdın yulayursang
Seher turmaknı 'âdet kıl
- 2 Seher turganlar ir boldı
Îlâh'ıdın ülüş aldı
Eyâ gâfil sanga n'oldı
Seher turmaknı 'âdet kıl

- 3 Seher turmay işing bitmez
Bu kul maksûdıga yitmez
Seher uykusu sûd itmes
Seher turmaknı ‘âdet kıl
- 4 Seherde eytse bir Allâh
Küyer yüz ming günâh vallâh
Kılursen tâ‘atıng dil-hâh
Seher turmaknı ‘âdet kıl
- 5 Seherdeki bir istigfâr
Küninde yüz aygunça var
Kulak salgıl bunga ey yâr
Seher turmaknı ‘âdet kıl
- 6 Seher turgaç tahâret kıl
Gamı gör kıyâmet kıl
Aning fikrin bu sâ‘at kıl
Seher turmaknı ‘âdet kıl
- 7 Seher turmaknı ragbet kıl
Karangu kiçe mihnet kıl
Barıp gûrungda rahat kıl
Seher turmaknı ‘âdet kıl
- 8 Seher turmak ‘ibâdetdir
Seher turmak sa‘âdetdir
Seher turmak ‘inâyetdir
Seher turmaknı ‘âdet kıl
- 9 Seherde çok idi rahmet
Ayak başınga ming devlet
Sanga kirekse bu devlet
Seher turmaknı ‘âdet kıl

734/24a

- 10 Gel ey **Râcî** besî bende
Günâh kılding niçin munda
Kutulayın diseng anda
Seher turmaknı ‘âdet kıl

3

- 1 Bu ten-i hâkimni min rûh-ı revânsız ni kılay
Bolmasa kaşımda cânân min bu cânını ni kılay
- 2 ‘Arşnı küngüresi üstide koydum ayağım
Lâ-mekândın haber aldım bu mekânını ni kılay
- 3 Dûzah işiki behiştini başıma uralı
Körmesem ey yâr vaslingnı cihânını ni kılay
- 4 Yârsız bâdesiz ol Mekke’ge bar ming nime var
İbrâhîm’din kalgan ol eski mekânını ni kılay
- 5⁵ Zerre-i nûr-ı kuyâş dik bu cihân içre tamâm
Âşikâre itmese min sırr-ı nihânı ni kılay
- 6 Bir Hudâ’dın özgesi barça galatdır **Meşrebâ**
Bolmasa kaşımgâ kil kulğa tigenni ni kılay

1046/3

4

- 1 Visâlingni tilep cân birmey anda müdde’i bolmas
Sining dik nâzenindin ölsem rûhum cüdâ bolmas
- 2 Yine yüz yıl ‘ömr sürsem sining yolungda min rüsvâ
Kıyâmet tangı atkunça sining derding edâ bolmas
- 3 Hudâ kadı bolup sorsa bularnı anda eytsem ben
Behişt dûzah edâ bolsa sining derding edâ bolmas

⁵ Bu beyit 734’te mevcut değildir.

- 4 Tamâm-ı halk yıglaşur kıyâmet deştiga barup
Sining derding beyân kılsam halâyıklar cüdâ bolmas
- 5 Sining derding bile âhir ölür min bî-gümân bilgil
Heme derding dermânı var bu derdinge devâ bolmas
- 6 Lahid içre figân iylep sining derding disem ol kün
Ölügler zâr yıglaşur alarga hiç senâ bolmas
- 7 Kil ey **Meşreb** ümîd itkil eger çendî zebûn bolsang
Yitersen maksuda âhir yirüng kike devâ bolmas

5

- 1 Âh disem geh zâhid mescid ü minbering küyer
Feş ü ferceng ot alup sübhâ vü deftering küyer
- 2 Bâz-ı sülûk seyr ider gayret şeh-perî kilip
Min barır yirni közleme Cebrâ'il pering küyer
- 3 Cennet içre gül yüzüng bolmasa âh tartarım
Tübî fenâ bolup çeşme-i Kevserning küyer
- 4 Bâde-i la'ling istesem yâr müyesser iyleseng
Bu nefsim nefesige hayf ki leblering küyer
- 5 **Meşreb**-i zâr [u] nâtuvân kuyıda lâf urmagıl
Bâ-edeb bol bu yol ara başdın ayak baring küyer

6

- 1 Boyungı ey perî-manend serv-i hoş edâ dirler
Melâhat yüzüngni âfitâb-ı ve'l-zahî dirler
- 2 Tamâm halknı bir gamze birle bende iylepsin
Sining kolungdın heme 'âşıklar vâ hasretâ dirler

734/24b

3 Bu nâz u 'işve birle bir zamân öydin kilip çıksang
Kişi örkülmeşe sindin anı yüzi kara dirler

4 közüng okı birle bu kanımnı töker bolsang
Eger 'aşk yolıda ölsem şehîd-i Kerbelâ dirler

5 Kaşing yayı bilen cânân kil ey zâhid mini öltür
Hudâ kadı bolup sorsa mini kim dâd-hâh dirler

6 Bu sözni yığlap aydı kiçe kündüz **Meşreb**-i Mehdî
Bu 'âlemde mini yüz ming belâga mübtelâ dirler

7

1 Sini Leylî-i ra'nâ dip 'acâyib dil-rûbâ dirler
Mini mecnun-ı rüsvâ dip kuyungda bir gedâ dirler

2 Kiçe kündüz işikingde figân [u] nâleler kılsam
Ki her çendân nevâ kılsam henüz mini bî-nevâ dirler

3 Bakıben ol sarı cânân yüzüngdin behreler alsam
Vücûdın[ı] mihr-i nûr-ı tecelli-i Hudâ dirler

4 Tebessüm iyleyen nâgâh nazar kılsam kûrustânga
Turup [ol] kûrdın bari mürdeler vâ-hasretâ dirler

5 Yürüp sorsam tabîblerdin bu derdimge devâ bar mu
Tabîb eytür ki ey nâdân bu derding bî-devâ dirler

6 Körüp min ba'zı dilberni ki halka halka zülfeynin
Ezelde boynıga salgan anı zincîr-i bekâ dirler

7 Kanı Leylî kanı Mecnûn kanı Ferhad ile Şirîn
Alar ötdi bu 'âlemdin bu dünyâ bî-bekâ dirler

8 Özini hâk-i pâyıga bu **Meşreb** yüzini sürdi
Nidâ kildi ki hâtıfdin közüng tûtiyâ dirler

8

- 1 Sining ‘aşkıngda ey dilber cihânda hiç devâ bar mu **734/24b**
Yitipdür hulkuma cânım sining dik bir cefâ bar mu
- 2 Sining ‘aşkıngda min âhir bu ‘ömrümni tamâm itsem
Yürek yâre közüm yaşlık sining dik bî-vefâ bar mu
- 3 Eger mahşer küni çıksam sini ‘aşkıngda hû iylep
Kıyâmet kâdisi bolsa sining dik pâdişâh bar mu
- 4 Ötүpdür Leylî vü Mecnûn işit aldıngda bu kıssa **1046/3**
Fırâkıngda edâ bolgan mining ik rû-siyeh bar mu
- 5 Ümîd itgil eyâ **Meşreb** Hudâ’ying lâ-yezâl irmiş
Yıgar mahşer küni ilni rahîmlik Mustafâ bar mu

9

- 1 Derd aygalı bir ‘âşık-ı şeydâ çıdalmas
Zâhid köyer ü mü’min ü tersâ çıdalmas
- 2 Mecnûn boluban çıksa beyâbanga nigârım
‘Âlem barısı leyli vü ‘anka çıdalmas
- 3 Köz uçı birle baktı ki cânıngnı alay dip
Derdim otıga Rüstem-i destân çıdalmas
- 4 Bülbül boluban kirsem mü’min ol çemen içre
Hûrlar kaçır u korkup bu gılmân çıdalmas
- 5 Mestâne kilip ‘âşık-ı **Meşreb** niter imdi
Tûr tagındaki Hazret-i Musâ çıdalmas

10

- 1 Bu derdim ‘acebdür[ür] ki dermân çıdalmas
Şol gussada ölsem yine armân çıdalmas
- 2 Körsetdi minga hem demi ol meşk-i ‘ademni
Niyley ni kılay lahzada fermân çıdalmas
- 3 Bildim ki felek ‘aşkı [mining] başımgâ tüşdi
Sergeşte bolup künbed-i gerdûn çıdalmas
- 4 Gam kiçeleri minim yârim hem nefesimdür
Gurbet otıga merd-i merdân çıday almaş
- 5 **Meşreb** ezeli câm-ı muhabbet meze midür
‘Âşık yüzini körmese cânân çıdalmas

11

- 1 Ey Kâdir-i gamhâr ümidi var kulung min
Zindân-ı cihân içre ümidi var kulung min
Şerminde-i günahkâr ‘âsî kulung min
Bir nâme-i siyâh bende bed-kâr kulung min
- 2 Dergâhınga bu bende kilip istedi maksûd
Yürüdüm bu cihânda men-i bende-i nâbûd
Derdimge tabîb iylemedi dâru-ı behbûd
İklîm-i ‘ademin nige kılding mini mevcûd
Bende dimeseng min nige der-kâr kulung min
- 3 Sahrâ-ı vücûdumda açıldı gül-i ra’nâ
Feryâd [u] figân itse körüp bülbül-i şeydâ
Gavgâ-i melâmetde kalıp min rüsvâ
Dîvâne kılıpsen mini halkga temâşâ
Rüsvâ-ı ser-kûçe vü bâzâr kulung min

- 4 Yâd-ı ser-i zülfüng ezeldin bilmişimdür
Hem reh-i ten hem sefer-i yaz u kışındur
Zerrât-ı sade-f-dane [vü]dürr-dane [vü] şemdür
Küyüp şeşip [vü] kiçeleri yatmak işimdür
İt terbiyetide yürgen bir hâr kulung min
- 5 Devrân-ı hayâtım[ı] bile ölümge yitdim
Âvâre-i dünyâ boluban her sarı kitdim
Fermân-ber-i şeytân bolup özümni unuttım
Cânımnı helâk itdim [vü] nefsimni simürtdim
Nefs iliginde bir zâr [u] giriftâr kulung min
- 6 Dünyâ yüzining zulmeti derd [ü] günâhımdur **1046/5**
Dûzah otı bir zerre gübâr-ı kademimdür
Bildim ki an Hazret-i Rahman [u] Rahîmimdür
Deryâ-ı keremdür kereming tekyegâhımdur
Bir munglug biçâre [vü] za'îf ü zâr kulung min
- 7 Andım ki 'adem mülkni bilmeyen ni kılıp min
Hayrân [u] serâsime muhannetke kalıp min
Min hamr-ı elestdin içip [hayrân u] mest kilip min
Özümni özüm âteş-i sûzâna salıp min
Dîvâne-i ser-i halka-i humâr kulung min
- 8 Gayr ez-dil divânelikdin özge hünerim yok
Hû hû kuş dik uçgalı bir bâl ü per perim yok
'İsyânlarımga yığlay çeşm-i terîm yok
Bilmen ki nidir min ne kılıp min haberim yok
Geh bî-hod u geh gâfil ü huşyâr kulung min
- 9 Devrân-ı hayâtımnı Hudâ hayr ile tutkay
Dünyâ hevesindin yana könglümni savutkay
İhsân u sehâvet bile 'ömrümni kurutkay
İslâm çerâgım birle közümni yarutkay
Bu mülk-i 'adem içre şermsâr kulung min

- 10 Rahm iylegil derdime dermân kıla körgil
Rahmet yanmışın dūdga firâvân kıla körgil
Cânımnı alıp vaslınca kurbân kıla körgil
Dîdârıngnı min bendege erzân kıla körgil
Bir müflisi-i bîcâre za‘îf [ü] zâr kulung min

- 11 **Meşreb** ‘abes ötdi bu kemâlât hayâling
Vâz güne tüşüpdür meger kur‘a-i fâling
Meşhûr imes bu halk içre bu kâl ü makâling
Zerrât-ı cihân bu temâşâ-ı cemâling
Bir ‘âşık-ı şeydâ-ı giriftâr kulung min

12

- 1 Yârımnı kördim dîvâne boldım
‘Akl u huşımdın bigâne boldım
Halk-ı cihânga efsâne boldım
Niyley yârânlar hayrâne boldım
Rahm iylemeydür gûyâne boldım
- 2 Bar mu mining dik dîvâne bolgan
‘Akl u hûşıdın bigâne bolgan
Halk-ı cihânga efsâne bolgan
Hicrân çölide giryâne bolgan
Şehlâ közine bir dâne boldım
- 3 ‘Aşkında yokdır manga ferâgat
‘Aşk kûçesinde boldım devâmet
Başımgı yağdı seng-i melâmet
Yalguz başımgı munça nedâmet
Min tâlib-i ol cânâne boldım

4 Min örküleyin yüzingni körsem
Şeker lebingdin birgine sorsam
Bir niçe künler hizmetingde bolsam
Her ni belânı özümge alsam
Aldingda ölsem merdâne boldım

5 Hicringde közim yıgladı dâ'im
Bolmadı hergîz könglüng mülâyim
Könglünge salsun rahmî Îlâh'ım
Haste bu hâlim sor niçe dâdım
Küyüp gamingda gamhâne boldım

1046/6

6 Bu intizâr-ı 'âşık-ı şeydâ
Yolungda kördi başını dârda
Manga gâmingdur hemîşe hem-râh
Meşreb yolungda vâlih ü şeydâ
Zülûf tarasang min şâne boldım

13

1 Kara kündür uşal sâ'at ki dünyâdın sefer kılsang
Zen ü ferzend mâl [u] mülking barısındın güzer kılsang

2 Sini koymas ecel hergîz niçe hükmüng revân olsa
Hükûmet birle 'âlemni eger zîr ü zeber kılsang

3 Muhâsıldır halâyıkga ecel misl-i sipâhlar dik
Gazab birle alur cânıng niçe ming zârîler kılsang

4 Bolıpdır barçaga fermân ölümniğ şerbetin içmek
Kaçıp andın kutulmazsın niçe andın hazer kılsang

5 Halâyıkning mezârıga barıp bir bir temâşâ kıl
Ölüglerdin alup 'ibret kirek bagrıng türâb kılsang

- 6 Hemîşe yahşılık kılğıl kidersen uşbu dünyâdın
Kıyâmet âb-ı rûyığa kirek hûn-ı ciger kılsang
- 7 Hudâ fermânını tutgan bolur ol evliyâlardın
Bolursın evliyâlardın rıyâzet[ni] köprek kılsang
- 8 Kıvanma bu mâl u mülkingge kurutur ecel âhir
Kara yirge körsin âhir niçe kere firâr kılsang
- 9 **Hoca Ahmed** ma‘siyet birle hayâtıng kılma zâyı
Bolursın lâıyk-ı hazret eger tâ‘at seher kılsang

14

- 1 Her kişi körmese cemâling dünyâ işin berbâd iter
Kiçe kündüz tınabilmes Hudâ’yını yâd iter
- 2 Kim anıng kûyında bolsa Hak anıng könglindedir
Her sarı barsa uşal Bârî bilen pervâz iter
- 3 Şükür min dâ‘im sining yâdıng ilen bolgay idim
Bakışing [ki] yüz mining dik bendeni âzâd iter
- 4 Ma‘rifet meydânı içre könglini şâd-âb itip
Dünyâsın terk iylegenler Hak bilen sevdâ iter
- 5 ‘Ârif oldur bolsa ‘âşık halkada cevân itip
İsti‘ânetni tilep ol perini kalkan iter
- 6 Hoş ‘acâyib ü garâyib bu Hudâ’ning işleri
Birisin gedâ kıluban birisin terkân iter
- 7 Körgil uşbu dünyâ içün köp cefâlar iyleseng
Ahiri hiç uşbu dünyâ yir bilen yeksân iter
- 8 Kiçe kündüz [ki] ârzû kılsang anıng didârını
Sâf kılğıl [hem] bu könglüni bir küni derbân iter

- 9 Ey **Kul Ahmed** sin yürüp gamgîn könglüni avlagıl
Ehl-i dil bolgan kişi gamgîn könglüni şâd iter

15

- 1 ‘Aşking kıldı şeydâ mini
Cümle ‘âlem bildi mini
Kaygum sinsin tün ü küni
Manga sin ok kireksin
- 2 Ta‘âlallâh zihî ma‘nî
Sin yaratdıng cism ü cânı
Kullık kılâm tün ü küni
Manga sin ok kireksin
- 3 Közüm açdım sini kördüm
Küll könglüni sanga birdim
Uruglarım terkin kıldım
Manga sin ok kireksin
- 4 Sözlesem min tilimdesin
Közlesem min közimdesin
Könglimde hem cânımdasin
Manga sin ok kireksin
- 5 Fedâ bolsın sanga cânım
Töker bolsang minim kanım
Min kulung min sin sultânım
Manga sin ok kireksin
- 6 Gâfillerge dünyâ kirek
‘Âkillerge ‘ukbî kirek
Mecnûnlarga Leylî kirek
Manga sin ok kireksin

7 ‘Âlimlerge kitâb kirek
Sûfilerge mescid kirek
Vâ‘izlerge minber kirek
Manga sin ok kireksin

8 ‘Âlem barı ucmağ bolsa
Cümle hûrlar karşı kelse
Allâh manga rûzî kılma
Manga sin ok kireksin

9 Ucmah kirem cevân kılma
Ni hûrlarğa nazar kılma
Anı munı min ni kılma
Manga sin ok kireksin

10 **Tâc Ahmed**’dür minim atım
Tün ü küni yanar otım
İki cihânda ümîdim
Manga sin ok kireksin

16

1 Her kim kılma tarîkatnıñ da‘vâsını
Ol biri şerî‘atnı bilmek kirek
Şerî‘atnıñ işlerini edâ kılup
Andın sonra bu da‘vânı kılma kirek

734/2a

2 Şerî‘atsız dem urmaslar tarîkatda
Tarîkatsız dem urmaslar hakikatda
Uşbu işler barça bilinür şerî‘atda
Cümlesini şerî‘atdın sormak kirek

3 Andın sonra bir ir kirek irâdetlik
Bolmuş bolsa ol bir irdin icâzetlik
Şerî‘atda râst muvâfık kerâmetlik
Uşal ırnıñ itegini tutmak kirek

- 4 Kim bilmeyin bu işlarni şeyh min dise
Kerâmetdin velâyetdin haber birse
Bâtıl irer eger Rûhu'l emîn irse
Özin andag bâtıllardın seçmek kirek
- 5 İrâdetsiz icâzetsiz mürşid bolmas
Tarîkatnıng nişânesin hergîz bilmes
Mübtedi'dir irâdetke lâyıq irmes
Andaglardın yırag yırag turmak kirek
- 6 İrâdetni birip ehl-i icâzetga
Kâyim bolgıl tün ü küni riyâzetga
Sanıp anıng hizmetini 'ibâdetga
Kullığında bilin baglap turmak kirek
- 7 Andıb sonra mücâhede tonın kiyüp
Riyâzet botasında arıp akıp
Minlik gurur defterindin basıp ötip
'İzzet rahtın satıp hârlık almak kirek
- 8 Uşbulardın irenlarning kılğanları
Tâlibleri bilsün tiyü ayganları
Hakdır biling bir zerre yok yalğanları
Cân kulakı birle munı ukmak kirek
- 9 Sıdk birle her kim [ki] kabûl kılsa munı
İ'tikâdı birle bolsun tün ü küni
Yâdı birle meşgul bolup tün ü küni
İrenlerdin yârı meded kılmak kirek
- 10 İrâdetsiz uşbu yolga kirmediler
İcâzetsiz yolga kadem koymadılar
İşâretsiz yarım nefes urmadılar
Mürîd bolgan bu sıfatlık bolmak kirek

734/2a

11 Her kim kirse uşbu yolga bilin baglap
Kirek mahdum kirek hâdim özin bilip
Tevekkülni Hudâ'yıga rast kılıp
Teveccühni 'azizlerge kılmak kirek

12 Her kim irse uşbu yolga kirer bolsa
Tevbe kılıp hazretige kadem ursa
Cemâl-i zü'l-celâlini körer bolsa
Hoca Ahmed nefesini tutmak kirek

17

1 Eyteyin [hem] hoş tınglangız yâ dostlarım
On sekkiz ming 'âlem fahr-i Resûl üçün
Melekül-mevt [kim] cân almağa kilmiş vakt
Niyâz ile ümmetleri hakkı üçün

2 Arıg Resûl tokkuz kün agrup yatdı
Cebra'il fermân birle Hak'dın yitdi
Ferîşteler barçası mâtem tutdı
Dünyâdın Resûl sefer kılmak üçün

734/3a

3 Kaygırur [hem] ümmetine Resûl yanup
Fatıma yıglar irdi başnı tutup
Kildi 'Azra'il fermân birle Hak'dın yitip
Şerîf tendin 'azîz cânını almak üçün

4 Melek-ül mevt başda turup kapug kakdı
Fâtıma kapug açup karşı çıkdı
Resûl kimsin tiyü karşı bakdı
Kapugdagı kim idigin bilmek üçün

5 Fâtıma kapug açup selâm kıldı
'Azra'il heybet birle 'aleyk aldı
Arıg Resûl îmân birle meşgûl boldı
Himmet urdı âhiretge barmak üçün

- 6 Resûl aydı yâ ‘Azra’il koygıl mini
Ugan İzi’m cân almaga izdi sini
Sahâbeler yığlaşurlar kilüp barı
On sekkiz ming’âlem fahr-i Resûl üçün
- 7 Resûl aydı sahâbeler bâhil kiling
Âhiretge ulaşur min bayak biling
Arıg yunup mescid tapa künde kiling
Özüngüzni cehennemdin yulmak üçün
- 8 ‘Azra’il Peygamber’ning cânın aldı
Yirdin kökdin ferîşteler yığlap kildi
‘İbn-i ‘Abbas suv koydı ‘Ali yudı
Behişt içre hulle tonın kiymek üçün
- 9 Düşenbe kün Resûlu’llâh sefer kıldı
Hudâ’ning buyrugına boyun sundı
Yirdin kökdin ferîşteler yığlap keldi
Resûl üze anlar namâz kılmak üçün
- 10 Ferîşteler halka uruban turdılar
Arıg Resûl cenâzesin köterdiler
Sıdreü’l müntehâ’ga tigürdiler
‘Arş üstine Resûl’ni koymak üçün
- 11 Koymadılar dinimizning sultânını
‘Âişe Fâtıma ahretning Tarhân’ını
Asıg kılmas okıp İncil hem Kur’ân’ı
Âdem oğlu togdugımız ölmek üçün
- 12 Okıdılar âyet Kur’ân Rabbânî’ni
Cennetü’l me’vâ turur Resûl orını
Hakikat dost idi [ki] Veysel Karanî
Hırkasın izdi anga kiymek üçün

734/3b

- 13 Hû hû tiyü çıkdı tagdın iring irdi
Selâm kıldı Resûl'ning çehâr yârı
Agzın açdı aydı körüng tişim kanı
Kamug tişim sındurdığım Resûl üçün

- 14 **Kul Süleymân** dua üçün aydı munı
Resûl üçün fedâ kıldı 'azîz cânı
Kündin künge artursun Kâdir sini
Âhir demde arıg îmân almak üçün

18

- 1 Ucmah tamug ögnüşür
Ögünmekde ma'ni bar
Tamug eytür min baymin
Minde Fir'avn Hâmân bar
- 2 Ucmah eytür yok sinde
Cümle peygamber minde
Sinde Fir'avn bar bolsa
Minde Yusûf-ı Ken'ân bar
- 3 Tamug eytür min baymin
Dervîşlarning cây min
Bahîllerge hoca min
Minde zâlim 'Avân bar
- 4 Ucmah eytür yok sinde
Cümle peygamber bende
Muhammed Mustafâ
Ebû Bekr'Ömer 'Osmân 'Ali bar
- 5 Tamug eytür tahtımda
Tersâ, cühûd, mug minde
Her zâlimning yerinde
Toksan türlüğ çıyân bar

6 Ucmah eytür sinde yok
Manga kilse ölüm yok
Türlüg ni'metler anuk
Yüz ming hezâr elvân bar

7 Tamug munglaşa kildi
Ucmahga 'özü kıldı
Kul Süleymân ni bildi
Bildürgüçi Rahmân bar

19

1 Tevbe kılup Hak'ga yangan 'âşıklarga
Uçmak içre tört arıkda 'işreti bar
Tevbe kılmay Hak'dın yangan gâfillerge
Tar lahidde katıg 'azâb hasreti bar

734/4a

2 Tevbe kılğan 'âşıklarga nûr yağılır
Tün ü küni sabır tursa köngli yarılır
Kaçan ölüp gûrga kirse gûrı kinglür
Gaffâr İzi'm Rahmân Râhim rahmeti bar

3 Ucmah mülkin umgan 'âşık tevbe kılsun
Tevbe kılup Hazret'ge yakın barsun
Hûr kusûr gılmân vildân hâdim olsun
Elvân elvân kiyer teşrif hil'ati bar

4 Tevbesizler bu dünyâdın ötmes sanmang
Bir kün ölüp tar kabirge kirmes sanmang
Kıyâmet kün 'Arasat tang atmas sanmang
Heyhât heyhât nevhâ feryâd künleri bar

5 Namâz rûze tevbe birle barganlarga
Hak yolıga kadem koyup kirgenlerga
Uşbu yolda cânnı fedâ kılğanlarga
Yarlığanmış kullar birle sohbeti bar

- 6 Kıyâmet kün körüp sini alar tanglar
‘Âlem halkı sini sevip Hak’dın tiler
Namâz rûza tevbe sini otdın yular
Ni kul irmiş bu sa‘adet nusreti bar
- 7 Ucmah içre tört arık bar bilgil anı
Munda tevbe kılğanlarga içrür anı
Tevbesizler ol arıkдын içmes velî
Anga içrür zehir zakkum şerbeti bar
- 8 Her kim Hak’ning kuli bolsa Hak’ga yansun
Hak’ga yanmas özi digen sarı barsun
Kul Süleymân niteg munda orun kılsun
Kice kündüz korka durur heybeti bar

20

- 1 Minim bu könglümning âzârı bar
Yaratkan Mevlim’ge yazarı bar
Kıyâmet atlıg bâzârı bar
Minim mâ könglüm içre munglarım bar
- 2 İsrâfil’ning sûrını urmakı bar
‘Arasat ‘âlemige sürmekı bar
Zebânîyye ferîşteler sormakı bar
Minim mâ könglüm içre munglarım bar
- 3 ‘Arasat terâzusi kurmakı bar
Kâdir’im kadı bolup sormakı bar
Su‘âlga cevâblarını aymakı bar
Minim mâ könglüm içre munglarım bar
- 4 Ma’siyet kılmuşımga peşimânım bar
İblîs mâ mel’ûn turur düşmânım bar
Yıglayurmin ingreyürmin tün kün zâr
Minim mâ könglüm içre munglarım bar

734/4b

- 5 Seherler zârlansa zârlıkı bar
Kâdir'im tevbe birse zevkî bar
Ma'siyet kılğanlarga yazukı bar
Minim mâ könglüm içre munglarım bar
- 6 Sırat'nı niçege dirler kiçmegi bar
Saçırasa Haviye'ga tüşmegi bar
Ot içre kirüben pişmegi bar
Minim mâ könglüm içre munglarım bar
- 7 Dirîgâ bu rûzgâr mindin kiçer
Sivgenim dostlarım mindin kaçar
Kul Süleymân dünyâdın bir kün köçer
Minim mâ könglüm içre munglarım bar

21

- 1 İski üski börkim bar
Sınuk sanuk kürkim bar
Şeyhim otunga yiberse
Barmaska ni irkim bar
- 2 Tonum otunga çulgap
Tenim sovkka tirlep
'Aşkdın muhabbet izlep
Hızır İlyâs atam bar
- 3 Kökdin yağmur yağdurgan
Yirdin nebât östürgen
Mihri sütün imdirgen
Hızır İlyâs atam bar
- 4 Kumdın izin izlegen
Sır sözini sözlegen
Halkdın râzın izlegen
Hızır İlyâs atam bar

- 5 Kuş dik hevâda uçkan
Tag tingizni tüz kiçken
Mengü suyn ol içken
Hızır İlyâs atam bar

- 6 Kiliptüzdi halkanı
İstep tapmas halk anı
Tarikatnıng sultânı
Hızır İlyâs atam bar

734/5a

- 7 Kilip halka tüzegen
Kimi yıglap kim külgen
Kim irdikin ol bilgen
Hızır İlyâs atam bar

- 8 Kim irdügi bilgüsiz
Arıg kulğa algusız
Hak'dın özge bilgüsiz
Hızır İlyâs atam bar

- 9 **Kul Süleymân** aydukı
İşâretde buldukı
Köngüllerning sandukı
Hızır İlyâs atam bar

22

- 1 Ey dostlarım ölsem min
Bilmem hâlim ni bolur
Kirseme yatsam bu gürde
Bilmen hâlim ni bolur

- 2 İltip lahdge koysalar
Kaytup üyge kilseler
Kırıp su'âl sorsalar
Bilmen hâlim ni bolur

- 3 Hiç kilmedi mindin sevâb
Anda ni birgüm cevâb
Ger kılsalar yüz ming ‘azâb
Bilmen hâlim ni bolur
- 4 Kirse Harîş atlıg yılan
Çürimiş tenge ol zamân
Kalmas bütün üstühân
Bilmen hâlim ni bolur
- 5 Cümle yıglap mûr u mâr
Etrafımdın niş urar
Müşkil irür kâr u bâr
Bilmen hâlim ni bolur
- 6 Bolsa kıyâmetning küni
Sorsa Hudâ'm [anda] mini
Kılğan ‘amellering kanı
Bilmen hâlim ni bolur
- 7 **Kul Süleymân** bilding bu kün
Kıl ‘ibâdet tün ü kün
Dime ‘ömrımdır uzun
Bilmen hâlim ni bolur

23

- 1 Mining cânım sining 'ışkıng biledir
Tenim ‘âciz velî cânım öledir
- 2 Bu ‘aşk ger bolmasa ben nitgey irdim
Kamug âhım mining ‘aşkıım biledir
- 3 Zihî hâl zihî hâl zihî hâl
Min yıglarmin heme ‘âlem küledir

4 ‘Âşıkdın sormangız dünyâ [vü] ‘ukbâ
‘Âşık ma‘şûkî için her dem öledir

5 ‘Âşıkı köydürür ‘aşk otı
‘Âşıklar ‘aşk otıga mübtelâdır⁶

6 Minim sin bakmagıl bu suretimge
Yüregim kan bolup bagrım suladır

7 Ayurdı ‘aşk mini hayl-hûşimdin
Közim yaşı akıp mengzim soladır

734/5b

8 Körüng ni hâlge tüşdi **Kul Süleymân**
Kamug ‘aşkım mining rencim bilebilir

24

1 Mü’mîn kullar ingreyü
Hak yâdını koyar mu
Tün kün Rab’nîng senâsın
Eytüp hergîz toyar mu

2 Nemrûd otı Halil’ge
Hergîz ziyân kılmadı
Allâh tigen bendeler
Duzâh içre koyar mu

3 Allâh tigen bendeler
Tamug içre köymegey
Allâh times cânlarga
Uşal cânlar uyar mu

4 Dervîş Allâh timese
Dünyâsını koymasa
Yolga kadem urmasa
Hil’at râcın kiyer mi

⁶ Bu beyit yazma nüshada(734) bulunmamaktadır.

- 5 Sultân birgen hil'âtin
Hîç kimesne almadı
Sübhân î mân hil'âtin
Birüp kayta alur mu
- 6 Ashâb-ı Kehf itini
Hak Te'âla koymadı
Allâh tigen kulunu
Hergîz nevmîd koyar mu
- 7 **Kul Süleymân** ingreyü
Eytür Allâh zikrini
Çün hakikat 'âşıklar
Hak zikrini koyar mu

25

- 1 Ni hoş tatlıg Hak yâdı
Seher vakti bolganda
Baldın süçüg Hû atı
Seher vakti bolganda
- 2 Bolsa köngülde hatar
Kılur sanga Hak nazar
Tevbe kılğıl bî-haber
Seher vakti bolganda
- 3 'Ömring ötti yok hâsıl
Niçe yatursın gâfil
Eger merdsen bol hazır
Seher vakti bolganda
- 4 'Âşıklar seher turarlar
Cânnı fedâ kırlarlar
'Âşk otıga küyerler
Seher vakti bolganda

5 İmân şem‘in yandur sin
Rûhing suvga kandır sin
Munglug zârın aygıl sin
Seher vakti bolganda

6 Seher vaktidir sa‘at
Turganga bolgay rahat
Açılur devlet sa‘adet
Seher vakti bolganda

7 Her dem küyer bu cânım
Kulluksız yok dermânım
Hak zikridür dermânım
Seher vakti bolganda

8 Her kim tilese didâr
‘Âşık bolup yürür zâr
Yâdın eytüptür bidâr
Seher vakti bolganda

734/6a

9 **Kul Süleymân** sa‘ati
Zerrece yok ta‘ati
Zikr cânıg rahatı
Seher vakti bolganda

26

1 Rahman atlıg rahmetingdin
Ümidlik min İlâhım
Kahhar atlıg kahrıngdın
Korkunçlık min İlâhım

2 Kılâvuzsuz karvân dik
İz yitürge sarvân dik
Kul min disem yalğan dik
Kulum digil İlâhım

- 3 Kul min dirge yüzüm yok
Kullıkga lâyık özüm yok
Mundın artuk sözüm yok
‘Afv kılğıl İlâhım
- 4 ‘Afv kılğıl azgannı
Yolga salgıl yazgannı
Min dik yolsız kizgenni
Yolga salgıl İlâhım
- 5 Buldım Kadir tünini
Saldım gaffet tonını
Buldım kullık yolını
Kabûl kılğıl İlâhım
- 6 Rahmet deryâ taşgunı
Hızır Ata tüşgünü
Şiblî ‘âşık ‘aşkını
Rûzî kılğıl İlâhım
- 7 **Kul Süleymân** ‘aşkı bar
Kaygu birle yürür zâr
Yarlıkagıl yâ Cebbâr
Cümle kulnı İlâhım

27

- 1 ‘Âşık bolur ol kişi
Tigse ‘aşk sâyesi
Renc ü birle mihnet ol
‘Âşıkga ‘aşk dâyesi
- 2 Yol uzaktır tün katıg
Kılğıl canıngnı satıg
Tüpsiz dingizdür batıg
Muhabbetning deryâsı

3 Kirek irse gevherdir
Candın kiçüp kadem ur
Candın korksang yırak tur
Hazırdır vakt İge'si

4 Hazır turgan vakt olur
Hem devlete baht olur
Dergâhına taht olur
Tüşse nazâr kimesi

5 Hazır turgan kurulur
Gayıb hazır körinür
Sa'âdetge ivrülür
Hem dîn ü hem dünyâsı

6 Bolma dünyâ zevkine
Bolgıl Hak'ning şevkine
Ancak niyâz okına
Kuruglıkdır ming ayası

7 Sin bilürsin İlâhım
İçge toldı ming âhım
Kul Süleymân günâhım
Yokdır hadd ü kıyâsı

28

1 Sübhân İzim özidir
Ol Mustafâ buyurdi
Babam Arslan tigürdi
Şeyhim Ahmed Yesevî

734/6b

2 Mustafâ'ning hırkasın
Kiydi yidi lokmasın
Tutdı Kâ'be halkasın
Şeyhim Ahmed Yesevî

- 3 Baksa Kâ'be körüngen
Bassa yirler tüzülgen
Ledün 'ilmi birilgen
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 4 Aslı irür hânedân
Bilmes anı köp nâdân
Bilür anı Hak Yezdân
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 5 İshak Baba yirini
Şeyh İbrâhîm kulını
Meşâyihler uluğı
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 6 Yesi sunung ârâsi
Yatur gevher pâresi
Meşâyihler serâsi
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 7 Karçıganı kışlagan
Şunkar laçın uşlagan
Sansız mürid başlagan
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 8 Şeri'atde ârâste
Tarîkatde peyveste
Hakîkatde şâyeste
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 9 Şeri'atni sözlegen
Tarîkatni izlegen
Hakîkatni bildürgen
Şeyhim Ahmed Yesevî

- 10 Kün togardın batarga
Tersâ Cühûd Tatarga
Kullık kılup satarga
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 11 On sekkiz ming ‘âlemde
Atı meşhûr kelâmda
Ornı Darüsselâm’da
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 12 Bâblar bâbı Horâsân
Sansız tümen Hindistân
Bâblar başı Bab Arslan
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 13 Atam atı azgusı
Yıpar bolup tozgusı
İki cihân közgüsi
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 14 Hızır birle sohbetlik
İlyâs birle ülfetlik
Hak kaşında hurmetlik
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 15 Türkistân’ga baralınğ
Hizmetinde bolalınğ
Ülüş birse alalınğ
Şeyhim Ahmed Yesevî
- 16 Baba Maçın ol Sultân
Mürid boldı bî-gümân
Hakîm Hoca Süleymân
Şeyhim Ahmed Yesevî

29⁷

1046/12

- 1 Yâ Rabbenâ *fagfır lenâ*⁸ ‘âsî manga gâfır sanga
Munglug manga irlık sanga ‘âciz manga kâdir sanga
- 2 Sindin kerem mindin hatâ mindin sitem sindin ‘atâ
Bu ‘âsî kullarınıgı lutfung bilen yapar sanga
- 3 Her köngölüni ülfet bilen Ka‘be’m diding ‘izzet bilen
Her künde yüz rahmet bilen ol Ka‘be’ge nâzır sanga
- 4 Evvel sanga âhir sanga zâhir sanga bâtın sanga
Dânâ sanga Mennân sanga Semi‘ sanga Basır sanga
- 5 Gâyıb disem hâzır sanga hâzır disem gâıyb sanga
On sekiz ming ‘âlem ara gâıyb sanga hâzır sanga
- 6 *Kad kâle fahrul-enbiyâ’ bi’l’aczi lâ-uhsi senâ*⁹
Yok zerre minde [kim] mâsivâ mezkûr hem zâkir sanga
- 7 Tahte’s-serâdın tâ be ‘arş[a] fevke’l-madın ta be ferş
Pinhân imes bir zerre mâş hâzır sanga nâzır sanga
- 8 Halk-ı cihân izler sini nihân birle tün ü küni
Hiç kim tapabilmes sini sin gevher-i nâdir sanga
- 9 Zerrât-ı kevn-i kâ’inât irmes demî kâ’im nebât
Bes ni vücûd-ı ekmelât rahîm sanga gâfır sanga
- 10 **Ey Şemsü’l-din** zâr yığla kılmuşlarınğı anglagıl
Kullukga biling baglagıl hizmetde sin ‘âciz sanga

⁷ Bu hikmet yazma nüshada yoktur.

⁸ “Artuk bizi mağfıret et” Âl-i İmrân/16.

⁹ “Peygamber bile cenneti yeterince övmekten âcizim, dedi”

30

- 1 Hak Te‘âlâ[’ning] buyrukı hoş yahşıdır namâz 734/7a
Kullarıga sansız ol deryâ rahmetdir namâz
- 2 Farz kıldı Hak özi biş [vakt] namâznı barçaga
Ey Müselmânlar kılınğ hem farz sünnetdür namâz
- 3 Farz sünnet irdi dâ’im enbiyâlar pîşesi
Hem şerî‘ât tarikat hem hakikatdür namâz
- 4 Kılınğ biş [vakt] namâznı dâ’im cemâ‘at birle
Munda rahmet yağılur anda rahmetdür namâz
- 5 Her seher kıl tahâret yatmagıl gaflet bilen
Saykal-ı âyine jengâr-ı gafletdür namâz
- 6 Tangla ölseng iltüben tar lahdke koysalar
Tar gûringning yarukı nûr-ı rahmetdür namâz
- 7 Yitdi dûzah kufıdur her namâzıng ey ‘azîz
Sekiz uçmah kilidi feth-i rahmetdür namâz
- 8 Cân bilen biş [vakt] namâz ey Müselmânlar kılınğ
Âhretde cân bile tenlerge râhatdur namâz
- 9 Âkil irseng ey birâder kıl namâz tevbeni
İki ‘âlem âb-ı rûy cây-ı cennetdür namâz
- 10 İrte kopgıl [sin] ey mü’min mescidge koy kadem
Her kademning ornıga ming faziletür namâz
- 11 Hiç kiming yok vefâsı vefâsız dünyâda
Vefâsız dünyâda biş kün ganimetdür namâz
- 12 Kullıgını cân bilen kılğıl peşimân bolmagıl
Kılmasang rûz-ı cezâda dâğ-ı hasretdür namâz

31

- 1 Rahmân atlıg rahmıngdın ümîdi yok bî-namâz
Kahhâr atlıg kahrıngdın korkunçı yok bî-namâz
- 2 Dünyâsıga inanur baş mâlıga kıvanur
Öz özindin sivinür ahmah câhil bî namâz
- 3 Dünyâ mâlı ma'bûding nefis [ü] hevâ mesciding
Bilmen nidür maksûding ey bî-haber bî namâz
- 4 Hudâ'yinga yitmedüng Resûl emring tutmadıng
'Ukbî gamın yimedüng vâ-hasretlig bî namâz
- 5 Bismillâh dip yiringdin kopgıl revân ornungdın
Kitsün şeytân boynungdın tahâret kıl bî namâz
- 6 Mescid sarı kadem koy imâmlarga kilip uy
Ucmah içinde bir iv 'imâret kıl bî-namâz
- 7 Peygamberni sivmezsın fermânını kılmazsın
Kâfirliging koymazsın öltürgülik bî-namâz
- 8 Taşdın beter katupsın necâsetke batupsın
İmânıngnı satupsın ey îmânsız bî-namâz
- 9 Ölerüngni bilmezsin yaragıngnı kılmazsın
Haknı közge almazsın bâtil mel'ûn bî-namâz
- 10 Bî-namâznıng közi yok tınglagu dik sözi yok
Halk[nıng] ara yüzi yok kara yüzlig bî-namâz
- 11 Bî-namâznı kiltürüng ta'zîr birle had urung
Hüccet kılsa öltürüng kâfir turur bî-namâz
- 12 Meclisge kiltürmengiz yanında olturmangız
Nûrsız yüzin körmengiz mekrûh turur bî-namâz

734/7b

- 13 Hayvân öküz yahşırak necîs tongız yahşırak
Bil ki tongız yahşırak ‘ar almayan bî-namâz
- 14 Hasta bolsa barmangız ölse anı yumangız
Îmân ‘arza kılmangız murdâr turur bî-namâz
- 15 Namâz tilning uzunı namâz dinning üstüni
Namâz kılğıl tün küni gâfil bolma bî-namâz
- 16 Münkir Nekir kirgende “Men Rabbük ?” dip turganda
Namâzingdın sorganda ni kılğaysen bî-namâz
- 17 Tahte’s-serâ astında yetti tamug tübinde
Gay atlıg çah içinde küyersen ey bî-namâz
- 18 La’net dagın baskaylar hulkumungdın askaylar
Cehennemge salgaylar tevbe kılğıl bî-namâz
- 19 **Ey Şemsü’l-din** şükür kıl öler min dip fikir kıl
Yarın otga yanmagıl ey bî-îmân bî-namâz

32

- 1 Kıl ‘ibâdet Hudâ’ga gâfil olma bî-namâz
Meşgûl bol hamd senâga gâfil bolma bî-namâz
- 2 Bu dünyâdın kidersen tar lahdge kirersen **1046/14**
Sorsa su’âl ni dirsên gâfil bolma bî-namâz
- 3 Münkir Nekir kilgeyler “*Men Rabbük ?*”¹⁰ dip sorgaylar
Gürzi birle urgaylar gâfil bolma bî-namâz
- 4 Kıl âhiret yaragın yandur kûrning çerâgın
Koyma rûze namâzın gâfil bolma bî-namâz

¹⁰“ Rabb’in kim?”

- 5 Ölerde kın körsen teşne bolup ölersen
Dûzah içre küyersen tahkik bilgil bî-namâz
- 6 Tutar dâna özini almas âlim sözini
Körmengler şom yüzini yüzi kara bî-namâz
- 7 Kılıp cebir özige kirip şeytân sözige
Katıg 'azâb tininge revâ körme bî-namâz
- 8 Atang anang kitipdir tar lahdge kiripdir
Sanga nevbet yetipdir bilgil munı bî-namâz
- 9 Sin hem takı ölersen tar lahidke kirersen
Türlüg 'azâb körsen tevbe kılğıl bî-namâz
- 10 Ey bî-çâre yığlagıl Allâh yâdın koymagıl
Nasihatnı tınglagıl bolma zinhâr bî-namâz

33

- 1 Hudâ'ya tutdı âlemni günâhım
Kiçürgil yazukım estağfurullah
Sin ok sin evvel âhir penâhım
Kiçürgil yazukım estağfurullah
- 2 Sini hâzır körüben bildim imdi
Ni kim kılınırlarım dın yandım imdi
Sıgınuv hazretinge kildim imdi
Kiçürgil yazukım estağfurullah
- 3 Niçe yıllar hevâ birle yürüdüm
Dalâlet birle ömrümni kiçürdim
Hidâyet yolu âsârın yitürdim
Kiçürgil yazukım estağfurullah

734/8a

734/8a

1046/14

- 4 Be hakk-ı hürmet-i zât-ı Muhammed
Be hakk-ı nûr-ı mir'ât-ı Muhammed
Be hakk-ı fazl-ı âyât-ı Muhammed
Kiçürgil yazukım estağfurullah
- 5 Garîk-i behr-i 'isyân min Îlâhâ
Bu deryâ içre hayrân min Îlâhâ
Günâhlardan peşimân min Îlâhâ
Kiçürgil yazukım estağfurullah
- 6 Didüng anı *le-gaffâr limen tâb*¹¹
Tanudım min sini Vehhâb [u] Tevvâb
Günâhlarnı bağışlaguçı Vehhâb
Kiçürgil yazukım estağfurullah
- 7 *Yığlmu'l-gayıb 'allâmu'l-guyûb*¹²
*Basîru'l-gayıb Settâru'l-guyûb*¹³
*Yagferu'l-zeneb gaffâru'l-zünûb*¹⁴
Kiçürgil yazukım estağfurullah
- 8 Ni yirde fısık bolsa bardım anda
Neşât-ı 'ayş ile olturdım anda
Hisâbsız ma'siyetler kıldım anda
Kiçürgil yazukım estağfurullah
- 9 Yürüdım nef-s-i bed-kirdâr birle
Köngüllerni buzdım âzârı birle
Tiler min [kim] imdi istigfâr birle
Kiçürgil yazukım estağfurullah

¹¹“Ve inni le gaffarun li men tâbe ve âmene ve amile salihan summehtedâ”// “Bununla beraber, şüphe yok ki ben, tevbe eden, iman edip salih amel işleyen, sonra da hak yolda sebat gösteren kimse için çok bağışlayıcıyım.” Tâ-Hâ/82.

¹² “Yevme yecme’u(A)llâhu-r Rusule feyekûlu mâzâ ucibtum⁽⁶⁾ kâlû lâ ‘ilme lenâ⁽⁶⁾ inneke ente ‘allâmu-l guyûb(i)”// Allah, Resulleri topladığı gün ‘Size ne cevap verildi?’ der. ‘Bizim bilgimiz yok’ derler, ‘gizlileri bilen yalnız sensin, sen!’ Mâide/109.

¹³ Allâh, gizli olanları bilen ve ayıbı örtendir.

¹⁴ Allâh, günahları bağışlayan ve günahları affedendir.

- 10 Egerçi Şemsü'ddin 'âsî kulungdır
Kirek 'âsî kirek câfî siningdir
Seherlerde bir istigfâr aningdır
Kiçürgil yazukım estağfurullah

34

- 1 Tınmayın hazretingde Allâh disem
Zâr ingreyüp zâkir bolup Rabbî disem
Kul bolup kullukında boyun sunsam
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min
- 2 Zekerıyyâ dik bu başınga erre koysam
Eyyûb dik tinimge kurtnı salsam
Mûsî kibi Tûr tagında tâ'at kılsam
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min
- 3 Yûnus dik deryâ içre balık bolsam
Yûsuf dik kuzug içre tûn kûn kalsam
Ya'kûb dik Yûsuf üçün zâr ingresem
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min
- 4 Şiblî dik 'âşık bolup semâ' ursam
Bâyezîd dik tûn kûn tınmay Kâ'be barsam
Kâ'be'ge yüzim sürtüp zâr ingresem
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min
- 5 Ma'rûf dik uşbu yolga kadem koysam
Mansûr dik cândın kiçüp dârda konsam
Dâr üzere şevklenüp Hak'nı aysam
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min
- 6 **Kul Pîr Ahmed** kullık içre zabıt bolsam
Zikir eytüp zâkir bolup Rabbî disem
Zikirinde şevklenü[ben] köyüp yansam
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min

734/9a

35

- 1 Nâgehân tururum da [min] könglüm içre
Hak Mevlâm[nıñ kim] nazarı tüşdi bolgay
Kuruk yil tozan baskan köngül[üm] üçün
Hak yadınıñ nûrı açdı bolgay
- 2 İrenler cem‘ zâkir bolup turmışıda
Zikir semâ‘ dîn nevbeti kurmışıda
Bütün ‘ukbâ dünyâ sindin ayrılmışıda
Köngül kuşu hazret tapa köçdi bolgay
- 3 Hiç bilmen [kim] niçük bolgay minim işim
Anıñ üçün tınmay akar közdin yaşıñ
Seherlerde kopup andın tilemişim
Ferişteler amînige tüşdi bolgay
- 4 Munğlug cânga yakın turur Hak dergâhı
Nedâmet de yeter anga birer âhı
Kaysı bolsa köngül Hak’nıñ nazargâhı
Hak nazarı içge tolup taşdı bolgay
- 5 Halknıñ işin Hâlık üçün bitirdiler
Özlerini halk[nıñ] ara yitürdiler
Mihnetlerin ni‘metlerin köterdiler
Bağır başlıg közi yaşlıg boldı bolgay
- 6 Muhib kullar mahbûbıga ırıldılar
Dünyâ koyup dîn yolıga yürüdiler
Âşıkları Allâh tiyü terildiler
Şeytân[nıñ] zehri yarılıp kaçdı bolgay
- 7 Hoca sanmay ey **Kul Ahmed** özing bilgil
Özing bilmiş ‘ilming birle ‘amel kılğıl
Ulug kiçig yârânlardıñ ‘özür kılğıl
Sin bilmesde sindin hatâ kaçdı bolgay

36

734/9b

- 1 Ârif-i ‘aşk [kim] cân mülkide ‘ilm tartıp
On sekiz ming ‘âlem kamug gulgul bolur
Köngül kuşı şevk kanatın tokup uça
Cümle vücûd yâdın sayrar bülbül bolur
- 2 Muhabbet[ning] bostanıga özin salsa
Ma‘rifetning meydânıga cev lân kılsa
Sır şerbetin içüp ‘âşık rûhı kansa
Meveddetning gülzârında kuş gül bolur
- 3 Elest hamrın kimge birse uşal sâkî
Bilâ müdâm içüp esrür mengü bâkî
Tenin cânın körse ‘âşık ihrâkı
İçdin ot küyer yakılır hem kül bolur
- 4 Zâhirlerin atı birle bezegenler
Bâtınların yâdı birle tüzegenler
Şevk otını iç köngülde küsegenler
Mâsiva’llâh birle kaçan meşgul bolur
- 5 İrenler Hak yâdının câfî bolmas
Ricâl-i lâ tülhîhimdir Hâlıkü’n-nâs¹⁵
İren yolun tutgan hergîz yolda kalmas
Ol hazretde serâser makbul bolur
- 6 Tarîkatdır bu yol atın bilse dervîş
Ma‘rifetning metâ‘ındın alsa dervîş
O kün yollar bâd-ı hevâ salsa dervîş
Hakikatnıng meydânıda ir ol bolur

¹⁵“Ricâlun lâ tülhîhim ticâratun velâ bey’un ‘an zikri(A)llâhi ve-ikâmis-salâti ve-itâz-zekâtî⁽¹⁾ yefâfûne yevmen tetekal-lebu fîhi-lkulûbu vel-ebşâr(u)!”/“Birtakım insanlar (Allahı tesbih ederler) ki, ne ticaret ne de alış veriş onları Allah’ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar.”Nûr/37.

- 7 Katıglangıl ey **Kul Ahmed** yolga kirgil
Kulnı körseng kulı bolup ma'nî sorgıl
Allâh'ım [kim] rûzî kılsa ma'nî algıl
Ma'nî sorup ma'nî algandın bolur

37

- 1 Allâh yâdı nûrı kimge 'atâ bolsa
Nefs-i hevâsız rûhdın saçar irmiş
Cümle tamar zâkir bolsa Allâh dise
Tutmuş köngül jengârın[1] açar irmiş

- 2 *Fezkirûnî ezkurküm* işitip nidâ¹⁶
Tama' kılıp birle müşâhede
Kirip gûrga tartup türlüğ mücâhede
Âşık cânlar sır şarâbın içir irmiş

734/10a

- 3 'Âşıklarga bolup Hak'nıng 'inâyeti
Bâtın içre açup keşf ü kerâmeti
Unzur ilâ kulûbi dirler kerâmeti¹⁷
Fenâ bolup mâsivâdın kiçer irmiş

- 4 Keşfü'l-esrâr bolup bâtın közni açup
Âşık kullar bu dünyâdın tamâm saçlup
Takı nefs-i hevâsındın kiçüp saçlup
Zelîl bolup şeytân andın kaçır irmiş

- 5 Bilgil imdi ey **Kul Ahmed** 'aşkdın anglap
Cândın kiçüp uşbu yolga köngül baglap
Dirîg 'ömrüm zâyî'kiçdi tiyü yıglap
Nedâmetning hevâsındın uçar irmiş

¹⁶"Fezkurûnî ezkurküm veşkurû lî velâ tekfurûn(i)"/"O halde beni anın, ben de sizi anayım. Bana şükredin de nan-körlük etmeyin." Bakara/152.

¹⁷"Unzur ilâ kulûbi"/"Bizim kalplerimize bak."

38

- 1 Kayu mahlûk Hâlık'ıga mutî' bolsa
 'Âlem halkı uşal kulnı sever dostlar
 Yâdın eytür bagrı bişüp içi ölse
 Dem ursa [hem] sansız uçkun öçer dostlar
- 2 Tili könglü sırrı birle zâkir bolsa
 Üç yüz altmış tamarları nurga tolsa
 Yazıdagı bülbül kuş dik vâlih bolsa
 Sayrayu[ban] şâhdın şâhga konar dostlar
- 3 Bu köngül[ning] bostânı 'aceb bostân[dur]
 İçinde [hem] sayraşurlar hezâr destân
 Tigme biri şâhı üzre türlüğ elvân
 Ni'metleri[ning] bişgenni körer dostlar
- 4 Zâhir ni'met[ning] şükrini gâfil bilmes
 Bâtın dâğın kıyâs birle eytüp bolmas
 Zâhir közi birle gâfil bakup körmes
 Bâtın közi açılsa [kim] körer dostlar
- 5 Bâtın közi [kim] açılsa cümle perde
 Açılur kiter kalmas hicâb serde
 Cânning közi hayrân bolup uşal serde
 Bakup îmân nûrı birle körer dostlar
- 6 **Yesevî Kul Ahmed'**[ning] uş[al] bu sözi
 'Aceb irmes bakup körer sırdın közi
 Fenâlık makâmında orını özi
 Fenâlık[dın] içre bakup körer dostlar

734/10b

39

- 1 ‘Ukbâ haberin işitüp dünyânı salup kiterem
Tüşdim irenler bahrige dünyânı salup kiterem
- 2 İrenler dünyâ dimedi dünyâ gamını yimedi
Hak’dın özgeni dimedi dünyânı salup kiterem
- 3 Musâ-i ‘İmrân kalmadı taht-ı Süleymân kalmadı
Ming yaşlıg Lokmân kalmadı dünyânı salup kiterem
- 4 Dünyâ digen âzâr irmiş ‘âkil kullar bîzâr irmiş
Câhiller birle yâr irmiş dünyânı salup kiterem
- 5 **Sultân Hoca Ahmed-i Yesevî** aydı bu hikmetni
İşitsün dip cümle cihân dünyânı salup kiterem

40

- 1 Tatavvu‘ rûze tutar halklar[ga] şeyh[lik] satar
‘İlmi yok ‘âmmıdın bîzâr âhir zamân şeyhleri
- 2 Bilige futa çalur özini kişi sanur
‘Arâsât’da uftanur âhir zamân şeyhleri
- 3 Başıga destâr urar ‘ilmi yok nige yarar
Okı yok yaya kurar âhir zamân şeyhleri
- 4 Alayın dip al kılur ma‘meleni mâl kılur
Aysız ‘ömrin yıl bilür âhir zamân şeyhleri
- 5 Şeyhlik ulug iş turur hazretge itken aş turur
Aş birmes bagrı taş turur âhir zamân şeyhleri
- 6 **Miskîn Ahmed** kandasın Hak yolında bendesin
‘İlming yok ni sandasın âhir zamân şeyhleri

41

- 1 Rahîm Mevlâ'm rahmi birle yâri kılsa
Tün ü küni kullığında turgum manga
Kul bolup kullugında tursam müdâm
Tâ'at birle köz yaşım saçgum manga
- 2 Rahîm Mevlâ'm köz yaşımı deryâ kılsa
Tâ'atlarım ol deryâda gevher bolsa
Dâniş birüp za'îf kulnı sarraf kılsa
Zâri kılup şükr-i Hüdâ digüm manga
- 3 Bülbül bolup bostân içre sayrasam min
Âşıkların meydan ara çalinsam min
Tarhan bolup nişân kolga alinsam min
Könglim tiler yirge yügrüp yetküm manga
- 4 Halk içre Allâh digen 'âşıklar dik
Dîn yolında uyag turgan sâdıklar dik
İhlâs birle Hak'nı sevgen 'ârifler dik
Bagrım başın közim yaşın saçgum manga
- 5 Taklîd işim tahkik sarı urulmadı
Munglug başım nefis iligindin kutulmadı
Tilim agzım 'ayb sözdin yığılmadı
Za'îf tendür niçük Sırât ötküm manga
- 6 Halvet içre kirip Allâh tigüm kilür
Allâh tiyü tevbe tonın kiygüm kilür
Ben fakîrge rahîm kılsa Mevli'm kılur
Andın rahîm bolmas bolsa nitgüm manga
- 7 Tevbesizler bu dünyâda fârig yürür
Mü'min kullar tevbe tiyü kaygu yiyür
Her bendening sırrı nedür Tangrı'm bilür
Sırrım 'aybım zâhir bolsa nitgüm manga

734/11a

1046/15

- 8 Ey **Kul Ahmed** yanganlar dik yana körgil
Âşıklar dik yilip yügrüp yite körgil
Tevbe tiyü köfrüklerdin öte körgil
Tevbe timey nitegköprüg ötküm manga

42

- 1 Bu dünyadın kim kiçgey
Arada 'aşk bolmasa
Uçmah kapugın kim açgay
Arada 'aşk bolmasa
- 2 Rûhing 'izze alınmas
Câning meze bulunmas
Kibr ü nifâk arunmas
Arada 'aşk bolmasa
- 3 Dünyânı terk kıluban
'İzz ü câhnı saluban
Kim tirilgen ölüben
Arada 'aşk bolmasa
- 4 Dârû dermân bulunmas
Özi otdın yolınmas
Fesâd işdin ırılmas
Arada 'aşk bolmasa
- 5 Takvâ birle tirilmes
Zâhid özin karılmas
Küfr ü îmân bilinmes
Arada 'aşk bolmasa
- 6 'Âlimler câhil bolur
Îmâm kırâ'at yanglur
Mescidge hod kim kilür
Arada 'aşk bolmasa

- 7 Sûfî savm‘adın çıkar
‘Âbid mesciddin kaçır
Minberni otga yakar
Arada ‘aşk bolmasa
- 8 Ming yıl ‘ibâdet kılsang
Tâ‘at içinde bolsang
Mühâldir Hak’nı bilseng
Arada ‘aşk bolmasa
- 9 Tesbihing zünnâr bolur
Seccâdeng murdâr bolur
Barçası agyâr bolur
Arada ‘aşk bolmasa
- 10 Âdem kilmegey irdi
Mürsel toğmagay irdi
Rahmet inmegey irdi
Arada ‘aşk bolmasa
- 11 Nâdânlarning nişânı
Bilinmes ‘aşk beyânı
Kurulmas dîn dükkânı
Arada ‘aşk bolmasa
- 12 ‘Aşk açar [hem] közingni
Hakîm anglar sözingni
Tigürmessin özingni
Arada ‘aşk bolmasa

43

- 1 Munglug ‘aciz boldım min
Nefsimni özdin yuldım min
İstedüğim buldım min
Dervîşlarning içinde

- 2 Bî-zâr boldım da‘vâdın
Hem hüccet ü fetvâdın
Sır açıldı Mevli’mdin
Dervîşlarning içinde
- 3 Sırrım sırğa ulandı
Könglüm ‘arşga yollandı
‘Aşk kılıcı bağlandı
Dervîşlarning içinde
- 4 Dervîş Hak’ning derbânı
Tün kün tutar fermânı
Kamug derding dermânı
Dervîşlarning içinde
- 5 Bar dervîşge neng tuş
Andın öğren ‘akıl hûş
Şevk şerâbı bolur nûş
Dervîşlarning içinde
- 6 Dervîşlarning bazârı
Zikir turur gülzârı
Hak’ning sırrı esrârı
Dervîşlarning içinde
- 7 Dervîşlarning kıyâmı
Mustafâ’dır imâmı
Dervîşlarning selâmı
Dervîşlarning içinde
- 8 Sûretleri mundadır
Sîretleri andadır
Pâdşâhlar ni sandadır
Dervîşlarning içinde

- 9 Şiblî, Cüneyd, Bâyezid
Âlem olarga mürîd
Barça tümen ming zâhid
Dervîşlerning içinde

- 10 Dervîşlerning tahtı bar
‘Ukbâda gör ki sahtı bar
Süleymân’ing tahtı bar
Dervîşlerning içinde

734/12a

44

- 1 İrenler meclisinde
Nûr yagar sohbetlerinde
Ne dilerse ol bolur
Dervîşlerning sohbetinde
- 2 Her kim sohbetge kildi
İr andın ülüş aldı
Ashâblar murâd tapdı
Dervîşlerning sohbetinde
- 3 Her kim sohbetni buldı
Köngülde ma‘ni aldı
Yâd kildi biliş buldı
Dervîşlerning sohbetinde
- 4 ‘Âmi kilse hâs bolur
Yıldız kilse ay bolur
Mis kilse altun bolur
Dervîşlerning sohbetinde
- 5 Kibr (ü) hasedler öler
İçinge ma‘ni tolar
Köz açup Hakk’ı körer
Dervîşlerning sohbetinde

- 6 Resûl'ge vahiy keldi¹⁸
Başındın tacın aldı
Kopdı hâdimlik kıldı
Dervîşlarning sohbetinde
- 7 **Kul Süleymân** sohbetde
Dem-be-dem münâcâtda
Zihî hoş derâcâtda
Dervîşlarning sohbetinde

45

- 1 Sining derding manga dermândın artuk
Sanga kul bolganim sultândın artuk
- 2 Sining zikrinni eytsem çöl içinde
Bolur ol çöl menga bostandın artuk
- 3 Sining yâdıng eger kitse tilimdin
Vücûdım kurıdur virândın artuk
- 4 'Azîz kılguçı hor kılguçı Sin'sin
Sining lütfung kamug elvândın artuk
- 5 Mining hâr bolmışım öz gaffetimdin
Meger kılsang nazar ihsândın artuk
- 6 Ni hoşdur dünyâda î mân u Kur'ân
Ni bulgay dünyâda î mândın artuk
- 7 Mining bu derdimi hiç kimse bilmes
Eger bilse Hekim Lokmân'dın artuk
- 8 Bu yanglıg 'âsî irken **Kul Süleymân**
'Înâyet umayur bârândın artuk

¹⁸ Bu dörtlük yazma nüshada yoktur.

46

- 1 Ey ‘azîz âdemoğlu din izisi
Diningning esbâbını kurmaz musın
Yigitlik küçi birle dünyâ kodung
Yitüp imdi ozgu boldı koymaz musın
- 2 Hacet irmes dünyânı munça yıgmak
Bu hasîs dünyâ içre munça yilmek
Bir kün köçüp barusın koyup barmak
Koyup barmak hasretini sanmaz musın
- 3 Kanı ol ming yaşagan âdem oğlu
Ming üç yüz yıl ‘ömür sürgen Nûh nebî
Tört ming tört yüz yaşagan Lokmân kanı
Bu âdemler kayda bardı sanmaz musın
- 4 Kanı ol ‘âlem fahr-i Resûlu’llah
Kâb Kavseyn izisi Habîbu’llah¹⁹
Mürsellerning ulugı Halîlu’llah
Şefâ‘at izisige bakmaz musın
- 5 Kanı ol Ebû Bekir ü ‘Ömer‘Osmân?
Kanı ol Esedu’llah ‘Alî arslan?
Kanı ol Emiru’llah Hasan Hüseyin?
Kerbelâ şehidige bakmaz musın
- 6 Eytmegil kârî olar yigit olmas
Köp yigitler öler kârî bolmas
Vakt yitse dem algalı hâlin koymas
Yigitlik ölümündin korkmaz musın
- 7 Tevbe kılğıl karagıl ashâblarga
Bagrı başlıg közi yaşlıg ahbâblarga
Karamagıl kurulmış esbâblarga
Kul Süleymân’ı körüp ‘ibret almaz musın

¹⁹ “Fekâne kâbe kavseyni ev ednâ”//“ Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar yahut daha az kaldı.” Necm/9.

47

- 1 'Aysım hûşım ma'îşetim cümle tanup
Bulgay mu min Yârab sini tilesem min
İllâ men etâ'llâhe bi-kâlbi selîm tevfiķ tapup²⁰
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min
- 2 Bu dünyanın ma'îşetinden yîñrensem min
Seherlerde uyganıp zâr ingresem min
Yâ eyyuhellezine amenuku ma'nîsige katlansam min²¹ **734/13a**
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min
- 3 Yürürler kiçip kendü hayatından²²
Tileyürler yaratgan bir ve bar atıngdın
Lem tekulün mâ lâ tef'alün âyetindin²³
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min
- 4 Könglüm ile tün ü küni tevbe kılsam
Tevbe kılıp andın köni yolga kirsem
İzâcâ' âyetindin ma'nî bulsam
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min
- 5 Ka'de kıyâm rükû'sücûd biş vakitde
Öteyür min bolgay tiyü başım sanda
Yevme nedüv külli inâsın bi-imâmihim timiş vakitde²⁴
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min

²⁰ "İllâ men eta(A)llâhe bi-kalbin selîm(in)"/"Ancak Allah'a temiz bir kalple gelenler o günde (kurtuluşa erer)." Şuarâ/89.

²¹ "Yâ eyyuhâ'llezîne âmenükü enfusekum ve ehlikum nâran ve küduhân-nâsu velhicâratu 'aleyhâ melâiketun ğilâzun şîdâdun lâ yaşûna Allâhe mâ emerahum ve yef'alüne mâ yu merûn(e)"/"Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi bir ateşten koruyun ki onun yakıtı insanlar ve taşlardır. Onun başında gayet katı, şiddetli, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildikleri şeyi yapan melekler vardır." Tahrîm/6.

²² Bu dörtlük yazma nüshada yoktur.

²³ "Yâ eyyuhâ'llezîne âmenü lime tekulüne mâ lâ tef'alün(e)"/"Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?" Saff/2.

²⁴ "Yevme ned'ü külle ünasın bi' imâmihim, femen ütiye kitâbehü biyemiynihî feulâike yakreüne kitâbehüm ve lâ yuz-lamüne fetiyâlâ"/"Kıyamet günü bütün insanları önderleriyle çağıracağız. O gün, kimin amel defteri sağ eline verilirse, işte onlar kitaplarını okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğratılmayacaklar." İsrâ/71.

- 6 Korkuşurlar tamug otı heybetingdin
Ümidim bar *Lâ teknetu* rahmetingdin²⁵
Rahmetu'llah atanganlar türbetinden
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min
- 7 Bu dünyâda kayu kalı küni bolsa
Bî-niyâz birle niyâz tüni bolsa
Le minel mülkü'l yevm li'llâhi'l vahidü'l kabhâr küni bolsa²⁶
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min
- 8 Kiling dostlar bu dünyâda sabır kiling
Hudâ birgen ni'metge şükür kiling
V'el kadri hayrihi ve şerrihi munı biling²⁷
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min
- 9 Cümlege tevbe birgen Ehad'sin sin
Tevbesizdin öltürgen Samed'sin sin
Kur'an'da sıfatnıng *Velemyûled*'sin sin²⁸
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min
- 10 Eddâ'î **Kul Süleymân** yıglar zâri
Fî-nâr-ı cehennem Kur'an'da âyet bâri
*Hâldın fihâ ebede tevbe zârî*²⁹
Bolgay mu min Yârab sini tilesem min?

²⁵ "Lâ teknetu"//"²⁵Ümidinizi kesmeyiniz."

²⁶ "Yevme hum bârizün(bârizüne) lâ yahfâ al'allâhi minhum şey'un, limen'il mülkü'l-yevme, li'llâhil-vahidü'l-kabhâr."//"
O gün onlar kabirlerinden meydana fırlarlar. Kendilerinin hiçbir şeyi Allah'a karşı gizli kalmaz. 'Bugün mülk kimindir?'
diye sorulur. Cevaben 'Tek ve kahhar olan Allah'ındır.' denir." Mü'min/16.

²⁷ "Ve'l kadri hayrihi ve şerrihi"//"²⁷ Hayır ve şer kaderdendir." Amentü duası.

²⁸ "Lem yelid velem yûled(u)"//"²⁸ Doğurmadı ve doğurulmadı" İhlâs/3.

²⁹ "İnnellezine keferû min ehli kitâbi vel müşrikine fi nâri cehenneme hâlidine fihâ, ulâike hum şerrul beriiyeti."//"²⁹Kâfirler,
gerek kitap ehlinde olsun gerek puta tapanlardan olsun muhakkak, cehennem ateşindedirler. Orada ebedi olarak kala-
caklardır. Onlar, insanların en şerlileridir." Beyyine/6.

48

- 1 Kimge vefâ kıldı [kim] bu fânî dünyâ
Bizge takı sizge vefâ kılguçı yok
Kiling dostlar bu gün munda yâdın eytüng
Kılın yâdın anda ökünç kılguçı yok

- 2 Âhiretning azukı rûze [vü] namâz
Rûze tutmas namâz kılmas mü'min irmes
Lâ-cerem kıyâmet küni ol bî-namâz
Ming kün yıglar bir kün sevinüp külgüsü yok

734/13b

- 3 Niçe ming yıl tirilseng âhir ölüküng
Tört ayaklıg cenâzege minüp yiliküng
Bu yalguz yir koynıga bir kün kirigüng
Hiç kim irse munda bâkî kalguçı yok

- 4 Kim munda bâkî kaldı aygıl manga
Bizdin song barguları cümle anga
'Azra'il cân algalı kilse sanga
Dünya malın urıñ birseng alguçı yok

- 5 **Kul Süleymân** umar İzi'm rahmetindin
Korkadır 'Azra'il'ning zahmetindin
Lâ-cerem kıyâmetning heybetindin
Ata ana ogul kızın bilgüsü yok

49

- 1 Cemiyetge ugraban âgâz bolsa
Zâhir bâtın hazır bolmuş kirek
Üç yüz altmış tamarıga yâdı tolsa
Zikir okı uruluben agmış kirek

- 2 Safâ kirek bâtın içre zâkir kulga
Yaramas hile vü tezvîr uşbu yolga
İ'timâd kılsa bolmas kâl u kılga
Kâlni salup hâl[ni] tapa barmış kirek
- 3 Bilinge baglagıl [kim] himmet kûrın
Sakıngıl niyler bakar bizge yarın
Uçur zikir nûrı birle tamug nârın
Tevbe kılıp nefis yakasın kapmış kirek
- 4 Tevfik bolsa kulga kuldaş işin iter
Bâtındın ol kün şekler şeksiz kiter
Zikir nûrı kulnı tartup Hak'ga ilter
Tınmayın Hak zikrini aymış kirek
- 5 Hak zikri 'azîz turur oturup aygu
Seleflerning buyrugını sorup aygu
Vecd ü hâlet yitilmişde ilik salgu
Yok irse [kim] harâm turur bilmiş kirek
- 6 Nefs tilese raks kılmaknı itme sakın
Vebâl turur anıng içre bilgil yakın
Hazır turgıl atmasunlar bâtın okın
Hak zikrini huzûr birle itmiş kirek
- 7 Şeyh min dip üstün orun oturmağıl
Magrûr bolup dîning nefsiğe birmegil
Özingni [hem] halkdın artuk sin körmegil
Uluglıknı Hak'ga sezâ körmüş kirek
- 8 Kitergil başıngdın [bu] kibr ü min'i
Kılurlar ta hazretde makbûl sini
İnanmagıl dünya içre katlan küni
Kademni rast u min'ni küni urmak kirek

734/14a

- 9 Min minlikni öz özünge izgü sanma
Halka içre halkga zahmet sin tigürme
‘Ucb u riyâ ‘amel içre sin kirgüzme
Riyâ kirse ‘amel yılge birmiş kirek
- 10 Hû hû tiyü zikir aymak sebeblenmiş
Tevfik bolsa Ugan Rab’din hil’atlenmiş
Hâlî bolmak zikir itmekdin âfetlenmiş
Bu sözdin bargu [hem] yoldın kalmış kirek
- 11 Edda’î **Kul Süleymân** sözler sözün
Hazır kılur dostlar birle koşıp özin
İzleyür meşâyihler yürüen izin
İşitgülik dostlar du’a kılmış kirek

50

- 1 Tûr-ı Sînâ tagına aşıp [da] Mûsâ
Hak’ga ‘aşık bolup dîdâr koldı körüng
Dîdâr kolmak yokdır tiyü aydı Mûsâ
Len terânî cevâbı[nı] eytdi körüng³⁰
- 2 Tagga nazar kıldı Mevlâ’m heybet birle
Ol heybetni sizdi Cibrâ’îl sâ’at birle
Yüz ming irni kördi Mûsâ tâ’at birle
İlig köterip Hak’ga şükr kıldı körüng
- 3 Kırk hacir kötere bilmes Tevrât ‘ilmni
Açup anı okur irdi Mûsâ Kelîm
Bar mu eytüp eytür irdi min dik âlim
Tigme fâsîh tili birle eytdi körüng

³⁰ “Ve lemmâ câe mûsâ li mikâtînâ ve kellemehu rabbuhu kâle rabbi erini enzur ileyke, kâle len terânî ve lakininzur ilâl cebeli fe inistekarre mekânêhu fe sevfê terânî fe lemmâ tecellâ rabbuhu lil cebeli cealehu dekkân ve harra mûsâ saikan, fe lemmâ efaka kâle subhâneke tubtu ileyke ve ene evvelul mu’minîne”//“Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, ‘Rabbim bana (kendini) göster, sana bakayım’ dedi. Allah da ‘Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin’ dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, ‘Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım. Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim’ dedi.” A’râf/143.

- 4 Sindin ‘âlim bardur dip âyet keldi
Ol âyetni körüp Mûsâ gayret kıldı
Tizgin kopup koynıga azuk aldı
‘Asâ alup yolga kirip yürdi körüng
- 5 Tün ü küni yürüdi [hem] yitdi suga
Azuknı mindürdi Hak küyünge
Kudret birle balıka kilip uşal kulga
Mûsâ’nı Hızır tapa iletđi körüng
- 6 Hızır’nı kördi Mûsâ [hem] selâm kıldı
Mûsâ’nıng selâmını [hem] ‘aleyk aldı
Hevâdın [hem] bir kuş indi yirge kondı
Deryâdın [hem] su aluben indi körüng
- 7 Hızır eytür uş bu kuş [hem] nige indi
Su içre suça ‘ilmin sanga birdi,
Ugan İzi’m ledün ‘ilmin manga birdi
Munı iştüp Mûsâ mürîd boldı körüng
- 8 Hızır’ga birdi Mûsâ [hem] irâdetin
Şeyhi birle kıldılar [hem] ziyâretin
Deryâ içre saldılar [hem] ‘imâretin
Hızır urup kemi tüpün teşdi körüng
- 9 Hızır aydı Mûsâ, tâkat kılmağaysın
Kayu yolga ugrasam sin uymağaysın
Min sözlegen sözni özge kılmağaysın
‘Ahd kılıp sözni karar kıldı körüng
- 10 **Kul Süleymân** hevâsıga tilim uydu
‘Ömür zâyı kiçdüğünü imdi tuydu
Bu hikmetni halka ara yâdigâr kıldı
İşitgendin du’a yârı umdı körüng

51

- 1 Bustânlar yaratmış ol İzi'm Sübhân
Atı sekkiz îmânlı kul kirsün tiyü
Za'if kulga ilhâm birdi İzi'm Rahmân
Beyân kıldım dostlar kamug bilsün tiyü 734/15a
- 2 Dârü's-selâm Dârü'l-huld hem Dârü'l-karâr
Na'im, 'Adn, Me'vâ turır uşal atlar
Dâr'ül-ahiret ta Firdevs-i 'Alâ atar
Bilmezlerge ta'yin kıldım bilsün tiyü
- 3 Arıg kümiş sütdin öring ol yirleri
Kızıl yakut hem güherdir binâları
La'l [ü] mercân hem 'akikdin revâkları
Nûrdın kapıg açık dostlar kirsün tiyü
- 4 Kusûr içre tahtlar ara kün yüzlik hûr
Hulle kiyer taşdın baksa içi körünür
Bir mıksırsa sekkiz uçmah kapsayur nûr
Arzu kılup zâkir kullar kuçsun tiyü
- 5 Su, süt, hamr, 'asel atlıg tört arıknı
Ol Cibrâ'il kılsam tiyur sakalıklı
Yiti yüz yitmiş ming yıl [hem] uçubanı
Körsetmedi evvel Resûl körsün tiyü
- 6 Fermân kildi yâ Muhammed mingil Burak
Habîbimsin mindin singa yok ol firâk
'Adn içre yaratdım min [hem] sansız Burak
Zikir aygan zâkir kullar uçsun tiyü
- 7 Nidâ kilgey yâ 'ibâdi fazlım körüng
Kardın sovuk 'aseldin hoş sütdin örüng
Enhârlar yaratdım uş fazlım körüng
Bir katresi yüz ming kargu tartsun tiyü

- 8 Fermân bolgay eyâ Rızvân kullarınga
Hân uşatgıl has turur [hem] hazretimge
‘Azîz özün susatuban hizmetimge
Sâki min min dostlar şerâb içsün tiyü
- 9 Ucmah içre sansız Burâk reyhân otlar
Bir kademde biş yüz yıllık yolnı atlar
Yaratılmış Hak fazlı birle uşal atlar
‘Âşık kullar minüp kuş dik uçsun tiyü
- 10 Âvâz kildi yâ ‘ibâdi ni‘metlerni
Temâm kıldım şerâb tahûr hem hûrlarnı
Bu kün sizge ‘atâ kıldım serverlerni
Didâr körüp dostlar hayrân kalsun tiyü
- 11 Sekkiz ucmah sıfatları sansız tilim
Dostlar melûl bolmasun dip tidim tildim
Süleymân’ga hatır birdi İzi’m ‘Alîm
Bustânlar[ning] sıfatların eytsün tiyü

52

- 1 Nefsim eytür bu biş künlik tiriglikde
Bu dünyâda bag [u] bostân iteyin dir
Ol bostânga [hem] salnu salnu kirüben
Tigme yazda türlüğ meyve tatayın dir
- 2 Rûhum eytür şeri‘atnıng ‘ilmin bilüp
‘İlm birle tarikatnıng yolın bilüp
Seher vaktinde uyaglıknı ‘âdet kılup
On biş yaşdın kalmış namâz öteyin dir

3 Nefsim eytür bu dünyâning mülkin bulsam
Hıtây, Kırgız, Kıpçak, Hindistân' nı alsam
Aluben çın altun kümiş temlik kılsam
Baht itse bir genc tüzüp [hem] yatayın dir

4 Rûhım eytür bu din işni yahşı bilüp
İzgü yavız cümlesini Hak'dın bilüp
Tünler bolsa tâ'at birle öre turup
Kündüz bolsa savm salâvat tutayın dir

5 Nefsim eytür yahşı biling kesbim işin
Ni kılurmin yimek içmek yaz u kışın
Tigme bir ir kişining [hem] körsem işin
Helâl harâm yimişingni yutayın dir

6 Rûhım eytür keşki Hak'dın tevfik bulsam
Tün ü küni tınmayın [hem] yâdın aytsam
Kismetimdin artuk ta'am yimes bolsam
Bu dünyânı yığıp türüp niteyin dir

7 Nefsim eytür kiten kiygil yaylıkıngda
Tülki karsak kunduz kiygil kışlıkıngda
Âsi câfi buhûr misk ilenmede
Bu dünyâda ulug atnı atayın dir

8 Rûhım eytür kiçmiş işge ökünüben
Tevbe suvı birle yazuk kirin yuyuban
Muhabbet kemerin bilge baglayuban
Bu dünyaga talâk birüp kiteyin dir

734/16a

9 Nefsim eytür sadr yanında olturuban
Türlüg türlüg ni'metlerni kiltürüben
Yiyüp içüp tün kün karın tolturuban
Yastuk üzre tekye kılup yatayın dir

- 10 Rûhım eytür tün ü küni katlanuban
Hak Mevlâm[nıng] rızâsını tileyüben
Kul Süleymân [‘aşk] atıga atlanuban
Uzak kiçmiş irenlerge yiteyin dir

53

- 1 Kim okusa bu Kur’ân Rahmân anga ferâvân
Uçmah içre hırâmân yarın anda bu Kur’ân
- 2 Kur’ân Tangrı kelâmı tün kün oku tamâmı
Uçmah içre selâmı şefâ’atçı bu Kur’ân
- 3 Kur’ân Tangrı hedyesi uçmah tapa yolçısı
Sırât üzre kiçgüsi Burâk bolgay bu Kur’ân
- 4 Yitti renklik Burâk at yüzi yaşıl zeberced
İrni anıng zümürrüd kişnedüki bu Kur’ân
- 5 Başı kızıl altundın teni yaşıl yâkûtdın
Tırnakları gevherdin üzesinde bu Kur’ân
- 6 Yitti türlüğ atalar kavm kardaş analar
Kongşı konum obalar Rabdın tiler bu Kur’ân
- 7 **Kul Süleymân** gâfil min gâfillıkım bilür min
İzi’m eytür Rahîm min rûzî kılğıl bu Kur’ân

54

- 1 Seherde oyganuben zıkr aygıl
Ölümni fikr itiben köngül tirgil
Karangu gûring içre çerag itgil
Çerâğing namâz turur kılmas musen

- 2 Tün ü küni tınmayın kullık kılğıl
Yatarıng tar leheddir yahşı bilgil
Barurıng uzak yoldır azuk algıl
Azukıng zekât turur kılmas musen
- 3 Mal tavar ogul kızing kalgısı yok
Ogul kızing yazukıng kirgüsi yok
Bu cümle sining birle bargısı yok
Sin takı yalguzlıkıng bilmes musen
- 4 Nâgehân bu dünyâdın kiçmek kirek
Taktîr kılğan ölüm şerâbdın içmek kirek
Ecel kilse ‘aziz candın kiçmek kirek
Munı bilüp özing otdın yulmas musen
- 5 Tün ü küni tınmayın tâ‘at kılğıl
Mü‘min irseng mescid tapâ kadem koygıl
Îmânınıng nûrı sinde şükr kılğıl
Kul bolup Hak’ga [hem] ‘amel kılmas musen
- 6 Bu dünyânı bizge birdi ‘ibret üçün
Tamugnı Hak yaratdı korkmak üçün
Zikr ta‘atnı rûzî kıldı ucmah üçün
Ta‘at kılıp ucmah mülkin almas musen
- 7 İrenler taleb birle [hem] boldı bidâr
Zâr bolgan kulga Hak’nıng nazârı bar
İrenler [kim] yürürler [hem] tün ü kün zâr
Ol irenler itegini tutmas musen
- 8 **Kul Süleymân** irenlerge hizmet kılğıl
Kulavuznu aluben [hem] yolga kirgil
Niyâzing[nı] bî-niyâzga [sin] ‘arz kılğıl
Hak yaratdı Hak’ga kullık kılmas musen

734/16b

55

- 1 Yâ Rabbenâ sin kiçürgil
Min ‘asîning günâhını
Yarlıkayu birgil minga
Âhiretning penâhını
- 2 Ni iş kıldım yaman kıldım
Elim sundum harâm aldım
Dergâhınga sığnup geldim
Yıgılanıp kan firâkımnı
- 3 Yamanlığım haddin aştı
Ma‘siyetim toldı taşdı
Miskinligim mindin kaçdı
Mindim minlik Burâk’ımnı
- 4 Minlik atığa mindim özim
Nâ-mahremge bakdı gözim
Dergâhınga uyatlıg özim
Öçürüp î mân çeragnı
- 5 Kayu kulğa bolsa î mân
Kiter andın gaffet tuman
Kalmas köngülde şek gümân
Açarlar sır kulakını
- 6 **Kul Süleymân** [kim] günahkâr
Nefise ot birgil zinhâr
Gariblikde kılmas karâr
Eytip gurbet firâkımnı

734/17a

56

- 1 Yol başıga kilüben
Yolın sorgan dervîşler
‘Ukbî haberin iştip
Yolga kirgen dervîşler
- 2 ‘Asâları kolında
Himmet kûrı bilinde
Mevlî’m yâdı könglinde
Allâh digen dervîşler
- 3 Tevbe kılğan Ehad’ge
Kullık kılğan Samed’ge
İlig sungan Hazret’ge
Îrâdetlik dervîşler
- 4 Yazuk itüp yulınmas
Ucmah uyup bulınmas
Közde yaş tınılmas
Yaş akızgan dervîşler
- 5 Közde yaşları akup
Dergâh kapugın kakup
Mihnetge tizin kuçup
Karşı turgan dervîşler
- 6 Birbirilen söz sözler
Mung birle hikmet tüzer
‘Aşk birle cihân kizer
Bengzi sarıg dervîşler
- 7 Arslan minüp yürürler
Yılan kamçı kılurlar
Başın kerpiçke koyıp
Tizin kuçgan dervîşler

- 8 Basıp nefsingni öltür
Kızıl mingzingni soldur
Hakîm Süleymân kuldur
Satıp yisün dervişler

57

- 1 Subh-ı sâdık tang atdı
Munça yatıp neng bitdi
Hak'ning fermânı yitdi
Kopmak kirek dostlarım
- 2 Subh-ı sâdık atkanda
Anda gafil yatkanda
Asıg kılmas ötkende
Kopmak kirek dostlarım
- 3 Subh-ı sâdık sa'âdet
Âşık kullarga rahat
Du'alarga icâbet
Kopmak kirek dostlarım
- 4 Ölüm suyn içmeyin
Kara yirni kuçmayın
Tamurlaring saçmayın
Kopmak kirek dostlarım
- 5 Tende cânıng bar igeç
Akıng singa yâr igeç
Munça hâling bar igeç
Kopmak kirek dostlarım
- 6 **Hakîm Süleymân** bende var
İrenler izin kavar
Asıg kılmas mal tavar
Kopmak kirek dostlarım

58

1 Min ol irni mü'min dirmin
Biş vakt namâz kılur bolsa
Salâvat kâmet ünin iştüp
Cemâ'atge kilür bolsa

2 Mü'ezzinler kâmet eytür
Sâdık kullar fermân buyrur
İr ol bolur ökünç yiyür
Bir vakt namâz koyar bolsa

734/17b

3 Namâz kılğan arıg yüzlig
Tili yumşak şîrîn sözlig
Bî-namâz[lar] tongız yüzlig
Küming gûrge öler bolsa

4 Köngli katıg taşdın beter
Öz özini otka atar
Küslüp yatur itdin beter
Kün togup nûr körer bolsa

5 Namâz vâcib cümle kulga
Kirek dervîş kirek bayga
Bî-namâznı kanga bulga
Bâtıl hüccet kılur bolsa

6 Kimning kızı yitse boyga
Ol birmesün bî-namâzga
La'net yagar uşal kulga
Bî-namâzga birür bolsa

7 Namâz kılğanıng derecâtı
Bî-namâzlar harâbâtı
Munı aygan **Hakım Ata**
İşitgil şebih hatır bolsa

59

- 1 Biling dostlar niçe kiçdi niçe kaldı
Ni bolgusın ni kilgüsın bilgen bar mu
Munda kılğan işler anda sorulguçı
Sorulmayın kutuluban kılğan bar mu
- 2 Sorulmagay eger bolsa izgü ‘amel
Kılmış ‘amel cümlemizge hırs-ı emel
Kiçe kündüz hazır turung kilür ecel
Ecel kilür tiben yarag kılğan bar mu
- 3 Kullıksız bolmasdır iken didâr
İmgeksiz ir murâdıga kaçan yiter
Gavvâs kirü[ben] ‘ummânga gevher tapar
Rencsiz genc isteyüben [hem] tapgan bar mu
- 4 Kutkargan özni munda kullık birlen
Kirmegü tamug içre minlik birlen
Kullık kılgu Mevlî singe irlik birlen
Kullıksız özni otdın yulğan bar mu
- 5 Yarag kılgu hamd u senâ şehâdetni
‘Âdet kılgu kullıkda kıyâfetni
Mingü ol[gaysın] cenâze atlıg atnı
Uşal atga hiç minmeyin kılğan bar mu
- 6 Bilür bolsang [hem] genc turur vîrân turur
Hızır birle Musî Kelîm yarân turur
Kâl ehli hâl içinde [hem] hayrân turur
Hâlni körüp kâl ehlini salgan bar mu
- 7 **Kul Süleymân** hâl birle [hem] hikmet tüzer
Hâl[ı] birle [hem] tâ‘at nefsinı üzer
Zâhir harâb bâtın ma‘mûr bolup kizer
‘Aşk bazârın bulup rahat alğan bar mu

734/18a

60

- 1 Allâh Allâh u Bismillâh
Zerre yazuk kalmas vallâh
İblis eytür dime Allâh
Min eytürmin ma‘âzallâh
- 2 Allâh tiyü tün ü küni
‘Aşkdın bolup turgıl küni
İblis eytür çapkıl mini
Min eytürmin ma‘âzallâh
- 3 ‘Âşıklarning ‘aşkı üçün
Yaratılmış uşbu ezân
İblis eytür minim üçün
Min eytürmin ma‘âzallâh
- 4 Munda kılğıl mingzing sarıg
Anda bolsun işin arıg
İblis eytür yatgıl fârıg
Min eytürmin ma‘âzallâh
- 5³¹ Mecâz özing sanga katgıl
Tâ‘at okın tükel atgıl
İblis eytür fârıg yatgıl
Min eytürmin ma‘âzallâh
- 6 Allâh diseng canga rahat
Anı koysang tenge rahat
İblis eytür kılma tâ‘at
Min eytürmin ma‘âzallâh
- 7 **Kul Süleymân** mining atım
Dostlarınga özim hâdim
İblis eytür dünya kâdim
Min eytürmin ma‘âzallâh

³¹ Bu dörtlük, 734’te yoktur.

61

- 1 Munqlanıp niyâz birle seher vaktin
Yıqlayuben közim yaşın saçkum kilür
Tevekkül kılıcını iligke alup
Nefs ü heves ray başın çapgum kilür
- 2 Allâh diyip [hem] şeytânning zehrin yarup
Özimni [hem] Hak'ning yâdı birle arıp
Sohbetlik 'ariflerge [hem] cânım birüp
Sohbetsiz [ol] nâdânlardın kaçgum kilür
- 3 Munda tevbe kıluban nefsdin yanup
Hevânı taşlabanı [hem] özdin kiçüp
Uşbu 'aşk[ning] şerâbıdın imdi içüp
Munda kadem bolup anda yitgüm kilür
- 4 Evvel âhir zâhir bâtın 'ilmin okıp
Tecelli nûrı tigip [hem] irip akıp
Muhabbet[ning] medhin yakup irip akıp
Dostlarım [hem] zâhir bâtın saçgum kilür
- 5 **Kul Süleymân** irâdetning erkânındın
Hakikat[ning] deryâsıning 'ummânındın
Muhabbet ma'rifeti[ning] 'aşk kânındın
Süzüben telim [hem] gevher algum kilür

734/18b

62

- 1 Kaçan bolgay visâling
Cemâlingni körsem min
Mansûr yanglıg boluban
Dârda meclis kursam min
- 2 Nazar tigse ol zemân
Açlur çiçek ming elvân
Ferah kılur tende cân
Candın kiçüp ölsem min

3 Candın kiçmey iş bitmes
Nefs-i emmâre yitmes
Kurug da'vi sûd itmes
Yalغان köngül birsem min

4 Da'vi tilim sanı yok
'Aşksızınđ cânı yok
Derdsizlerge devâ yok
Tabîbimdin sorsam min

5 Tabîb'sin sin devâ kıl
Hâcetimni revâ kıl
Fazlıng birle rahîm kıl
Yolsız kâdem ursam min

6 **Kul Süleymân** sözledi
Sırrın halkdın gizledi
Sûretsizni izledi
Kirek didâr körsem min

63

1 Kirdim min tarîkatnıng bâzârıga
Bahâsız rahîtlernı alsa bolmas
Kıydim min 'aşk tonını boyga lâyıq
Velîkin kıymetini bilse bolmas

2 Murâdım bar ol bâzârda kılsam satıg
Tenim cânım bar vücûdum koysam tutug
Niçe mâ düşvâr irse işi katıg
Satıgnı kılmagunça yansa bolmas

3 Ol bâzârda dükkânları bil irâdet
Mâyesi ma'rifet birle kılgu sohbət
Delâli i'tikâd birle hizmet
Yok irse satıgnı kılsa bolmas

4 Şeri'at bâzarında tahsîl kirek
Tarîkatnıng bâzârında taksîr kirek
Hakîkât bâzârında esîr kirek
Âlem yıglap Hak esrin bilse bolmas

734/19a

5 Muhabbet şerbetindin içgen 'âşık
Bu dünyâ hevesindin kiçgen 'âşık
Da 'vâsı Hazret'inde bolsa lâyıq
Didârnı körmegünçe yansa bolmas

6 Tapunglar kirek irse bu irâdet
Pîrindin yitlür singa hoş kerâmet
Çın 'âşık eger tapsa ming melâmet
Melâmetsiz uşbu yolga kirse bolmas

7 Bu miskin **Süleymân**'ga du'a yârı
Du'ada maksûdı turur Hak didârı
Bizdin özge dostlarımız kiçdi barı
Bu dünyâ menggü bâkî kalsa bolmas

64

1 Dostlarımız zemânemiz yavık kildi
Tersâ Cehûd bî-dîn kâfir ilge toldı
Bildim imdi uşbu cihân âhir boldı
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring

2 Uykunı harâm kılğıl uzun tünde
Malıngdın zekvât birgil [kim] bu kün munda
Kıyâmet kün birgey singa yarın anda
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring

3 Ogul kızınğ 'ilm ögrensün bir üstazga
Secde kılıp iligingni ur mihrâbga
Bir kün barırsın kıldın yinçge ola Sırat'ga
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring

- 4 Tüz bolgay Magrîb Meşrîk tiran kuyları
Puhte dik uçgay yirler [hem] tâb itmegey
Hayrlıkga asân turur köni yolları
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring
- 5 Hayır kılsang kılğanungça bitilgeysin
Tâ'at birle barganlarga katılğaysın
Kıyâmet kün tamugdın kutulğaysın
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring
- 6 İsrâfil sûrın ursa [kim] kök yarılğay
Korkunçdın peygamberler [hem] tizin çökkey
Heybet birle ol 'Azra'il sanga kilgey
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring
- 7 Uşbu dünyâ fânî bâkî irmes irmiş
Karar kılıb[an] bir yirde turmas irmiş
Ölgenler yine kayıtup kilmes irmiş
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring
- 8 **Kul Süleymân** nitek bolgay sining işing
Asıg kılmas ata ana karındaşing
Özingni kutkar imdi munglug başing
Kiling dostlar Hak'ga kullık kıla köring

65

- 1 Ma'rifet deryâsında [hem] gavvas bolup
Muhabbet[ning] gevherlerin algum kilür
Tarikât[ning] meydânında pervâz kılıp
Ol Tûbi dırahtıge [hem] kongum kilür
- 2 Ol Tûbi[ning] butakları iglür sınmas
Allâh digen 'âşık tiller mahrûm kalmas
'Âşık kullar Allâh tise taksır bolmas
'Âşık bolup Allâh yâdın aygum kilür

- 3 ‘Âşık bolup deryâsıga çumsam batsam
Masivallâh perdesini kiçüp ötsem
Özdin kiçip muhabbetde sızıp aksam
Sâfi bolup Hazret tâbâ bargum kilür
- 4 Allâh yâdı ‘âşıklardın hâlî bolmas
Hakikat ir bu dünyâga meyl kılmas
Hayrân bolup bu dünyânı közge almas
Min[im] takı bu dünyânı koygum kilür
- 5 Allâh tiyü bilin baglap Tur’ga aşgan
Muhabbetning otı birle kaynap taşgan
Tecellining nûrıga ‘aklı şaşgan
Min[im] takı Allâh tiyü bargum kilür
- 6 Allâh yâdı köngüllerni kıldı hurrem
Belh mülkin[i] koyup gilim kiydi Edhem
Gilim kiyüp hidâyetge urdı kâdem
Hidâyetge andag kâdem urgum kilür
- 7 Gilim kiygen ‘âşık kullar Hak’ga barar
Ol sırları dergâh içre kılur karâr
Âhlarındın uşbu taglar sızıp kaynar
Selîm bolup o gilimni kiygüm kilür
- 8 Selîm bolup sâfi bolup Cüneyd yanglıg
Halknı koyup Hak’ga yansam Zünnûn yanglıg
Nefsni basıp kahır kılсам Hasan yanglıg
‘Azizlerge mutâbi’at kılğum kilür
- 9 Hû hû tidi ma’siyetler tüz tag tüzdi
Allâh tidi tekebbürning öyin bozdı
Meşâyihler bu halkanı körklüg tüzdi
Min[im] takı Sübhân tapa bargum kilür

- 10 Şevk şerâbı yitlip mini kıldı harâb
Muhabbetning otı birle bağrım kebâb
Didârını rûzi kılsa İzi'm Vehhâb
Darû's-selâm serâyıga kirgüm kilür
- 11 **Kul Süleymân** gevher yanlıg hikmet tüzdi
Azizlerning medhi birle sözün yazdı
Uzun tünni küнге avlap kaim turdı
Du'a okup revân hikmet aygum kilü

66

- 1 Başing köter gafletdin
Gâfil turma Hû tigil
Közing açgıl uy kudın
Gâfil turma Hû tigil
- 2 Hû Hû tiyü Hû kuşu
Akar közindin yaşı
Küyip içi hem taşu
Gâfil turma Hû tigil
- 3 'Âşıqları uçarlar
'Arş şâhıga konarlar
Hû Hû diyip dîdârlar
Gâfil turma Hû tigil
- 4 Yiti iklim kizerler
Andın kökke agarlar
Bir kademde yiterler
Gâfil turma Hû tigil
- 5 Hû bahrige çumarlar
Gavvâs bolup batarlar
Hû dürlerindin tîrerler
Gâfil turma Hû tigil

1046/28

6 Dergâh kapıp açıkdır
Rahmetleri anukdır
Közing açıp bakıp kör
Gâfil turma Hû tigil

7 Ey **Kul Şerîf** tınmagıl
Tünler yatıp uymagıl
Hak zikrini koymagıl
Gâfil turma Hû tigil

67

1 *Elhamdülillâh Rabbü'l-âlemîn* şükr singa³²
Özing kabul kıla birdüng îmân bizge
Ol bedbaht şeytân-ı la'în gâretidin
Kıldı yarlık birdi yavlak îmân bizge

734/20b

2 *Rabbenâ zalemnâ enfusenâ*³³
Hâlıkım râzıkım barım senâ
'İlm-i hikmet tevfiğ tâ'at türlüğ senâ
Kıldı şerîf latîf Kur'ân bizge

3 *Yâ Rabbenâ fağfir lenâ zunûbenâ*³⁴
Telim azdım yazdım kildim yine
Kirek kendü dergâhıngdın sürgil veya
Kirek kendü karşı algıl ihsân bizge

³² "Elhamdu li'llâhi Rabbil'âlemin"//"Hamd (övmə və övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur." Fatihâ/2.

³³ Kâlâ rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve-in lem tağfir lenâ veterhamnâ lenekûnenne minel hâsirin"//"Dediler ki ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmetinle muamele etmezsen muhakkak ziyana uğrayacaklardan oluruz" A'râf/23.

³⁴ "Rabbenâ innenâ semî'nâ munâdiyen yunâdi lil-imâni en âminü birabbikum feâmennâ rabbenâ fağfir lenâ zunûbenâ vekeffir 'annâ seyyi'âtinâ veteveffena me'a-l-ebrâr"//"Rabbimiz, biz, 'Rabbimize iman edin' diye imana çağırın bir davetçi işittik, hemen iman ettik. Rabbimiz, günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, bizleri sana ermiş kullarıyla beraber yanına al" Âl-i İmrân/193.

4 *Küntüm hayra ümmete uhricet li'n nâs âyetindin*³⁵

Ümîdim köp ol Hudâ'nın rahmetindin
Bizni kıldı Mustafâ'nın ümmetindin
Yiberdi [hem] Mustafâ'nı burhân bizge

5 *Men zâ ellezi yeşfe'dîn velâyetsiz*³⁶

Kim kutulga [hem] y Resûl'din 'inâyetsiz
Aning köngli azar bolsa şefâ'atsiz
Kalduk kamug yitti tamug zindân bizge

6 *Lem tekûlûn mâ lâ tefalûn âyetinde*³⁷

Tefsîr kılmış ol kıyâmet atlıg künde
Özi ukup özi tutmaz dânişmendga
İrkelenür üç yüz altmış yılan bizge

7 *Hızûhi feğulluh hitabındın*³⁸

Ki korkarmin *sümme'l-cahîm* 'ikâbındın³⁹
Ukup bilüp tutmak bize hitâbındın
Yâ veyletâ leytenî dermân bizge⁴⁰

8 Özüng bilgil yangıl imdi ey **Kul Şerîf**

Tahsîl tiyü bar 'ömring kıldung telef
Yigitlikde tevbe kılmak 'inâyet rızk
Yazuklarını yarlıgagay gufrân bizge

734/21a

³⁵ Küntüm hayra ümmetin uhricet li'n nâsi te'murûne bi'l-ma'rûfi ve tenhevne 'ani'l-munkeri ve tu'minûne billâhi velev âmene ehlu'l-kitâbi lekâne hayran lehum minhumu'l-mu'minûne ve ekseruhumu'l-fâsikûn."//“Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeğe çalışır ve Allah’a inanırsınız. Kitap ehli de inansaydı kendileri için elbette daha hayırlı olurdu. İçlerinden iman edenler de var, ama pek çoğu yoldan çıkmışlardır.” Âl-i İmrân/110.

³⁶ “Men ze’lezi yeşfe’u ‘indehu illâ bi-iznih”//“İzni olmadan huzurunda şefaât edecek olan kimdir?” Bakara/255.

³⁷ “Yâ eyyuhâllezîne âmenû lime tekûlûne mâ lâ tef’alûn”//“Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?” Saff/2.

³⁸ “Huzûhu feğullûh”//“Allah, şöyle der, onu yakalayıp bağlayın” Hâkka/30.

³⁹ “Summe’l-cahîme sallûhu”//“Sonra onu cehenneme atın” Hâkka/31.

⁴⁰ “Yâ veyletâ leytenî lem ettehiiz fulânen fialilâ”//“Eyyah diyecek, keşke falancayı dost edinmeseydim” Furkân/28.

68

- 1 Sübhân İzi'm yâdı bilen cevân kılur Allâhîler
Cân bülbüli atı bilen cevân kılur Allâhîler
- 2 Allâh tiyü zikr iyler Hû Hû tiyü yığlap kopa
Köngül kuşu hazret tapa tayrân kılur Allâhîler
- 3 Eytip Allâh'ım zikrini salup köngülge fikrini
Nefs [ü] hevânıng küfrini î mân kılur Allâhîler
- 4 Cân közini tikip Hak'ga [hem] 'aşkdın ukup ma'anî
Şevk otıga küye yana büryân kılur Allâhîler
- 5 Körgüm tiyü cânânını karşı alup fermânını
İsmâ'il dik öz cânını kurbân kılur Allâhîler
- 6 İrte seher zâr ingreyür tevbe kılup kan yığılayu
Yâ Hû tiyü yâ Hû tiyü figân kılur Allâhîler
- 7 Sâ'il sıfâtlık yürür merdânlar yolın izleyür
Ma'nî tapa bilgüm tiyür devrân kılur Allâhîler
- 8 Kiçürür Ugan'ım 'afv itüp yazuklarını mahv itüp
Her niçe yazsa sehv itüp 'isyân kılur Allâhîler
- 9 Ey **Şemsü'd-dîn** cehd iylegil anlarga köngül baglagıl
Her müşkiling bolsa tigil âsân kılur Allâhîler

69

- 1 Ey köngül bil baglama köpni kiçürgen dünyâdır
Bu ölüm şerbetini halkga içürgen dünyâdır
- 2 Sin sagınma dünyâda min bâkî kalgay min tiyü
Köp yanar vaktde çerâğlarını öçürgen dünyâdır
- 3 Ogulnı atadın ayruş kızıñı anadın takı
Yıglatup [hem] her bir işikde zâr kılğan dünyâdır

- 4 Evvelini kimse bilmes âhirini hem takı
Evveli hiç âhiri hiç pîri köhne dünyâdır
- 5 **Kul Şerîf** atang anang sindin burungılar kanı
Barçanı yir koynıga âşinâ kılğan dünyâdır

70

- 1 Tınglangız bir kün Resûlü'l-‘âlemîn
Saçdı şîrîn lafzıdın dürr-i semîn
Kim ki zâkirlerge bolsa ol yakîn
*Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn*⁴¹

734/21b

- 2 Aydı bir cem‘-i melâ’ik subh u şâm
İzleyür zikr ayguçılarını müdâm
Kayda tapsa cem‘ olur anda temâm
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

- 3 Kapsayurlar ol kavming tigresini
Teh tebeh bolup temâm balasını
Tınglaşurlar anlarning âh vâsını
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

- 4 Kılşa zâkirler uşal yirdin hurûc
Andın song ol melâ’ik iyles ‘uruc
Ta‘razûne’llâhe minhüm men yemûc
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

- 5 Hak alarnı *min eyne ci’tüm* dip sorar
Ente a’lem tiyü anlar baş urar
İnne min ‘ind ‘ibâdike dir alar
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

⁴¹ “Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn”/“Zikreden kavme ne mutlu.”

6 Hak sorar kim kullarım ni tidiler
Alar eytür sini hâzır kördiler
Şevklenüp tesbîh ü tehlîl aydılar
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

7 Hak Te‘âlâ eytür ey hâzırlarım
Kullarım hâline nâzırlarım
Kördiler mü mini ol zâkirlerim
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

8 Alar eytür sini hem körmediler
Körmedük tip bakup turmadılar
Sindin özgeni velî itmediler
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

9 Hazret-i Kâdir İzi’m eytür yine
Kullarım kim aydılar zıkr ü senâ
Hem-nişîn irdim alar birle mine
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

10 Cennetü’l-Firdevs uşal yirde idi
Hûru’l-‘ayn ol halkada şeydâ idi
Cümle ervâhlar güyâ idi
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

11 Hak alarga aydı bolunglar tanuk
Yarlıkadum ol cemâ‘atni çınuk
Cennetü’l-Firdevs didârım anuk
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

12 Kim ki zâkirlerge bolsa hem-nişîn
Saklasa Allâh’ning yâdı hakkın
Şeksizin bolur Hudâ’yıga yakın
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirîn

734/22a

1046/30

- 13 **Şems-i ‘âsî** kün tün fermânda bul
Yâdın eytip öyde bul yabanda bul
Kayda bir Hak yâdı bolsa anda bul
Fezkurû tûbâ li kavmin ez-zâkirin

71

- 1 ‘Âşık kirek salınsa bu halkanın içinde 734/22a
Allâh tiyü yalınsa bu halkanın içinde
- 2 ‘Aşk otıga kaynasa ‘akl [u] hûşı oynasa
Hây hûy tiyü oynasa bu halkanın içinde
- 3 Câm-ı şerâb açılur dürr [ü] gevher saçılur
Cân közleri açılur bu halkanın içinde
- 4 Yâd bahrige çumsam min na‘ra feryâd ursam min
Hây hûy tiyü ölsem min bu halkanın içinde
- 5 Rûhga râhat zikru’llâh lâ ilâhe illallâh
İsm-i a‘azam Hû Allâh bu halkanın içinde
- 6 Her kim zevk u hâle bolsa bilinür havâle
Sâkî sunar piyâle bu halkanın içinde
- 7 Zâkir kullar cem‘ olup yâdın eytür cân bilen
Sâkî kizer ökrölüp bu halkanın içinde
- 8 ‘Aşk çakmagın çakarlar şevk otını yakarlar
Nidâ kösin kakarlar bu halkanın içinde
- 9 Küyse pişse köz bolur ölse uça öz bolur
Kanga tüşse tüz bolur bu halkanın içinde
- 10 Muhabetning ayı bar ma‘rifetning pâyı bar
‘Aşkning hây hûyı bar bu halkanın içinde

- 11 Hızır İlyâs hâzır ol gavs-gıyâs nâzır ol
Bâtın nûrı zâhir ol bu halkaning içinde
- 12 Anınla râvî müjdesin iştüp Hak'dın **Şemsü'd-dîn**
Cân oynagıl ba'd-ez-în bu halkaning içinde

72

- 1 İlğim közimdin ayırıp yalguz lahidde nitkey min
Ehl 'iyâlimni salup yalguz lahidde nitkey min
- 2 İletüp kömer ilim hûşim kaşımda yok hiç kişim
Vâ hasretâ munglug başım yalguz lahidde nitkey min
- 3 Bözdin kefenge çulgap [hem] başım [u] ayagım bağlap
Taşlap kiterler [hem] anda yalguz lahidde nitkey min
- 4 Kilse manga ecel yitüp yumşak töşeklerdin tüşip
Kara yir astığa kirüp yalguz lahidde nitkey min
- 5 Yalguzlığım hod bir sarı sorug su'âl bir sarı
Kaygudın öldim min bârî yalguz lahidde nitkey min
- 6 Münkir Nekîr âlet birlen kirse revân heybet birlen
Min 'âsî bu hâlet birlen yalguz lahidde nitkey min
- 7 Zindân irür gûr[u] lahid bolmas anda cüz'î ahad
Koldaşsız cân bolur ebed yalguz lahidde nitkey min
- 8 Ol dem mini sormas kişi feryâdına yitmes kişi
Hâling nedir dimes kişi yalguz lahidde nitkey min
- 9 Bilmes müsen ey bî-haber barımas musen anda meger
Nûh eytdi *Rabbi la tezer*⁴² yalguz lahidde nitkey min

734/22b

⁴² "Ve kâle Nûh'un Rabbi lâ tezer 'alâ'l-ardi mine'l-kâfirine deyyârâ"// "Nûh, şöyle dedi, ey Rabbim, kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma" Nuh/26.

- 10 Kaygurmagıl ey **Şemsü'd-dîn** Hak'dır hayru'l vârisin
Hak'ga tayangıl dimegil yalguz lahidde nitkey min

73

- 1 Hüdâvende kıyâmet kün mini 'âsî ni kılgay min
Uşal âh nedâmet kün mini 'âsî ni kılgay min
- 2 Terâzû pelesini kursa zebânîler köp tursa
Ni kim kılmışlarım sorsa mini 'âsî ni kılgay min
- 3 Peygamberler çöküp tizin sürterler yirge yüzlerin
Tileyür cümle öz özin mini 'âsî ni kılgay min
- 4 'Arasatga tigürseler manga nâme kitürseler
Okugıl tip buyursalar mini 'âsî ni kılgay min
- 5 Sining kapığında yâ Mevlâ 'ibâdet kılmadım aslâ
Sorug vaktında vâveylâh mini 'âsî ni kılgay min
- 6 Vücûdım cümlesi 'isyân ni minde hayr u ni ihsân
Bu hâlet birle yâ Gufrân mini 'âsî ni kılgay min
- 7 Halâyıkñıng kimi zâhid kimi 'âlim kimi 'âbid
Kimi sûfî kimi mürşîd mini 'âsî ni kılgay min
- 8 Kimi 'ilmin 'ayân kılgay kimi zühdin beyân kılgay
'Amelligler emân bolgay mini 'âsî ni kılgay min
- 9 Eger fazlıng bilen sorsang mini miskin kutulgaymın
Eger 'adling bilen sorsang mini 'âsî ni kılgay min
- 10 Tinimdin tonım soyganda cânım tahtaga koyganda
Başımgı sunı koyganda mini 'âsî ni kılgay min
- 11 Ayurırmın dünyânı kavlap İzim kullıgın taşlap
Bu gümrâhlık bilen yâ Rab mini 'âsî ni kılgay min

1046/31

- 12 Ata ana başı birlen ogul kız öz işi birlen 734/25a
 Bolur başlıg başı birlen mini ‘âsî ni kılgay min
- 13 Uşal kün yâ Resûlallâh sığınur min sanga vallâh
 Şefâ‘at kılmasang nâgâh mini ‘âsî ni kılgay min
- 14 Âlâ ey **Şems-i Özkendi** kamug yârânların yandı
 Günâhıdın bağışlandı mini ‘âsî ni kılgay min

74

- 1 Hudâvende bu ‘âciz kul özin sindin kol algay mu
 Bu âlûde tili birle sining yâdıng diy’algay mu
- 2 Eger tevbe suvı birlen nedâmet sabunı birlen
 Til agzın ming yolu yuvıp sining yâdıng kıl’algay mu
- 3 Mu‘azzamdır ulug atıng münezzehdir arıg zâtıng
 Bu gümrâh harâbâtıng sanga lâyıq bol’algay mu
- 4 ‘Âziz atıngnı yâ Allâh geh eytsem bir yolu nâgâh
 Bu bende ‘âciz sâl [u] mâh sining şükring kıl’algay mu
- 5 Kıyâmet kün ‘amellikler penâhıngda kilür aylar
 Mining dik ‘âsî vü câfi kapugınga kile algay mu
- 6 ‘Amelliklerge kul bolup ayag astında un bolup
 Kopup hizmetde kül bolup özin otdın yol’algay mu
- 7 İrâde bolmasa yâ Rab kulıng her niçe cehd iylep
 Dil ü cânı bile ugrap özin yolga sal’algay mu
- 8 Eger tevfik-i Hak bolsa kulıng kullık yolın tutsa
 İrenler izige tüşse yilip yügrüp bol’algay mu
- 9 Kemîne **Şems-i** şermende günâhı bile dermânda
 Tün ü küni yıgılsa munda barıp anda kül’algay mu

75

- 1 Yüz heves birle tüzdim hân u mân dünyâda
‘Âkıbet ol hân u mân vîrân imiş bilmedim
Nâz u ni‘met izledim ‘ayş u ferâgat yolıda
Vah bu işler bârı bî-payân imiş bilmedim
- 2 Bilmesidin min anı isteyü yıl yıl ay ay
Tınmayın tayanmayın yildim yügürdüm hay hay
Vah dirîgâ [kim] ‘ömür zâyî‘ kılıp min vay vay
Bu minim gâfil işim nâdân imişdir bilmedim
- 3 Mâl mülkge anıng birgen köngül [hem] nâdân imiş
Fahr u ‘izzet istegen Fir‘avn ile Hamân imiş
Râhat dünyâ biling anda âfet-i ten [ü] cân imiş
Bâg [u] bostân anıng zindân imişdir bilmedim
- 4 Rîşte-i na‘leyn ayak bağı irür Mûsâ’ga bil
Bir sınık igne zarâr kıldı uşal ‘İsâ’ya bil
Hâsse min dik bî-haber âlûde-i dünyâga bil
İğnesi çıkan yipi yılan imişdir bilmedim
- 5 ‘İzzet hürmet bilen her kayda bargan kilgenim
Hân sultân [hem] ‘avân aldıda yügrüp yılgenim
Zâlim câbirni her dem ‘adl-i ‘âdil digenim
Büt-perestlik birle yeksân imişdir bilmedim
- 6 Nefs-i emmârem üçün künin tünin cân urganım
Niçe türlüğ ni‘met da‘vet birüben yırganım
Munça yıllar yiyüp içüp’ayş ferâgat kılğanım
Cümlesi bes manend şeytân imişdir bilmedim
- 7 Uşbu fânî dünyânı bâkî sanup kıldım yana
Tutup yek rûzeni ming kün hayâl kıldım yana
Bir kün artuk tigmedi hiç kimge dâru’l-fenâ
*Külle yevmin hüve fî-şe’n*⁴³ imişdir bilmedim

734/25b

⁴³ “Yeseluhu men fişemâvâti velard kulle yevmin huve fişe’n”//“Göklerde ve yerde bulunanlar, O’ndan isterler. O, her gün yeni bir iştedir” Rahmân/29.

- 8 Bu ten-i suflî bile ol cân-ı ‘ulvî ülfeti
İl ayak köz kulak cümle a‘zâ sohbeti
Tâ toprakdın burunrak bu yiğitlik kuvveti
Ârî ol hem niçe kün devrân imişdir bilmedim
- 9 Aldadı dünyâ mini surh [u] sefid al bilen
Kahbeler andag irdi ki azdurdı al bilen
Va‘deler birdi manga altun kümiş mâl bilen
Va‘desi barı anıng yalğan imişdir bilmedim
- 10 Mescidning yolın koyup fisk hânıga barganım
Ehl-i dânişdin kaçup nâdânga yâr olğanım
Dîn işin artka salup dünyâ üçün cân urğanım
Dîn-i İslâm işide noksân imişdir bilmedim
- 11 Gerçi mundagdır eyâ **Şems-i kemîne** bu cihân
Hak rızası munda hâsıl bolur irmiş bî-gümân
Dünyâ birle âhiretni satun almakda igen
Ehl-i himmet aldıda âsân imişdir bilmedim

76

- 1 Eser-i ‘ömrüng güzâf ötdi takı tuymas musen gâfil
Ecel iligi yakang tutdı takı tuymas musen gâfil
- 2 Bilür müsin ki Âdem‘dem bu demge tigrü ol demdin
Ni cânlar kiçdi ‘âlemdin takı tuymas musen gâfil
- 3 Kamug mürsel nebî kiçdi cihân mâlikleri köçdi
Lahid menzilige tüşdi takı tuymas musen gâfil
- 4 Kanı Âdem Safıyullâh kanı Şis-i Nebîyullâh
Kanı İshak Zebîhullâh takı tuymas musen gâfil
- 5 Kanı Eyyûb kanı Yûsuf kanı Yûnus kanı Ya‘kûb
Kanı hûb kanı nâ-hûb takı tuymas musen gâfil

734/26a

- 6 Kanı ming yaşagan Lokmân ölümge hîleler kılğan
Ecelge tapmadı dermân takı tuymas musen gâfil
- 7 Kanı ser-defter-i yârân Ebû Bekir ‘Ömer Osmân
Kanı Şîr ‘Alî Arslan takı tuymas musen gâfil
- 8 Kanı Kayser kanı Hamân kanı Cemşîd Nûşîrevân
Kanı munça hân [u] sultân takı tuymas musen gâfil
- 9 Sini yokdın kitürdiler ni yirlerge tigürdiler
Bu menzilge tigürdiler takı tuymas musen gâfil
- 10 Atang anang hayât irdi bilür müsen kaya bardı
Uşal nevbet sanga kildi takı tuymas musen gâfil
- 11 Lahid öyine her künde sini ünder gâhî munda
Barursen ‘akıbet anda takı tuymas musen gâfil
- 12 Eyâ Şems-i günâh-pîşe günâhıngnı kıl endişe
Bu iş kılguçı bu başa takı tuymas musen gâfil

77

- 1 Yâ Râb özing bilürsin sindin özge kimim bar
Bir ü barım irürsin sindin özge kimim bar
- 2 Sinsiz kaya barayın hâlım kimge eyteyin
Hânumân terk itmeyin sindin özge kimim bar
- 3 Sinsin minim ma‘bûdım evvel âhir maksûdım
Min bilmesmin bih-bûdım sindin özge kimim bar
- 4 Sinsin minim tenimde sırrımda vü seyrimde
Tenimde hem cânımda sindin özge kimim bar
- 5 Yirge baksam sin hâzır kökge baksam nâzırsın
Yirde kökde yâ Kâdir sindin özge kimim bar

734/26b

- 6 Közim sini közleyür tilim sini sözleyür
Könglüm sini isteyür sindin özge kimim bar
- 7 Hak Resûl'ga itâ'at kılsang kılur şefâ'at
Kıl du'ânı icâbet sindin özge kimim bar
- 8 İcâbet kıl du'âmı sınık sarsuk senâmı
Yanup tutdım yakamı sindin özge kimim bar
- 9 Mâsivâdın savutkıl içim taşım yarutkıl
Tapugungga yavutkıl sindin özge kimim bar
- 10 **Şems-i 'âsî** yanup min nefis hevâdın kiçüpmen
Dergâhınga kilüpmen sindin özge kimim bar

78

- 1 'Âsî câfi kulung min sin kiçürgil İlahım
Her ni bolsam sining min sin kiçürgil İlahım
- 2 Azdukımnı bilmedim yazukımı yulmadım
Kullık tâ'at kılmadım sin kiçürgil İlahım
- 3 Fıskga yanup könglümni zâyî'kıldım 'ömrümni
İmdi bildim cürmümni sin kiçürgil İlahım
- 4 Nefsim tıyabilmedim tâ'at kılabilmedim
'Âdet koya almadım sin kiçürgil İlahım
- 5 Mindin hatâ [vü] zillet sindin 'atâ [vü] rahmet
Hâs ez-berây-ı ümmet sin kiçürgil İlahım
- 6 Munğlıg 'âciz fakîr min yazukınga mukîr min
Tebbet aleyk okur min sin kiçürgil İlahım
- 7 Tevb'illâllâhi dip aydung özing lutuf idüp
Yandım sanga yalbarup sin kiçürgil İlahım

734/27a

- 8 Yarlıgaguçı Cebbâr'sın 'ayb örtgeli Settâr'sın
Kiçürgeli Gaffâr'sın sin kiçürgil İlâhım
- 9 **Şems-i kemine** bende yazukındın şermende
Yıglap eytür her künde sin kiçürgil İlâhım

79

- 1 Kiçdi 'ömrüm arman bile
Vâ hasretâ vâ hasretâ
İş kılmadım fermân bile
Vâ hasretâ vâ hasretâ
- 2 Uçmah içre körgey akar
Huvân anga bolgay sakâ
'Âsî kullar kalgay bekâ
Vâ hasretâ vâ hasretâ
- 3 Fermân bolgay iş kılğan
Kul uçmah içre kîrgüçi ol
Bî-fermânga birmesler yol
Vâ hasretâ vâ hasretâ
- 4 Körse anı ehl-i fesâd
Hasretleri bolgay ziyâd
Yâ hasret 'aliyyü'l-'abâd
Vâ hasretâ vâ hasretâ
- 5 Mahşer küni kâ'im bolsa
Kahhâr İzi'm hâkim bolsa
Kılğan yazuklarım bolsa
Vâ hasretâ vâ hasretâ

6 Ölgeler yevmü'l-hisâb
Feryâd itüp körgey 'azâb
*Yâ leyteni küntü turâb*⁴⁴
Vâ hasretâ vâ hasretâ

7 İletdi mini tûl-ı emel
Tutdı yakam dest-i ecel
Kanı 'amel kanı 'amel
Vâ hasretâ vâ hasretâ

8 Kitdi yigitlik kuvveti
Yitdi karılık nevbeti
Kalmadı tende kuvveti
Vâ hasretâ vâ hasretâ

9 Menzil yırak yolu hatar
Yarag kılğıl ey bî-haber
Bî-rahle kılsang sefer
Vâ hasretâ vâ hasretâ

10 Ey **Şems-i 'âsî** yıglagıl
[Hem] öz özüngni tanglagıl
[Öz] özüngni [hem] anlagıl
Vâ hasretâ vâ hasretâ

80

1 Şermende yüzi [hem] kara könglinde yok zıkr ü senâ **734/27b**
Bar mu min dik mahlûk ara yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ

2 Kilse melek cân algalı hâzırlığın kasd kılğalı
Kılğıl ismini andın min yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ

⁴⁴ İnnâ enzerâkum 'azâben karîben yevme yenzuru-lmer-u mâ kaddemet yedâhu ve yekûlu-lkâfiru yâ leyteni kuntu turâbâ"/"Biz sizi yakın bir azap ile uyardık. O gün kişi ellerinin ne takdim ettiğine bakacak ve kâfir diyecek ki ah ne olaydı, ben bir toprak olaydım." Nebe'/40.

- 3 Bolsa kıyâmet küni yıgsa Halık barunı helâk
Kıl magfîret birle mini yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
- 4 ‘Adling bilen sorsang [bizge] su’âl bolgay [mini] helâk
Kılma mini ol kün muhâl yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
- 5 İsming sıfâtındır rahîm kılma sezâ nâr-ı cahîm
Kıl sin sırâtü’l-müstakîm yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
- 6 Kıldı du’â **Miskîn** müdâm dil [ü] cân birle subh [u] şâm
Kıl sin nasîb dârü’s-selâm yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ

81

- 1 Hak’ga ‘âşık irseng sin ten cân birle Hû Hû di
Dîdâr arzu kılsang sin ten cân birle Hû Hû di
- 2 Dîdâr umgan ‘âşıklar Allâh tiyü sayıklar
Hû Hû tiyü çalıklar ten cân birle Hû Hû di
- 3 İzlep ma’nî kencini tutup halka burcını
Râhat bilüp rencini ten cân birle Hû Hû di
- 4 Rûhing munda arınsun arığ rûhga yazılsun
Şeytân zehri yarılsun ten cân birle Hû Hû di
- 5 Çarlap gavsı’l-gıyâsnı Hızır birle İlyâs’nı
Kiter özdin vesvâsnı ten cân birle Hû Hû di
- 6 Halka içre salınup esîrlere dik çalınup
Hây hây tiyü yığılup ten cân birle Hû Hû di
- 7 Hâzır bilüp Rabb’ingni nâzır bilüp pîrüngni
Tüzüp bâmga zeylingni ten cân birle Hû Hû di
- 8 Tikip Hak’ga közüngni koyup yirge yüzüngni
Bilmey hergîz özüngni ten cân birle Hû Hû di

- 9 Zâhir közni yumuban bâtın közin açuban
Vakt nevbetin tüzüben ten cân birle Hû Hû di
- 10 Tiler irseng rızâsın yarın anda likâsın
Tutup tevbe yakasın ten cân birle Hû Hû di
- 11 Ey **Şemsü'd-dîn** savcılar hâlni halka yavçılar
Şevk atını kamçılar ten cân birle Hû Hû di

734/28a

82

- 1 Ol hazret-i eflâk üçün yâ hazret-i şeyhim meded
Ol hâce-i levlâk üçün yâ hazret-i şeyhim meded
- 2 Uşbu mübârek silsile ashâbına kullık kıla himmet
Kildim sanga kola yâ hazret-i şeyhim meded
- 3 Sıgnup sanga ‘âsî âstânege sürtüp yüzüm
Tiktım sanga iki közim yâ hazret-i şeyhim meded
- 4 *Nakul sabâhu'l-bâriha*⁴⁵ İhlâs birle Fâtiha
Rûhıngdın izlep râyiha yâ hazret-i şeyhim meded
- 5 Cân [u] cihânnımsın mining hâdi-i râhımsın mining
Serv-i revânımsın mining yâ hazret-i şeyhim meded
- 6⁴⁶ Cân-ı cihânım şeyh-i mâ hâdi-i râhımsın şeyh-i mâ
Hûrşîd-i mâhım şeyh-i mâ yâ hazret-i şeyhim meded
- 7 Kim bilse sırrıng[nı] Hakk'ın cân birle kılsa buyruğın
Ol kul bolur Hak'ga yakın yâ hazret-i şeyhim meded
- 8 Ölgence kullık kılsam Hak'[ga] hoşnudlıklığın bilsem
Kaygum [hem] yok idi ölse yâ hazret-i şeyhim meded

⁴⁵ “Nakul sabâhu'l-bâriha”//“Dün sabah naklettiler.”

⁴⁶ Bu beyit yazma nüshada (734'te) mevcut değildir.

- 9 Tevbe tınâbın takınup firâk otıga yakınup
Kildim cemâling sagınup yâ hazret-i şeyhim meded
- 10 Şeyhing diben anda kimse kulakımgâ sadâ kılşa
Kutb-ı cihân şeydâ kılşa yâ hazret-i şeyhim meded
- 11 Bu **Şems-i ‘âsî** ni kılur râh-ı rûşeni ni kılur
Her ni dişe sindin tiyür yâ hazret-i şeyhim meded

83

- 1 *Fezkurûnî*⁴⁷ yarlığın ey ‘âsî tutğanıng [hem] kanı
Veşkurû velî ni‘metige şükür kılğanıng kanı
- 2 Hak sanga rûz-ı elestde didi tanur musın mini
Sin [kim] belî didüng revân imdi tanığanıng kanı
- 3 Niçe türlüg ‘ilm okudıng vah dirigâ vah dirigâ
Bir elifning ma‘nâsın[ı] bilmey okuganıng kanı
- 4 Mü’mindin [sin hem] bir günâh kilse uyalur Tangrı’dın
Sin [kim] uyatsız ming günâh kılıp uyalğanıng kanı
- 5 Saç akara başlasa Hak bendeleri yolga yanar
Sin [kim] tükel saçıng akarıp yolga yanganıng kanı
- 6 Ehl-i cennet karıganda savulur [hem] bu dünyâdın
Sin [kim] tükel ‘ömrüng kiçüp mundın savulğanıng kanı
- 7 Mâl [u] mülkingni salub[an] ‘üryân [u] yalıng kitesin **734/28b**
Kalmehiç dik tün [ü] kün tınmay yığınakanıng kanı
- 8 Her kün [kim] on yolu nidâ birle lahid ünder sini
Ol nidânı sin [kim] sagır[sın] işitkening [hem] kanı

⁴⁷ “Fezkurûnî ezkurkum veşkurû lî ve lâ tekfurun”//“Öyle ise beni zikredin ki ben de sizi zikredeyim ve bana şükredin ve beni inkâr etmeyin.” Bakara/152.

- 9 **Şems-i ‘âsî** gerçi sin [kim] tenbîh üçün ayding muni
Özgelerni uygatup [hem] özüng uyganganıng kanı

84

- 1 Min öz fi‘limdin uyanup sanga signur min ey Allâh
Günâhımdın tanup yanup sanga signur min ey Allâh
- 2 Niçe yıllar hevâ birle yürümiş min hatâ birle
Bu kün havf [u] recâ birle sanga signur min ey Allâh
- 3 Vefâsız dünyâ ilgindin kaçup İblîs’ning mekrindin
Velikin korkuban sindin sanga signur min ey Allâh
- 4 Manga ni kilse kim sindin tanıdım barçası mindin
Velikin korkuban sindin sanga signur min ey Allâh
- 5 Günâhlardın yanup imdi hatâlardın tanup imdi
Kapıginga kilüp imdi sanga signur min ey Allâh
- 6 Dahi âhirde îmandın ayırmagıl mini andın
Uşal hâletde şeytândın sanga signur min ey Allâh
- 7 Ogul kızımın ayrılısam [hem] karangu gûrga kirsem
Sorug vaktında tirilesem sanga signur min ey Allâh
- 8 Yaratgan İlâhımsın [sin] keremlik pâdişâhımsın
Kamug yirde penâhımsın sanga signur min ey Allâh
- 9 Kimining nâmesi ongın kimining nâmesi soldın
Mini ‘âsî uşal kündin sanga signur min ey Allâh
- 10 Tamug kükrese ol küni uça başlasa uçkunı
İştüp korkaram ol küni sanga signur min ey Allâh
- 11 Hudâ’ya **Şems-i ‘âsî**ni bağışlagıl hatâsını
Tutup tevbe yakasını sanga signur min ey Allâh

85

- 1 Sayragıl ey bülbül-i cân vakt-ı seher yâdı bilen
‘Aşkıla kıl na‘ra figân vakt-ı seher yâdı bilen
- 2 Turgay okur tang başıda hâlin eytür Hak kaşıda
Yok haberi hîç kişide vakt-ı seher yâdı bilen
- 3 Gülşen irür külhân-ı ten [hem] rûşen irür şem‘ bilen **734/29a**
Kim ki tiyür tenen tenen vakt-ı seher yâdı bilen
- 4 Zâhir olur nûr-ı Hudâ şu‘le urar nûr-ı Hudâ
Hâtif olur savt u sadâ vakt-ı seher yâdı bilen
- 5 Zulmet-i şâmingnı yarut tûşe-i râhıngnı arıt
Hocaga özüngni yavut vakt-ı seher yâdı bilen
- 6 Tevbe tınabıga takıl şâh-ı nedâmetge asıl
Tün kuşu tig Hû Hû tigil vakt-ı seher yâdı bilen
- 7 ‘Ayn-ı ‘atâ açar közin hâb-ı ‘atâ koyar yüzün
Kim[ge] becid kılur özin vakt-ı seher yâdı bilen
- 8⁴⁸ Kim ki seher hâzır olur hâzır anga nâzır olur **1046/35**
Nâzır anga zâhir olur vakt-ı seher yâdı bilen
- 9 **Şems-i kemine** sin uyan kılğıl arıg vuzû‘ revân
Tınmay hâlin o yan bu yan vakt-ı seher yâdı bilen

86

- 1 Hocâga yitmey [hem] munıng dik munça yörgendin ni sûd
Kullıkında bolmayın [hem] kul min digen[ing]din ni sûd
- 2 Hânümânıng sarf itüp [hem] sakla î mân[ing] rahtını
Ger ölüm hâline bolmayın kul min digen[ing]din ni sûd

⁴⁸ Bu beyit 734’te mevcut değildir.

- 3 Cân-ı cândur ehl-i dilge [hem] ma'rifet[dür] hem rûh rûh
Cânda câning bolmasa ol cism [ü] câningdın min ni sûd
- 4 Ma'rifet[ning] rahtını köngül dükkânı içre derc kıl
Rahta ma'nîng bolmasa [sining] kurug dükkândın ni sûd
- 5 Va'dge [kim] ma'nî kirekdür [hem] ey fulân ibn-i fulân
Ma'nî-i va'd[ing] bolmasa ibn-i fulânıngdın ni sûd
- 6 Kılıp câningnı sarf kıl hemîşe Hak[ning] zikirine
Zikir-i kalbing bolmasa zikr-i zebânıngdın ni sûd
- 7 Her zamân yıgla[yu]ban câning[nı] bilen hâzır körüp
Hak'nı hâzır körmeseng [hem] yüz ming figân[ning]dın ni sûd
- 8 Maksûdıng oldur halklar [sanga] ibn-i fulân dişeler
'İlm-i hâling bolmasa [kim] bu 'ilm-i hâlingdın ni sûd
- 9 **Şems-i 'âsî** kop[gıl] revân kirgil irenler yolıga
Kirmeseng [hem] a'mâ kibi yolsız yörgen[ing]dın ni sûd

87

- 1 İlâhî cümle düşvârım sin âsân kılğıl ey Allâh
Husûsa renc ü bîmârım sin âsân kılğıl ey Allâh
- 2 Vücûdım mest tutup yatsam ecel şerbetini içsem
Bu cânımdın ümid üzsem sin âsân kılğıl ey Allâh
- 3 Ayagım kaysıdur başım bakarga kalmasa hâlim
Katımdın kopsa koldaşım sin âsân kılğıl ey Allâh
- 4 Ogul [u] kız koldaşları saluban kitseler barı
Közim tilmürse her sarı sin âsân kılğıl ey Allâh
- 5 Uşal hâletde uygansam ölümning heybetin körsem
Tiriglikdin ümid üzsem sin âsân kılğıl ey Allâh

734/29b

- 6 Başım üstinde ‘Azrâ’ıl kilüp oltursa Mikâ’ıl
Çike başlasa cânımnı sin âsân kılğıl ey Allâh
- 7 Tasarruf kılsa cânımnı çâk itse dört sanımnı
Lahidke koysa tenimni sin âsân kılğıl ey Allâh
- 8 Ogul kızım atam anam ilim halkım inim agam
Öyümde tutsalar mâtem sin âsân kılğıl ey Allâh
- 9 Kimi yığlar atam tiyü kimi yığlar anam tiyü
Kimi yığlar botam tiyü sin âsân kılğıl ey Allâh
- 10 Kimining saçı yayıklık kimining yüzi sarıglık
Bu ni düşvâr katıglık [kim] sin âsân kılğıl ey Allâh
- 11 Kirip Münker Nekîr ol dem tutup muhkem gazâb birlen
Sorug sorsalar ol dem sin âsân kılğıl ey Allâh
- 12 *Ve câet sekretul mevti ‘aleynâ hâletü’l-fevt⁴⁹*
Ki **Şemsü’l-dîn** nidâ savtı sin âsân kılğıl ey Allâh

88

- 1 Tün kün sining hicringde min hayrân olup
Şevk otıga bagrım küyer biryân bolup
Kanlar akar közlerim[din] giryân olup
Yâ İlâhım niçük sini tapgay mine
- 2 Zâhidler dik mescid içre namâz ötey
Mollâlar dik her yan bakup kitap açay
‘Âşıklar dik cânım sanga fedâ kılay
Yâ İlâhım niçük sini tapgay mine

⁴⁹ “Ölüm sarhoşluğu bir hakikat olarak insana gelir de ona, ‘İşte bu, senin öteden beri kaçıp durduğun şeydir’ denir.”
Kaf/19.

3 Kimni körsem Hızır bilüp du‘â tiley
Kulnı körsem kulı bolup ma‘nî soray
Her zerrege mürîd bolup murâd tiley
Yâ İlâhım niçük sini tapgay mine

4 Râbî‘a dik yumalanup Ka‘be barup
Ka‘be‘ge başım koyup yüzim sürtüp
Bathâ kumın közimge sürme itüp
Yâ İlâhım niçük sini tapgay mine

734/30a

5 Mezârlardın isti‘ânet tiley yörüp
Bâzârlarda pîr ü civân kolın tutup
Müsâfirdin mücâvirdin sorug sorup
Yâ İlâhım niçük sini tapgay mine

6 **Hudâdâd**’ning işi irür sûz u güdâz
Minde yokdır sanga lâyıq rûze namâz
Sermâyesi [hem] yol içre ‘acz u niyâz
Yâ İlâhım niçük sini tapgay mine

89

1 Mü‘min kullar irte turup tâ‘at öter
Muhîb kullar mahbûbını dâ‘im siver
Her bendening bu yol içre maksûdı bar
Sindin özge maksûdım yok yâ İlâhım

2 Nûh nebî ömri eger bolsa manga
Kârûn genci hazîneler tolsa manga
İki cihân mülki eger bolsa manga
Sindin özge maksûdım yok yâ İlâhım

3 Hûr [u] gılmân eger bolsa hizmetimde
Rûh-ı reyhân eger yagsa sohbetimde
Yûsuf-ı Ken‘ân refik bolsa halvetimde
Sindin özge maksûdım yok yâ İlâhım

- 4 Yigitlikim gaffet bilen ötdi barı
Karılıkda tigdi manga ‘acz u hârî
İmdi yokdur manga be-cüz nâle zârı
Sindin özge maksûdım yok yâ İlâhım

- 5 **Hûdâdâd**’ning tirikligi sining bilen
Zevking şevking dâ’im irür aning bilen
Âhir nefes yâding bolsa mining bilen
Sindin özge maksûdım yok yâ İlâhım

90

- 1 Min cemâling körmek üçün zâr boldım ni kılay
Özlükimdin üzülüp bîzâr boldım ni kılay

734/30b

- 2 Sinsiz bir dem mining cismimde cânım bolmasun
Firkat otıga küyüp efkâr boldım ni kılay

- 3 Sin kibirlik da’vîsin kılğan üçün Mansûr dik
‘Âkıbet bednâm olup berdâr boldım ni kılay

- 4 Vah bu ‘âlemde mining yüz kâr bârım bar idi
Yüzini kördim takı bî-kâr boldım ni kılay

- 5 Mansıb câh-ı cihandın ey **Hûdâdâd** ötüben
‘Ömr ‘izzetini tilep min hâr boldım ni kılay

91

- 1 Ni kılursın miskin âdem tutsa ‘Azra’îl yakang
Niçük cevâb birürsin tutsa ‘Azra’îl yakang

- 2 Baydur miz dip yörüding fakîrlerni közge almay
Baylıking hîc sûd itmes tutsa ‘Azra’îl yakang

- 3 Sıgmas irdin döneک dünyâga mâlinga magrûr ölüp
Kara yirge hûb sıgarsın tutsa ‘Azra’îl yakang

4 Mâl mülking hânûmânıng hay hoş ma'mûr irür
Tangla virân bolguçı tutsa 'Azra'ıl yakang

5 Ey **Hûdâdâd** Tangrı'din korkup hemîşe tevbe kıl
Asıg kılmasdur sonra tutsa 'Azra'ıl yakang

92

1 Kiçe [vü] kündüz [hem] sining 'aşkıng bilen zârım sanga
Körgeli her dem yüzüngni esîr [ü] efkârım sanga

2 Ni kılay[ın] min sinsiz 'ömrîm[ni] kirekmez bir zamân
Bagırımı kan iyledüng [kim] 'aşkıngla efkârım sanga

3 Yüregim sad pâre kılung hicr ile ey mâh rûy
Bolmagıl bîgâne mindin [kim] min takı zârım sanga

4 Körmesem [kim] zerre zamânı haste bolur bu köngül
Ni belâlıg kün idi [kim] munça giriftârım sanga

5 Ey **Hûdâdâd** 'aşkıngla [sin] küygil [hem] yangıl her zamân
Kalmadı sabr [u] karârım [hem] niçe kim yârım sanga

93⁵⁰

1 Yıglagıl ol hâlinge bu dem[ler] ki fırsatdur sanga **1046/37**
Bu tiriglik bil yakın esîr ü ganimetdür sanga

2 Bu 'azîz cân uşbu tende [kim] biş küni mihmân irür
Ayrılıp kitse bu tendin cân musîbetdir sanga

3 Oglung kızung besî yıglar yıglar sin ölseng bir zamân
Tangrı'dın özge kişi bilmes [kim] ni hâletdir sanga

4 Kiçe[ler] kündüz[ler] Hudâ yâdı bilen [sin] meşgûl bol
Bu revîşdin [kim] devlet [ü] baht [u] sa'âdetdir sanga

⁵⁰ Bu hikmet, yazma nüshada bulunmamaktadır.

- 5 Her ni birseng [sin] Tangrı'nı[ng] yolında minnet kılmagıl
Tangrı'ning birgenini birseng [kim] ni minnetdür sanga
- 6 Ömüring ötdi ey **İkânî** bil[e]meding kadrini
Ölgeningdin song[ra] sin [kim] katıg nedâmetdür sanga

94

- 1 Bî-vefâ uşbu dünyâ hiç anıng pâyânı yok 734/31a
Gayr-ı ölmekdin o kün âhir anıng dermânı yok
- 2 Niçe 'âlem bolsa yâhûd bende-i hâss-ı Hudâ
Kitmegünçe uşbu dünyâdın anıng imkânı yok
- 3 Yâd-ı îmândır hemîşe bol anıng yâdı bilen
Her kişi yâdı bilen yokdur anıng îmânı yok
- 4 Subh demde tur[a]gıl tök[e]gil közing yaşını
Kör bolsun ol kişi [kim] dîde-i giryânı yok
- 5 Âdemî nesli imesdir kim anı tahkik bil
Ol kişi kim 'aşk otıda sine-i büryânı yok
- 6 Kiçe kündüz bol **İkânî** anıng yâdı bilen
Her kişi yâdı bile bolsa anıng ermânı yok

95

- 1 Zâkir aygıl Hudâ'ning zikrini cânıng bilen
Hâh aygıl oturup hâh yan [yatıp] yanıng bilen
- 2 Muktedâ sohbetinde bolmagıl gâfil demi
Feyiz algıl bâtınıgda yâr yâr anıng bilen
- 3 Âdemi ni bahr-i bî-hürmet kılur dergâhıda
Âhiretni kıl muheyâ hayr ihsânıng bilen

- 4 Bolmagıl gâfil dem-i çendânga ‘ömrîng barça
Ta ki bargaysın dem-i âhirde îmânîng bilen
- 5 Mûnis itkil yâdın köngül öyünde dâ’ima
Kılmagaysın üns ülfet nefis-i şeytânîng bilen
- 6 Gâret-i î mân kılur bu nefis-i şeytân-ı la’în
Bolmasang şâm [u] seher giryân Sübhân’ıng bilen
- 7 Ma’rifet hâsıl kıl vü bol ehl-i ‘irfân haylıdın
Sayd kılğıl özünge ‘âlemni ‘irfânîng bilen
- 8 Girye-i zârı bile bolğıl **Îkânî** rûz [u] şeb
Ta ki tapkaysın Hudâ’nı çeşm-i giryânîng bilen

96

- 1 Ey bi-haber hemîşe kirek zâr yıglasang
Ya cân u ‘âkıl u dil efkâr yıglasang
- 2 Bâg-ı dilingde tikken mihnet nihâlî
Meyve birür dîde-i hûnbâr yıglasang
- 3 Her kûdegi yıglasa rahm iyles ana
Rahmi kilür Hudâ’nıng bisyâr yıglasang
- 4 Bîdâr bol seherlerde yatmagıl şişüp
Tâ’at birle kılıp kirek şebler yıglasang
- 5 Mihmân irür tiriglik tut besi ‘azîz
Tınmay kirek uşbu ‘azîz yâr yıglasang
- 6⁵¹ Yoktur bekâ tiriglikke niçe yaşasang
Her dem[de] kirek [kim] ‘ömrîng bar yıglasang

⁵¹ Bu beyit yazma nüshada bulunmamaktadır.

- 7 Bolur ziyân sin ölseng eger kim yıglasang
Öz hâlinge kirek **İkânî** zâr yıglasang

97

- 1 ‘Ömrüng kadrini bilmes ey dirigâ âdemi 734/31b
Ölmegünçe kadr bilgürmes ni hâsıl ol demi
- 2 Tiriglikde her ni kılsa ölgünçe âdemi
Her ni kılğan hayr [u] şer kûrde bulur hemdemi
- 3 Ol kıyâmet kün bes şermende bolur Tangrı’dın
Bolguçı bî-şek anga renc belâning mahremi
- 4 Bolmagıl gâfil demi hergîz ta dünyâ [vü] dîn
Bardurur ârâm-ı cân haste dilning merhemi
- 5 Mûnis itkil yâdını köngül öyünde dâ’ima
Kim ki bolsa yâd birle bolur anıng mahremi
- 6 Ötdi gaflet birle ‘ömrüng dirigâ bilmedüng
Zâr yıglap ey **İkânî** tutgıl anıng mâtemi

98

- 1 Niçe ey gâfil yörügeysin dünyâda müdâm
Âhir ‘ömr-i ‘azizing bolguçı bir kün tamâm
- 2 Fi’l-mesel [kim] dünyâda Nûh dik ming yıl yaşasang
Koymas âhir bu tûfân-ı ecel ey merd-i ‘âm
- 3 Bolmagıl zinhâr magrûr uşbu fâni dünyâga
Mâl mülkini salup kitdi hezârân hâs [u] ‘âm
- 4 İ’timâd yok tiriglikge velî ta ölgünce
Tangrı’nıng yâdı bilen bolmak kirek subh u şâm
- 5 Gerçi şîrîndür **İkânî** tiriglik niçe kün
Kılguçı zehr-i ecel köngülñi bir kün telh-kâm

99⁵²

- 1 Kil ey mü'min 'ibâdet kıl seher vaktıda uyganıp 1046/39
Kılıp tevbe yakang tutgıl nedâmet birle bulganıp
- 2 Yigit min dip [hem] kadem koydung [bu] ma'siyetlerge
Karıdıng imdi kıl tevbe yaman iş[ingdin] fi'lingdin
- 3 Yigitlik 'işreti ötdi karılık nevbeti yitti
Ni bilürsin ölügler dik kefen tonıga çulganıp
- 4 Cihân 'işreti birle simürtgen teningni ol gûrda
Yigeyler cem' bolup kurtlar kerige okranıp
- 5 Sini insân itip Rahmân yiberdi okı dip Kur'ân
Kim ol hayvân-sıfat iye ubısın bunga ohşatıp
- 6 Tiling barında aygıl ey **İkânî** yâd-ı Sübhân'[nı]
Kim ötkey uşbudır anıng yine kilmes sanga yanıp

100

- 1 Ölümnüng ilçisi bir kün gazab birle kilür bolgay 734/32
Tükense bendening 'ömri anıng câning alur bolgay
- 2 Vücûdıng bir kafes yanglıg irür câning uçar kuş dik
Kafes sınsa buzılса cân çıkup kuş dik uçar bolgay
- 3 Tutup yipsiz yıkup baglar himâyet hiç kişi kılmas
Tümen ming leşkeri bolsa yırakdın bâk bakar bolgay
- 4 Ecelning yili isüp kilüp [hem] katıg tiger bolsa
Sanavber dik kadding yirge uzaşuban tüşer bolgay
- 5 Kilüp câning alur bolsa ogul kızung niteg kılgay
Kolıdın özge iş kilmey közidin yaş akar bolgay

52 Bu şiir, yazma nüshada bulunmamaktadır.

- 6 Niteg cân[ıng] tendin ırılsa kilür gassâl yumaga
Kaşındın yığlap çiftüng uşal demde [hem] kiter bolgay
- 7 Hemîşe yiyüp içüp [hem] munı endîşe kılmazsın
Süngelerüng kurup tenler çürüp yirge tüşer bolgay
- 8 Kaçan ölseng [kim] sini iltüp tofrakga koysalar
Yıl ursa tofraging tozup hevâ üzre uçar bolgay
- 9 Yir [kim] sudın ayrulup **İkânî** [hem] tüşdi gurbetke
Gariblikde ölüp kitse ni yirde me yatur bolgay

101

- 1 Ölüm kildi yavık bolmak kirekdür
Kara yir koynıga kirmek kirekdür
- 2 Niçe yıl [kim] üns bolgan cân bile ten
Biri birindin ayrulmak kirekdür
- 3 Vefâsı yok bu dünyâning kişige
Vefâsızni nige sevmek kirekdür
- 4 Ogul[ıng] kız[ıng] cemî' mâl tavarıng
Barın koyup âhir kitmek kirekdür
- 5 Eger bolsa sanga tevfiğ u yârı
Bu dünyâ sıvmekni koymak kirekdür
- 6 **İkânî** koygıl imdi dünyâ fikrin
Barur yirge fikrni kılmak kirekdür

102

- 1 Eyâ gâfil sin uyganup takı tevbe kılmaz musen
Ölümning heybetün saknup takı tevbe kılmaz musen

- 2 Ölüm kilgey sini közlep kutulmazsın özing kizlep 734/32b
Öküş yalğan gıybet sözlep takı tevbe kılmas musen
- 3 Eyâ gâfil ganimet cân ni pîr kalgay yigit oğlan
Emânetdür alurlar cân takı tevbe kılmas musen
- 4 Eyâ gâfil özüng sakın kiçürding tevbening çağın
Körersin bu sakal akın takı tevbe kılmas musen
- 5 Eyâ gâfil özüng sak tur közingdin yaşıngnı aktur
Bu kün tevbe kılur vaktdür takı tevbe kılmas musen
- 6 Ey **İkânî** özüng sözle irenler izini izle
Sözle hakikat sözüni takı tevbe kılmas musen

103

- 1 Uyangıl yatmagıl köp gâfilâne
Közüngnüng yaşını kılğıl revâne
- 2 Hemîşe havf[ing] bahrindin çıkuban
Saçulsun dürr [ü] yinçü dâne dâne
- 3 Seher ırte turup bagla bilingni
Kadem urgıl bu yolga ‘âşıkâne
- 4 Bilürsin kim irür cânıng emânet
Kilür ol âhir[de] almakga cânê
- 5 İrür cânlar [kim] cemî‘ lâ-mekânî
Yine kayra kiterler lâ-mekâne
- 6 Boşangıl bolma halk engüşt nümâsı
Misâl-i mâh-ı nev tutğıl girâne
- 7 Kisilgil mâsiva’llâhdın be-yekbâr
Ecel kilse tapılmasdur bahâne

- 8 Gariblikde öler irmiş **İkânî**
Niçe ugrap barubilmes ikâna

104

- 1 Hudâ'ning yâdını ger bende bolsang munis-i cân kıl
Muhabbet otı birle her zamân bagrını büryân kıl
- 2 Günâhıng derdige dârû Hudâ'ning yâdındır koyma
Ta ölgünçe Hudâ'[ning] yâdın bu derdinge dermân kıl
- 3 Bu kün tangla kiter sin bu dünyâdın ecel koymas
Ecel kilmesdin burun [sanga] cânını [hem] kurbân kıl
- 4 Ölümdin bî-haber bolma tutar nâgâh yakang bir kün **734/33a**
Yakang tutmasdın ilgeri lahid işini sâ mân kıl
- 5 Figân [u] nâleler kılğıl ölümni sakınup her dem
Kara yirge kirer min dip hemîşe sûz u figân kıl
- 6 Kıyâmet kün besî katıg irür bolğıl 'amel birle
'Amel birle kıyâmet müşkilini munda âsân kıl
- 7⁵³ Eger sin âdemî[sen] hûr [u] behîşti ârzû kılsang **1046/40**
Ki ta dünyâda tirigsen hemîşe hayır ihsân kıl
- 8 Közi giryân kişilerni Hudâ bî-şek siver irmiş
Ey **İkânî** kice kündüz iyle közüngni giryân kıl

105

- 1 Mahsûl-ı 'ömr-i tâ'at zikr-i İlâh'dur
Andın ögün her ni kılsang günâhdur
- 2 Meşgûl bolsa yâdı birle kim ki subh u şâm
Ervâh-ı evliyâ anga pûşte penâhdur

⁵³ Bu beyit yazma nüshada bulunmamaktadır.

- 3 Terk iylese muhabbetdin bu fâni dünyânı
İkki cihânda ol barçaga pâdişâhdur
- 4 Bî-devlet ki ‘ömring ötkerse ey bî-haber
Hâli anıng gûride asru tebâhdur
- 5 Dünyâ mihnet birle her kim hırsı bar
Bî-şek anıng hazretide rûy-ı siyâhdur
- 6 Her ma‘siyet kılsa bu kün âdemi
Tangla anıng barça vücûdı güvâhdur
- 7 Her kim ki tapdı muhabetge ni köngülde
Genc-i cihân ey **İkânî** anga pür kâhdur

106

- 1 Hocasın sıvgen kişi bagrı anıng büryân kirek
Yaş közlik tıfl dik ikki közi [hem] giryân kirek
- 2 Sâdıklar ihlâs birle [hem] bu muhabbet kuyıda
F’îl-mesel İsmâ‘îl dik cânı velî kurbân kirek
- 3 Tâlibu’llâh’ning [kim]sermâyesi [hem] sûz u güdâz
Girye-i zârı vü ‘acz u nâle vü efgân kirek
- 4 Kim ki ötdi Hak yolıda ‘âşık [u] ‘ârif bolup
Bolmadım andın tiyü her kiçede ârmân kirek
- 5 Sevmedi ehl-i muhabbet bir Hudâ’dın özgeni
Lâ-cerem Ya‘kûb’ga [kim] ol Yûsuf-ı Ken’an kirek
- 6 Bî-haberlik birle tapmas hiç kişi îmânını
Dâ’imâ yâdı bile bolgıl eger îmân kirek
- 7 Çün ölersin ‘âkıbet bolgıl talebkâr-ı Hudâ
Rûz-ı mahşer ger likâ vü cennet ü rızvân kirek

734/33b

- 8 Ger tirig [i]sen ey **İkânî** tâlib-i maksûd bol
Âhretde ger sa'âdet-i bî-had [u] pâyân kirek

107

- 1 İrenlarning yüregi havf içinde kan boldı
Bu kaygudın sıziben post-ı üstühân oldı
- 2 Elest vaktıda [ol kim] cân bilen belî tidi
Belâ vü gam okna köngli anıng nişân oldı
- 3 'Âşıklarning cigeri kan bolganını körüp
Tebessüm itdi vü tidi ki gülistân oldı
- 4 Hemîşe havf [u] recâ birle demlerin saklap
Niçe kim kizledi özin velî 'âyân oldı
- 5 Velîlarning hizmetinde kim öldi tirildi
Hayât tapdı [vü] anıng cânı câvidân oldı
- 6 'Azîzlarning cânı birlen hayât irmiş cihân
'Aceb[dür] vücûd[ı] ki hem cân hem cihân oldı
- 7 Ey **İkânî** yir kibi mest nişîn bolgan üçün
Anıng könglinde hikmet [kim] sûy-ı revân oldı

108

- 1 Gül-i gülzâr açılmış gülüstana
Yine bir kün kilür uçrar hazâna
- 2 Köngül birme vefâsız reng ü bûya
Bekâsı yok inanma bu cihâna
- 3 Misâl-i nevbahâridır bu dünyâ
Ni hâsıl 'ayş irmiş [bu] câvidâna

- 4 Kalur munda özing yirge kirersen
Niçe köp bolsa gencing hâne hâne
- 5 Kılursen dem be dem akçeng hesâbın
Birer yazuklarung sanını sanga
- 6 Alup çıkmas bilen [hem] halk içindin
Yavık boldı meger âhir zamâna
- 7 Yine bolgay mu ol kün bu **İkânî**
Bu Türkistân suyunu içse kana

734/34a

109

- 1 Kirek bolsa hayât-ı câvidâne
Nazar kılma [kim] ten ü cân revâne
- 2 Munung dik bolsa kan dâ'im talebde
Sanga mindin açılgay bu nişâne
- 3 Eser kılmas özüngdin öz özünge
Bolur andın sanga bir sır 'âyâne
- 4 'Ayân oldı cihânda 'ilm-i zâhir
Velî sır 'ilmi sıgmamış beyâne
- 5 [Mâ]sivâ'ullâh'dın kisil **İkânî**
Kulavuz ol çıkarga âsumâne

110

- 1 Boluban havf birle muhlisâne
Recâ birle taleb kıl sâdıkâne
- 2 Recâ birle kiming havfı berâber
Eger bolsa yiter ol lâ-mekâne

- 3 Berâber bolsa kuşnung per ü bâli
Barur ol kuş uçıban âşiyâne
- 4 Sini Hak sindin ilgeri sivipdür
Birip könglüngni bargıl ‘âşıkâne
- 5 Eger [kim] tevîk tapsang [hem] uyangıl
Közüngnüng yaşını kılğıl revâne
- 6 Vücûdınding sining uşbu cihânda
Eser kalmas biter nâm [u] nişâne
- 7 **Îkânî** yatma gâfil irte kopgıl
Karı boldım tiyü kılma bahâne

111

- 1 Mûnis itgil ey âdemî könglüngde zikr’ullâhnı
Salmagıl cân u dilingdin lahzâi Allâh’nı
- 2 Râhat-ı cân huzûr-ı dil irür zikr-i Allâh
Mundın özge söymegil ey bende mâl [u] câhnı
- 3 Püşt-pâ urdı tamâmı taht [u] bahtın Edhem ol
Bu sebebdin tapdı âhir ol Cemâl’ullâh’nı
- 4 Hâlisen’illâh kılğıl her nime kılsang müdâm
Hak Te‘âlâ zâyî‘ itmes Hâlisen’illâh’nı
- 5 Bu tiriglikni ganimet bilgil kılğıl ‘amel
Bu ecel koymasdur âhir hem gedâ vü şâhnı
- 6 Âb-ı rûy her dü ‘âlem ey **Îkânî** izleseng
Birmegil hergiz ilingdin pîr ü devlet hâhnı

734/34b

112

- 1 Ey[â] dostlar[ım tinglengiz] toldı muhabbet birle cân
İmdi muhabbet yüzidin boldı hurûş ile zamân

- 2 Rûhım kuşu uçkusıdır ‘arş öyige kongusıdır
Hem lâ-mekân bolgusıdır rûhım kuşığa âşiyân
- 3 Sîm ü zer iyledi hâkni zâhidler kıldı bî-pâkni
Mesrûr itey gam nâkini çün yâr min anga mihrîbân
- 4 Agyârdın bîgâne min [hem] ‘âlem ara efsâne min
‘Aşk ehlide dîvâne min ‘aşk ehli içre câvidân
- 5 Dîvâne bolup ‘aşkıdın [hem] mahfûz olup şevkıdın
Kâmımdın tapdım zevkdın boldım cihânda [hem] kâmurân
- 6 Sunup közni mestânege mey toldurup peymânege
Bir kün kirüp meyhânege ger yâd ile içküm hemân
- 7 Közim suyn revân kılâ taşnı dürr mercân kılâ
Hem deştlerini bostân kılâ hayretde kalsun bâgbân
- 8 Şevking şarâbın nûş itey ‘aklumnı hem medhûş itey
Özni dağı medhûş itey kalsun ta‘accüb ins [ü]cân
- 9 Za‘ka uray merdâne min sayha uray nedâme[t] min
Na‘ra uray mestâne min ol na‘radın tolsa cihân
- 10 Hoş anıng yâdın kılâ [hem] kiçe kündüz fikrin kılâ
Hem lâ-mekân yolın tutay çün boldı menzil lâ-mekân
- 11 Ötdi ‘Abîdî hayretim kalmadı [hem] hiç hâletim
Tutdı cihân[nı] hikmetim kaldı cihâna dâsitân

113

- 1 Ger hakikat mü’min irseng kopup eyt Allâh’rı
Yâdın eyti[p] hazretinde saklagıl dergâhnı
- 2 Zıkr birle yaruk bolur şol kara bolgan köngül
Zikringe yakın kıluban yolga sal gümrâhnı

734/35a

- 3 Dünyâ mâlın yıgar bolsang eger gaffet bilen
Hem yılan hem [dahi] çıyan kılğay bu mâl câhnı
- 4 Uşbu biş künlik ‘ömrni sin kiçür tâ‘at bilen
Ger ecel yitse çü koymas hem vezir [ü] şâhnı
- 5 Bive kalgay cüftüng ogul [u] kız ferzendlerüng
Bâg-ı esbâb sarâyıng buzgay ol harigâhnı
- 6 Hem şeri‘at hem tarîkat hem hakîkatdir namâz
Ger hakikat mü‘min irseng koyma uşbu râhnı
- 7 Namâz kılğan kazâğa seksen hukbâ tartkay ‘azâb
Bî-nedâmet sansız ol [kim] anda yigey âhnı
- 8 Bilingiz seksen hukbânı altı ming dört yüz yıl bolur
İşitüp koymang namâz u zikr-i Hakk’ullâh’ını
- 9 **Kul ‘Abîdî** sin bu kün yazuklarunga tevbe kıl
Köz yaşıng akızup hemîşe eyt Hakk’ullâh’ını

114

- 1 Ey dostlar ‘ârifler [kim] hâlis sohbet eyterler
Ol sohbetde muhabbet gevherlerin saçarlar
- 2 Sohbet vaktı hâzır ol irenlerge nâzır ol
Ol hâletde irenler irge nazar kılurlar
- 3 Sohbet vaktında irenler deryâğa yüzlense
Tabanları havl olmay ol deryâdın kiçerler
- 4 Mürîd bolsang mürşîdge muhkem bolgıl ey tâlib
Mürîdlerni mürşîdler her bir bâbda sınarlar
- 5 Himmet tutsa irenler közni yumup açkança
Deryâlarını yığıban hem taglarını kiserler

- 6 Tangrı sivgen kişining işi irür Hû Allâh
Her kimni ol sivipdür barça anı siverler
- 7 Özlerining murâdın çın ‘âşıklar tilemey
Ma‘şûkınıng murâdın dâ'im alar tilerler
- 8 **Kul ‘Abîdî** vâkîf ol feyz [u] rahmet işikin
Zıkr [u] tâ‘at vaktında ferîşteler açarlar

115

- 1 Âdem oğlu ölgüçi
Kara yirge kirgüçi
Kim yahşıdır kim yaman
Anda ma‘lûm bolguçı
- 2 Öz ‘aybını bilenler
Hak yolına kirenler
Hak buyrugın kılğanlar
Yaruk yüzlük bolguçı
- 3 Min mindür min digenler
Yer yüzine külgenler
Harâm[ı] hoş yigenler
Bir bir cevâb birgüçi
- 4 ‘Âşık kullar olcası
Uyku bolmas kiçesi
İlig ayak barçası
Anda güvâh bolguçı
- 5 Munda özin bilmegen
Nasîhatnı almagan
Biş namâznı kılmagan
Anda hasret yigüçi

734/35b

6 Eger 'âkil bolsangız
Nasîhatni alsangız
Biş vakt namâz kılsangız
Anda fayda bolguçı

7 Kullık kılğan kulıga
Kirse Hak'nıng yolıga
Yarlıkagan kulıga
Hûrlar karşı kilgüçi

8 Hak'dın fermân bolganda
'Azrâ'il cân alganda
Sorug su'âl bolganda
Hayrân bolup kalguçı

9 **Kul 'Abîdî** anglasang
Hak sözni sözleseng
Seher turup yıglasang
İzi'm sevâb birgüçi

116

- 1 Ey dostlar muhabbet vasfını beyân kılur min
Mahrem tapılsa anıng sırrın 'ayân kılur min
- 2 Zârımını fâş iter min bir mahremni körsem min
Nâ-mahremni körsem min sırrım nihân kılur min
- 3 Çın 'âşık boldım anga çın könglüm ile ey dost
Kiçüp yolında başdın hem terk-i cân kılur min
- 4 Bu 'aşk gülşeninde [hem] şevk ile cân kuşı dik
Derd-i devâm yüzidin âh [u] figân kılur min
- 5 'Aşkıngdın ey habîbim kilgen belâ okıga
Muhibler dik özimni anga nişân kılur min

- 6 Könglimni yitürüp min tapmay min istep anı
Yitken köngilni cânân sindin gümân kılur min
- 7 **Kul ‘Abîdî** mâsivânı terk it Hak yolıda
Mundag zamânda kılmay kaysı zamân kılur min

117

- 1 ‘Aşk iter mecnun mini dîvâne bolmay niyleyin
Tilbeler dik ‘âşk ara efsâne bolmay niyleyin
- 2 Şem‘ning cân riştesin nûr dik münevver kıldılar
Âh kim cânın kiçüp pervâne bolmay niyleyin
- 3 Manga cânım riştesindin bolsa akreb dilberim
Dâ‘ima yâdı bilen hem-hâne bolmay niyleyin
- 4 Âşinâlıkdın imiş bigâne bolmak ey köngül
Garîbdin ey dostlar bigâne bolmay niyleyin
- 5 **Kul ‘Abîdî** yüz urma ‘aşkda merdâne bol
İş tüşüpdür başıma merdâne bolmay niyleyin

734/36a

118

- 1 Cân ara [hem] dîdâr[nı] körmek arzûsı bar üçün
Cân fedâ iyer min ol dildârga dîdâr[nı] üçün
- 2 Ehl-i ‘âlem nakdını sarf iylesem azdur henüz
Zâhir [u] bâtın cihânda [kim] anıng dik yâr üçün
- 3 Az üçün yâkût birle la‘l ü dürrning kadri bar
Özge taşnıng kadri yokdur halk ara bisyâr üçün
- 4 Yokdur andag dilberim ger lutf ile könglim alup
Uftanup şâyed ki küygey köngli min dik zâr üçün

- 5 **Kul ‘Abîdî** anıñ sırnı pâk itmege sırrı bar
Pâk kıl [hem] sırrıñnı [sin] ol kâşifü’l-esrâr üçün

119

- 1 Ta bolup min [kim] çerh yanglıg zâr [u] ser-gerdân anga
Cân manga hayrân anıñ ‘aşkıñda min hayrân anga
- 2 Meyil eger mahbûb sarıdın muhibge bolsa kim
Müşkili âsân bolup vâsıl bolur insân anga
- 3 Tang imesdir fazıl kadrin bilmegen evvâreli
‘Ömridin bızâr itüp kılsa cefâ hayrân anga
- 4 Her köngül kim tolmasa cânânıñ yâdı bilen
Hayf irür tirigligi nige kirekdür cân anga
- 5 **Kul ‘Abîdî** derdini kördi devâ ornıga kim
Derd ile horsend irür nige kirek[dir] cân anga

120

- 1 Tangrı’dın dâ‘im tileng iki cihânda ‘âfiyet
Rahm itüp lutf iylegey munda hem anda ‘âfiyet
- 2 ‘Âfiyet kevn-i mekânda gerçi yahşıdur velî
Yahşırak oldur ki bolgay lâ-mekânda ‘âfiyet
- 3 ‘Âfiyet ister zamânda bolmayın gâfil demi
İstengiz ihlâs ile mundag zamânda ‘âfiyet
- 4 ‘Âfiyet[ni] yahşıdın isteng yamandın istemeng
‘Âfiyet yahşıdandur yok[dur] yamanda ‘âfiyet
- 5 **Kul ‘Abîdî** ‘âfiyetni Firdevs-i â‘lâda tile
Munda bârî bolmasa [kim] bolgay anda ‘âfiyet

121

- 1 Ey[â] dostlar ‘ârifler
Hânümândın kiçerler
Bil hânümân ni bolgay
‘Azîz cândın kiçerler
- 2 Mâsivâdın dem urmas
Aning sarı yügürmes
Anı hem sanda körmes
Belki sandın kiçerler
- 3 Hak lutfıdın köngli içi
Yumuşak köngli tok
Cihân birle işi yok
Bil cihândın kiçerler
- 4 Gümân bolmas ‘âşıkda
Şek şübhe yok sâdıkda
Bolur gümân fâsıkda
Ol gümândın kiçerler
- 5 Lâ-mekândın sözlegen
Aning sarı yüzlegen
Ol mekânı közlegen
Bu mekândın kiçerler
- 6 Dünyâ sözi ziyândur
Yahşı irmes yamandur
Yamanlıg ‘ayândur [hem]
Ol ziyândın kiçerler
- 7 **Kul ‘Abîdî** sâdıklar
Dîdâr ister vâmıklar
Anga sâdık ‘âşıklar
Bil ki cândın kiçerler

122

- 1 ‘Ömrini tutgıl ganimet ey nigârım ‘ömr öter
Bir o yan bakup bu yan bakgunça yârim ‘ömr öter
- 2 Öz gamıngnı yiyüp cihânda âhiret işni kıl
Yıl kibi dünyâ bile ey gamgüzârım ‘ömr öter
- 3 Bâg ara nergis kibi közni yumup açkunça hem
Dem be dem hasret ile ey cân-ı zârım ‘ömr öter
- 4 Mihnet-i gam ile kış [u] yazında endûh ile
Ey vâveyla niteg ey nev bahârım ‘ömr öter
- 5 Her zamân Tangrı’nıng yâd’ile ‘**Abîdî** köngli dik 734/37a
Bu ganimet dem bile ey cân-ı zârım ‘ömr öter

123

- 1 Min haste-i bî-çâreni ‘âşık kılğıl dîdâringa
Taksîr[i] köp âvâreni ‘âşık kılğıl dîdâringa
- 2 ‘Âşık bolay dip min sanga cidd [ü] cehid kıldım manga
Dergâhınga kıldım yana ‘âşık kılğıl dîdâringa
- 3 Cândın artuk cânım sanga niçük kılay yâ Rabbenâ
Rahîm iylegil rahîm sanga ‘âşık kılğıl dîdâringa
- 4 Yol kaydadur bilmes manga salguçı yolga sin sanga
Rahîm iylegil ‘âciz manga ‘âşık kılğıl dîdâringa
- 5 Dünyânı terk itdim menâ dîdâr taleb itdim menâ
Rahm iylegil ‘âciz manga ‘âşık kılğıl dîdâringa
- 6 ‘**Abîdî** gümrâh yıgla ‘aşk otıga köygil sinâ
Sefer yaragnı kıl sinâ ‘âşık kılğıl dîdâringa

124

- 1 Hudâvendâ sanga yazdım yüzim taksîrige tevbe
Ki nâ-mahrem sarı bakgan közim taksîrige tevbe
- 2 Yaratdı bizni ol Rahmân yiberdi okıdıp Kur'ân
Ki Hâlık zikridin gâfil tilim taksîrige tevbe
- 3 Kulak zikri irür bilseng uşal Hak sözni işitseng
Ki bâtlı sözler işitken kulak taksîrige tevbe
- 4 Sehâ vü hayır üçün Hak sanga imdi ilig birdi
Bes cebr ü sitem kılğan kulum taksîrige tevbe
- 5 Köngül âhı irür gülşen birür î mân anga rûşen
Yürür nefis [ü] hevâ birlen köngül taksîrige tevbe
- 6 Kadem mescid sarı koy dip sanga Tangrı ayak birdi
Yürür fisk [u] fesâd üzre ayak taksîrige tevbe
- 7 **Fakîrî** bende taksîri Îlâh'a sözledi bir bir
İrür taksir irür taksir kılur taksîrige tevbe

125

- 1 Hudâvendâ kerîmâ pâdişâhâ
Rahîmâ magfîretlik bir ü bara
- 2 Yaratdung [hem] katredin bendelerini
Hacâletdin çıkar şermendelerini
- 3 Günâhım Kaf tagındın hem ulugrak
Kilip min dergâhınga bir manga bak
- 4 Bolup min gark-ı 'ısyân ey Hudâ'yım
Selâmet tut mini andın ki dâ'im

734/37b

- 5 Hemîşe lutuf iyle bendelerge
Terahhum iyle bu gam-dîdelerge
- 6 Serâser nefs-i şomga bende boldım
Sining dergâhına şermende boldım
- 7 Özimni tâ'ata şâyeste körer min
Köngülni hizmetde vâbeste körer min
- 8 Harâb itdi tinimni seyl-i 'isyân
Hazân itdi köngülni nefs-i şeytân
- 9 Kil ey bende Hudâ'ga kıl tevekkül
İşingde kalmagay bir zerre müşkil

126

- 1 Min 'abîd-i günâhkârı 'aybımla kabul iyle
Min 'âsî-i efgârı 'aybımla kabul iyle
- 2 Kıl derdingni dermânım al şevking bile cânım
Reddiyleme sin sultânım 'aybımla kabul iyle
- 3 'Aybım ezeli kördüng min mürdeni tîrgüzdüng
Çün cismime cân birdüng 'aybımla kabul iyle
- 4 Nefs itdi mini nâdân urdı yolumnı şeytân
Ey rahmeti çok Rahmân 'aybımla kabul iyle
- 5 Min bende-i nâ-ma'sûm [hem] zâlim [ü] hem mazlum
Köndürme mini mahrûm 'aybımla kabul iyle
- 6 Fermânıngnı terk itdim 'isyân yolıga kitdim
Kat' iylemen ümidim 'aybımla kabul iyle
- 7 Var zıkr ile tevhîdim mü'minlere taklîdim
Dergâhına yüz tutdım 'aybımla kabul iyle

- 8 Bende bir avuç hâkim hâr [u] has u hâşâkim
Yâ Rab seng-i nâ-pâkim ‘aybımla kabul iyle
- 9 Lutf itdi güzel sultân ihsânına yok pâyân
Sindin ümidim gufrân ‘aybımla kabul iyle
- 10 Bî-çâre **Behbûdî** [kim] yanar [hem] küyer her bar **734/38a**
Yâ Kerîm yâ Gaffâr ‘aybımla kabul iyle

127

- 1 Ey kâr-sâz-ı bendegân tutdım yüzüm[ü] dergâhına **1046/46**
Melce-i dermândegân tutdım yüzüm[ü] dergâhına
- 2 Yâ Rab dil-i sûzân ile [hem] nâle-i efgân ile
‘İsyân-ı bî-pâyân ile tutdım yüzüm dergâhına
- 3 Sinsin Hudâvend-i ezel sultân-ı mülk-i lemyezel
Min zerre-i hâk menzil tutdım yüzüm[ü] dergâhına
- 4 Mindin cinâyet yâ Kerîm sindin siyânet yâ Rahîm
Yâ Rab müdâm âh urmadım tutdım yüzüm dergâhına
- 5 Min [kim] kul ey lutufı çok iylegil [hem] manga sin ok
Çü sindin özge çâre yok tutdım yüzüm dergâhına
- 6 **Şehâ Şühûdî** pür-günâh ‘âsî kulındır yâ İlâh
Hursend bolup derding bile tutdım yüzüm dergâhına

128

- 1 Hakikat çın ‘âşıklar kirgil yolga merdâne
Reh-nümâdır bu yolda Şeyh ‘Attâr-ı dîvâne
- 2 ‘Âlemlerge reh-nümâ dervişlerge muktedâ
Her bir sözi dürdâne Şeyh Behlûl-i dîvâne

- 3 ‘Aşk küfrin îmân itken ‘âlemi berdâr itken
Cânını kurbân itken Şeyh Mansûr-ı dîvâne
- 4 ‘Aşk bâğının bir güli mingeni rûh düldili
Hak’ning koşkan bülbülü Şâh Buruk-ı dîvâne
- 5 Köngli buzug virâne dünyâlıkдын bigâne
Şevk otıga pervâne Hüsâm’üd-din dîvâne
- 6 Gâyıbnı hâzır kılğan müşkilni âsân kılğıl
Yitti ölügge cân birgen Behâ’üddîn dîvâne
- 7 ‘Asâları kolında himmet kurı bilinde
Allâh yâdı könglünde Şems Tebrîzî dîvâne
- 8 Ma’rifetke mestâne igesige dostâne
Kabri ulug âstâne Veys’ül-Karanî dîvâne
- 9 Ma’rifetke kul bolğan ‘aşkga yanup kül bolğan
Tâliblerge yol bolğan **Kul Şerîf-i** dîvâne

734/39a

129

- 1 Her ‘âşıkıng ki kâse-i çeşm[i] pür âb imes
Bilgil anıng [kim] ma’şûkına hiç hesâb imes
- 2 Cebr ü cefâ vü derd [ü] elem yâr üçün çiker
Vâsıl bolur [kim] cennetke ehl-i ‘azâb imes
- 3 Hûn-ı cigerni kim ki yutar yârıga yiter
Yitmes turur kişi kim dil cân kebâb imes
- 4 Ma’şûkı muhabbet dil-i ‘âşıkda bolmasa
Ming iylesün du‘â ki du‘â müstecâb imes
- 5 Bilgil **Gedâî** ki kim yolunı heves kılur
Ta [kim] göz yaşığa cür‘a-ı câm seylâb imes

130

- 1 ‘Ömrüm ötdi Hak yolında cüst [ü] cûy kılmadım
Tevbe suvı birle özimni şüst [ü şû] kılmadım
- 2 Vah [kim] niçük makbûl [irür] bu namâz serseri
Çünkü hûn-âb-ı ciger birle vuzûy kılmadım
- 3 Cümle âlât-ı menâhî sâz kıldım nefis üçün
Âhiret esbâbıdın bir târ-ı mûy kılmadım
- 4 Bar ümîdim [hem] sindin [kim] sebz bolmak tâ ebed
Bu közim yaşın yüzimde sıhhat-cûy kılmadım
- 5 Ey **Gazâlî** ‘aşk meydânında cevlandıñ ni sûd
‘Aşk bostânıda [kim] her dem hay [u] huy kılmadım

131

- 1 Be-habersiz çıka bargay bu ‘azîz cânım mining
Bargay [hem] hiç kilmegey uşbu mihmânım mining
- 2 Bir zamân başım koyup yatsam yılan dik tolanup
Kırsem yatsam lahidge hiç agrımas yanım mining
- 3 Kirüben Münker Nekîr su’âl sorgay bendedin
Titregey misl-i kuyaş dik cümle endâmım mining
- 4 Otlug gürzi körüben gussa bolgay benдеge
Bu tenim yüz pâre bolgay kalmagay hiç sag mining
- 5 **Kul Nesîmî** çarlap hoş Ugan’ning kudretini
Bu tabîb mindin ayırma sinde mihmânım mining

734/39a

132

- 1 Ey yârânlar yâd itüngler kılğüsü bî-dâd ölüm
Hânumân zîr ü zeber [hem] kılğüsü berbâd ölüm

- 2 Ming yaşadı dünyâda devlet bile Nûh-ı nebî
‘Âkıbet yir birle yeksân iyledi berbâd ölüm
- 3 Enbiyâlar bihteri vü mihteri küll-i emîr
Mustafâ vü Murtezâ’nı koymadı heyhat ölüm
- 4 Bes ‘azîz ferzendlerin ilge giriftâr iyledi
Sâde varlar köngülñi iylep besî serşâr ölüm
- 5 Baş koyup zârî kılıp her çend ki Hak’dın tiledi
Kılmadı bu gussadın hiç bendeni azâd ölüm
- 6 Ol ki tâc [u] saltanat birle cihânda şâh idi
Tâbûtı kûr u kefindin kıldı isti’dâd ölüm
- 7 Sıdkâ [vü] dâru bilen andın kutulmas âdemi
Bir terahhum iyleses kılsang niçe feryâd ölüm
- 8 Ey **Fakîrî** hiç kişi mevt iligdin tapmas ‘ilâc
Sabır bile kılğıl ‘amel kim irür bî-dâd ölüm

133

- 1 Körüng acıg ölümni kilse rahîm kalur mu
Munglug min tip yalvarsang yalvardugung bilür mü
- 2 Mülk-i telim pâdşâhlar tamug mülkni virseler
Zârılıklar kılsalar hergîz andın kalur mu
- 3 Yaratdı bu eflâkı Resûl’ümüz hakkına
Hak Resûl’i hem kiçdi özge bâkî kalur mu

134

- 1 Niçe fikir itseng [kim] kanı yokdur ölümge ‘ilâc
Barça togar ölmek üçün [hiç] yokdur ölümge ‘ilâc

- 2 Barça cihânda cân irür barça munga hayrân irür
Şâh [u] gedâ yeksân irür [hiç] yokdur ölümge ‘ilâc
- 3 İlçi kilür [kim] kiçürgey dünyâdın [hem] ol köçürgey **734/39b**
Cân şem‘ini ol öçürgey [hiç] yokdur ölümge ‘ilâc
- 4 ‘İşret butağın[nı] söndür [hem] hicrân otığa küydür
Türlüg hevesni söndür [hiç] yokdur ölümge ‘ilâc
- 5 Kat kat irür kal‘ası [hem] pûlâd irür dervâzesi
Hem var anga barçası [hem] yokdur ölümge [hiç] ‘ilâc
- 6 Ölüm kanatıng kayırur hayl [ü] hûşingdin ayırur
Âhir işing uşbu irür [hiç] yokdur ölümge ‘ilâc
- 7 Ey biçâre miskîn **Şems’üd-dîn** tevbe kılıp yıgılagıl
Koygıl biligni bağlagıl [hiç] yokdur ölümge ‘ilâc

135

- 1 Ol ki gâflet uykusındın subh [u] şâm bîdâr imes
Sin yakîn bilgil anı kim lâyı-ı didâr imes
- 2 Ol mü’ezzinler [kim] nidâ kılrsa Hak’ning yâdı bilen
Ni üçün koymas uşal bîdâd ki bîdâr imes
- 3 Rûz-ı mahşerde şefâ‘atdın yokdur anga nasîb
Ol kişi[dür] [kim] dost-dâr-ı Ahmed-i Muhtâr imes
- 4 Cidd [ü] cehd iylep ‘amel kıl Hak yolında dâ‘ima
Gark-ı rahmetdir hemîşe ol ki bed-kirdâr imes
- 5 Ey **Tufeylî** her nedâmet birle bolsun bu nisâr
Bostânlar içre [hem] közle bir güli [kim] hâr imes

136

- 1 Ey rahîmsiz dilberim âhir cüdâ kıldung mini
Mihnet-i cevır [ü] cefâğa mübtelâ kıldung mini
- 2 Dilber-i Leylî-sıfat Mecnûn kibi min bendeni
İylep aşüfte işiklerde gedâ kıldung mini
- 3 İşikingdin min garîb ü hasteni munı yırak
Ey mihribânım [munda kim] ni bile kıldung mini
- 4 Şükr iter irdüm Hudâ'yınga sini bir dem körüp
Ayrıp âhir özüngdin bî-nevâ kıldung mini
- 5 Çünkü **Kâsım**'nı cüdâ iyler iken sin 'âkıbet
Ni'çün evvel özünge âşinâ iyledüng mini

137

- 1 Evvel Âdem-i hafî'ge kamug mürsel nebîge
Ol Ebû Hanife-i Kûfî'ge kilgen ölüm irmes mü
- 2 Ol Muhammed Mustafâ otuz üç ming sahâbe
Na'ra kılur gûr teb'a uşbu ölüm irmes mü
- 3 Sarâylarını kurutkan yetîmlerni yıglatkan
Mengzi sarı yoritgan uşbu ölüm irmes mü
- 4 Ol karı bözge ton itken kurt kuşga yem itken
Cigerlerin hûn itken uşbu ölüm irmes mü
- 5 Atalarını itek itken analarını yıglatkan itken
Kızıl yüzler sarıga yitken uşbu ölüm irmes mü
- 6 Hâtûnlarını tul itken közyaşlarını yol itken
Kâh yirini iv itken uşbu ölüm irmes mü

734/40a

- 7 Kızıl gül dik yüzleri tûtî kibi tilleri
Yir koynıga bunları algan ölüm irmes mü
- 8 Ebû Bekr ‘Ömer’ni ‘Osmân ‘Alî Haydâr’nı
Yir astıga bunları algan ölüm irmes mü

138

- 1 Eyâ dostlar ölüm birdür ikki ölmek yokdur
Uşbu dünyâga barganlar yanuben kilmeki yokdur
- 2 Sanga bir ton biçkeyler tınâb birle tikkeyler
Kiyer bolsang uşal tonnı iteki yakası yokdur
- 3 ‘Aceb tondur uşal ton kim özge tonga uşamas
İkki kolung sunay diseng kiyerge yingleri yokdur
- 4 Sanga bir öy kazgaylar öni kuru tik katıg
Aning hiddetini çâk itsem kiter çirkinlikki yokdur
- 5 Yatarsen yılun ayun yaz u kışnı bilmeyen
Kiçe kündüz bizârdur işiki tünekki yokdur
- 6 Kirek pâdişâh kirek kadı kirek bende kirek âzâd
Barı anda bizârdur birige bigliki yokdur
- 7 Alar fetâcı du‘âdır işi bolmas ta‘âm birle
Gınadın zerre revc bolup yimeki içmeki yokdur
- 8 Sin kökçek tiriglikni ganimet bil ölmes yörün
Ki ölgende yine tirilüp bu demni sevmeki yokdur

139

- 1 Kâdirim kudret bilen bizni ‘azîz cân iyledi
Cisim ile cân virüp cân birle î mân iyledi

734/40b

- 2 Ol ki evvel Hak yaratdı barça ‘âlemdin burun
Mustafâ’ning nûrını hurşîd-i tâbân iyledi
- 3 ‘Arş Kürsi’ni yaratdı iyledi nûrını ‘ayân
Zâhir iylep kudretini çarh-ı keyvân iyledi
- 4 Katre katre nûrının cem‘-i melâ’ikler kılıp
Bir ‘azîz âdem yaratup barçaga cân iyledi
- 5 Hak Te‘âlâ emir kıldı secde kıl Âdem’ge dip
Barçadın Âdem şerîf dip Tangrı fermân iyledi
- 6 Ol ki boyun sunmadı bir Tenri’ning fermânına
Saldı tavk-ı la‘netini anı Şeytân iyledi
- 7 Türlük elvân kıldı Hâlık mahlûknı kudret bilen
Birge birdi ‘akl [u] hûş birini hayvân iyledi
- 8 Birni kıldı şeyh-i ‘âlem sûretin kıldı ökün
Şükr-i bî-had özge kılmay bizni insân iyledi
- 9 Kudreti birle tefâvüt kıldı insân bendesin
Birni kâfir kıldı vü birni müselmân iyledi
- 10 Mihribân perverdigârım rızk rûzî tigürüp
Nâz u ni‘metler birüp köp lutf [u] ihsân iyledi
- 11 *Yuhricü’l-hayye*⁵⁴ âyetni ey müselmânlar okung
Sûret-i bî-cân içinde bir tirig cân iyledi
- 12 Körsetüp kudret bilen türlük ‘acâyib sun‘ını
Tag tingizler yaratup her taraf[ı] kâh iyledi
- 13 Hiç ‘acâyib dünyâda mundın ‘acâyib bolmagay
Kudretindin taşını hem la‘l [ü] mercân iyledi

⁵⁴ “Ölüden diriye kim çıkarıyor, diriden ölüye kim çıkarıyor?” Yûnus/31.

- 14 Akızup ser-çeşmelerin yagdırup yagmurların
Öndürüp türlüç çiçek çöllerin bostân iyledi
- 15 Tört yüz kırk dört deryâ[nıng] rahmetindin [hem] akızup
Barçasın bir yirge koşup bahr-i ‘ummân iyledi
- 16 Sani’i bî-çûn İzi’ m yirdin nebâtlar öndürüp
[Hem] sansız ni‘metleri[ni] türlüç elvân iyledi
- 17 Bu garîb örtenüben ‘aşkına [hem] boldı esîr
Hânümânın terk itüp cânını kurbân iyledi
- 18 Enbiyâlarını yaratdı da‘vet-i îmân üçün 734/41a
Hak yolında ündeyüp mü’min müselmân iyledi
- 19 Her ni mihnet tigdi halkdın enbiyâlar kıldı haber
Renc [ü] mihnetde alarnı şâd [u] handân iyledi
- 20 Hak Te‘âlâ Mustafâ’nı barçadın artuk körüp
İkki ‘âlemning çerâğı nûr-ı îmân iyledi
- 21 Çehâr yârlar bâ-safânı sâki-i Kevser idüp
‘Âsî câfi bendelerge anı sultân iyledi
- 22 Be-hamduli’llâh ki biz bolduk Muhammed ümmeti
Müşkil irdi [kim] Hak bizge [anı] âsân iyledi
- 23 Ey müselmânlar işitüng enbiyâlar kıssasın
Hak yolıga cânlarını barça kurbân iyledi
- 24 Ming yıl kıldı [kim] nasihat [hem] kavmige Nûh nebi
*Lâ-tezer*⁵⁵ dip nâliş idüp gark-ı tufân iyledi
- 25 Sakladı [Hak] nâr biledin [hem] ol Halîlullâh’nı
Nemerdüng otın anga Kâdir gülîstân iyledi

⁵⁵ “Lâ-tezer-ni”/“Beni bırakma” Enbiyâ/89.

- 26 Hasret yığup Peygamber [hem] ol firâk otı bilen
Yitmiş yıl yığlatuben [kim] beytü'l-hazân iyledi
- 27 Yûsuf [kim] sâdıkça [hem] zindân-ı mihnetni çıküp
Âkıbet birüp necât Mısır'da sultân iyledi
- 28 Sakladı Mûsâ Kelîm'ni ol Hudâvend-i Kerîm
Nâ-sezâlardın ayırup anı çûbân iyledi
- 29 Ol Zekerriyâ peygamber Tangrı'nın zâkir kulu
Erre kildi başığa zikrini Rahmân iyledi
- 30 Eyüb-i sâbir köp mihnetler tartdı kurtlar zahmeti
Sabır kıldı Hak anıng derdige dermân iyledi
- 31 Tangrı'dın korkunçdın ol Yahyâ [kim] be-gamsız-dâr
Yıglar irdi tinmeyen köz yaşını kan iyledi
- 32 Enbiyâ [kim] vaveylâ tartdı bileler dünyâda
Dünyânı mü'min kulıga câh-ı zindân iyledi
- 33 Enbiyâlarının nasîbi boldı dünyâda mihnet
Çün ezeldin Tangrı şekmi bile fermân iyledi
- 34 Köp cefâlar tartdılar meşk-i halâyıkdın alar
Safâ yolga ol irenler barçaga cân iyledi
- 35 Bilmedi ol nâ-sezâlar enbiyâlarının kudretni
Hak Te'âlâ ol gürûhnı kör nâdân iyledi
- 36 Cân cânlar nûr ins [ü] cân bârî bu 'âlemdin öter
Dünyânı köhne ribât halkını kervân iyledi
- 37 Ba'zılar dünyâ mining dip da'vâ kıldı Tangrı'ga
Kahır ilep barçasın yir birle yeksân iyledi
- 38 Birige birdi mâl mülkni ni'metni sâhib kılup
Birini kıldı hâr u zâr birni hayvân iyledi

734/41a

- 39 Mâl [u] mülkinge kıvanup ey hocâ aldanmagıl
Bu ölüm köp hocâlarınğ mülkni virân iyledi
- 40 Baht u devlet hîç kişige kılmadı hergîz vefâ
Devlet oldur dünyâda her kim ki ihsân iyledi
- 41 **Sâdıķı** miskin kil imdi tevbe kılıp yolga kir
Tevbe kılğan bendesin cennetde sultân iyledi

140

- 1 Ey köngül ‘ömr ötdi bir dem bendelikde bolmadung
Zulmet-i bâ-kahr ivinde hîç yaragıng kılmadung
Dünyâning nakş [u] nigârın kördüng ırılmadung
Sûfî nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 2 Sûfî oldur [kim] evvel[a] îmânı bilmek kirek
Farz [u] vâcib sünnet[i] hem müstehab kılmaq kirek
Bu şeri‘atning çerâğın iligne almak kirek
Sûfî nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 3 Sûfî vü derviş velî boldung nefsnıng bendesi
Sûfî min didi bolup sin âhiret şermendesı
Tevbe kıl [hem] insâfa kil ey tamugnung gendesı
Sûfî nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 4 Sag sin dîvâne sin[sin] bilmen ni türlüg cân[sın] sin
Hak’nı bătıldın cüdâ kılmas niçük insân[sın] sin
Rahîm kılğıl cânınga [kim] bir niçe mihmân[sın] sin
Sûfî nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 5 Çün hakikat sûfilernıng sözining yalğanı yok
Dem salup arka urup halkdın nime alğanı yok
Ez berây-ı nefis üçün yüzın kara kılğanı yok
Sûfî nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng

- 6 Nakil itüp taksîr dip özini sûfi bildürür
Dem salup arka urup bir nerse sini ildürür
Îmân[ıng] almak üçün [hem] şeytân günâh kıldurur 734/42a
Sûfi nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 7 Çın hakikat ‘âşıklar nâ-mahreme köz salmadı
Az yiyüp az sözlep [hem] az uhlap [kim] hiç külmedi
Bu sıfatlık sûfiler bir lahza gâfil bolmadı
Sûfi nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 8 Munça yıllar rızık rûzini hiç kişi zâr itmedi
Ten dürüst kıldı sini ma’yûb [u] bîmâr bolmadı
Hak’nı koy bâtılını kıl dip hiç kişi zor itmedi
Sûfi nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 9 Sûflik kılsang heves kılğıl günâhlardın yırak
Mâsivâlardın kiçüp dünyânı kılğıl üç talak
Bu sıfatlık sûfîning kurbânı bolsang yahşırak
Sûfi nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 10 Sûflikni dâm kıldung ez-berây-ı sîm ü zer
Sûflikni hor kıldung ey **Gedâ-i derbeder**
Sûflik şundag bolur mı ey Hudâ’dın bî-haber
Sûfi nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 11 Vay yüz ming vay dir[ler] âhir zamân[ıng] sûfileri
Şer‘ kılmaslar ‘amel şermende bolgaylar barı
Hem Hudâ bîzâr bolgay hem anıng peygamberi
Sûfi nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng
- 12 Fikir kıl endîşe kıl bir kün alurlar cânıngnı
Mâlıngnı berbâd iterler kimse bilmes hâlıngı
Nefs üçün sûfi bolsang şeytân alur îmânıngı
Sûfi nakş oldung velî hergîz müselmân bolmadıng

- 13 Silles urar başıga sũfıge ohşar özleri
Kime kılşa nazarnı cãndın ötkey közleri
Bu sıfatlık sũfıning âhir karadur yüzleri
Sũfi nakş oldung veli hergiz müselmân bolmadıng
- 14 Sũfi nakş olmak ni kılşun ivde yahşı işi yok
Köp günâh kılğanlarındın közlerinde yaşı yok
Vah dirler [hem] vah dirler [kim] içlerinde taşı yok
Sũfi nakş oldung veli hergiz müselmân bolmadıng
- 15 Sa'il vâhî tınmay kizersin sũf'min dip Hak ara
Sũreting sũfi veli sînengde sansız yüz kara
Bu sıfatlık sũfıning taayyün yiri tahtu'l-şer'i
Sũfi nakş oldung veli hergiz müselmân bolmadıng
- 16 Sũfi oldur bolsa katıgı nefsine kılşa helâk
Ni ki min hergiz nefis işegi sũfi min dip ursa lâk
Sũflik âsân imes tapulmagança sîne[de] Hak
Sũfi nakş oldung veli hergiz müselmân bolmadıng
- 17 Nâm-ı sũfi dört harfdür sınağındın biri yâ
Sâd safâdur fi-fenâdur vâv u fâ'dur yâ riyâ
Fânî sinde ey ni insâf tört harfning biri yâ
Sũfi nakş oldung veli hergiz müselmân bolmadıng
- 18 Ey köngül ahmaklıkıng bil âdem min dip urma dem
Bu vücûdungda turupdur sansız ahlâk-ı zem
Sin kibi 'âsî [vü] günâhkâr miskîn 'âlemde kim
Sũfi nakş oldung veli hergiz müselmân bolmadıng

734/42b

141

- 1 Sũfıning köngli safâ
Bu sıfat sũfi yana
Sũfidin kilmes cefâ
Bu sıfat sũfi yana

- 2 Sûfîler bolgay safâ
Sûfî Allâh dise bay
Sûfî kılur körklük hây
Bu sıfat sûfî yana
- 3 Sûfî sehergâh kopar
Sufî yakasız kiyer
Sûfî ingreyüp yir oper
Bu sıfat sûfî yana
- 4 Sûfîning köngli Tur'dın
Sufîning içi nûrdın
Sûfî kanû'dur ol mûrdın
Bu sıfat sûfî yana
- 5 Sûfî Hak'ga dâ'im bakar
Sûfî Hak sözün okur
Sûfî tâ'atga kopar
Bu sıfat sûfî yana
- 6 Sûfîning Allâh işi
Bolur ol 'akl u hûşı
Sûfîdin İzü hûşı
Bu sıfat sûfî yana
- 7 Sûfîning mengzi sarıg
Sûfîning içi arıg
Sûfî dünyâdın fârig
Bu sıfat sûfî yana
- 8 Sûfî şeyhine bakar
Baksa vaktini tapar
Lâ-cerem gevher kapar
Bu sıfat sûfî yana

- 9 Sûfining bagrı başlıg
Sûfining közi yaşlıg
Süleymân Hak'ga işlig
Bu sıfat sûfi yana

142

- 1 Toldı 'ömür peymânesi min yığlamay kim yığlasun **734/43a**
Şeytân köngül hemhânesi min yığlamay kim yığlasun
- 2 Kılmas nasîhat hîç kişi kim 'isyân bile boldı işim
Mundag kiçüp yaz u kışım min yığlamay kim yığlasun
- 3 Katıg günâh boldı işim cehennemde boldı yirim
Âhir gazab kılsa Kerîm min yığlamay kim yığlasun
- 4 Kur'ân hattın körmes közim âyet hadîs irmes sözim
Kul min disem yalğan özim min yığlamay kim yığlasun
- 5 Ni mindedür rûze namâz ni hayır ihsân ni niyâz
Yok hakîkat çîzî niyâz min yığlamay kim yığlasun
- 6 Nefsim mini otka salur bir lahza tendin cân alur
Derdim devâ tapmay kalur min yığlamay kim yığlasun
- 7 Şeytân gânimdir [kim] manga niçük kıldı yâ Rabbenâ
Yâ Rab sığınur min sanga min yığlamay kim yığlasun
- 8 Ötdi yigitlik kuvveti yitdi karılık nevbeti
Kildi yavlak merg âhiri min yığlamay kim yığlasun
- 9 Tutkay ölüm câm-ı şarâb hânûmânı kılğay harâb
Yâ hasretâ 'ale'l-ibâd min yığlamay kim yığlasun
- 10 Eger yüz yıl mühlet birür âhir ecel karşı kilür
Cânga kara künler salur min yığlamay kim yığlasun

- 11 Kalgay yitimler [kim] yıglaşup yırtkaylar köksin açup
Her tarafga [hem] âh urup min yıgılamay kim yıgılasun
- 12 Dünyâ iş[ler]i bir sarı [kim] nefsim irür hem beri
‘Ukbâ irür hasret yiri min yıgılamay kim yıgılasun
- 13 Kıldım bes[î] fışk u fücûr [kim] kaldım nitey mahrumdur
Könglümde yok zerre nûr min yıgılamay kim yıgılasun
- 14 Hak ol kerîm bâ-kerem [kim] ümîd tutgıl [hiç] yime gam
Şermendelik[de] dem-be-dem min yıgılamay kim yıgılasun

143

- 1 Körüng Hâlık’ning san’atın cümle cihân içinde
Hoş yaratmış [ol] ‘âlemni kevn ü mekân içinde
- 2 Yaznı üç ay yaratmış künini tündin uzatmış
Yiryüzini bizetmiş [hem] türlü çimgen içinde
- 3 Yaz yillerin[i] estirür kuşlarını mest kılur
Bende gâfiller uyur tün kün hayâl içinde
- 4 Hüdhdüd eytür [kim] tâcım bar yalguz Bir’le râzım bar **734/43b**
Süleymân’ga înâk min türlü kuşlar içinde
- 5 Kögerçin uçar a’lî *sübhâne rabbiye’l-a’lâ*⁵⁶
Tün ile kündüz her tünde okur Kur’ân içinde
- 6 El-hamd okur karlugaç eyâ gâfil [sin] közüng aç
Nige yatarsın yalangaç töşek yorgan içinde
- 7 Tavuk Tenri’sin bilür tün [ü] kün niyâzın kılur
Bende gâfiller uyur tün [ü] kün hayâl içinde

⁵⁶ “En yüce olan rabbim her türlü kusurdan uzaktır.”

- 8 Kiyik eytür [kim] yâ Cebbâr sindin özge [hem] kim bar
Balalarım saklagıl yazı [vü] yabân içinde
- 9 Karga eytür yâ Allâh kuzgun eytür ‘Alî Allâh
Legleg eytür Kulhüva’llâh kildi Kur’ân içinde
- 10 Turna eytür uçar min sansız kuşlar başlar[ı] min
Hindû-sitân’da kışlar min [hem] hoş murglar içinde
- 11 Bödene eytür yâ Deyyân kazlar eytür yâ Sübhân
Ördek eytür [hem] yâ Rahmân âb-ı revân içinde
- 12 Turgay okur ming berât [hem] tûtî bolur anga şâd
Velîler [kim] otdın âzâd zeyn-i cihân içinde
- 13 Togadak eytür ünüm yok tang ‘avaz ki sözüüm yok
Hak[nıng] zikrini eytür min könglüm gümân içinde
- 14 Tâvus uçmah kuşıdır [hem] barça kuşlar başıdır
Biş vakıt namâz kılğanlar sûd-ı cihân içinde
- 15 Karçıga eytür hoş kildim Âdem’ge bende boldum
Hak zikrini unuttum [kim] ayagım bağ içinde
- 16 Baykuş tün [ü] kün yıglar [hem] tesbîhge tilin baglar
Kıyâmet işlerin anglar yüregi kan içinde
- 17 Bürküt eytür kura‘ min barça kuşlardın hırâ min
Gayretimning zorındın çöngelim yag içinde
- 18 **Kul Süleymân** yaz kördi kuşlardın niyâz kördi
Bende özin kim kördi zeyn-i cihân içinde

144

- 1 Niçe kim zâr ingresem hâlimni bilmeydür Habîb
Yâ Hudâ nâlişim işit közge ilmeydür Habîb

- 2 Ol sini küyige her dem min bolay dir min velik
Çün sini küyige hem-dem mini kılmaydur Habîb
- 3 Rû-siyeh agyârni körsem kim anga hem-dem irür 734/44a
Kan yutar min bu elemnin anı bilmeydür Habîb
- 4 Hicr-i firkat otıda min hasteni zâr iyledi
Pür tarahhûm kavlide özige kilmeydür Habîb
- 5 Nâsiha ol dilber-i nâ-mihribânınga digil
Min gedâ-i bî-nevâga rahim kılmaydur Habîb
- 6 Ta'lim-i şûrîde irmiş imdi bildim âh [u] vâh
Şol sebebdin kat' idüp közige ilmeydür Habîb
- 7 Küygüsüdür [kim] bu **Nevâî** firkat hicrân-ârâ
Cân tapmaydur ni kılun [kim] anı bilmeydür Habîb

145

- 1 Körgeli hüsnige zâr u mübtelâ boldım sanga
Ni belâlıg kün idi kim âşinâ boldım sanga
- 2 Her niçe didim ki kündin ong üzey sindin ümid
Vah ki kündin kün beterrak mübtelâ boldım sanga
- 3 Min kaçan didim ki vefâ kılğıl zulm iyledüng
Sin kaçan [kim] fedâ bolgung fedâ boldım min sanga
- 4 Kay perî-peykerge dirsın tilbe boldung bu sıfat
Ey perî-peyker ni kılun tilbe boldım min sanga
- 5 Ey köngül terk-i nasihat iyledim âvâre bol
Yüz belâ yitmes mü [kim] hem bir belâ boldum sanga
- 6 Gussa[nıng] çengidin nevâî tapmadı 'uşşak-ara
Ta **Nevâî** dik esîr-i mübtelâ boldım sanga

146

- 1 ‘Aşk derdine [hem] ol şükât yâr-ı hem-dem minde yok
‘Arz-ı hâlimni min eytsem [kim] hiç mahrem minde yok
- 2 Âh uruban yığlasam ‘âlemge ma‘lûm bolgudı
Ger tahammül pîşê kılsam sabr [u] tâkat minde yok
- 3 ‘Aşk derdini tarta tarta tende dermân kalmadı
Çın öler hâlge yitdim [kim] dest-i imkân minde yok
- 4 Hiç icâbet bolmadı kılğan manga cânım mining
Hûn-ı dil birle alup kılğan tahâret minde yok
- 5 Ança sordım min tabîblerdin devâsı bar mu dip
Sabr [u] tâkat derd [ü] ‘illetning devâsı minde yok
- 6 Ey **Nevâî** asıl derding ni devâsı yok iken 734/44b
Derd[i] üçün dermân tiler min hiç dermân minde yok

147

- 1 Bildiler [kim] ‘aşıklığımı yâr bilmeydür henüz
Yâ minim âhım [kim] anga te’sîr kılmaydur henüz
- 2 Leylâ [vü] Mecnûn sebk aldı [hem] bu ‘aşkımdın minim
Dilberim ‘aşıkımı közge ilmeydür henüz
- 3 Dâne hâlin körüp [anın] dîvâne boldım dostlar
Zülfin[ing] zincîrin[den] könglim kutulmaydur henüz
- 4 Nâsih eytür çünki yârun bî-vefâdur köngil üz
Min köngil üzdim bu könglim köngil üzmeydür henüz
- 5 Ey **Nevâî** yâr üçün ölkünçe çikkil derd [ü] renç
‘Aşkdın öldüng velî [sanga] pervây kılmaydur henüz

148

- 1 Bu garîb cânımgâ [kim] ming türlüğ belâlar bar iken
Çünkü evveldin beter sitem kaygu birle bar iken
- 2 Tâ közim açdım cihân bâgını temâşâ kılğalı
Özgelerge [kim] gül [hem] manga nasîbim hâr iken
- 3 Çün ganîmetdür tiriglikning niçe kün kadrini bil
Bî-haber ötken köngülning hasreti bisyâr iken
- 4 Pîre-i zâl-i bî-vefâdır dünyâga birme köngül
Niçesindekini kiçürgen meger köp mekkâr iken
- 5 Reh-güzârı peş imesdür minde menzil iyleme
Özlerin[i] bilgen irenler şânıdın bîzâr iken
- 6 Kimni evveldin [kim] Hudâ'yım köngülñi rîş iyledi
'Aşk otıda zârı yıglap [hem] kiçeler bîdâr iken
- 7 Kiç bu fâni dünyâdın Hudâ yolıga kirgil bî-dil
Kullarıga hoş 'acâyib mihribân [u] dildâr iken

149

- 1 Ey rakîb sin kilgeli hiç i'tibârım kalmadı
Sin turur bolsang kiter min kim karârım kalmadı
- 2 'Aşk kilmesdin burun [kim] 'ayş [u] huzûrım bar idi
Gam seyyâhı ilgidin bâg [u] bahârım kalmadı
- 3 Her mini 'ayşımñı berbâd iyledi andag felek
Niyleyin pervânesige ihtiyârım kalmadı
- 4 'Akıldın [hem] evvel boldım [kim] yâr üçün ey dostlar
Haste könglim [kim] kitdi [vü] cân-figârım kalmadı
- 5 **Hurremî** bî-çâre ni sever kim rakîbler ilgidin
Yir birle yeksân bolup gerd [ü] gubârım kalmadı

734/45a

150

- 1 Ey sanem aydaki yüzüñni körmegeydim keşki
Şerbet [ü] şirîn lebingdin [kim] katmagaydım keşki
- 2 Her zamân küyer yüregim nâle vü zârı kılup
Min [kim] sining birle müsâhib bolmagaydım keşki
- 3 Çün kara zülüfüng ayagım giriftâr iyledi
Nâ-binâ bolgu [kim] közim [hem] körmegeydim keşki
- 4 Kible-i kûh-ı kemerüng kizmiş irdim [hem] bir zamân
Bî-vefâ yâr[ing] [kim] haberni körmegeydim keşki
- 5 Ey **Nesîmî** çünki hûblarñıñ işi dá'im cefâ
Nâ-ümîdi [bir] anadın togmaydım [ben] keşki

151

- 1 'Ârif 'aşkı cân mülkide mekân tutsa
Yitti a'zâ tâkat tutmay lerzân bolur
- 2 'Aşk deryâsı vücûdığa cûş iylese
Bî-hod bolup girdâb içre hayrân bolur
- 3 Andın songra maksûd dürrin kolga alsa
Andag 'âşıkdur içinde pinhân bolur
- 4 Zâhirlerin tehâretge bizegenler
Bâtınların ma'rifetge tüzezenler
- 5 Kiçe kündüz halka içinde turuganlar
Mâsivâullâh birle kaçan meşgûl bolur
- 6 Her kim kiyse melâmetning hil'atini
Bâtın rastlap kılsa vîrân sûretini
- 7 Hîç tartmasa mahlûkâtñıñ minnetini
Munda 'âşık anda barsa sultân bolur

- 8 Şerî'atning yolu köpdür kirse meger
Kim bilmes kimge rahat kimge hatar nazar
- 9 İzin izlep ir izige âhir yiter
İr nazarı tikgen kişi merdân bolur
- 10 Yolun kapgan merdânege hizmet kılmay
Encümen-i halka içide halvet kılmay
- 11 Ehl-i 'ıyâl mâl mülkidin 'uzlet kılmay
Müşkil işler bilmen niçük âsân bolur
- 12 Gâfil irseng rast yolga özüng salgıl
İrenlarning sohbetidin ülfet algıl
- 13 Ashâb-ı Kehf itini körüp 'ibret algıl
'İbret algan has kulları cânân bolur
- 14 Yâ Rabbenâ *fagfurlenâ zünûbenâ*⁵⁷
Günâhınga ikrâr kılup kildim sanga
- 15 Kahr iyle sining kahr senâ 'afv senâ
Rahîm iyle yüz ming 'âsî handân bolur
- 16 Kul tamurı özide tünde yatur boldung
'Ameling yok kündin künge bed-ter oldung
- 17 Kitkenlerüng arkasındın kiter boldung
Tangla ölseng nedâmetler çendân bolur

152

- 1 Dostlar mini sag iylemeng
Min bir kızıl dîvâne min
Dîvâne dip 'aceb iylemeng
Bir yâr üçün pervâne min

⁵⁷ "Ellezîne yekülüne rabbenâ innenâ âmennâ fağfir lenâ zünûbenâ vekinâ 'azâbe-nnâr"//“Onlar ki, 'Ey Rabbimiz! Biz inandık, iman getirdik, artık bizim suçlarımızı bağışla ve bizi ateş azabından koru' derler.” Âl-i İmrân/16.

- 2 Pervâne cehdim kanı
Kullukga hızmetim kanı
Ni boldı hürmetim kanı
Min halk-ara efsâne min
- 3 Tutmadım 'aklında min
Yatdım 'ömrini şâd itüp
Şeytân bile sohbet tutup
İmdi yaman tolgana min
- 4 Min [kim] evvel şâmdın yatup
İligim ayakım uzatup
Cânsız ölüklér dik yatup
Kün toganda aylana min
- 5 Ölseñ kefeñe çulgamang
Hayf ol metâga bulgamang
Yahşı kişidin yıglamang
Min 'âsî vü 'isyâna min
- 6 Yahşı kişi boldı adım
Areste zâhir sûretim
Başımda munça hürmetim
Taşlay almay sersâne min
- 7 Berter müyim Müselmân
Bolgan yokdır bî-gümân
Zâhir-i şeyh-i zamân
Min bâtın-ı vîrâne min
- 8 Dünyâ gamı köñlümdedür
Fikrim minim mâlımdadur
Mühri anıñ cânımdadur
Dünyâga köp aylana min

734/46a

9 ‘İzzet kılmang yirde
Yüz urung körgen yirde
Südrepi taşlang ölgen yirde
Halkga yaman efsâne min

10 Nâdân mini körse küler
Ni bilsün ma’nîden alar
Derdlig kişi dermân tiler
Köpdür derdim irene min

11 **Hâfız** yürüdüng ança yıl
İmdi yakang tut tevbe kıl
Bir pîr itegine yıgkıl
Tutsam iteg merdâne min

153

- 1 Dilâ gaffetdin uyangıl sanga cennet kirekmes mü
Günâhınga nedâmet kıl sanga cennet kirekmes mü
- 2 Közününg yaşını [kim] her subh-dem[i] çün cûybâr iyle
Köngül bagın sugargıl mîve-i kurbet kirekmes mü
- 3 Vücûd sahrâsıda keşt-i zirâ‘at iylegil bisyâr
Uşal dâr-ı bekâding mîve-i rahat kirekmes mü
- 4 Birip bir yâr-i çünân bî-çâreler könglini akla
Başınga rûz-ı mahşer sâye-i devlet kirekmes mü
- 5 Hudâ’dın korkmasang her kâr-ı bed aldingdadur kılsang
Kıyâmet deştide vâveylâ vâ-hasretâ kirekmes mü
- 6 ‘Alîlik kılmagıl zinhar [vü] hûyda sin fakîrlık kıl
Makâm-ı ‘arş-ı ‘âlî ‘izzete hurmet kirekmes mü
- 7 Namâz [vü] rûze iylep bendelik kılğıl Hudâ’ınga
Uşal sahrâda Kevser-i cûydın şerbet kirekmes mü

154

- 1 ‘Âşık-ı mestâne sin dâ’im seherler kopsana
Lâyık-ı dostâne sin dâ’im seherler kopsana
- 2 Kopgıl seherde tevbe dip eytsün halâyık tilbe dip
Yaşing akup zârı kılup dâ’im seherler kopsana
- 3 Könglüngni Hak’ga bağlagıl yatma seherler yıglagıl
Âyet hadîsni tınglagıl dâ’im seherler kopsana
- 4 Âyet [ü] hadîs sözidür Allâh dimeklik özidür
Yâd-ı âyet Hak râzıdur dâ’im seherler kopsana
- 5 Piring itegini tutup gırbet hasedni unutup
Dîdâr üçün köp gam yutup dâ’im seherler kopsana
- 6 Dost bolgıl Mevlâ bilen [hem] bütsün işing Allâh bilen 734/46b
Oynamagıl şeytân bilen dâ’im seherler kopsana
- 7 **Miskîn Şerîf** kılma günâh [kim] yarlıgamas ol Allâh
Kılğıl Hudâ’yinga senâ dâ’im seherler kopsana

155

- 1 Dergâhınga kilüp min ümîd üçün yâ Rahmân
Hatâlarını kiçürgil mahrûm koyma yâ Rahmân
- 2 Kılğan işim ‘isyândur barça manga ziyândur
Nefsim şeytân koymaydur niçük itey yâ Rahmân
- 3 Fiskım mining aşupdur tagdın ağır bolupdur
Haste yakam tutupdur vâ-hasretâ yâ Rahmân
- 4 Kaçkan kuling kilüp min şikestelik kılur min
Hâh yahşı min hâh yaman bendem digil yâ Rahmân
- 5 **Bahâüddîn** kulingnı ‘âsîlerning uluğı
Mahşer küni bolganda nevmîd koyma yâ Rahmân

156

- 1 Hudâ'ning 'aşkıda cânıng fedâ kılğıl ey bî-gam
Ki ta ölgünçe bolgaysın Hudâ'ning 'aşkıda hurrem
- 2 Muhabbet âdemlerge sini baht [u] sa'âdetdir
Muhabbet bolmasa hergîz imesdür kişi âdem
- 3 Ni hoş devlet 'ömrini Hudâ yolıda sarf itse
Ki bolsa kiçe kündüz Hudâ yâdı bilen hem-dem
- 4 Muhabbet lezzetin alğan bolur evliyâların
Bu lezzetdin tamâm urdı ki ad hem tahtını berhem
- 5 Hudâ hûblık idenlerge makâmıdır bes 'âlî
Anıng dergâhıga bilmes her âlûde-i mücrem
- 6 Bolur müştâk her sâ'at muhabbet şerbetin içken
Hudâ yâdı bilen her dem köngül dâğın kılur merhem
- 7 Günâhıngning devâsıdır **Huzûrî** hâsse zikrullâh
Ki tınmay zikrni aygıl ki ta bolgay günâhıng kim

157

- 1 İlingdin kilse bu dünyânı çü Edhem hem püşt-pâ urgıl
Öler [i]sen 'âkıbet ol Hudâ'ning yolıda bolgıl
- 2 Muhabbetsiz eger kim taleb kılsa hayâtını 734/47a
İmesdür hergîz ol âdem ki ir hayvândur bilgil
- 3 Kişining 'aklı ger bolsa Hudâ'dın özge süymes
Bolur dâ'im yâdı bilen ki ölgünçe anı bil
- 4 Bekâsı yok tiriglikni niçe yıl yaşasang âhir
Hemân bihter ki cânıngnı bu sevdâda fedâ kılğıl
- 5 Kiyâmet âb-ı rûyıdır muhabbet yolıda ölseng
Huzûrî uşbu devletdin ökün bâd-ı hevâ yigil

158

- 1 Aytay sanga ey dostlar ni kilüben ötgüsi
Müselmânlar könglidin mihribânlık kitgüsi
- 2 Müselmân miz digenler harâm harîş yigenler
Yimedim dip tangañlar bir bir cevâb birgesi
- 3 Hak'nı körüp yapgaylar nâ-hak işni kılgaylar
Hak'nı aytsa urgaylar bi-dînlerning bilgüsi
- 4 Âlemler harâm yigeyler âmlar yoldın çıkgaylar
Âlemler kurlı bolgaylar mü'minlerni urgayı
- 5 Yalgan sözni ayganlardın işini koygaylar
İtmedim dip tangaylar kıyâmetning bilgüsi
- 6 Hâkimler zâlim bolgay mü'minlerning mâlın algay
Alup mâlları kalgay İzi'm anda sorgısı
- 7 Mü'minlerni tutgaylar kulları dik urgaylar
Kullugını koygaylar mel'ûnlığın bolgısı
- 8 İrni mü'rîd algaylar râh-ı figân kılgaylar
Hayrân bolgay âlemler Deccâl mel'ûn bilgüsi
- 9 Şerî'atde dal bolmas tarikatda terk itmes
Hakikatni hîç bilmes mel'ûnlığın bilgüsi
- 10 Dünyânı kim sevmegil dünyâ mâlın yığmagıl
Ölmes min dip aymagıl barça âlem ölgüsi
- 11 Kâldin hâlga uyganlar sırdın sırğa yitkenler
Dîn dünyâga satganlar câhillerning bilgüsi
- 12 Miskîn 'âsî **Süleymân** turmagıl bakup hayrân
Aygıl Mevlâ'mga îmân îmân-ı İslâm bilgüsi

159

- 1 Allâh tiyü alîyyullâhdın ötüp dostlar
Seyr-i fî'llâh makâmıda kizelik â
Allâh tiyü fenâfi'llâh seyrin kılup
Bekâbillâh makâmıga baralık â

734/47b

- 2 Allâh tiyü mâsivâdın yumup közi
Allâh tiyüp hem ongarıp andın özi
Allâh tiyü Allâh sarı kılup yüzi
Allâh tiyü sır közini açalık â

- 3 Allâh tiyü tün yürüse oldur 'âşık
Allâh tiyü bula körüng Hak'gali kâ
Allâh tiyü [hem] cân[ı] bir oldur sâdık
Allâh tiyü cân 'aşkında baralık â

- 4 Allâh tiyü himmetsizler dünyâ tiler
Allâh tiyü cennet kulgan hûrlar likâ
Allâh tiyü didâr [hem] andın şevk diler
Allâh tiyü didâr körmek tilelik â

- 5 Allâh tiyü özüng arıg kıl zâhid dik
Allâh tiyü şühûd vakti bu şâhid dik
Allâh tiyü **Kul 'Abidî** mücâhid dik
Müşâhidâ Hak cemâlin tilelik â

160

- 1 Dostlar 'âlimni [minim] öggüm kilür
'Âlimni Hak Kur'an'da öger dostlar
- 2 'Âlimler coşar cümle müşkil teni
Câhiller cehil birle tapar dostlar
- 3 'Âlimler yir [vü] kök[nüng] aynıng nûrı
'Âlimlerdin bilig al yolga yüri

- 4 ‘Âlimlarning ‘ilm birle î mân nûrı
‘Âlimler ‘ilmi râhat seçer dostlar
- 5 ‘Âlimler bolmas yagmur yagmagaydı
Yirdin nebât ikün hem togmagaydı
- 6 Dünyâğa bile tolup sıgmaydı
‘Âlimler birle bular bolur dostlar
- 7 ‘Âlim[ler]ni sıvmeng [kim] küfr ü nifâk
Nass haddini ins [ü] cin bil ittifâk
- 8 ‘Âlim[ler]ni kim sıvse nâmesi ak
Su’âl yok yazukındın anga dostlar
- 9 ‘Âlimni [hem] hor körmek ırnes revâ
Niçe kim miskîn fakîr ol bî-nevâ
- 10 Hizmet kıl ‘izzet bile sıdk u safâ
Hak sini ol hizmetde siver dostlar
- 11 Câhiller ‘âlim sözün hîç tınglamaz
Tigme câhil öz haddin hîç anglamaz
- 12 ‘Âlimni Allâh ‘âmga hîç ting kılmaz
Bir ‘âlim [kim] yüz kâmga tiger dostlar
- 13 ‘Âlimler helâl harâmlarnı bilür
Câhiller helâl harâmnı ni bilür
- 14 ‘Âlimlerdin hâs ‘âm gelür bilig alur
Dünyâda hakîm-i Veys munga dirler dostlar
- 15 **Kul Süleymân** ‘âlem vasfın eytsün tiyü
‘Âlimler öz ‘izzetin bilsün tiyü
- 16 Kim ‘âlim bolsa vâsıl kılsun tiyü
‘Amel kılurdın dünyâ angar dostlar

734/48a

161

- 1 Hak Te'âlâ Mustafâ'nı çün habibim tidi yâ
Cümledin artuk kılıp 'âlemge server kıldı yâ
- 2 Cümle 'âlemni anıng hakkıda halk itken üçün
Hil'at-i levlâkini kaddige lâıyk kıldı yâ
- 3 Her ni yarlıg bolsa Mevlâ'mdın uşal dem Cebrâ'il
Tarfetü'l-'ayn içre Hazret'ke anı kiltürdi yâ
- 4 Kildi bir kün Cebrâ'il aydı eyâ Fahr-ı Resûl
Sizge Hak Mevlâ'm [hem] selâm aydı biling tidi yâ
- 5 Müjde oldur kim habîbimni vefâsız dünyâda
Mihnet [ü] endûh[da] köp koymagay min [hem] tidi yâ
- 6 Altmış üç irdi alarның yaşı [kim] tahkik biling
Dâr-ı dünyâdın alarga vakt-ı rihlet boldı yâ
- 7 Va'de-i nakl [kim] Rebî'ü'l-evvel ayında idi
Ol vakitde [kim] nâgâh [ol] mâh-ı makreb togdı yâ
- 8 Hânedândın ol kiçe sekiz kim irse tüş kördi
Barçası bir bir kilüp Hazret katında aydı yâ
- 9 Evvel Ebû Bekir aydı pes edeb birle kilüp 734/48b
Tüş körer min kim ridâm [hem] ignimdin ırıldı yâ
- 10 Âh urup aydı [kim] ey yâr-ı gârım [sin] anglagıl
Aradın ehl-i nübüvvet kiter irmiş tidi yâ
- 11 Kildi andın song 'Ömer aydı [e]yâ hatm-i Resûl
Tüş körer min [kim] yüzüküm kaşdın ırıldı yâ
- 12 Âh urup aydı Nebî min kaş idim siz halkasız
Birbirimizdin cüdâlık vaktı bolmuş tidi yâ

- 13 Uşbu sözde irdiler [hem] kildi ‘Oşmân ol zaman
Anglaban bu kıssanı âşüfte bolup turdı yâ
- 14 Munflanup aydı ki min hem tüş körer min bu kiçe
Mushâfım kolımdın tüşüp evrâk bir yan boldı yâ
- 15 Mustafâ aydı bil ‘Osmân yakın bolmış ecel
Men olup ashablarım tefrika kalmış tidi yâ
- 16 Ba’d-ezân kildi ‘Alî kördi bularning hâlini
Köngli âşüfte bolup aydı ni kıssa tidi yâ
- 17 Aydılar her kaysımız bir vakı’a kördük bu kün
Barçası ta’bır ile rihlet nişânı boldı yâ
- 18 Bu sebebdin könglimiz boldı perîşân ey ‘Ali
Nitkeymiz ni kılğaymız vakt-ı cüdâlık boldı yâ
- 19 Murtazâ bu kıssanı bildi vü tidi [kim] âh vâh
Bir gürûh-ı nâ-tuvân nitkeymiz imdi tidi yâ
- 20 Aydı [kim]min hem bu kiçe bir tüş kördüm [hem]‘ayân
İgnime kiygen silâhım barça yirge tüşdi yâ
- 21 Aydı Hazret min ki ‘âlemdin öter min ey ‘Alî
Kuvvetning küçüng minim ile kiter bil tidi yâ
- 22 *Çıkdılar* barı bular nâlân [u] giryân yığlaşup
‘Ayşe yaşın saçup Hazret kaşığa kildi yâ
- 23 [Aydı] ey cânım tenim bu vâkı’a sizdin yırak
Uşbu kiçe bir kara çadır kiyüp min tidi yâ
- 24 Mustafâ aydı eyâ mihrîbânım [u] müşfikim
Bu musîbet tûni sizge âsumândın indi yâ
- 25 Uşbu sözde irdiler kirdi işikdin Fâtıme
Babasının katında [hem] bir sâ’at olturdı yâ

- 26 Ay[dı] baba min bir vâkı'a kördim bu kiçe
Ger icâzet bolsa [hem] sanga aytay min tidi yâ
- 27 Aydı Hazret ey botam [hem] ey nûr-ı dîdem aygıl
Aydı kör tâm yakasındın [hem] tûkel ayrıldı yâ
- 28 Hak Resûl aydı [eyâ] botam 'aceb boldı bu tüş 734/49a
Kaygudın endûh [u] gam [hem] vâkı'adur tidi yâ
- 29 Yıglaban kildi Hasan birle Hüseyin olturdılar
Aydılar bizler takı bir tüş körüpmiz tidi yâ
- 30 Aydı peygamber niçük tüş kördüngiz ey cânlarım
Aydılar yir [ü] kök ara bir taht peydâ boldı yâ
- 31 Siz uşal taht üzere 'izzet bilen olturdunguz
Biz aşakda baş açuk yalang yürüpmiz tidi yâ
- 32 Mustafâ bu kıssanı iştüp bilüben yıgladı
Âh bu 'ömr-i 'azîzim [hem] âhir olmuş tidi yâ
- 33 Ol kiçe sıhhat selâmet yatdılar hem turdılar
Tang bilen mescidge barup tang namâzın kıldı yâ
- 34 Sünnet ü farzın edâ kıldı [hem] kopdı Ba'd-ezân
Aşuban minber üzre pend ü nasîhat kıldı yâ
- 35 Sorup izlep [kim] kişi hakkı bolmasun [hem] tiyür
Barının hakkın birüp könglüni râzî kıldı yâ
- 36 İvlerige baruban hem rencü bolup yatdılar
Hak Te'âlâ kâbızu'l-ervâhını ündedi yâ
- 37 Aydı bargıl ol habîbimge selâm aygıl revân
Dost dostıga ulaşur vaktı bolmuş tidi yâ
- 38 Sin eger barsang [kim] icâzet birle kergil zinhâr
Ol habîbimge ezelde va'de andag tidi yâ

- 39 Rûz-ı mahşerde min anga şefâ'at kıldım mübâh
Köngli tilegünçe şefâ'atnı kıl sun tidi yâ
- 40 'Arş u kürsî melâ'ik [hem] uşbu yarlıgı bilüp
Barçası mâtem tutuban yığlaşurlar irdi yâ
- 41 Âh dirîga Fahr-ı 'Âlem Mustafâ yir yüzide
Ümmetin öksüz yetimler dik koyuban kitdi yâ
- 42 Kâbızu'l-ervâh [hem] hoş sûreti birle kilüp
Rahmet-i Rızvân ile nâgâh işikdin kildi yâ
- 43 Nâgâh ol [dem] Rûhu'l-emîn ol mahrem-i râzını
Cebrâ'il ol demde aydı Hazretidin kildi yâ
- 44 Kördi anı [kim] işikde [hem] cânı boldı ökün
Sordı nige kildüngiz anı biley [min] tidi yâ
- 45 Aydı 'Azrâ'il eyâ Rûhu'l-Emîn ol Zü'l-celâl
Mustafâ'ning rûhını kabız itkey min tidi yâ
- 46 İşitüben Cebrâ'il feryâd bile yıgladı zâr
Âdemi birle perîdin özge barı bildi yâ
- 47 Yir [ü] kök [ü] tag[lar] u tengiz[ler] kuş [u] kurt cândâr
Cümlesi mâtem tutuban yığlaşurlar irdi yâ
- 48 Ba'd-ezân Rûhu'l-emîn kirdi Resûl'ning kaşığa
Es-selâmu aleyküm Fahr-ı halâyık tidi yâ
- 49 Mustafâ 'aleyk aldı [hem] takı didi ey ahî
Bizge yıglap kildüngizler kıssa nidür tidi yâ
- 50 Cebrâ'il aydı [kim] tamâm halâyık [hem] yığlaşur
Min niçük yıglamayın tâkat tutayın tidi yâ
- 51 Kâbızu'l-ervâh özi sizge hizmetke kilüp
Bî-icâzet kirmeyin saklap turupdur tidi yâ

734/49b

- 52 Mustafâ âh urup didi [kim] dirîgâ vâ dirîg
Ehl [ü] evlâdımın körsem yahşı irdi tidi yâ
- 53 Ba'd-ezân birdi icâzet kirdi 'Azrâ'il revân
Es-selâmü 'aleyküm Hak'nıng habîbi tidi yâ
- 54 Sizge Hak İzi selâm aydı habîbimge digil
Ümmetin işini manga su'âl kılsun tidi yâ
- 55 Mustafâ ol dem[de] öz özige yıglay başladı
Kördi 'Azrâ'il [anı] ol hem takı yıgladı yâ
- 56 Yıglap aydı [kim] Muhammed ol ulug Tangrı Hakk'ı
Sizni 'âlem halkıdın artuk yaratıp sıvdi yâ
- 57 Halk-ı 'âlem rûhını kabz itme kim âsân irür
Bu cenâb-ı 'âlî sarı kilmekidin tidi yâ
- 58 Sizge min mundag tasarruf kılmagım mundın irür
Niteyin fermân anıngdur özge bolmas tidi yâ
- 59 Mustafâ sorup uşal hâlde 'Azrâ'il'din revân
Âl [u] ashâbımın körey dip icâzet aldı yâ
- 60 Kâbızul-ervâh aydı [kim] [e]yâ habîb Mustafâ
Ol kadar [kim] sizge tevakkuf bar durur tidi yâ
- 61 'Âişe aydı eyâ rûhum revânım müşfikim
Uşbu sâ'at sizge Mevlâm'dın ni yarlıg tidi yâ
- 62 Aydı ey yâr-ı 'azîzim mihribânım mûnisim
Yârını yârdın cüdâ kılmakga fermân boldı yâ
- 63 Merhaba tidi [hem] anıng yarlıkıga çâre yok
Közining yaşın akızup yıglaşurlar irdi yâ

- 64** Aydı ey cânım tenim ‘aışım⁵⁸ hûşım tirigligim **734/50a**
Sizni bir kün körmesem nitkey min imdi tidi yâ
- 65** Kâşki min sizlerdin burun min ölgey irdim vay vay
Körmegey irdim [takı] mundağ belânı tidi yâ
- 66** Hak Resûl aydı [kim] anıng yarlıkığa çâre yok
İş tüşüpdür başınga merdâne bolgıl tidi yâ
- 67** Fâtıme birle ‘Alî kirdi işikdin ol zamân
Kördiler iş özge bolmış yıglayu başladı yâ
- 68** Aydı ey Ka‘be‘m atam püşt [ü] penâhım kuvvetim
Min za‘ife nâ-tuvân nitkey min imdi tidi yâ
- 69** Yüzünü tutuban [hem] bî-tâkat bolup yıgladı
Niylesün nitsün anıng dik atadın ayrıldı yâ
- 70** Fâtme‘ning hâlige Mustafâ‘ning köngli buzulup
Yüzige yüzün koyup [hem] bir zamân yıgladı yâ
- 71** Közining yaşı Nebî‘ning yüzige tamgan üçün
Murtazâ Fâtıme‘ge köp yıglamagıl tidi yâ
- 72** Mustafâ aydı ‘Alî katılmağıl yıglasun ol
Közi yaşı iki cihânda âb rûydur tidi yâ
- 73** Fâtıme iştüp munı boldı takı andın bî-hûd
Niçe yıgladı takı Nebî‘ge hoşrak kildi yâ
- 74** Aydı [kim] ey botam [hem ey] nûr-ı dîdem Fâtıme
Hak Te‘âlâ yarlıkığa çâre yokdur tidi yâ
- 75** Mustafâ Hasan Hüseyin‘ni kaşlarığa kiltürüp
İkisini [hem] kuçup [hem] yüzlerindin öpdı yâ

⁵⁸ ‘aışım 734/50a : ‘aışım 1046/51.

- 76 Aydı kim bu ikisi evlâdım içre artukı
Nesl-i evlâdım bulardın zâhir olgay tidi yâ
- 77 Her kim [ki] bu ikini sivdi mini sivdi biling
Kim bularnı sivmese ol mini sivmes tidi yâ
- 78 Min [kim] hod uşbu cihândın [imdi] kılurum sefer
Ey botamning botaları hoş kalinglar tidi yâ
- 79 Yığlaşur irdi bular tang atmış [u] kopmış Bilâl
Es-selatü yâ Resûla'llâh nidâsı kildi yâ
- 80 Aydılar [kim] Sıddık'ga aytunglar [hem] bolsun îmâm
Özgeler tâbi' bolup kılsun namâzın tidi yâ
- 81 Hazret-i Ebû Bekir kiçdi îmâmlık kılğalı
Mustafâ'ning orununu ashâb hâli kördi yâ
- 82 Barçası sayha urup [hem] yek-bâr feryâd itdiler **734/50b**
Mustafâ bu kıssanı nâgâh işitüp bildi yâ
- 83 Aydı mini [kim] köterip mescide alup barung
İbn-i 'Abbâs u 'Alî mescidge alup bardı yâ
- 84 Özleri mihrâbda olturdı vü boldı [ol] îmâm
Muhtasar sûre birlen ol kün namâznı kıldı yâ
- 85 Ba'd-ezân köterüp öz menzilige iletdiler
Cümle ehl-i Medîne [hem] işikige kildi yâ
- 86 Her cemâ'at [kim] bir nidâ-ı hâs birle yığlayur
Aramızda cümlemizning âb-ı rûymız irdi yâ
- 87 Tüzdeki vahşî tuyûr cânlı vü cânver barçası
Yığlaşup şehr-i Medîne tigresinde turdı yâ
- 88 Muştafâ'ning hâli özge bola başladı revân
Hazret-i Sıddık'nı [Nebî] kaşığa ündedi yâ

- 89 Aydı [kim] mindin ümmetimgе aygıl köp köp selâm
Ulug kiçik barçası fermânda bolsun tidi yâ
- 90 Koymasunlar [hem] sünnetimni bî-zarûret zinhâr
Tâbi‘ olsunlar [hem] sahâbelerimgе tidi yâ
- 91 Koymasunlar biş namâznı aygıl ol ashâblara
Ol İzi’mning buyrukı [hem] biş namâzdur tidi yâ
- 92 Dîn-i islâm işide sünnetni kılson ümmetim
Bid‘at işlerdin yırak bolsunlar [anlar] tidi yâ
- 93 Dünyânı sivmes İzi’m düşmân tutar ey ümmetim
Çın kul bolgan ümmetim dünyânı sivmes tidi yâ
- 94 Âsî câfi ümmetim ahvâlıdın vâkıf bolung
Rahîm şefkat birle sorup ündengizler tidi yâ
- 95 Aytung [kim] ashâblara dünyâga magrûr bolmasun
Biz hod uş kılduk sefer nevbet alarga kaldı yâ
- 96 Ehl [ü] evlâdlarığa kıldı[lar] nasîhat Resûl
Ümmetim ey ümmetim agzıdın uşbu irdi yâ
- 97 Ba‘d-ezân söz aytmadı sözleşmedi hiç kim bilen
Elvedâ ‘aytup olarga yarlıkadı tidi yâ
- 98 Ong kolını köterüben köz yaşın kıldı revân
Gonce yüzidin soldı [anların] âhir tidi yâ
- 99 Vâcib ol[dur] Resûl[’ge] ashâblar[ının] nevhası
‘Arşdın tâ ferşige ‘âlemge serâser toldı yâ
- 100 Yudılar fi’lhâl iletüp menzilige koydılar
Sûreti munda velîkin özi anda kaldı yâ
- 101 Hânedânı Muştafa’ning tutdı fcryâd u figan
Âl [u] ashâb barçası mâtemde bagrı soldı yâ

734/51a

- 102 Ol Hasan birle Hüseyin ança turup yıgladılar
Közlerinin yaşı su dik yüzlerini yudı yâ
- 103 Yüzlerini Resûl[’ning] yatkan yirige koyuban
Vây babam kanda bardung tiyü[ben] yıgladı[lar] yâ
- 104 Fâtıme bagrı bozlup bardı alarning kaşıga
Koyingız ey cânlarım köp yıglamangız tidi yâ
- 105 Aydılar bizni alup bargıl babamning kabriga
Fâtıme cânımla min sizni ilteli tidi yâ
- 106 Başıga çâder yok irdi [kim] yapınup bargalı
Bir cühûdning hâtûnıdın çâder alup bardı yâ
- 107 Aldı [vü] bardı bularnı babasının kabrine
Birbirige munglaşıp yıglay tururlar irdi yâ
- 108 Ol hâtûn kildi ki aldı çâderini başıdın
Fâtıme [kim] yüzini yirge koyup yıgladı yâ
- 109 Uşal hâletde [hem] uykuda irdi Ebû Bekir
Vâkı’a [kim] Hazret’ning meclisi içre kirdi yâ
- 110 Mustafâ aydı anga bir çâder algıl cân bilen
Nûr-ı dîdem Fatıme’ge hedye kılğıl tidi yâ
- 111 Aşıkup bardı revân [vü hem] çâder aldı cân bilen
Kiltürüp Fâtıme’ge ol yirde hedye kıldı yâ
- 112 Fâtıme kildi takı sordı anıng keyfiyyetin
Sırrını bir bir anıng aldunda ‘arza kıldı yâ
- 113 Ol zamân [kim] yıglap eytür[dı] ey müşfikim atam
İki dünyâda manga ham-hâr ikendir tidi yâ
- 114 Cümlening gam-hârı oldur bu cihân [vü] ol cihân
Bildüing mü ümmeti hakkında ni işler kıldı yâ

115 **Şems-i ‘âsî** [hem] alarnı dostlar[ı] hâzır körüp
Fâtıme birle [dostlar] salavât tekbîr aydı yâ

162

- 1 Künlerde bir kün Fâtıme ol nûr-ı mahz-ı Mustafâ
Öz vefâtıdın haber tabdı be-fermân-ı Hudâ
- 2 Merhabâ kil merhâba tiyü uşal fahrü’n-nisâ 734/51b
Cânı birlen ol kazâğa boldı teslîm ü rızâ
- 3 Baş közin yuvup taray başladı fi’l-hâl oturup
Ta merhabâ birle revân boldı uşal hayrû’n-nisâ
- 4 Uşbu hâletde işikdin kirip kildi kaşığa
Nâgehân ol mihribân cüft-i ‘Alîyye’l-Murtazâ
- 5 Yanıda oturuban söz katdı ol Fâtıme’ge
Bakmadı ol dem ‘Alî sarıga ol fahrü’n-nisâ
- 6 Fâtıme yıglap aydı [kim] ey Hasan oğlanlarım
Ey közümining nûrı [vü] könglim meyvesi kil manga
- 7 Hem anıng başın közin yuvıp taradı ol zamân
Hem yine sevdi anı [kim] mihribân müşfik ana
- 8 Aldı andın song[ra] Hüseyin’ni aldığa Fâtıme
Hem anıng başın yuvdı [saçın] taradı ba-şafâ
- 9 Kopdı [hem] bir niçe künlük nân üçün kıldı hamîr
Mundag işlerni körüp hayrânga kaldı Murtazâ
- 10 İztırâb iylep kaşında oturabilmey ‘Alî
Didi ey cânım munı aygıl manga behr-i Hudâ
- 11 Sin kaçan tâ‘atdın özge iş bile meşgûl idüng
Baş[ıng] közingni bakarga yok irdi fırsat sanga

- 12 Bu kün özüngni [hem] özüng[din] arta kıldung takı
Hem yine [kim] oğlanlara birdüng özüngdin safâ
- 13 Hem yine bir niçe künlik nân üçün kıldung hamîr
Sin bir iş tuydung velî imes sin ey kân-ı safâ
- 14 İztırâb iylep sorup aydı ki ey cânım tenim
Bü'l-‘aceb işler kılursın sırrıngnı aygıl manga
- 15 Fâtıme aydı ki ey yâr-ı ‘azîzim anglagıl
Şehr-i ‘ukbâga misâfir boladur min tidi yâ
- 16 Sin dik ol cân râhatı ârâm-ı cânımdın bu kün
Hâh nâ-hâh [min] cüdâ bolgum [kim] be-fermân-ı Hudâ
- 17 Âh ol iki ‘azîzim [hem] cândın artuk cânlarım
Ol Hasan birle Hüseyñ’din cüdâ boldum tidi yâ
- 18 Yıglap aydı Fâtıme sin hûb bilürsin ey ‘Alî
Niçe baksam ança artar mislim mihrbânım sanga
- 19 Ol sebebdin bakmadım sözleşmedim sining bilen
Ayrulur hâletde bârî çıkmeyin dip köp cefâ
- 20 Öğretür min öz özümni bu cüdâlık derdine 734/52a
Vay niçük kılgay min âhir sindin ayrulsam mine
- 21 Bendening başıga [hem] ey yâr-ı ‘azîzim vay vay
Köp belâ kilgey velî bolmagay [hem] mundag belâ
- 22 Ol sebebdin baş közim yudım taradım ey ‘Alî
Birüben Tangrı Te‘âlâ’ning kazâsıga rızâ
- 23 Ol Hasan birle Hüseyñ’ning başın közin yuganım
Bu sebebdindür biling munı ‘Alîyye’l-Murtazâ
- 24 Vay alar mindin kalıp öksüz yetimler bolgusı
Sizdin özge bolmagay hîç kim alarga âşınâ

- 25 Sin alarnı min kibi yuvup tarayu bilmeseng
Yıglap ayıgla aygaylar alar anam ey vay anam
- 26 Ol sining nâzük mübârek hâtırunğ bolgay melûl
Yıglayu yaşıng saçup [hem] her lahza kılğung âh âh
- 27 Min sebeğ bolğın bolur min ol melâmetge velî
Sin [kim] kerem birle [hem] ‘afv kılğıl ey[â] bü’l-vefâ
- 28 Fâtıme aydı yine köp nân bışürdim uşbu kün
Tang bilen nân diseler [kim] alıban birgey sanga
- 29 Ol sebebdin niçe künlik nân pişürdim ey ‘Alî
Niçe kün alar gamıdın bolmagay sin gamzâde
- 30 Murtazâ bu kıssanı tinglep işitüp yıgladı
Âh feryâd iyleyüben didi kim ey fahrü’n-nisâ
- 31 Min niçük sinsiz turabilgey ey yâr-ı ‘azîzim
Vay mining hâlim ni bolgay [hem] bolsam sindin cüdâ
- 32 Âh vay ile bu iki nûr-ı dîdem yıglasalar
Nitgey min ni kılğay min vâ veylatâ vâ hasretâ
- 33 Min sining dik munğlarınğ könglini tapmas min nitey
Kimgi tilmürgey bular [hem] yüzlerini sargaytup
- 34 Min eger yiryüzünü saykal kıluban izlesem
Sabır [u] tâkatdın özge yok bu ‘illetke devâ
- 35 İmdi ey ârâm-ı cânım mini koyup kitesen
Üç sözüm bardur [kim] an[lar]ı ‘arz iyleyin sanga
- 36 Biri ol[dur] kim men-i ‘âsî vü câfî bendedin
Tigür ol ‘âlî cenâbga yüz senâ vü yüz du’â
- 37 Biri oldur kim alar alıdın kılmağıl kile
Biz taksîrli bendedin ey sâhib-i ‘ilm ü hayâ

- 38 Biri oldur kim besi müştâk [hem] min didârına
İltseler tizrek mini hizmetke bâ-hükm-i Hudâ
- 39 Biri[si] oldur kim ‘alî feryâd birle yıglama
Korkmasun iki ciger-gûşem figâningdın yana
- 40 Bir’oldur kim öz eling birle mini yu ey ‘Alî
Koymagıl bîgâne kolıga mini ey âşinâ
- 41 Biri oldur kim uşal turgan kitâbım içinde
Kagızı bardur bitiglik ey ‘Alîyye’l-Murtazâ
- 42 Mini ol sâ’atde koysangız lahidge ey ‘Alî
Kökregim üstine [kim] koygıl [hem] ol hatnı sin â
- 43 Tanglanup sordı ‘Alî ni hatdır [ol] ey Fâtıme
Fâtıme aydı aning sırrını sin bilmes sin â
- 44 Çün ‘Alî sordı [hem] tahkiklep [aning] keyfiyyetin
Fâtıme kıldı ‘ayân ol sırnı bî-rûy-ı riyâ
- 45 Ol zamânda [kim] bizni [hem] sizge nisbet kıldılar
Babam aydı mining derdim bolsun imdi kâbin sanga
- 46 Ol kadarga bunga râzı bolmadım min ol zamân
Kildi babamga uşal dem Hak Te‘âlâ’dın nidâ
- 47 Cebrâ’il kildi vü aydı yâ Muhammed Hak didi
Fâtıme’ge bu ni bolsun ol tükel sekiz serâ
- 48 Hak Te‘âlâ’dın mining özge tilekim bar üçün
Bolmadım râzı aning dik va‘dege ey Murtazâ
- 49 Utunup aydım mini ger râzı bolsun dise Hak
Bir murâdım bar anı birsün manga rûz-ı cezâ
- 50 Ol murâdım bu turur kim ‘asî ümmetler üçün
Babamning köngli [kim] gamgîn irür [hem] şâm u sabâ

- 51 Hak Te‘âlâ fazlı birle ‘âsî câfî bendedin
Mihirge bunum üçün andag bağışlasun Hudâ
- 52 Cebrâ‘il aydı kilüp didi be-hakk-ı Fâtıme
Babasının ümmetin cümle bağışladım anga
- 53 Hat kılıp ol dem yiberi özi kılğan va‘desin
Hazret-i Rûhu’l-Emîn birle yiberdi Kibriyâ
- 54 Bu uşal hatdır [anı] köksüme koygıl ey ‘Alî
Kökregim üstine koygay sin uşal hatnı bile
- 55 Mini ol sâ‘atde koysang kim lahidge ey ‘Alî
Rûz-ı mahşerde alup bargum be-dergâh-ı Hudâ
- 56 İltüp anı Hazret-i Bârî Te‘âlâ’ga sunup
Özi kılğan va‘desige anda isterem vefâ
- 57 Yıgılagay min baş koyup yirge yüzümni sürtüben
*Rabbenâ fe agfirlenâ men kân men etbâ‘anâ*⁵⁹
- 58 İnşâ‘allâh [kim] yarlıgay barçanı ol bir ü bar
Kaşıda min ‘âsî câfını be-hakk-ı Mustafâ
- 59 **Şems-i Özkendi** şefâ‘atdin tilep aydı munı
Sin icâbet kıl be-hakk-ı Mustafâ vü Murtazâ

734/53a

163

Kıssa-i Kûdeknâme

- 1 Mustafa’dın müjdeî ümmetige kildi yâ
Dürr-i girân bahâsın bizge revân kıldı yâ
- 2 Dürr-i yetîm irür bil kulakına halka kıl
Uşallarnı fikir kıl ni sadefdin irdi yâ

⁵⁹ “Allâh’ım bizi ve bize tabi olanları bağışla.”

- 3 Server Resûl agzıdın mahlûkâtning magzıdın
Ebâ Bekr'ni lafzıdın andag haber birdi yâ
- 4 Aydı bir kün peygamber nâgah öydin çıkdılar
Halâyıknı kördiler 'ıydlaşur[lar] irdi yâ
- 5 Ol kün rûz-ı 'ıyd irdi ulug kiçigni kördi
Oynap külüp yöridi bir sâ'at [hem] turdı yâ
- 6 Kördi bir tam tübinde ma'rekening karagında
Bir tıfl-ı nâ-resîde yıglap turur irdi yâ
- 7 Başgınası ürperip yüzginesi sargarıp
Közginesi yaşarıp bakup turur irdi yâ
- 8 Kildi Resûl kaşıga rahım kıldı hâliga
Koyup kolun başıga şefkat birle sordı yâ
- 9 Sordı kimning oglısın kandın munda kilüpsi
Ni yirlerdin irdüngsin aygıl manga tidi yâ
- 10 Aydı garîb yetîm min yetîmlikde yürüp min
Gamlarğa batup min çıkabilmen tidi yâ
- 11 Bürehne min tonum yok gûresne min nânım yok
Aning üçün hoşum yok ni kılayın didi yâ
- 12 Mining tingim oğlanlar minüp türlüg tivelər
Kiyüp arıg hoş tonlar 'ıydlaşur[lar] didi yâ
- 13 Resûl aydı min tive bolayın sanga be-hâl
Mingil oğlan sin manga oğlan bakıp küldi yâ
- 14 Yetîm besî söyüندی içi taşı yarundı
Ol tivege kuvandı kilüp revân mindi yâ
- 15 Aydı tivem yörügil mini anda tigürgil
Tivelər dik kılıngıl Resûl andag kıldı yâ

734/53b

- 16 Ol tivelər ‘af ‘afı ıştüp oğlan kuladı
Eyâ tivem sin takı ‘af ‘af kılđıl tidi yâ
- 17 Tive bigin ol refref kıldı dü-bâre ‘af ‘af
Cümle ferıřte saf saf kilip turur irdi yâ
- 18 Hâtif aydı hay hay bes mundın özge hûkm irmes
İřitkil ey bü’l-heves nige andag tidi yâ
- 19 ‘Af ‘af anıng ‘afvıdur rahmetining suydıur
Yazuklarung mahvıdur va‘de andag irdi yâ
- 20 İki hisse ümmeti iki ‘afvda kutıldı
Üçünçide sin didi bir hissesi kaldı yâ
- 21 Yine bir ‘af kılğaydı barın halâs itkeydi
‘Alemni gül kılğaydı hâtif besî tidi yâ
- 22 Sıddık aydı yâ Nebî revâ mudur bu sabî
Arkangızga mingeli Resûl ârî tidi yâ
- 23 Resûl aydı barunglar yangak alup kilingler
Mini satup alınglar yâ Ebû Bekr tidi yâ
- 24 Revân ivge yügürdi altı yangak kiltürdi
Kilip aldında turdı kûdek anı kördi yâ
- 25 Körgeç anı tiledi Ebû Bekir birmedi
Niçe tegâfûl itdi kûdek becid boldı yâ
- 26 Sıddık aydı tivengni birseng birey yangaknı
Tive birüp almaknı sehel anda kördi yâ
- 27 Aydı turung tüşeyin yangaklarını alayın
Tivem sizge bireyin tiben revân tüşdi yâ
- 28 Yangakların birdiler tivesini aldılar
Könglini hoş kıldılar Nebî ‘özrin aydı yâ

- 29 Yetim hâlin sorungız anıng könglin alıngız
Resûl andag körüngiz yetimge ni kıldı yâ
- 30 Bilse irdi ol sabî ol tivening tügini
On sikkiz ming 'âlemni birse bolmas irdi yâ
- 31 Satdı irse irlükni iltebilmes yükini
İzlep anıng tügini kaçan tapar tidi yâ
- 32 Niçün anı sıvmessin cânıng fedâ kılmassın
Cânıng fedâ kılmassın bilgen fedâ kıldı yâ
- 33 Ol mu'ciz-i kâ'inat ashâbıga her sâ'at
Ol kılğanda münâcât kılup eytür irdi yâ
- 34 Oldur sini kiltürgen bu menzilge yitürgen
Ağır yüküng kötergen kâdir kudret irdi yâ
- 35 İki cihân nakdini altı yangaka satdı
Kıymetni bilmedi kûdeklikni kıldı yâ
- 36 Kûdek kıldı oğlanlık kılmağıl [sin] nâdânlık
Sûd kılmas ziyânlık nevbet sizge kaldı yâ
- 37 Min hem bahâ kılındım kıymetimi bilmedim
Şeş yangakga satıldım şükür Allâh tidi yâ
- 38 Resûl andag iş kıldı yetim könglin avladı
Sizler yetim köngülüni avlanglar tidi yâ
- 39 Bolsang Resûl'ge ümmet kılsang yetimge şefkât
Bolgay sanga köp rahmet Resûl andag tidi yâ
- 40 Bilgil bu sözni sakın yimengler yetimler hakkın
Beyân kılup **Şemsü'd-dîn** dostga yâdgâr koydı yâ

734/54a

164

- 1 Miskîn âdem başıga ni kilürin bilmese
Ecel ilgi yakasın tutmagunça koymasa
- 2 Bilmes ecel kilürin kara yirge kirürin
Kaydın kilüp hem kayda barurın bilmese
- 3 Mundın anda yitkençe bakî ivge kirgençe
Niçe türlüg ukbâlar bardur anı bilmese
- 4 *Emettenâ isneteyni ve ahyeytenâ isneteyn*⁶⁰
Bu âyetning ma'nâsın hergîz fikir kılmasa
- 5 İki katla ölmekdir iki katla tirilmek
Hiç kim bu derd ayagın içmekünçe kamaşa
- 6 Biri uşbu ölmekdür barçamızga kiledir
Ni kılaysın niteyin câhil munu bilmese
- 7 Hiç ki kalmas ölmeyen cân acığın körmeyen
Amma canning acığı yirge kökke sıgmasa
- 8 Cân birmekning zahmindin 'Âzrâ'il'ning vehmindin
İns ü melek titreyü tâkat tuta bilmese
- 9 Üç yüz altmış tamırda dört yüz kırık süngekte
Niçe yıllar turgan cân bir sâ'atke kalmasa
- 10 Ol dem türlüg nişânlar közimizge körünür
Tilimizni tutuban sözlegeli koymasa
- 11 Uçmahlıklar öz ozin körüp ferâh kılurlar
Temâşaga kaluban cân birgenin bilmese
- 12 Andag cânga yügrüşüp hûrlar karşı kilürler
Kıvanışup kuçarlar olturganlar bilmese

734/54b

⁶⁰ "Bizi öldürdün iki kere ve bizi dirilttin iki kere" Mü'min/11.

- 13 Ta'zim birle ol cânını tendin cüdâ kılurlar
Menzilige yitgençe zerre avaz kılmasa
- 14 'İlliyyinge iltürler 'arz-ı hâlin eytürler
Bâkîlerin körüben fânîlerini bilmese
- 15 Uşal cânning tenini öldi diben yuvarlar
İltip gûrge koyarlar ol ten anı bilmese
- 16 Andın songra kilüben cânını tenge kîrgüzüp
Budur ba'su ba'de'l-mevt⁶¹ âmlar mını bilmese
- 17 Mûnker Nekîr kîrerler min Rabbüke⁶² tip eytürler
Rabb'im Allâh tiyür ol özge nerse bilmese
- 18 Yine su'âl itseler min nebiyyüke⁶³ diseler
Nebî'yyim Muhammed tiyür ol bakup turmasa
- 19 Ve mâ dînüke⁶⁴ digende ol eytür dînim İslâm
Âhir bolursa Allâh özge nerse kirmese
- 20 Mevlâm sivgen kulıga âsân kılur hesâbın
Bil ki anıng kûrğa sorguçılar kirmese
- 21 Cennet kılur kûrların hâdîm kılur hûrların
Çerâğ kılur nûrların hergîz vakıt sönme
- 22 Sönmes îmân çerâğı kûrdın artur yarugı
Andın idi Hak Resûl îmânlı kul bolmasa
- 23 Andın songra ol cânını tendin yine ayurlar
İkinçi ol dem bu turur câhil mını bilmese

⁶¹ Öldükten sonra tekrar diriltme

⁶² "Rabb'in kimdir?"

⁶³ "Peygamber'in kimdir?"

⁶⁴ "Dinin nedir?"

- 24 Nâgâh andın kilse cân bolup tenge mihribân
Körüp harâb bolganın körgüçi hem kilmese
- 25 Körüp tenni çürümüş yüvünleri boşamış
Melûl bolup anga cân kâh bakar kâh bakmasa
- 26 Andın songra kilüben tendin nişân tapmasa
Kitürüp ol andın songra kâh kilür kâh kilmese
- 27 Ammâ eger mü'min kul barsa anıng gûrige
Kılsa du'â teveccüh kilmegünçe koymasa
- 28 Rûh birle yulayur himmet birle kulayur
Has bendeler hasleti budur 'âm irse bilmese
- 29 Uçmahlıklar olarda mundag nişân körerler
Hergîz alar kaşındın ol nişânlar kitmese
- 30 Tamuglıklar körerler bu hâletni barçası
Korkup özi titreyür ni kılğanda bilmese
- 31 Andın bilür özini 'âlemlerning sözini
Eytür nige tutmadım imdi asıg kılmasa
- 32 Sözlegeli tili yok dem urgalı hâli yok
Ança urar 'Azrâ'il teprengeli koymasa
- 33 Çağır bak közlikler otdın otdın yüzlikler
Ni yan baksa közine hîç aldındın kitmese
- 34 Biribirige bakup başka başka tilmirüp
Ni digenün Hak bilür özgeleri bilmese
- 35 Çengâl urar 'Azrâ'il cânın çiküp halkıga
Üç yüz altmış tamarda güyâ eser kalmasa
- 36 Çıkdı çıkdı digende koyabirür bir zamân
Tenge yine bilürse sakınurlar olmasa

734/55a

- 37 Niçe katla munung dik çikip çikip koyarlar
Âhir anıng cânını almagunça koymasa
- 38 Cânın alup cehennemge kın birle ilterler
Özin anda körüp ol özge ümid itmese
- 39 Kalkanları tenni iletüp gûrge koyarlar
Kaytup öyge kilürler hîç kim anı bilmese
- 40 Münker Nekîr kilürler heybet birle turarlar
Min Rabbüke dip eytürler eytürni bilmese
- 41 Munglug mihnet boluban tar lahidning içinde
O yan bu yan bakuban barur yirin bilmese
- 42 Munda ni kim kılğanın bir bir su'âl eytürler
Cümlesining cevâbın birmegünçe koymasa
- 43 Andın songra teningdin cânın yine alurlar
Tenin anda salurlar hîç kim anı bilmese
- 44 Tendin cüdâ boluban uzak sefer kılurlar
Cehennemge barur ol barganındın kilmese
- 45 Cânı anda bilede tenni munda âzâde
Kıyâmet tang atgança birbirini körmese
- 46 Arzû kılur ten cân biribirini körgeli
Müvekiller bularnı körüşgeli koymasa
- 47 Kıyâmet tang atgança İsrâfîl sûr urgança
Kalur tofrak üstinde hîç kim anga bakmasa
- 48 Nâgâh gûrge kilseler yâ felânı diseler
Niçe nidâ kilsalar hergîz sadâ kilmese
- 49 Zerre zerre bolur ten tofrakga hem karılır
Ziyâretge kilgenler nişânesin tapmasa

734/55b

- 50 Esîr ‘azîz âdemi hor tofrakning üstinde
‘Âlem halkı bassalar basma tiyü bilmese
- 51 Ni kılğaymız nitkeymiz eyâ urug karındaş
Her kaysımız bu künni körmeginçe kalmasa
- 52 Ya‘ni barça ölermin ins [ü] cin [ü] melek hem
‘Azrâ’il’din özge cân bu dünyâda kalmasa
- 53 Fermân kilür anga hem öz cânıngnı özüng al
Fermân tutup Azrâ’il artukı dem urmasa
- 54 Fermân tutup ‘Azrâ’il öz cânını özi alır
Bu ni ‘acebdür kudretdür ‘akl munga yitmese
- 55 İns [ü] cin [ü] melâ’ik cümle olar halâyık
Andın songra özindin özge nerse kalmasa
- 56 Fânî bolur soy Allâh mengü bâkî Hüvallâh
Ol pâk-zât Hüvallâh hergîz özge bolmasa
- 57 Kurug ming yıldın songra İsrâfîl’ni tirgüzüp
Fermân kilür urgıl sûr ol hem kurabilmese
- 58 İsrâfîl hem urar sûr tüzgen a‘zâ yıglur
Burnagıdın ten bolur köz açunça kalmasa
- 59 Cânlar takı uşal dem kirer tenlik tenige
Başdın yine tirgüzür andın songra olmasa
- 60 Bir öküzning izindin çihil-ten nakd kopar
Özgesining hesâbın Hak’dın özge bilmese
- 61 Körelî gûrı başında illig ming yıl olturur
Birbirini tanmayın oltururlar koymasa
- 62 Andın songra bularnı sorguçılar kilüben
Bölük bölük kılurlar bular anı bilmese

- 63 Zâlimlerni bir gürûh kâfırlarni bir gürûh
Mü'minlerni bir gürûh birbirige koşmasa
- 64 Uçmahlıklar sungunda körklü körklü ferîşte
Niçe baksa alardın hergîz köngül korkmasa
- 65 Tamuglıklar sungunda körksüz körksüz ferîşte
Hergîz alar sûretin beyân kılıp bolmasa
- 66 Her kim [ki] anı bir bakar cânı anıng titrer
Râzı bolur tamugga kaytup yine bakmasa
- 67 Ba'zıları tükel ot ba'zıları tükel muz
Ba'zıları ot muz küymes takı sönme
- 68 Gürzileri kolunda halâyıkning sungunda
Günâhkârlar ol künde yürür yirin bilmese
- 69 Ba'zı kullar uçadur ba'zı uçup konadur
Ba'zı yüzün tüşedür barça bir dik irmese
- 70 Ba'zılarga bir demlik ba'zılarga bir künlik
Ba'zılarga ming yıllık yitmegünçe koymasa
- 71 Kıldın inçke kılıçdın yitik Sırât köprüsi
Cümle andın kiçer min özge güzâr bolmasa
- 72 Behîstlikler uşaldın yıl dik öter bir demde
Dûzahîler ming yılda andın öte bilmese
- 73 Her kim andın selâmet ötüp körer kerâmet
Şeksiz kirer behîşte sorug su'âl bolmasa
- 74 Andın kiçürüp barçanı saf kılup soruban
Kimge öngdın kimge sol hîç kim anı bilmese
- 75 Bitüp kongan nâmeler uçup karşı kilürler
Terâzûnung tûbige yitmegünçe koymasa

- 76 Halâyıkñı tigürüp terâzûnung tübinde
Saf saf tüzerler artuk[ı] iksük[i] bolmasa
- 77 Terâzûnu tüzerler pellesini kurarlar
‘Amellerini tartarlar bir zerre koymasa
- 78 Kiyâmetning hevlindin titrer cümle halâyık
Birbirini körgeli mecâlleri kalmasa
- 79 Ata ogulñı bilmes ana kızın tanımas
Eyâ urug karındaş birbirini bilmese
- 80 Mustafâ’dın özgeler cümle mürsel nebiler
Nefsi nefsi tıyurlar özgelerni bilmese
- 81 Dûzah içindin otlar uçup karşu kilürler
Yüziğe hem yapışur niçe sürse kitmese
- 82 Tigürürler kapugga kirküzürler tamugga
Aning türlüg ‘azâbın Hak’dın özge bilmese
- 83 Zakkûm irür yimişi semûm irür içmişi
Bu zehirler agusı yirge kökge sıgmasa
- 84 Yiryüzining tamâmın toltursalar ot bilen
Vallâh tamug otınıñ uçkunınça bolmasa
- 85 Kakhâr İzi’m her kimni kılsa sezâ dûzahga
Kündin küñge ‘azâbı artur velî köymese
- 86 İns melek bir niçe yığılup beyân kılsalar
Uşal otınıñ beyânın aytup tamâm bolmasa
- 87 İnşâ’allâh ol otdın barça aman kalgaymız
Rahmetindin nâ-ümîd bolmak revâ irmese
- 88 Andın songra Mavlâm’dın nidâ kilgey Rızvân’ga
Aygıl ehl-i behiştke kirse hergîz çıkmasa

734/57a

- 89 Cennet sezâ olarga dîdâr sezâ olarga
Hûrlar hergîz alarning hizmetindin kitmese
- 90 Mundın songra ölmek yok uçmahdın hem çıkmak yok
Her ni tilese anuk gam gussalar bolmasa
- 91 Uçmah kapugın bağlagıl mundın song açmagıl
Yarlıg bardur anglagıl fermân özge bolmasa
- 92 Rızvân uşbu haberni tigürür hem alarga
Muhkem kılur kapugın andın songra açmasa
- 93 Her kim kılsa yamanlık anda tapar cezâsın
Eytür [hem] yirliğ yirige igilür sanmasa
- 94 Mâlikke hem munıng dik yarlıg kilür Mevlâ'mdın
Aygıl ehl-i düzahga kirse andın çıkmasa
- 95 Tamug cezâ alarga 'azâb sezâ olarga
Kahır gazab alarga özge 'azâb bolmasa
- 96 Mundın songra olmaslar tamugdın hem çıkmaslar
Kıyın 'azâb alardın hergîz vakit kitmese
- 97 Bağlap tamug işikin alar sarı bakmagıl
Rahîm kılmak alarga imdi revâ irmese
- 98 Mâlik takı hem andag bağlar tamug işikin
Niçe zârî kılsalar zerre rahîm kılmasa
- 99 Behiştîler behiştde düzahîler düzahda
Karar tapar andın song bir birini körmese
- 100 İrklik kâdir ol turur her ni kılsa ol kılur
Mundın songra ni bolur hiç kim anı bilmese
- 101 Şems-i 'âsî bu sözler îmân İslâm aslıdur
Bi'llâh mü'min irmesdür her kim munı bilmese

734/57b

165

Miracnâme

- 1 Ol [kim] bir ü bar erklik
Körklük nazar kıldı yâ
Mustafa'nı ozduruban
Bizni 'ümmet kıldı yâ
- 2 'Atâ yiberdi bizge
Ümmet kıldı Resûl'ge
Biz dik 'âsî kullarnı
Anga ümmet kıldı yâ
- 3 Resûl'ge bolgan ümmet
'Arasat'da bolur şâd
Bolur dûzahdın âzâd
Anda cev lân kıldı yâ
- 4 Her kim anga yitmedi
Îmânıga kirmedi
Küyüp dûzah içinde
Câvidâne kaldı yâ
- 5 Öz nûrındın yaratdı
Habîbim dip at koydı
Hicâblardın ötüben
Kâbe kavseyn bardı yâ
- 6 Resûl mescidge kirdi
Yassıg namâzın kıldı
Ebû Cehil kapugdın
Nâgâh ötüp bardı yâ
- 7 Dinimizni azdurdıng
Halâyıknı evirdüng
Câdûluknı tigürding
Artuk iksük tidi yâ

8 Mel'ûn agzını açdı
Câdû Muhammed tidi
Sin dik câdû cihânda
Bolmagay hiç tidi yâ

9 Ebû Cehil kapugda
Seksan kişi tapugda
Nâgâh Resûl'ni körüp
Heybet birle bakdı yâ

10 Resûl munı işitdi
Köngli bisyâr agırdı
Resûl özining öyge
Âh tiyüben bardı yâ

11 Resûl seccâde saldı
Tekye namâzın kıldı
Hak kullığın kıluban
Hak'ga zârın tidi yâ

12 Üç yüz on üç mürseller
Şefî' kiltürdi anlar
Sırnı Hak'ga ulaban
Tekye kılıp yatdı yâ

1046/58

13 Resûl tekye kıldı
Teni asâyiş tapdı
Nefsi gulgul kıluban
Köngli uyag irdi yâ

14 Köring Hudâ'ning sun'ın
Mihmân kılur Resûl'in
Körmekge dip didârın
Hazretge ündedi yâ

734/57b

- 15 Hak'dın fermân yitildi
Cebrâ'il'ge bar tidi
Fermân tigür Rızvân'ga
Burâk algıl tidi yâ
- 16 Fermân tigür Rızvân'ga
Aytsun hûr kusûrga
Yıgılsun dip hücrege
Vakti nazar boldı yâ
- 17 Nâgâh Cebrâ'il kildi
Hak selâmın tigürdi
Ucmah içige kirip
Burâk alıp çıkdı yâ
- 18 Burâk ışıkde turdı
Cebrâ'il özi kirdi
Mustafa'nı uygatıp
Alubanı çıkdı yâ
- 19 Resûl çıkuban kildi
Bakdı Burâk'nı kördi
Hak sun'ını körüben
Tang 'acâyib kaldı yâ
- 20 Yüzin nûrdın yaratmış
Közi gevherdin irmiş
İrinleri la'ldın
Tişi dürdin irdi yâ
- 21 Başı anıng incüdin
Kulakları 'akıkdin
Dudagı anıng zeberced
Dişi mercân irdi yâ

- 22 Ucası çın yakutdın
Süngékleri zümürrüd
İti anıng zagferân
İçi anıng ‘anber irdi yâ
- 23 Tügi anıng yıpardın
Yal kuyırığı reyhândın
Ayakları gevherdın
Sim [ü] altun irdi yâ
- 24 Atđın irdi ulugrak
Tivedin hem kiçikrek
Her bir basmış kademi
Bir yıllık yol irdi yâ
- 25 Kızıl yakutdın iger
Yüzi kişige bengzer
Burâk Resûl’ni körgeç
Yüknüp selâm kıldı yâ
- 26 Resûl ‘aleyküm aldı
Burâk kaşığa kildi
Burâk hezimet alıp
Tizgin saçrap kaçdı yâ
- 27 Burâk Resûl’din kaçdı
Cebrâ’il anga haykırdı
Edepsizlik kılmağıl
‘Âsî bolma tidi yâ
- 28 ‘Âsiler işi düşvâr
Anda dâna didâr
‘Azâb kılguçı Cebbâr
Ornı tamug tidi yâ

- 29 Burâk bu sözni işitdi
Başını yirge koydı
Közdin yaşın akızdı
Hâcetim bar tidi yâ
- 30 Yüz ming Burâk uçmahda
Turıpdurlar hizmetde
Barça sizning hazretde
Arzulıkdır tidi yâ
- 31 Burâk aydı ey Ahmed
Mining birle kılğıl ‘ahd
‘Arasat’ning küninde
Mini mingil tidi yâ
- 32 Resûl anda ‘ahd itdi
Hâssa bolğıl kil didi
Başıdın saçın aldı
Çın çın inan tidi yâ
- 33 ‘Âlem fahrı Muhammed
Burâk birle kıldı ‘ahd
Cebrâ’ıl kılıp ‘izzet
Tizginini tutdı yâ
- 34 Cebrâ’ıl tizgin tutdı
Mikâ’ıl üzengiye basdı
İsrâfil koltuklaban
Resûl anda mindi yâ
- 35 Ong yanında Cebrâ’ıl
Sol yanında Mikâ’ıl
Aldında hem İsrâfil
‘Azrâ’ıl song irdi yâ

1046/59

734/58a

36 Ong yanındın ün kildi
Resûl anı işitdi
Meyil anga kılmağı
Andın ötüp bardı yâ

37 Yiti kademdin ötti
Sol yanındın ün kildi
İltifâtın kılmağı
Melek tahsîn kıldı yâ

38 Resûl anda susadı
Şerbet inüben kildi
Resûl bakıban kördi
Dört kadehde irdi yâ

39 Biri anıng hamr irdi
Biri anıng engübin
Biri anıng ürüng süt
Şehd ü şeker irdi yâ

1046/59

40 Resûl hamır almadı
Engübinge bakmadı
İki kadehni aldı
Resûl içip kandı yâ

734/58a

41 Tört ton kildi Resûl'ge
Sarıg kızıl yaşıl ak
Sarıg kızılını koydı
Yaşıl aknı aldı yâ

42 Sarıg kızılını koydung
Yaşıl hem aknı aldung
Peygamberler tonıdır
Yahşi kıldung⁶⁵ tidi yâ

⁶⁵ alding 734/58a: kılding 1046/59

43 Resûl aydı ey Emîn
‘Aceb irür bu müşkil
Sagdın soldın kilgen ün
Ni ün irür ol tidi yâ

44 Sag kolingda dünyâdı
Sini aldayın tidi
Yahşi kılding bakmadıng
Ümmet harâb irdi yâ

1046/59

45 Sol yanındın kilgen ün
Cehûd irdi ol mel’ün
İltifâting kılmadıng
Mahrûm bolup kaldı yâ

46 Resûl bu sözni işitdi
Müşkillerni hâll’itdi
Közni yumup açgunça
Mescid Aksâ’ga kirdi yâ

734/58a

47 Mescid-i Aksâ’ga kirdi
Peygamberlerni kördi
Barça tutuban ‘izzet
Kopup selâm kıldı yâ

48 Resûl ‘aleyk aldı
Barça birle körişdi
Barça tamâm tolunay
Yarubanı turdı yâ

49 Üç yüz on üç mürseller
Tört yüz tört ming nebiler
Song kilmiş evliyâlar
Barça hazır boldı yâ

50 Musâ aydı ey Âdem
Yüz ming sa'âdet bu dem
Safi'ullâh sizdür siz
Kiçing imâm tidi yâ

51 Âdem, Musâ'ga bakdı
Kaçan revâdur tidi
Mustafâ'ning aldında
Bizge kiçmek tidi yâ

52 Resûl imâmlık kıldı
Peygamberler saf turdı
Hak kullığın kıluban
Selâm anda birdi yâ

53 Arka mihrâbga birdi
Peygamberlerge bakdı
Resûl du'â kıluban
Barça âmîn tidi yâ

54 Du'â kıluban kopdı
Hücre başıga kildi
Nûrdın nerdibân urıldı
Resûl aşıp bardı yâ

55 Evvelki kökge yitdi
Feriştelerni kördi
Gürûh gürûh kilüben
Peygamber'ni kördi yâ

734/59a

56 İkinci kökge yitdi
Feriştelerni kördi
Barça karşı turuban
Kilüp selâm kıldı yâ

- 57 Üçinçi kökge aşdı
Körklü horûsı kördi
Uşal horûsı körüp
Cebrâ'il'din sordı yâ
- 58 Emîn aydı horûsdur.
Vaktin saklap turupdur
Munda ise bu horûs
Anda eytür tidi yâ
- 59 Törtinçi kökge aşdı
İsâ Resûl'ni kördi
İsâ utru yürüben
Turup selâm kıldı yâ
- 60 Resûl 'aleyk[üm] aldı
Beyt-ül Ma'mûr'ı kördi
Hak kullığın kıluban
Pend ü nasihat kıldı yâ
- 61 Bişinçi kökge aşdı
Musâ Resûl'ni kördi
Musâ ilgeri çıkdı
Selâm kılıp turdı yâ
- 62 Musâ aydı yâ Ahmed
Derhâst kılğay sin ümmet
Sâkıt kılğıl namâzın
Ümmetingdin tidi yâ
- 63 Altınçı kökge aşdı
Feriştelerni kördi
Tende başı yok irdi
Tang 'acâib kaldı yâ

1046/59

734/59a

- 64 Yitiñçi kökge aşdı 1046/59
Feriştelerni kördi
Kıyâsını bilmedi
Zamân karar kıldı yâ
- 65 Kimi anıñ rükû‘da 734/59a
Kimi anıñ kıyâmda
Kimi anın sücûdda
*Rabbiye’l a’lâ*⁶⁶ tidi yâ
- 66 Resûl yukarı bakdı 1046/59
‘Arşnı hevâda kördi
Yiti ming bu dünyâça
Tang ‘acâib kıldı yâ
- 67 Resûl yukarı bakdı 734/59a
Közü ‘arşga tüşdi
Mustafâ’nıñ agzığa
Bir nemerse tamdı yâ
- 68 Baldın irdi süçügrek
Kardın idi sogurak
Üç yüz altmış tamurın
Yaruban turdı yâ
- 69 Hak’dın nidâ yitildi
‘Arşga kadem bas tidi
Habîbullâh oturup
Na’leyn tartar irdi yâ
- 70 Yarlıg yiberdi Settâr
Na’leyn tartmagıl zinhâr
Na’leyn birle bas kadem
Gerdüng kalsun tidi yâ

⁶⁶ “Süphanerabbiye’l a’lâ”/“En yüce olan rabbim her türlü kusurdan uzaktır.”

71 Resûl na'leyn tartmadı
 'Arşga kademni basdı
 Hak'dın nidâ yitildi
 Tiz yürügil tidi yâ

72 'Arşdın ötügen bardı
 Sidre makâmga yitdi
 Sidre makâmıdın ötüp
 Ufuk makâmıga yitdi yâ

1046/59

73 Sidre makâmın ötdi
 Ufuk makâmıga yitdi
 Kaytıp anda Cebrâ'il
 Öküş 'özü kıldı yâ

74 Minim makâmım 'ufuk
 Mundın artık menzil yok
 Eyâ Resûl bilgil ok
 Perim küyer tidi yâ

734/59a

75 Refref inüben kildi
 Resûl Refrefge aşdı
 Sansız ming hicâb kiçdi
 Lâ-mekânga yitdi yâ

76 Körgil Hüdâ'ning sun'ın
 Mihmân kılur Resûl'ın
 Tahıyyât [u] selâmın
 Mustafâ'ga kıldı yâ

734/59b

77 Resûl 'aklıga kildi
 Tizgin 'aleyk[üm] aldı
 İki ilin köterip
 Şükür kılıp turdı yâ

1046/40

78 Hak'dın nidâ yitildi
Ni kiltürding dip aydı
Dost dostığa kilür de
Hâli kilmes tidi yâ

79 Resûl aydı yâ Settâr
Rahîm kılguçı Gaffâr
Min nimerse kiltürdim
Yokdır sinde tidi yâ

734/59b

80 Tört nimerse kiltürdim
Yokdur sining gencingde
Cürm hâcet yoksızlık
Törtinçi yazuk tidi yâ

81 Ong kolımda niyâzım
Sol kolımda hâcetim
Ümmetlerim günâhın
Kiçrü birgil tidi yâ

82 Eytür Resûl tilegil
Bu dem hâcet vaktidür
Ni hâcet kim tileseng
Kabul kılây tidi yâ

83 Resûl eytür tiler min
Ümmetlerim kolar min
'Âsî ümmet yazukın
'Avf kılğıl" tidi yâ

734/59b-1046/40

84 Enbiyâlar serveri
Evliyâların fahr
İki 'âlem çerâğı
Kil merhabâ tidi yâ

- 85 Cümle deryâlarını min
Şehd ü şeker itdim
Kayda kim sin isteseng
Anda barsun tidi yâ
- 86 Barça dırahtlarını min
Kimyâ mercân yaratdım
Kayda kim sin tileseng
Meyve bolsun tidi yâ
- 87 Eyâ dostum Muhammed
Niçe aygay sin ümmet
Ümmetlerüng yazukın
Kiçrü birdim tidi yâ
- 88 *Levlâke lemâ halakt'ül eflâk(e)*⁶⁷
Tidim min singa
İki 'âlem çerâğı
Habîbim sin tidi yâ
- 89 Bu dünyâ hem ol dünyâ
Dostluk üçün yaratdım
'Arasat'ning küninde
Rızâ sining tidi yâ
- 90 Rahmet hil'atin kiydi
Magfîret tacın urdı
Resûlu'llâh sivindi
Hazret'indin yandı yâ
- 91 Sol kolıga ivrülđi
Yiti tamugrı kördi
Her bir kökreğ mevc ursa
Otı saçrar irdi yâ

⁶⁷ "Sen olmasaydın bu âlemleri yaratmazdım" anlamında hadis.

92 Her bir tamug içinde
Feriştelerni kördi
Otdın gürzîler alup
Yandırırılar irdi yâ

93 Kara irdi yüzleri
Çagır irdi közleri
Yarım anıng tenleri
Kardın sovık irdi yâ

94 Bir gürûhnı tutuban
Otdın sandal aluban
İrinlerin kisüben
‘Azâb kılur irdi yâ

95 Bir gürûhnı tutuban
Otdın çingeller urup
Tillerni ingsedin
Tartarlar irdi yâ

734/60a

96 Bir gürûhnı tutuban
İmçekindin asuban
Bir gürûhnıng boynunda
Otdın güller irdi yâ

97 Hâviyâning içinde
İki kimerse kördi
Kendü ata anası
Tang ‘acâib kaldı yâ

98 Otdın na‘leyn kiyüben
Katrandın hem tonları
Yıglab Resûl’ni körüp
Köp zârılar kıldı yâ

- 99 Bizni otda koymagıl
Hazret'indin tilegil
Mahrûm koyup kitmegil
Eyâ ferzend tidi yâ
- 100 Resûl bu sözni işitdi
Köngli yavlak agrıdı
Hak'dın nidâ kildi
Bizni sivgil tidi yâ
- 101 İki sivgilük sıgmas
Bir köngülning içinde
Ata anangnı sivgil
Ya ümmeting tidi yâ
- 102 Atamdın hem kiçermin
Anamdın hem kiçermin
Ümmetlerim yazukın
Kiçre birgil tidi yâ
- 103 Resûl bularnı ötdi
Ong kolıga ivrülđi
Sekkiz ucmahnı kördi
Şâdmânlıklar boldı yâ
- 104 Ucmah tapa yüridi
Hûrlar hem karşı kildi
Mustafâ'ning başıga
Dürr [ü] mercân saçdı yâ
- 105 Resûl ucmahga kirdi
Közi alarnı kördi
Tört arıknı körüben
Anga karap turdı yâ

106 Biri anıñ suv irdi
Biri anıñ engübîn
Biri anıñ ürüng süt
Şehd ü şeker irdi yâ

107 Bir anıñ kâfûrdın
Kerpiçleri zümüröd
Tahtı anıñ ‘anberdin
Köşki nûrdın irdi yâ

108 Her bir ucmañ içinde
Elvân elvân köşkler
Her bir köşk içinde
Yitmiş ming hûr irdi yâ

109 Mü’min üçün Buraklar
Firdevs otını otlar
Kevser suynı sular
Cevlân kılur irdi yâ

110 Resûl bulardın ötdi
Makâmıga ivrüldi
Mekke şehri içige
İnübeni kildi yâ

111 Resûl inüben kildi
Öküş ‘özrlr koldı
Burak tizginin tutup
Kaytubanı kitdi yâ

112 Resûl hücrege kirdi
Kendi ornıga kiçdi
Resûl’ning yatkan yiri
Henüz ısıg irdi yâ

734/60b

113 Subh boldı [vü] tang atdı
 Resûl mescidge kirdi
 Cümle râzını aydı
 Barça belî tidi yâ

114 Barça belî tidiler
 Mutî‘ bolup turdılar⁶⁸
 Bütmege münâfıklar
 Yüzi kara boldı yâ

115 ‘Abdullah İbn-i ‘Abbâs
 Su’âl kıldı Resûl’din
 Kördüngüz mü didârın
 Resûl belî tidi yâ

116 Resûl mi’râcın işit
 Kendi îmânıng yarut
 Zâhir batınıng arut
 Nûr-ı safâ kildi yâ

117 **Kul Süleymân** hoş aydı
 Resûl mi’râcın yaydı
 Resûl mi’râcın aytup
 Dostga yâdkâr koydı yâ

166

İsma‘il Kıssası

1 Kiling dostlar bu dünyâ
 Kiçdi âhir boldı yâ
 Toldı iren himmeti
 Bir söz yâdma kildi yâ

⁶⁸ kaytdılar 734/60b: turdılar 1046/41

- 2 Sözim işitgil mü'min
Kiter dünyâ zengârı
İsma'îl'ning kıssası
Canga safâ kildi yâ
- 3 Cânınga safâ kildi
Peygamber'din nazar boldı
Esrâr ma'nîsin kördi
Dürr ü cevher aldı yâ
- 4 Mürsel nebîler kiçdi
Dünyâ imgekin çıkdi
Âhir vefâ bolmadı
Didâr tiyü bardı yâ
- 5 Didâr tilegen yatmas
Yılge 'ömrini satmas
Mihnetge yüzün çatmas
Cânın fedâ kıldı yâ
- 6 Kıldı 'Abbâs rivâyet
Mustafâ'ning lafzındın
Sahâbeler ingreşüp
Közdin yaşlar saçdı yâ
- 7 Ol İbrâhîm Peygamber
Kördi tüşinde server
Yarlıg yiberdi Cebbâr
Kurbân kirek tidi yâ
- 8 Halîl işâret bildi
Yüz tiveni kiltürdi
Minâ tagına iltüp
Kurbân kılup kildi yâ

- 9 Hak'dın fermân yitildi
Cebrâ'il'ge bar tidi
Aygıl Halîl oğlını
Kurbân kılsun tidi yâ
- 10 İki sivüglük sıgmas
Bir köngülününg içinde
Mining rızâm tilesin
Yâ İsmâ'il tidi yâ
- 11 Halîl eytür yâ Kerîm
Sırrım bilgüçü Hakîm
Oglum kurbân kılayın
Kabul kılğıl tidi yâ
- 12 Halîl ivige kirdi
İsmâ'il'yüzin kördi
Sırrın köngülde tutdı
Kopgıl Hacer tidi yâ
- 13 Hacer irdi anası
İbrâhîm'dir atası
İki cihân safâsı
Hoş İsmâ'il tidi yâ
- 14 Eyâ Hacer sin kopgıl
İsmâ'il başın yugıl
Sürme közige çıkgıl
Dostga iltey tidi yâ
- 15 Miskin Hacer bilmedi
Oğlı başın taradı
Sürme közige sürtüp
Saçlarını ördi yâ

734/61a

- 16 Başın közin sıpadı
Tacın başığa koydı
Arığ tonlar kiydürdi
Alubanı kildi yâ
- 17 Halîl içgeri kirdi
Almas bıçak yip aldı
Ol bıçaknı kizlep
Yaşrup alup çıkdı yâ
- 18 İsmâ'îl iligin tutdı
Mekke şehridin çıkdı
Ata ogul ikisi
Yüz yapanga koydı yâ
- 19 İblîs bu işni bildi
İçi taşı ot boldı
İsmâ'îl'ni aldadı
Barma anda tidi yâ
- 20 Aydı İsmâ'îl yangıl
Benim pendimni algıl
Minâ tapa barmagıl
Kanıng töker tidi yâ
- 21 Kanımnı niçük töker
Babam mini hoş sever
Dostlar yüzün körgeli
İlte turur tidi yâ
- 22 Hak'dın bolupdır fermân
Sini iltedür kurbân
Yitig bıçak yip alup
Bara turur tidi yâ

23 İsmâ‘îl nazar kıldı
İblîs idügün bildi
Karamay taşını aldı
Kul anıng min tidi yâ

24 Taşını şeytânga atdı
İblîs yügürüb kaçdı
Mel‘ûn sözi bolmadı
Mahrûm bolıp kaldı yâ

25 Ata ogul bardılar
Tag içine kirdiler
Kurbân yirin kördiler
Zamân karar kıldı yâ

26 Halîl eytür cân oğlan
Hak’dın bolupdır fermân
Sini kılurmin kurbân
Rızâng nidür tidi yâ

27 Rızâm budır kim kopgıl
Hak’ning fermânın tutgıl
Manga rahîm kılmağıl
Bolma ‘âsî tidi yâ

28 Birey cânım ey baba
Mini kurbân kılsangız
Sözim kabul kıluban
Kurbân kılıng tidi yâ

29 Üç sözim bar ey baba
Kulak tutung aytayın
Eger kabul kılsangız
Min aytayın tidi yâ

734/61a-1046/42

30 Halil eytür ey ferzend
'Aziz cânım cigerbend
Her ni kim sin eytürsin
Kabul kılayın tidi yâ

31 Evvel sözüm tutungız
El ayakım bağlangız
El ayakım boş koymang
Cân sücügdür tidi yâ

734/61b

32 Cân acıgıdın bilmeyin
El ayakım teprengy
Sizge kanım sıçragay
'Âsî bolgum tidi yâ

33 Asîler işi düşvâr
Anda körmegey didâr
'Azâb kılur ol Cebbâr
Ornı tamug tidi yâ

34 Kıyâmet kün kıyın körgey
Ata sözün tutmagan
Türlüg 'azâblar körgey
Söz sizingdir tidi yâ

35 İkinci sözüm mining
Yüzimni yirge koyung
Manga rahîm kılmangız
'Âsî bolmang tidi yâ

36 Üçinçi kurbân kılğıl
Kanlğ tonımnı algıl
İltüp anamga birgil
Yâdigâr bolsun tidi yâ

- 37 Bu sırnı ol bilmedi
Mini toya körmedi
Mungın râzın aytmadı
Hasret birle kaldı yâ
- 38 Yip bıçaknı körmeyen
Anam köngli tüzmegey
Kanlîg tonımnı körgey
Ârâm kılğay tidi yâ
- 39 Kaçan öyge barsangız
Öyge yalguz kirsengiz
Munglug anam körsengiz
Selâm aytung tidi yâ
- 40 Anam bolguçı giryân
Ferzend hakkında biryân
Niçük tüzgey bu derdge
Munglug anam tidi yâ
- 41 Butagındın ayrılğay
Taze şâhı kurıgay
Kan yaşların akızgay
Munglug anam tidi yâ
- 42 Muradığa yitmeyin
Didârimğa toymayın
Mungın zârın aytmayın
Hasret içre kaldı yâ
- 43 Anam mini yoklagay
Közdin yaşın akızgay
Seherlerde ah urup
Köp yığlagay tidi yâ

1046/43

734/61b

44 Hak'nın hükmi mundagdır
Çâre kılup bolmaydır
Biçârelik yiridir
Hükm O'ningdır tidi yâ

45 Hak'ning hükmini tutsun
Ak sütini bahıl kılsun
Du'ada unitmasun
Anam mini tidi yâ

46 İlning oğlu oynagay
Anam mini yoklagay
Munglug anam ni kılgay
Rahîm kıling tidi yâ

47 Analar zâr giryân
Ferzend hakkında biryân
Mining anam dik ana
Kaçan bolgay tidi yâ

48 Siz hem mihribân ata
Biz dik oğlını tuta
Başım kiser hâletde
Közni yumung tidi yâ

49 Katıg mungga kalmangız
Küyer otga yanmangız
Hak fermânıng koymangız
Munglug babam tidi yâ

50 Ata oğıl yıgladı
Minâ tagı titredi
Babasıga zâr aytup
Yüzin yirge koydı yâ

734/62a

- 51 Ogulum âh ni didim
Tama'nı sindin kisdim
Babam min candın kiçdim
Hükmin tutung tidi yâ
- 52 Miskîn İbrâhîm kopdı
İliglerin bagladı
Ayakların koşuban
Köp münâcât kıldı yâ
- 53 Halîl eytür ey Rahmân
Oğlım kılur min kurbân
Fedâ kıldım singa cân
Kabûl kılğıl tidi yâ
- 54 Min miskîn [hem] sâdık min
Tenim birle 'aşık min
Hak hükmine lâyıq min
Ötrü öley tidi yâ
- 55 El ayakım baglangız
Mindin köngül üzingiz
Hak buyrugın tutungız
Tiz bolingız tidi yâ
- 56 Barça râzını aydı
Yüzini yirge koydı
İlig ayak uzatup
Teslîm bolup yatdı yâ
- 57 Miskîn İbrâhîm kopdı
Piçak bogazga koydı
Piçak yüzi ötmedi
İgri bolup turdı yâ

58 İsmâ‘îl başın köterdi
Bu ni sebebdır tidi
Uçı birle sançungız
Bolmang ‘âsî tidi yâ

59 Piçak yüzi ötmedi
Bogaznı hîç kismedi
Her çend kıldı ötmedi
Halîl kahrı kildi yâ

60 Halil’ning kahrı kildi
Piçaknı taşga urdı
Piçak bogazınça kirdi
Taşda titrep turdı yâ

61 Eytür taşnı kisersin
İsmâ‘îl’ni kismessin
Minig sözim tutmazsın
Bu ni sırdır tidi yâ

62 Hak’ning fermânı boldı
Ol piçak tilge kildi
Fasîh tilini sözledi
Bu ni kahr tidi yâ

63 Sin eytürsin kim kiskil
Cebbâr eytür kismegil
Niçük anı kiseyin
‘Azâb kılur tidi yâ

64 ‘Arş [u] kürsi ingredi
Levh [ü] kalem titredi
Yir gök barça titreyü
Zâr [u] figân kıldı yâ

- 65 Sansız melâ'ik indi 1046/44
 Yüz Hazret'ke kiltürdi
 İsmâ'il'ni tileben
 Rab'ga râzın aydı yâ
- 66 Ol Cebrâ'il yitildi 734/62a-1046/44
 Hak selâmın tigürdi
 Körklü koçkar indürdi
 Kurbân anı kıldı yâ
- 67 Başı kara kök koçkar
 Firdevs otını otlar
 Havz-ı Kevser'ni sulap
 Anda cev lân kıldı yâ
- 68 Hak fermânıng tigürdi
 Kurbânıng kabûl kıldı
 İsmâ'il'ning başıga
 Dürr ü cevher saçdı yâ
- 69 Uşbu koçkarnı algıl 734/62b
 İsmâ'il ilgin yazgıl
 Hazret'e şükür kılğıl
 Körklü hediye tidi yâ
- 70 Bu koçkarnıng yünindin 1046/44
 Abdal aldı mebtûlga
 Bu koçkarnıng tirisi
 Sufra anda boldı yâ
- 71 İsmâ'il'ning aslındın
 Bir ir kopar neslindin
 Âlem tolgay nûrındın
 Hak Muhammed irdi yâ

72 Atı anıng Muhammed
Bolgay ümmete rahat
Teşrîf kıldı Hak cennet
Didâr va'de kıldı yâ

73 Âşıklarnıng derdige
Tapar devâ tilese
Kulda tilek bolmasa
Kaçan tapar tidi yâ

74 Âşıklarnı sınavur
Derdige devâ birür
Kul Süleymân eytüben
Dostga yâdgâr koydı yâ

167

Yarım Elma Kıssası

- 1 Köring Kâdir kudretin
Bilsün diben san'atın
Mustafâ'nıng ümmetin
Andag teşrîf kıldı yâ
- 2 Yok irdük biz bar kıldı
Ten yaratdı cân birdi
Katre sudın bizlerni
Mundâg körklük kıldı yâ
- 3 Közni birdi körgeli
'Akıl birdi bilgeli
Hak yâdını aygalı
Tilni yine birdi yâ

- 4 Kolını birdi tutgalı
Ayak birdi yürgeli
Ni'met birdi yiygeli
Şükr kılsun tidi yâ
- 5 Hudâ'yıngnı bilmessin
Nige şükr kılmassın
Atang anang barçası
Kara yirge kirdi yâ
- 6 Togan âdem anadın
Kurıg kalmas ölümün
Uşbu yürge âdemler
Vallâh öler tidi yâ
- 7 Söz muhtasar kılalı
Söz başıga baralı
Yâdigâr kıla körgeli
Ölmes burun tidi yâ
- 8 Burun ötken Âdem'din
Peygamber'ning songındın
Bir ir çıkdı Kûfe'din
Atı Nu'mân irdi yâ
- 9 Yaratdı ol bir ü bar
Yarlıkar anı Cebbâr
Âbid idi özi
Atı Sabit irdi yâ
- 10 Arıkda suy bar irdi
Sabit tahâret aldı
Su birle kızıl alma
Akıp barur irdi yâ

11 Sabit almanı kördi
Suydın kolıga aldı
Yarımını yiyüp irdi
Könglinde Ol irdi yâ

12 Nige yidim yarımını
Tapsam irdi iyesin
Birsem irdi bahâsın
Diben korkup turdı yâ

13 Yarımını kolga aldı
Çarbaglarını kadurdı
Kilüp çarbakga kirdi
Bir ir karşı kildi yâ

734/63a

14 Selâm birdi bu yigit
Uşbu yigitni körgeç
Kolındağı almanı
Bizniki dip aldı yâ

15 Bu almanı alupsen
Bizdin ruhsat almazsın
Âhiretde cezâsın
Hûb birürsin tidi yâ

16 Yigit aydı kilüp min
Sizni istep yürüp min
Âhiretde korkgandın
Hazır birgüm tidi yâ

17 Ol ir yigitni kördi
‘Âbid irdikin bildi
Bir kızı hem bar irdi
Sâhib-i cemâl irdi yâ

- 18 Ol ir aydı sözüm bar
Öyümde bir kızım bar
Uşbu kızımın alsang
Kiçüreyin tidi yâ
- 19 Sözlegeli tili yok
Körerge hem közi yok
Ayagı hem kolı yok
Kızım mundag tidi yâ
- 20 Ol ir aydı bu kızımın almasang
Mini râzı kılmasang
Yarım alma cezâsın
Sindin algum tidi yâ
- 21 Alay dise kızını
Alub ni kılsun anı
Yarım alma yigendin
‘Îlâc tapmay turdi yâ
- 22 Sözlegeli tili yok
Bolsa körer közi yok
Manga müşkil boldı dip
Sözin kabul kıldı yâ
- 23 Sözin kabul kılmasam
Bu kızını almasam
Âhiretde cezâsın
Ni kılayın tidi yâ
- 24 Her ni bolsa bolayın
Bu kızını min alayın
Âhiret ‘azabındın
Kurtulayın tidi yâ

25 Kabul kıldı sözni
Almak boldı kızını
Kıyâmetning cezâsın
Munda tartay tidi yâ

26 Hoş vakt boldı atası
Râzı boldı anası
Toylar kılup hem nikâh
Ol sa'atde boldı yâ

1046/45

27 Hâtûnlar yığıldılar
Öyge töşek saldılar
Kızını alıp kildiler
Uşbu yigit kördi yâ

734/63a

28 Körgeç anı seslendi
Kaçup taşkarı çıkdı
Özge kızını kiltürüp
Muzâh kılursız tidi yâ

29 Eytür yigit n'idersiz
Bizni muzâh idersiz
Bizge digen kızınız
Bu imesdür tidi yâ

30 Hâtûnlar köp yığıldılar
Kah kah idüp küldiler
Uşbu irür kızımız
Bizge inan tidi yâ

31 Agız diseng agzı bar
Közi diseng közi bar
Âyet hadis sözi bar
Mundag irir tidi yâ

1046/45

- 32 Yigit kördi kızını
Ters ögürdi yüzini
Yalgançıdır atası
Kızın alman tidi yâ
- 33 Kildi kızının atası
Yokdur sözüm hatâsı
Ata birle anası
Külüp 'özü kıldı yâ
- 34 Tili yokdır digenim
Fâsık sözünü aymadı
Hak yâdını koymadı
Tildin müdâm tidi yâ
- 35 Közi yokdır digenim
Nâ-mahremni körmedi
Hatt-ı Kur'ân özgege
Nazar kılmas irdi yâ
- 36 Ayakı yok digenim
Yaman yire yürmedi
İşit imdi bu sözni
Eyâ ferzend tidi yâ
- 37 Yigit bu sözni iştdi
Sırrın könglünde tutdı
Bu söz yigit könglünde
Andag ma'kûl boldı yâ
- 38 Yigit kızga koşıldı
Yıfak bolıp işildi
Köngülleri tinüben
Ârâm karar kıldı yâ

734/63a

- 39 Niçe künler ötipdür
Kız hâmile bolıpdur
İçindeki hamili
Bir ir oğlan boldı yâ
- 40 Oglanga toy kıldılar
Köp halâyık kildiler
Bu oğlanning atını
Anda Nu'mân koydı yâ
- 41 Oğlan altı yaşadı
Anı mektebge saldı
Her künde mollasıga
Okup kilür irdi yâ
- 42 Bir pâdşâh bar irdi
Uşbu şehirde irdi
Pâdşâh hâd hâdimge
Muzâh takı kıldı yâ
- 43 Hezl birle söz aydı
Bir menzil oynadı
Hâdim aydı pâdşâhga
Cehennemî tidi yâ
- 44 Pâdşâh eytür ni dirsın
Sözni bilmey eytürsın
Min cehennemî bolsam
Sın talâk bol tidi yâ
- 45 Mollalarını yıgdurdı
Rivâyet bar mu tidi
Üç küngeçe tapmasang
Ölersizler tidi yâ

- 46 Barça ‘âlim yığıldı
Kitâbnı bir bir kıldı
Rivâyetni tapmayın
Yığlaşurlar irdi yâ
- 47 Nu‘mân üstâddın sordı
Nige yıglarsız tidi
Molla aydı ey oglum
Tik olturgıl tidi yâ
- 48 Yine kayta soradı
Nige aytmaysız tidi
Üç kün boldı perîşân
Boladırsız tidi yâ
- 49 Han hâtûnga aytupdır
Cehennemîsin diyüpdür
Min cehennemî bolsam
Sin talâk bol tidi yâ
- 50 Munça munça yıglarsız
Mini hanga iltüngiz
Uşbu sözning cevâbın
Min birürmin tidi yâ
- 51 Aydı molla barayın
‘Âlimlerge aytayın
Bu sözingni ‘âlimler
Ma‘kûl körer tidi yâ
- 52 Molla bardı ‘alimge
‘Âlim kildi oğlanga
Oğlan bizlerge devlet
Şayed bolgay tidi yâ

734/64a

53 Bu oglannı aldılar
Alup hanga bardılar
‘Âlimlerge han aydı
Tapdungız mu tidi yâ

54 Bu oglannı pâdişâh
Alup sizge kilüp biz
Uşbu oğlan rivâyet
Min birür min tidi yâ

55 Pâdşâh tahtında olturdı
Ol oglannı kördi
Han aydı ey yaş oğlan
Cevâb birgil tidi yâ

56 Aydı oğlan ol zamân
Tahtındın tüşgil revân
Taht üstinde olturup
Cevâb birgüm tidi yâ

57 Pâdşâh tahtındın tüşdi
Oglannı mindirdi
Mes’elesin soradı
Cevâb birgil tidi yâ

734/64a-1046/46

58 Korkgay musız Tangrı’dın
Yaman günâh işlerdin
Kaytgay musız fi’ilingdin
Tiben oğlan sordı yâ

59 Pâdşâh aydı ey botam
Bar irdi mining atam
Atamning hem kaşında
Bir kızı bar irdi yâ

- 60 Atam ölgendin song[ra]
Bardım bir kiçe anga
Kız aydı ey pâdişâh
Bu iş ‘aceb tidi yâ
- 61 Ol kiçe anga bardım
Hûb anga meyl kıldım
Ol kiçe bu fi‘ilimdin
Kaytup irdim” tidi yâ
- 62 *Velnâz’at* okudı⁶⁹
Ma’nâsını bildirdi
Heftiyekni koynındın
Alubanı kördi yâ
- 63 Cehennemî imes siz
Hanım hem talâk bolmas
Bu âyetning ma’nâsı
Mundag turur tidi yâ
- 64 Gürûh gürûh ‘âlimler
Han yanında hâdimler
Han kaşında halâyıklar
Tang ‘acaib kaldı yâ
- 65 Uşbu oğlan ir bolur
Îl içinde bir bolur
Altı yaşar oğlanını
Â‘zam bolsun tidi yâ
- 66 Rivâyetni bildirdi
Halkning könglin tindirdi
Îmâm-ı Â‘zam atları
Uşbu yirde boldı yâ

⁶⁹ Nâzi’at Suresi.

67 Anasıga bardılar
Sivinçler aldılar
Altı yaşar oglungız
Âzam boldı tidi yâ

68 Cevâb birdi anası
İşitingler hem tidi
Mining oglım üç yaşında
Âzam bolur irdi yâ

69 Sudın almanı aldı
Bî-ruhsat anı yidi
Yarım alma şumlığı
Altı yaşga kaldı yâ

70 Hak fermânın tutunglar
Harâm şübhe yimengler
Kişi malın almanglar
Diben cevâb birdi yâ

168

1 Evvel Allâh adını yâd itelüm
Bir sözüm bar songra beyân itelüm

734/64b-1046/46

2 Hem Ehad'dür hem Samed zât-ı sıfât
Lem yelid hem velem yûled sıfâtı

3 Evvel âhir bilgîl anı kirdigâr
Zâhir ü bâtın hem ol perverdigâr

4 Yok irdin ol kıldı peydâ-ı beşer
Ol ki 'ömr-i âhiri ger köp yaşar

5 Seyyid-i 'âlem Muhammed Mustafâ
Oglını siver idi ol pâdişâh

- 6 Mustafâ'ga ogul birdi Zü'l-Celâl
Atı İbrâhîm özi sâhip-cemâl
- 7 Tang kalurdi hüsnidin dîv ü perî
Nâzenin hûb zîbâ irdi [hem] özi
- 8 Yûsîf-ı sâni idi ol nâzenin
Yüz Zelîhalar kiserdi barmagın
- 9 Hak buyurdi Cebrâ'il'ge yitür habîbimge selâm
Server-i 'âlem Resûl-i hâs u 'âm
- 10 Kildi fermân birle ol dem Cebrâ'il
Aytayın min bu sözimni anglagıl
- 11 Sizge Cebbâr cihân-ı hükm iyledi
Sivmesün Resûl'im oglunı tidi
- 12 Oglunı siver ise eytür ki Rab
Ümmetini kılmasun mindin taleb
- 13 Yoksa ümmet istese kiçsün ogul
Ta ki olmasun anıng köngli melûl
- 14 Mustafâ hayrân bolup köterdi baş
Közlerindin töküzüp seylâb-ı yaş
- 15 Tidi manga ümmetim birsün Kerîm
Yolıga bolsun fedâ yüz İbrâhîm
- 16 Aydı oglumdur yüregim kuvveti
Tilerem Hak'dın günâhkâr ümmeti
- 17 İvrülmesdür [kim] ümmetdin [hem] yüzim 734/65a-1046/47
Ümmet[e] dâ'im şefâ'atdür sözim
- 18 Kilgil ey [sin] 'Azrâ'il [kim] cânını al
İyle kim fermân kılupdır Zü'l-Celâl

- 19 Aydı 'Azrâ'il kiltür cânını alay
Tangrı hükmi budurur anı kılay
- 20 Kiltürüng cânın alayın uşbu dem
Ümmetingi yarlıgasun yime gam
- 21 Mektebing üstâdı ol 'Osmân idi
Kiçe kündüz okurı Kur'ân idi
- 22 Yitüp irdi çünki yiti yaşına
Bardı Resûlu'llâh anıng kaşına
- 23 Mustafâ turdı ol dem [kim] yıgladı
Oglı derdidin yüregın dagladı
- 24 Tidi yâ Rab hîç kime derd-i firâk
Kılma âhir hasret ile iştiyâk
- 25 Hîç kişi ogul firâkın körmesün
Mundag otını hîç kişige birmesün
- 26 Hîç kişige bolmasun derd-i ogul
Lâ-cerem mundag bolasıdur melûl
- 27 Közlerim toygança yüzın körmedim
Hem yine maksûdına tigürmedim
- 28 Oglı derdidin çü Seyyîd kıldı âh
Emir kıldı Cebrâ'il'ge pâdişâh
- 29 Cebrâ'il aydı Hudâ kıldı hitâb
Oglung üçün ümmeting boldı harâb
- 30 Yitse dostum âhı kökke nâgehân
Küydürür ol cümlesini bî-gümân
- 31 Bardı uşal mektebe sıdk u safâ
Tangrı dostı fahr-i âlem Mustafâ

- 32 İbrâhîm'ni yıglaban kördi Resûl
Kim niçükdür hâlingiz cânım ogul
- 33 Bu kelimin işitüp ol pâdişâh
Başım ağırur tiyü ol kıldı âh
- 34 Koptı yiründen uşal Şâh-ı Kerîm
Ol gülistân-ı cihân bâg-ı İrem
- 35 Ol Resûl-i evvelin ü âhirin
Ol Resûlu'llâh hatemü'l-mürselîn
- 36 Aydı sizge kilmişim ey merhabâ
Aning üçün kilmişim bu mektebe
- 37 Ey ata aytung manga nidür sebab
Yâ Resûlu'llâh nidür kim bu taleb
- 38 Ni sebebdür aytung [kim] anı biley
Ayaking tofrakını sürme kılay
- 39 Aydı [kim] Hazret kildi mihmân manga
Sini mindin sordı ol körsün yine
- 40 Öyde olturtup kilüpdür min anı
Kil baralı ister ol körsün sini
- 41 Yüz tevâzu' birle kirdi ol yola
Bardı ol dem [hem] ogul ata bile
- 42 Mustafâ aydı anga ey cân ogul
İki didem rûşeni sultân ogul
- 43 İlgeri yürgil köreyin min sini
İki közimning irürsin rûşeni
- 44 Aydı İbrâhîm kaçan bolgay revâ
Kim ogul ardınça yürgey ol ata

734/65b

- 45 Mundag öğretti manga ol üstâdım
Ata hakkı Tangrı hakkıdır biling
- 46 Ata aldıda ogul yürse hatâ
Siz yürüng aldıda ey Nûr-ı Safâ
- 47 Ata ogul bardılar öylerige
İbrâhîm kıldı nazar mihmânıga
- 48 Öy içinde İbrâhîm kördi anı
Titredi yüzün körüp barça teni
- 49 Mustafâ sarı bakup aydı ey ata
Bu niçük mihmândur sin aygıl manga
- 50 'Azrâ'il'dür kilgen ol cânım ogul
Tangrı'dın kilmiş bu mihmânım ogul
- 51 Ol durur kim pâdişâhlar tahtını
Ol uşatup otga atar rahtını
- 52 Han bigler fark iylemez pîr ü civân
Yüz körüben [hîç] kime birmez aman
- 53 Cânun alur tahtını vîrân iter
Mâl u mülk barçasın[gnı] otga atar
- 54 İbrâhîm aydı Resûl'ga ey habîb
Çün ezeldin bizge bolmuş bu nasîb
- 55 Dünyâga kilgen hem kitmek[i] kirek
Uşbu dünyâ mihridin kiçmek kirek
- 56 Hüküm kılsa yüz cânım bolsa birey
Barça ümmet yolıda kurbân kılây
- 57 Ey ata uşbu sözim[ni] tınglagıl
'Azrâ'il'din manga mühlet tilegil

734/66a

- 58 Hem sebak bolgan yârânları körey
Min bahıllık kıluban sizge kiley
- 59 Elvedâ‘ iylep [hem ol] üstadıma
Lahza turmay kiley [min] mihmânıma
- 60 ‘Azrâ‘il‘din mühlet aldı Mustafâ
Bardı [hem] mektebge ol sıdk u safâ
- 61 Kakıp kirdi [ol] işikdin içkeri
Kördiler yârânları barçaları
- 62 Ni sebebdin tökdüngiz [közdin] bu yaş
İmdi iylenğ uşbu sırnı bizge fâş
- 63 Aydı İbrâhîm yârânlar elvedâ‘
Hoş kalinglar imdi dostlar elvedâ‘
- 64 Körüngüz yahşı mini ey râhiber
Körmekge kildim sizi cân u ciger
- 65 Kitedür min Tangrı hükmi biledür
‘Azrâ‘il cân almaga kilip turur
- 66 Yârânlar[ı] anda turdılar melûl
Aydılar [kim] yâ Seyyid ibn-i Resûl
- 67 Kaşki togurmas idi bizni ata
Körmegeydük sizni mundag mübtelâ
- 68 Aydılar sizning üçün biz öleli
Tilesün kim Hak Te‘âlâ‘dın sini
- 69 Ötünüp Hak‘dın tilesün Mustafâ
Birdikim derdige [kim] bolgay devâ
- 70 İbrâhîm aydı [kim] birdim min rızâ
Çâre yokdur her kime yitse kazâ

- 71 İyledi üstâdının könglini şâd
Yine kildi öyige manend-i bâd
- 72 Kildi ‘Azrâ’il oturmuş intizâr
Heybet ile yüzige her dem bakar
- 73 Aldı Peygamber tizige başını
Ah urup közidin töküben yaşını
- 74 İbrâhîm aydı ata birdim rızâ
Ümmet üçün cânımnı iyley fedâ
- 75 ‘Azrâ’il çeng urdı ol dem cânına
Mustafâ sundı boyun fermânına
- 76 Aldı Peygamber tizinde cân revân
Atasının koyningda ol birdi cân
- 77 Yudılar İbrâhîm’i köterdiler
Barça ashâb hem cenâze kıldılar
- 78 Kabir içine koyup kitdi Resûl
Cebrâ’il kildi kara kiyip melûl
- 79 Ta’ziyet kıldı tidi Hak rehberi
Fahr-i ‘âlem enbiyâlar serveri
- 80 Sizlere müjde yiberdi ol Hudây
Tidi maksûdı nidür aytsun birey
- 81 Cebrâ’il aydı bağışladı kamug
Ümmeting hiç körmesin yiti tamug
- 82 Ümmeting her çend bolsa [da] pür günâh
Yarlıgay barçasın[ı] ol pâdişâh
- 83 Kiçdi oglundın Resûl ümmet üçün
Sin anga eyt salavât rahmet üçün

- 84 Ümmet irseng biş namâzing koymagıl
Bid'at işlerini zinhar kılmagıl
- 85 Ümmet irseng bol anıng yolıda sin
Câningnı birgil anıng köyinde sin
- 86 Bu 'Abîd Allâh'nı yâd kılung du'â
Ta tilegey yazukungnı Mustafâ

169

Kıssa-ı Ehtâm

- 1 Senâ'ullâh'ga oldurur hudâvend
Anga yokdır cihânda misl ü manend
- 2 Kadîm-i lâ-yezâl vasf-ı sıfâtı
Ni ol togdı ni andın misl-i zâtı
- 3 Eger her mûy mâ bolsa zebânı
Anıng hamdını itse hûb revânı
- 4 Anıng vasfın tamâm itmekge had yok
Bari hâlimce itsem könüglüm tok
- 5 **Hatâyî Sâkı'**ye bu bendelikde
Haşrde [hem] koymagay şermendelikde
- 6 İlâhî bendedür min 'âciz ü zâr
Kulungnı kılmagıl şermende bisyâr
- 7 Egerçi hızmetim kimdür Hudâ'ya
Ümîdim rahmetindindür Hudâ'ya
- 8 Sitem birle hatâ mindin İlâhî
Kerem birle 'atâ sindin İlâhî

734/67a

- 9 Kerîmâ pâdişâh [kim] sin kerem kıl
Günâhım barça tag bolsa 'adem kıl
- 10 Dürûd [it] bî-nihâye Mustafâ'ga
Muhammed atlıg ol kân-ı safâga
- 11 Muhammed Hak habîbi enbiyâ ol
Îrür peygamber-i âhir zamân ol
- 12 Aning evlâdların Hak rahmet itkey
Heme yârânları maksadga yitkey
- 13 Îrür ashâbları hem çün sitâre
Îrür [kim] ba'zıları çün mâh-pâre
- 14 Sahâbe bar irdi bir Ehtâm atlıg
'Ayâl-i bende idi ir sıfatlık
- 15 'Alî'ni dost tutar irdi tilinde
Yok irdi zerre şübhesi könglide
- 16 'Alî İslâm ta'ayyün tüzdi irse
Yine Hayber sarın[ı] buzdu irse
- 17 'Alî'ning şöhere 'âlemni tutdı
Cenâdil'ning mahallesige yitdi
- 18 Cenâdil ilining şâhı işitdi
'Alî korkunçdın hûn-âba içdi
- 19 Yıgılup kingeşüp endîşe kıldı
'Alî üçün tedârik pîşe kıldı
- 20 Kıluban maslahatları irte kiç
Anga bir hîleni tapmadılar hîç
- 21 Didi şâhı anı öltürse her kim
Medîne'din başın kiltürse her kim

734/67a

- 22 İnâk iylep anı yahşı köreyin
Bu mülkimni yarımın hem bireyin
- 23 Tükel altun kümüş çendân u çendân
Işangan bilgen il kalguçı hayrân
- 24 Bu mülkimni anıng birle köreyin
Anga bilge kızımını hem bireyin
- 25 Didi irse bahâdırlar kingeşti
Biri birining ahvâlin soraştı
- 26 Tidi kâbul bu işni min kılaysın
'Alî'ning başını kisüp alaysın
- 27 Anga ol pâdişâhı boldı hoş hâl
Kitürdi aldığa altun kümüş mâl
- 28 Niçe eme [vü] yarag [u] raht aldı
Takı bir pâre nakid altun aldı
- 29 Hamâyıllar kılıç baglap bilege
Revân boldı Medîne'ning yolıga
- 30 Medîne bir yarım yıllık yol irdi
Arasınıng köpi susız çöl irdi
- 31 Medîne'ning kaşıga kildi irse
'Alî'ni izlep anı yürdi irse
- 32 Medîne'ge kirdi yolukdı Ehtâm
Cühûd aydı nidür dirler nâm sanga
- 33 Didi Ehtâm sin eyt evvel özüngni
Min andın songra eyteyin özümni
- 34 Cühûd aydı Cenâdil'din bolur min
'Alî'ni izleyü munda kilür min

1046/50

- 35 ‘Alî’ni körgüzür bolsang mina sin
Bireyin yüz ming altunni singa min
- 36 ‘Ali’ning başın[1] kisüp alur min
Cenâdil’ge revân andın bolur min
- 37 Cühûdnı kim bildi kildi ‘Alî’ge
Anı öltürgeli tüşkey yolıga
- 38 Köngülde fıkr [ü] gam endîşe kıldı
‘Alî’ni ölmesün dip pîşe kıldı
- 39 Didi kim min ‘Alî’ge dostlığım bar
Aning üçün eger ölsem sezâ var
- 40 ‘Alî uruşta yüz mingge berâber
Min özim bir kişi birle berâber
- 41 Aning üçün eger ölsem ni bolgay
İr oldur dost üçün cânını birgey
- 42 Didi Ehtâm anga kim min ‘Alî min
Tanımaysın uşal irning iri min
- 43 Cühûd ol kim ‘Alî’ni körmişi yok
İşitmiş amma özin körmişi yok
- 44 Kılıçın köterüp Ehtâmga kildi
‘Asâsın köterüp Ehtâm tikildi
- 45 Kılıp ol ikisi birinçi harbi
Cühûd âhiri urup şimşîr harbi
- 46 Kisüp Ehtâm başın yanıga asdı
Cühûd şehr-i Cenâdil kamçı basdı
- 47 Cenâdil şehrige kaytup yitüşdi
Cenâdil halkıga âvâze tüşdi

734/68a

- 48 ‘Alî başın kisüp kildi çü Kâbil
Tiyü hoş hâl bolup kakturdu Bâbîl
- 49 Çıkup şâhî özi sıyladı anı
Şehrege kirgüzüp toyladı anı
- 50 Cenâdil şâhı [hem] zevk u ‘ayş kıldı
Fesâd iş meclisin[i] engîz kıldı
- 51 Ni barunı yite engam itedür
‘Alî’dir dip hayâl-i hâm itedür
- 52 Aning könglüni mundag şâd kıldı
Kızın[ı] birdi vü damad[ı] kıldı
- 53 Sanga Ehtâm-i Hâlidîn eytey öknüng
Ni bolganın kişi bilmedi üç kün
- 54 Namâz-ı bamedadı okup peygamber
Karadı saf-be-saf az pay teser
- 55 Mübârek arkasın koyup be-mihrâb
Ki mihrâbdın işikke kördi karap
- 56 Didi [kim] ey yârânlar kanı Ehtâm
Didi üç kün körünmes ırte vü şâm
- 57 Resûl aydı barup sorgıl ividin
Ni vâki‘ bolmış ol kilmes ividin
- 58 Bilâl andın yügürüp kildi fi’l-hâl
Barup sordı ‘ayâlindin nidür hâl
- 59 ‘Ayâl aydı [kim] üç kün boldı kilmes
Ni vâki‘ bolganın hiç kimse bilmes

- 60 Balaları gûresne yığlaşurlar
Atamız kaydadur dip soraşurlar
- 61 Bilâl rahm iyledi anlarını körüp
Yatupdur[lar] aç bagrın yirge koyup
- 62 Yanup kilip haber kıldı Bilâli
Tahayyürde aydı mâh u hilâli
- 63 Yitdi peyk Hazret'e Cibrîl-i emîn⁷⁰
Musibet tonı kiyüp aygay bitgin
- 64 Anga [kim] hem-râh yitmiş ming ferîşte
Musibet tonı kiyüp barça işte
- 65 Didi Hazret'ke Ehtâm cân[ıng] birdi
Cenâdil şerîri sarı başı kitdi
- 66 'Alî üçün fedâ kılmış 'azîz cân
Resûl hem barça yıglap boldı hayrân
- 67 Ogul hâtûn sebîl kıldı 'Alî çün
Ni [kim] bolganun yitûm 'Alî üçün
- 68 Resûl hem cümle yârân kıldı mâtem
Yine [kim] Ehtâm'nıng ferzendleri hem
- 69 Kilüp anlar Resûl tizini kuçdı
Alar başın Resûl koynıga saldı
- 70 Resûl nevha kılıp [hem] bî-hûş boldı
Zamândın songra yine hûşga kildi
- 71 'Alî'ni kaydadur dip [hem] yâd kıldı
Sabır tabup 'Alî âzâde kildi

⁷⁰ Misra, aslında "Yetüşdi peyk Hazret'e Cibrâ'il-i emîn" şeklindedir, ancak vezin gereği kısaltılmıştır.

- 72 Körer mescid içinde nevhâ feryâd
Heme mâtem bilendür yok anga şâd
- 73 Resûl aydı 'Alî Ehtâm işin kör
Ni vaki' bolganun eytey anı sor
- 74 Sining üçün fedâ kılmış cânın ol
Sebîl kılmış ogul kız hân u mân ol
- 75 Ni vaki' bolganın [hem] izhâr kıldı
Sining üçün 'azîz cânını birdi
- 76 'Ali anlap anı hâmûşî boldı
Özidin [hem] kitdi [vü] bî-hûş boldı
- 77 Zamândın song yine hûşga kildi
Közidin yaş akızup nevhâ kıldı
- 78 'Alî aydı Resûl'ge hem dü 'âlem
İrürsiz server-i evlâd-ı âdem
- 79 'Azîz cânın fedâ kılmış mining çün
Yetim kılmış ogul kızın mining çün
- 80 Eger anıng öçünü almasam min
Tirigligim niçük bolgay 'aceb min
- 81 Diyüben destûr Hazret'din tiledi
Resûl endîşe könglünde oladı
- 82 'Alî'ge bir kazâ yitse [hem] bin bar
Kızım bîve bolup kalguçı nâçâr
- 83 'Alî barup anıng birle kılur harb
Eger destûr birsem düşmân harb

734/69a

84 Eger [kim] destûr birmesem ni bolgay
‘Aceb mindin ‘Alî’ning köngli kalgay

85 Tiyü endişeler[e] bisyâr kıldı
Tevekkülni Hudâ’ga takı kıldı

86 Didi [bargıl ‘Alî] nusret Hudâ’dın
Ni bolsa Hâlık-ı arze’l-semâdın

87 ‘Alî Resûl tizini kuçdı yığlap
Bahıllık tiledi hürmetni saklap

88 Mining yazuklarım köpdür kiçürgil
Du‘â [vü] hayır bizge kılakörgil

89 Resûl öz kulıdın zîn kıldı Düldül
‘Alî evlâdı içre tüşdi gûlgûl

90 Hasen birle Hüseyin iki yanıdın
Ni itey Fatıma’ning kilgennidin

91 Çünân yığlaşdılar evlâdı yasın
İşitken yığlayuban boldı gamgîn

92 Hasen birle Hüseyin iki ayagın
Kuçup çeşme kılıp iki kapagın

93 Yine Fatıma hem köp zârı kıldı
‘Alî’ge tilmürüp yığlayu kaldı

94 Yine birbirni körsek yahşı irdi
Tiyüben ikilesi nevhâ kıldı

734/69b

95 Sahâbe cümlesi yığlaşdılar zâr
Ulug kiçig heme boldı dil-efkâr

96 Resûl aydı manga sinsin karındaş
Niçük Hârûn ki Mûsâ’ga karındaş

- 97 Tiýü atlandırup yolga tüzetdi
Tüşüp aldığa pâre yol uzatdı
- 98 Tiler min didiler sini Hudâ'dın
Ol esrâr barçanı cümle belâdın
- 99 Didi müşkil sanga ger kilse dûçâr
Uşal müşkilge sin bolsang giriftâr
- 100 Didi Döldül kulakıga sözüngni
Kilüp bizge haber birsün özüngni
- 101 Vedâ' iylep yârânlar birle ol Şâh
Cenâdil şehrige yörüdidir âh
- 102 Yaraglandı 'Alî çün bî-şumâr ol
Hamâil bilege bağlap zü'l-fikâr ol
- 103 Çü kırık biş künni üç künde aldı
Cenâdil'ning mahallesige kirdi
- 104 Körer bir hâtûn[nı] özi okınur
Kolıga ut alup utga tapınur
- 105 'Alî andın sû'âl iyledi nâçâr
Bu ilning arasında ni haber bar
- 106 Didi hâtûn işitdim bu haberni
Kâbil barup kilüp kılmış sefernî
- 107 'Alî atlıg bahâdır bar ikendür
Bu il andın 'aceb korkar ikendür
- 108 'Alî başın kisüp kılmış ol Kâbil
Şâhımız şâd bolup kakturdi Bâbil

109 Uşal şâh sıylamış kişini andag
Kişi sıylamışı yok irdi mundag

110 Melik açup hazînesin üleşür
Bahâdırlar sivnüşüp [hem] talaşur

111 Niçe künlerni şâd [u] ‘ayş iterler
Yıgup leşker Medîne’ge kiterler

112 Medîne’ning ‘Alî’si öldi kim bar
Mâlin alup ilin iylegey efkâr

734/70a

113 ‘Alî hâtûnga î mân ‘arza kıldı
Kelime-i şehâdet lokma kıldı

114 Hâtûn î mân unamay öre kopdı
Kılıç birle ‘Alî başını çapdı

115 İvige kirdi anıng yidi ta‘âm
Niçe kün aç idi [kim] tapdı ârâm

116 Takı aydı ki Bismillâh u Billâh
Yine andın tevekkeltü ‘al’Allâh⁷¹

117 İrürsin tak sining yokdır şerîking
Nige kasd itsen anga yiter ilging

118 Dip atlandı Cenâdil içre kirdi
Bu ilning ‘işreti zevkını kördi

119 ‘Alî ol şâh[ıng] işikige bardı
Anı körüp hâcıb kaşığa kildi

120 ‘Alî’din sordı kim kaydın kilürsin
Ni sorarsın ni izlepsin yürürsin

⁷¹ “Allah’a tevekkül ettim, güvendim.”

- 121 ‘Alî aydı irür min pehlüvânı
Yürür min şehir-be-şehir çünânı
- 122 Ogurlatup yürür min mâl-ı bisyâr
Tiler min ogrunı tapsam be-yekbâr
- 123 ‘Alî könglünde Ehtâm cânı irdi
Başın kisken cühûdning kanı irdi
- 124 Anı körgen kişi şâhıga kildi
Ni körgenni [irse] bir bir ‘arz kıldı
- 125 Kapuga bir yigit kilmiş çünân ol
Atı yahşı özi hûb pehlüvân ol
- 126 Bu atlardın atı artuk körünür
Özi merdânedür zâhir bilünür
- 127 Tiyür mâlın ogurlatıp yürür min
Mübârlık taleb kılıp yürür min
- 128 Didi irse Cenâdil pâdişâhı
Didi kiltürüng anı bir köreli
- 129 Kilüp bizning sivinçimizni körsün
Yürüp etrâfğa hem âvâza kılun
- 130 Munung dik kişiler ayguçı bolur
İşitken bilginün yayguçı bolur
- 131 Çıkup [kapuga] hâcib i‘zâz birle
Kirüng içkeri dip [hem] ikrâm birle
- 132 Didi Düldül kulagina sözünü
Kirüp kiçge kalsam tigür özüngni
- 133 Barup mindin haber bir be-peygamber
Sahâbeler hem işitsün serâser

734/70b

- 134 Hasen birle Hüseyn'ge selâmım
Takı Fâtıma'ga tigür kelâmım
- 135 Eger tekbîr üni[m] hem kilse turgıl
Taleb kılsam yine özüng tigürgil
- 136 Tevekkül kıldı şâh aldığa kildi
'Alî'ni şâh Kâbil [hem] barça kördi
- 137 Didi şâhı yigit kandın kilürsin
Kaya bargın kayı ildin bolursın
- 138 Ni işitüp ni bilüp körgening bar
Bizim sivinçmizni bil sin takı bar
- 139 Bilür müsın 'Alî'ni öltürüpmiz
Medîne'din başını kiltürüpmiz
- 140 'Alî aydı 'Alî'ni min körüp min
Anga hem müddet-i hemrâh olup min
- 141 'Alî'ning bil ki şâkirdi irür min
Aning niçe oyunların bilür min
- 142 Didiler kim eger başın kitürse
Tanur musın eger aldında koysa
- 143 'Alî aydı kitürüngler körelî
'Alî başı mıdur tanup bileli
- 144 Kitürdiler tabakga salup anı
Ölüg[ü kim] destârça kılıp anı
- 145 Alup kördi 'Alî Ehtâm başını
Urup bir âh közidin tökdi yaşını
- 146 Cenâdil şâh[ı] didi hoş âh urdung
Sebeb nidür körüp yığlayu turdung

- 147 'Alî aydı kulak tut eyteyin min
Körüp yıglamakımdur anıng üçün
- 148 Min öltürüp irdim bir yirde bir baş
Anga ohşar iken manendi bu baş
- 149 Alar aydı ki bu baş 'Alî'dür
Sin aygan baş imesdür bu digerdür
- 150 'Alî'ni körmüşem min bu revîşdür
Pişânîsi'Alî'ning bir karıştır
- 151 Töbesige [hem] sıgar bir sag tarik
Bu baş irmes 'Alî başığa lâyük
- 152 'Alî'ning üç oyunını bilür min
Melik fermânlasa anı kılur min
- 153 Halâyıkga hüneler körgüzür min
'Acâ'ib oygu dikler körgüzür min
- 154 Soradılar niçe bilürsin anı
Beyân kılğıl niçük kılursın anı
- 155 'Alî aydı kırık arslan süngekin
Katarı koysalar saçrar min andın
- 156 İkinci hem iki yumalak temirni
Atup bir kol bilen alur min anı
- 157 Anıng her kaysısı on iki batman
Anı her kim körer kalgusu hayrân
- 158 Üçünçi hem kılıç oynun bilür min
Melik fermânlasa anı kılur min
- 159 Didi şâh [kim] ulug kiçig kilingler
Oyunçınıg oyunların körüngler

734/71a

160 Uluğ [hem] kiçig yığılup cem‘ boldı
‘Alî [kim] ortada misl-i şem‘ boldı

161 Melik barup revâk üstige çıkdı
Bahâdırlar meliklen birge çıkdı

162 ‘Alî aydı kanı bahâdır-ı hâs
Galâtını eyte kılmişdır dip rast

163 Tigen irmiş ‘Alî’ni öltürüp min
Medîne’din başını kiltürüp min

164 ‘Alî oyunların körsün kilüben
Teferrüc iylesün hazer boluben

165 Ki Kâbil ol zamân halvetde irdi
Melik kızı bile sohbetde irdi

166 Anı çarlap alup kildiler fi’l-hâl
Çıkup şâhı kaşında turdı ol hâl

167 Yığıp [hem ol] kırık arslan süngekin
Katara koydılar tive dik barın

734/71b

168 ‘Alî [kim] saçrap Bismillâh dip ötti
Ki her kayanının kırk karı kitdi

169 Yine tipdi ayagı birle andag
Uşalup barçası [hem] boldı tofrag

170 Munı barça körüben kaldı hayrân
Ta‘accüb kıldı barça boldı handân

171 Yine iki temürni ol hevâga
Atup alur irdi bir bir ayaga

172 Aydı her kaysısı on iki batman
Anı kördiler hem kaldılar hayrân

173 ‘Alî aydı ki şâh körüng özimni
Hünerler körgüzün tingle sözimni

174 Kanı yalganı kiltüren mübâriz
Kilip tilesün mining birle mu‘âriz

175 Melik aydı bahâdırlarga tüşkil
‘Alî şâkirdige oynap urışgıl

176 Kişi kim ol ‘Alî birle uruşkay
İrür âsân munıng birle turuşkay

177 Eger tüşse ol korkar [hem] cânıdın
Çıkarur cânını anıng tenidin

178 ‘Alî aydı ‘Alî başın kisüpsin
Körey anıng başın niçük kisüpsin

179 Cühûd kılıç köterüp kildi andag
‘Alî başın kisüben aldım andag

180 Kılıçnı aldı ‘Alî anıng eldin
Cühûdnı birkite tutdı bilidin

181 Kulakındın tutup atdı hevâga
Körünmes boldı [hem] kitdi hevâga

182 Tüşerde urdı ol yumgak temürler
Yine kitdi hevâga cânı birlen

183 Tüşüben yirge hem ol pâre boldı
Yüzi maktanmakındın kara boldı

184 ‘Alî aydı bahâdırlar kilingler
‘Alî’ning bu hünerlerin körüngler

185 Bahâdırlar korkup kildi[ler] bir bir
Olar irdi yok irdi öze tedbîr

734/72a

- 186 Tiler irdi yine kilsün mübâriz
Bu hâl ile çünân oldu [ol] sansız
- 187 Dir irdi pâdişâhı yine tüşgil
Teferrüc iyleli oynap uruşgil
- 188 Bar irdi barçası tört ming dilâver
Urışda her biri minge berâber
- 189 Bu dört mingning barunı tındurupdur
Ki herbirin bir işde oldurupdur
- 190 Kimi şimşîrzenlik birle oldu
Kimi timür bilen âvâre boldı
- 191 Kimini taş dik alup ataradı
Körünmes il közindin ol kiteridi
- 192 Kimining başını kis kis kılupdur
Barısının dimağın pest kılupdur
- 193 Ki herbirin işin kılğanda haydar
Ki her dem eytür irdi Allâh ekber
- 194 Melik hem vezîrler kaldı[lar] hayrân
Korkup bilmedi ölgenini çendân
- 195 Sonıdın pervây kılıp boldı haber-dâr
Karılğan işke tüşdi boldı efkâr
- 196 Sorung didi ki bu dîv mü perî mü
Közimiz bağlayan ya câd[u]-ger mü
- 197 Halâyıknı kırup tamâm itedür
Barımıznı başımızga yitedür
- 198 Soralıng kimdür bu bizge ayıtsun
İlimüz bilsün [hem] vasfıga yitsün

- 199 Didi şâhı yigit kandin kilüpsin
Bahâdırlarnı kırdung didi kimsin
- 200 ‘Alî Düldül’ni çarlap aldı fî’l-hâl
Kilüp ta‘zîm birle olturdı fî’l-hâl
- 201 ‘Alî Düldül’ge mindi örü turdı
Yüzindegi nikâbını köterdi
- 202 Didi Hak yolıda tâlib irür min
Talebde barçadın gâlib irür min
- 203 Çü tâliblikde min gâlib irür min
‘Alî İbn-i Ebî Tâlib irür min
- 204 Eger yüz ming bahâdır hamle kılssa
Kırar min barçasın ger kâfir olsa
- 205 ‘Alî atlıg Hudâ arslanıdur min
Müselmân bendening cânânıdur min
- 206 İrür peygamberim Ahmed-i Muhtâr
Aning igesidür Sultân-ı Settâr
- 207 Lakâbım lâ fetâ illâ Alî’dür
Kılıcım Zü’l-fikâr-ı Haydarî’dür
- 208 İrür cüftüm mining hâtûn kıyâmet
Atı Fatımadır [kim] dînge râhat
- 209 Bağır pârem Hasen ol be-vefâdur
Hüseyin deşt-i şehîdgir baladur
- 210 Bu kün mindin barungızga cefâdur
Kılıcım barça kâfirni çapadur
- 211 Kayın atam Muhammed Mustafâ’dur
Mining atım ‘Alîyyü’l-Mürtezâ’dur

734/72b

212 Bu sözdin bildiler kim bu ‘Alî’dir
İşitilgen uşal ırring iridir

213 Didi ol bir zamân leşker yıgalı
Körer min siz biraz urşup kalalı

214 ‘Alî aydı [hem] hoş andag kılınglar
Yıgılıp barça bî-ârmân ölüngler

215 ‘Alî kaytıp barıp bir yirke tüşdi
Arasında çünân bir kiçe kitdi

216 Münâdî kıldı kâfirler [kim] hay hay
‘Alî’ni öltürüpmiz didik ay vay

217 ‘Alî bizning bilen hod bir ikendir
Nökeri leşkeri yok yek ikendir

218 Mübârizler ki bar her kayda kilsün
‘Alî bahâdır anga harbi kilsun

219 Tiyü yüz ming çerîğini rast kıldı
Melik bahâdırlar[ı] harâs kıldı

220 ‘Alî [kim] hem tang namâzını kıldı
Ki tolğasın alıp başıga koydı

221 ‘Asâbesin[i] çırmaban bilige
Minip Düldül kilüp leşker kaşıga

222 Yine ol Zü’l-fikâr’ın kolga alıp
Hudâ’ning yâdnı köngilige salıp

223 Çünân heybet bilen kökredi fi’l-hâl
İşitkenler zih urup boldı bî-hâl

224 ‘Alî Bismillâh eytüben tikildi
Tevekkülni yaratkan Hak’ga kıldı

- 225 Kirip çerîgke oynay başladı ol
Kirip aşlık başı dik taşladı ol
- 226 Gehi öngge gehi solga çıkadur
Çerîgler sürgülüp andın kaçadur
- 227 Bir aç böri çünân köp koyga kirmiş
Yüz kitürgen kibi leşkerni kırmış
- 228 Tahayyürde idi kâfirler anda
Kaçar yirini bilmes irdi kanda
- 229 Uşal vaktı [kim] hem kün kiç boldı
'Alî kaytup yine bir yirge tüşdi
- 230 Kingeş iyledi anda barça küffâr
'Alî üçün kılıp [hem] birmek tedbîr
- 231 'Alî kilür yolğa kazdı hındak
Özüni hem ayni seksen karı çâk
- 232 Tirinliki [kim] seksen kişi boy çâh
Takı hîle kılıp üstünü hem-vâr
- 233 Yakasında turuban kıldı feryâd
'Alî kilmedi korkup didi heyhât
- 234 'Alî tang namâzın kıldı uşal hâl
Turup Düldül üze atlandı fi'l-hâl
- 235 Tipindi Düldül andın saçrap ötdi
Uşal Düldül közi kâfirge tüşdi
- 236 Tüşüp hındak üze artuk ayakı
'Alî süyrelüp anda tüşdi takı
- 237 'Alî'ni körmedi Düldül üzinde
Ki yıglap kişneyü çapar yazıda

238 ‘Alî Düldül’ge eytüp irdi anda
Eger tekbîr üni kilmes bolsa minde

239 Revân mindin Peygamber’ge bara kör⁷²
Minim hâlim Peygamber’ge eyte kör

240 Karaban kördi kâfırlarnı buldı
‘Alî hındakge süyrelüp yıkıldı

241 Didiler kim ‘Alî barguçı kanda
Aning işin kılurmız barça songra

242 Atnı tutalı dip kovaladılar
Çerîg ortaga alup kapsadılar

734/73b;1046/78

243 Gehî kovalap geh koruk salurlar
Gehî aldın gehî yandın alurlar

244 ‘Alî [kim] tekbîr itmey boldılar hûb
Niçük kim könglige saldı anı Rab

245 Belâ birle meşakkatlerge kaldı
Çü Düldül âhir andın kökke uçtı

246 Munıng dik tüşmeyin küffâr iline
Revân boldı Medîne’ning yolına

247 Namâz-ı bamdâd [vaktı] irdi kitdi
Medîne şehriğe peşindey yitti

248 Namâzda irdi Resûl kişnedi bir
Perişân ol namâzın kıldı ahır

249 Resûl aydı Bilâl’ga kil beri sin
‘Alî öyi sarı bargıl bari sin

⁷² aya kör 734/73a: bara kör1046/77

- 250 Kulakımga kiledür Düldül üni
Kilüp midür barıban körgil anı
- 251 Bilâl ol dem yügrüp öyige bardı
Yıradın kiledür bir kara kördi
- 252 Tanıdı kim anı Düldül kilür ok
Anıng üstige mingen igesi yok
- 253 Bilâl yok digeli imenür irdi
İçi küyüp yüregi yanar irdi
- 254 Didi yazıda bir nime körünür
Uçar yanglıg gehî yürgen kiledür
- 255 Uşal sâ'at aydı kim yitdi Düldül
Anı körgeç cemâ'at kıldı gûlgûl
- 256 Resûl Düldül'ni kördi anda ol hâl
'Acayib kaygu birle boldı bî-hâl
- 257 'Alî Düldül'nüng üstide yok irdi
Resûl hem barça yârân [birle] kördi
- 258 Kilüp Düldül yaşartuban közini
Resûl ayakıga sürtüp yüzünü
- 259 Turup Düldül çünân [hem] yıgladı zâr
Ulug kiçig heme boldı dil-efkâr
- 260 İşitip Fâtıma kildi zamânı
Hasen birle Hüseyin andag çünânı
- 261 'Alî'ni Düldül üzre körmediler
Barısı ingraşuben yıgladılar
- 262 Kanı üstünü mingen Şîr-i Yezdân
'Alî'ni niyledüng dîp kıldı efgân

734/74a; 1046/78

- 263 Tiyyü barça sahâbe [hem] zâr yıglap
Yüreklerin firâk otıga daglap
- 264 Körüp Hazret bularnıñ zârısını
Zamân teskîn birüben barusını
- 265 Közin yaşartuban kıldı du'ây
Didi [kim] ey barça 'âlemning Hudây
- 266 Bu Düldül-i cânâverge söz birgil
'Alî'ning her ni ahvâlin yitürgil
- 267 Anıñ iliginde âsân barça müşkil
Hudâ ol demde Düldül'ge birüp til
- 268 Didi Düldül 'Alî üstümde irdi
Mining közim kâfirler sarı irdi
- 269 Kazup irken yürür yolımda kâfir
Tehî anıñ biling seksen karıdur
- 270 Özüm ilgerü tüşdim saçrap andın
'Alî süyrelüp anda kaldı mindin
- 271 Niçük kim art ayakım taya tüşdi
'Alî mindin cudâ hındakge tüşdi
- 272 'Alî kim eytüben irdi manga sin
Mübâde müşkil işge uçrasam min
- 273 Revân mindin Medîne'ge bara kör
Minim hâlim Resûl'ümge aya kör
- 274 Barup [hem] âgâh kılğıl Mustafâ'nı
Kitergey kulıdın kilgen belânı
- 275 Öz üstümdin 'Alî'ni kim yitürdim
Anıñ üçün haber sizge kitürdim

1046/79

- 276 Resûl aydı Hudâ'ya yâ Kerîmâ
Rahîm kılguçı sinsin yâ Rahîmâ
- 277 Kızım Fâtıma'nı kılma esîrî
Ciger kûşelerimi kılma yetîmî
- 278 Münâcât iyledi közin yaşartup
Bagır kanı bilen yüzün kızartup
- 279 'Alî'ning tirigni ölügni bildür
Tirig bolsa haberni munda kiltür
- 280 Uşal sâ'atde [hem] tâvus melâ'ik
Ki yagnı Cebrâ'il ez emr-i Hâlık
- 281 Didi mindin işitüng haber[i] siz
'Alî sag u selâmetdir hatarsız
- 282 Uşal sâ'at 'Alî handaga tüşdi
Çerîg hındak yakasın ala tüşdi
- 283 Ata başladılar [kim] taş kisekni
Tigürmedim 'Alî'ge hîç nimeni
- 284 Kanatımning sınırını yabupmen
Ni kim taşlaganı özümge alıpmen
- 285 Siz ger hâhlasangız uş tigüreyin
Siz ü Düldül'ni anda yitküreyin
- 286 Niçük kim Kâdir [ü] kudretli sinsin
Hemîşe [hem] hâzır u nâzır sinsin
- 287 Resûl aydı yâ Cebrâ'il andag kılğıl
Bizni Düldül'ni iltüp anda salgıl
- 288 Alarnı bir kanatı üzre koydı
Köz yumup açkunça iltüp anda koydı

734/74b; 1046/79

- 289 ‘Alî’ning hâlini [hem] tingle barı
Nidür ol ayganını angla barı
- 290 ‘Alî hındakga tüşdi dil-perişân
Bolup gam-gîn köngül hem közi giryân
- 291 Didi yâ Kâdirâ saldung belâga
Niçük kim uçratur bolsang devâga
- 292 Mining hâlim Peygamber bilse irdi
Medîne’din Cenâdil kilse irdi
- 293 Ebû Bekir ‘Ömer ‘Osmân yârânım
Takı Fâtıma Zehrâ’dır nigârım
- 294 Hasen birle Hüseyin oğlanlarımdın
Yine min ayrula tüşdim alardın
- 295 Kalup min yalguzım hındak içinde
Mining dik kim irer hındak içinde
- 296 Barıdın ayrulup tüşdim bu yirge
Bu kün tangla alar yitmes bu yirge
- 297 Uşal sâ’atte Peygamber yitüşdi
Peygamber’ning közi hındakga tüşdi
- 298 Tüşürüp koydılar hındak lebiga
Resûl [kim] âvâze birdi ‘Alî’ge
- 299 ‘Alî tanıp Resûl ünni âvâznı
Didi [kim] lebbeyk lebbeyk âgâzını
- 300 Resûl aydı ‘Alî irmiş selâmet
Köngülde zevk itüp tapdı ferâgat
- 301 Resûl destâr yazıp [hem] sala birdi
Hudâ emri bile üzele birdi

- 302 Yapuşıp uçıga kökke bakardı
Resûl öz kolıdın tartup çıkardı
- 303 Resûl [kim] anda [hem] ‘Alî’ni kördi
Kuçakluban yüzün yüzige koydı
- 304 Resûl’ni Cebra’îl-i emîn uşal hâl
Medîne’ge yanup kiltürdi fî’l-hâl
- 305 ‘Alî ol dem tevekkül Hak’ga kıldı
Kazâ yitmey belâ kilmesni bildi
- 306 ‘Alî Düldül minip meydânga kirdi
Uşal yüz ming çerîg kâfirni kırdı
- 307 Cenâdil şâhnı tutup kiltürdi
Takı yüz ming ‘azâb birle öltürdi
- 308 Olup [hem] kâfir [kim] ayak üstinde
Cenâdil şehrini aldı uşal hâl
- 309 Uşal kâfir ili boldı Müselmân
Müselmânga birüp mâl-ı firâvân
- 310 Özi hâkim tüzetip bir kişini
Mühim kılğalı ol ilning işini
- 311 ‘Aceb mâl alıp Medîne’ge kitdi
Niçe müddet Medîne şehrine yitdi
- 312 İşitüp Mustafâ aldığa çıkdı
Sahâbe cümlesi hem karşı kildi
- 313 ‘Alî mâlın Resûl aldığa saldı
Resûl andın mühim barlarga aydı

314 Barsın didiler [hem] alsun halâyık

Ulug kiçig özi özige lâyıık

315 Medîne şehiri hem bihbûd boldı

Sahâbe [kim] barçası hoşnûd boldı

316 Kılıp Ehtâm balalarını hoş hâl

Ni mikdâr kirekünçe aldılar mâl

317 Medîne ili şükr itdi Hudâ'ga

Niçük kim uçradı kân-ı safâga

318 Kıldım [kim] nazım bu kıssanı taklîd

Hudâ taklîdimi kılmay mu tahkîk

319 Diyer isem râzımını [kim] yârlarga

Sözim[ni] fehmi iylegil hoş yârlara

320 Bu irdi kıssa-i Ehtâm [kim] angla

Hatâi Sâkı'ning nazmını tıngla

DİZİN

‘

‘Abîdî, 6, 14, 17, 63, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 224

‘Ali, 12, 56, 95, 96, 227, 298, 301, 312

‘Arafât, 79

‘Azrâil, 32, 59

‘Osmân, 12, 36, 96, 127, 162, 203, 227, 290, 318

‘Ömer, 96, 127, 162, 203, 226, 318

A

Abdullah Sadr, 14

Âdem, 23, 30, 32, 33, 38, 39, 40, 95, 123, 161, 189, 213, 258, 279

Ahmed Yesevî, 5, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 25, 44, 46, 49, 51, 53, 73, 74, 75, 106, 107, 108

Anber, 12, 14

Asgar, 12

Aziz, 44

B

Baba Maçın, 12, 108

Bahauddin, 14

Bedr Ata, 13
Behbûdî, 6, 14, 17, 197
Bugra Han, 12, 14
Burak, 31, 134, 266
Bünyamin, 44

C

Cebeci, 32
Cebârîl, 30, 31, 41, 226, 229, 238, 253, 254, 255, 259, 261, 269, 277,
289, 290, 294, 317, 319
Cemel, 23, 26, 27
Cevâhiru'l- Ebrâr Min Emvâc-ı Bihâr, 12

Ç

Çelebi, 33
Çobanoğlu, 18

D

Dânişmend Zernûkî, 12
Davud, 48, 49
Deccâl, 59, 223
Dicle, 80

E

Ebû Bekr, 96, 203, 241
Elyesa', 38, 49
Emîr 'Alî Hakîm, 12
Eraslan, 11
Ercilasun, 18
Erkal, 66
Eyyûb, 38, 43, 45, 46, 49, 51, 115, 161

F

F. Yahin, 14
Fakîrî, 6, 14, 17, 25, 40, 61, 195, 200
Fırad, 80
Firavun, 46

G

Gazalî, 6, 14, 17
Gedâî, 6, 14, 17, 34, 198, 208

H

Hacer, 41, 42, 43, 79, 269
Hâfız, 6, 14, 17, 220
Harizm, 11, 12
Harman, 46, 54
Hârûn, 38, 45, 302
Hatâyî Sâkî, 6, 14, 17, 295
Havvâ, 33
Hazinetü'l-Asfiyâ, 12
Hazini, 12
Hızır, 13, 29, 46, 47, 48, 52, 53, 54, 55, 99, 100, 105, 108, 133, 143,
157, 166, 173
Hızır, 133
Hocaoğlu, 72, 73
Hubbî, 12
Hudâdâd, 6, 14, 17, 45, 54, 68, 173, 174, 175
Huzûrî, 6, 14, 17, 222
Hz. İbrahim, 34, 40, 41, 42, 67
Hz. Muhammed, 18, 21, 31, 39, 40, 43, 55, 56

Hz. Süleymân, 48

Hz. Ya'kûb, 43, 44, 45

İ

İblîs, 30, 33, 34, 39, 45, 98, 144, 169, 270, 271

İlyâs, 38, 53, 54, 55, 99, 100, 108, 157, 166

İmâm Mergazî, 12

İshak, 38, 43, 45, 49, 107, 161

İsmail, 28, 34, 41, 42, 43, 45, 49, 67

İsmail Kıssası, 28

İsrâfil, 30, 31, 32, 35, 58, 59, 98, 148, 255

Î

Îkânî, 6, 14, 17, 38, 40, 43, 44, 58, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186

K

Kâ'b el-Ahbâr, 54

Karagöz, 21, 65

Kâsım, 6, 14, 17, 202

Kılavuz, 21, 22, 31, 32

Kul Nesîmî, 6, 14, 17, 199

Kul Şerîf, 6, 14, 17, 151, 152, 154, 198

Kula, 52, 73, 74

Kurnaz, 53

Kutluer, 73

L

Lût, 38, 45, 49

M

- Melikoff, 71, 73
Merve, 67, 79
Mescid-i Aksâ, 31, 40, 257
Meşreb, 6, 14, 17, 24, 27, 42, 58, 83, 84, 85, 86, 88, 89
Mısır, 41, 44, 45, 46, 206
Mi'râc, 30, 31
Mikâil, 31
Miskîn, 6, 14, 17, 120, 166, 201, 209, 221, 223, 225, 243, 275
Mûsâ, 29, 37, 38, 40, 45, 46, 47, 48, 52, 53, 67, 80, 132, 133, 160, 206, 302
Münker, 33, 34, 35, 74, 172, 199, 244, 246

N

- Nekir, 30, 33, 34, 35, 74, 112
Nemrut, 41
Nesâyimü'l-Muhabbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve, 11
Nevâî, 6, 14, 17, 214, 215
Noyan, 23
Nûh, 38, 40, 41, 45, 127, 157, 173, 178, 200, 205

O

- Ocak, 19, 75
Okuyucu, 12

Ö

- Özaydın, 67

R

- Râcî, 6, 14, 17, 63, 82

Reşahâtu Ani'l Hayât, 11

Rızvan, 30, 31, 33

S

Sâdıkî, 6, 14, 17, 39, 45, 46, 50, 57, 207

Sadr Ata, 13

Safâ, 67, 79, 131, 205, 206, 209, 210, 225, 236, 267, 268, 269, 290, 292, 293,

Sârâ, 41, 43

Sarıtoprak, 23

Satuk Buğra Han, 71

Schimmel, 19, 23

Sever, 6, 72

Seyyid Ata, 13

Süleymân Hakîm Ata, 5, 6, 7, 8, 11, 14, 15, 17, 18, 24, 25, 26, 28, 35, 37, 38, 41, 42, 43, 48, 51, 55, 56, 57, 59, 63, 65, 66, 67, 73, 74

Ş

Şehâ Şühûdî, 14, 197

Şems, 27, 49, 51, 58, 59, 60, 62, 198

Şems-i Özkendî, 6, 14, 17, 159

Şemsü'd-dîn, 14, 17, 27, 29, 54, 153, 157, 158, 167, 172, 242

Şeyh 'Osmân Magribî, 12

Şeyh Hasan Bülğânî, 12

Şeyh Safiyuddin, 11

T

Topaloğlu, 23, 27

Toprak, 2, 8

Tufeyli, 14

Tûr-ı Sînâ, 47, 132

U

Uzun Hasan Ata, 13

Ü

Üzüm, 36

Y

Yahya, 49, 50

Yaşaroğlu, 62

Yavuz, 30, 38

Yavuz-Ünal, 30

Yıldırım, 70

Yûnus, 38, 40, 44, 45, 49, 53, 115, 161

Yûsuf, 38, 43, 44, 45, 49, 115, 161, 173, 183, 206

Z

Zekerıyyâ, 38, 46, 49, 50, 51, 53, 115

Zemzem, 67, 79

Zengi Ata, 13

Züleyha, 44

SÖZLÜK

‘Abd	(a) Kul.
‘Abdullâh	Abdullah b. Abbas; Hz. Muhammed’in amcası Abbas’ın oğlu olup sahabedendir.
İbn-i ‘Abbâs	
‘Âbid	(a) Tapan, tapınan, sofu, ibâdet eden.
‘Adem	(a) Yokluk, bilinmezlik.
‘Af	(a) Devenin bağırması.
‘Afv	(a) ‘Afv, af, bağışlama.
‘Ahd	(a) 1. Söz verme, vaatte bulunma. 2. Ant, yemin. 3. Sözleşme, antlaşma. 4. Süre, dönem.
‘Ale’d-devâm	(a) Devamlı olarak.
‘Ale’l-‘ibâd	(a) İbâdet ehli.
‘Aleyk	(a) Senin üzerine.
‘Aleyk al-	Selâma karşılık vermek, selamlaşmak.
‘Alî	(a) Yüksek, Bülent.
‘Âm(m)	(a) Halk tabakası, herkes, genel.
‘Anber	(a) Anber, misk gibi güzel koku.
‘Arasât	(a) Mahşer yeri.
‘Araz	(a) Kendi kendine vücut bulamayıp başka bir cevherle meydana gelen; işaret, alâmet.

‘Arş	(a) Arş, göğün dokuzuncu tabakası, maddî âlemin ilk tabakası.
‘Arzâ	(f) Arz etme, sunma.
‘Asâbe	Sarık.
‘Aşr	(a) 1. On sayıdan birini alma, dokuza bir ilave ile on etmesi. 2. Dinî merâsimde Kur’ân-ı Kerim’den on âyet miktârı okunan kısım.
‘Atâ	(a) Verme, bağış, bahşış, ihsân.
‘Ayn	(a) aynı, benzeri, tıpkı.
‘Aşş	(a) Yaşama.
‘İd	(a) Bayram.
‘Îlâc	(a) İlaç, dermân.
‘İzz	(a) Değer, kıymet; yücelik, ululuk.
‘izzet	(a) Değer, şeref, yücelik, ululuk, hürmet, saygı.
‘Ufuk makâmı	(a) Hazret-i Vâhidiyye ve Hazret-i Ulûhiyye’den ibâret olan rûh makâmının son mertebesi.
‘Adn	(a) İkâmetgah, cennet.
‘Ahd kıl-	Sözleşmek, söz vermek.
‘Âm(m)	(a) 1. Halk tabakası, herkes. 2. Genel.
‘Âmi	(a) 1. Yıllık, yılda; avâma mahsus, avâmca. 2. kaba ve cahil halk, herkes.
‘Asel	(a) Bal.
‘Atâ kıl-	(a) Bağışlamak, hediye etmek.
‘Avan	(a) Yardım edenler, yardakçılar, hükümdarlar.
‘Aşş	(a) Yaşama, hayat.
‘Azâb	(a) Ezîyet, âhirette dünyada işlenen günâhlara karşılık verilecek cezâ.
‘İmrân	Hz. Musa’nın büyük kardeşi Harun.
‘İşret	(a) İçki, içki içme, eğlenme.

‘Ubeyd	(a) Küçük, hakir kul.
‘Ummân	(a) Okyanus.
‘Uryân	(a) Çıplak.
Âb	(f) Su.
Acıg	Üzüntü veren, üzücü, acı, keder.
Acıglan-	1. Sinirlenmek, öfkelenmek; 2. Üzülmek, gücenmek.
Adağ	Nasip, kısmet, hisse; unvân.
Adaş-	Şaşırmak, sapmak.
Âdemî	(a) İnsanlık, insanoğlu.
Âfitâb-ı ve'l-zahî	(f) Güneş gibi ve renkli.
Ag-	Yükselmek, yukarı çıkmak, uçmak.
Agaz	(f) Başlama.
Agaz kıl-	Terennüm etmek.
Agna-	Kendinden geçmek, yatıp debelenmek.
Agniyâ	(a) 1 Zengin, mal ve servet sahibi. 2. Çokluk.
Agyâr	(a) Başkaları, yabancılar.
Âh	(a) Allah” sözünün kısaltılmış şekli.
Akız-	Akıtmak.
Akık	(a) Kıymetli, kırmızı renkli taş, yüzük taşı.
Akur-	Akıtmak.
Âl	(a) Oğulları, oğul, aile.
Alar	Onlar.
Ald	Ön, huzur, nezd.
Alda-	Aldatmak, kandırmak.
Aldıda	Önünde.
Amân	(a) Emniyet, güvence.

Amân kal-	Güven içinde olmak.
Anber	(a) Hint denizinde bir balığın karnından çıkarılan güzel kokulu yağ; 2. Güzel koku
Anda	Orada, o zaman.
Andag	Öyle, onun gibi, o şekilde, böyle, bunun gibi.
Anga	Ona.
Angla-	Anlamak.
Ân-hazarat	(a) O hazret.
Anı	Onu.
Aning	Onun.
Ankebut	(a) Örümcek.
Anuk	Hazır, hazırlanmış.
Ar-	Yormak, yorulmak, kuvvetten düşürmek, âciz bırakmak.
Ara	Ara, iç, içinde.
Ârâm	(f) 1. Durma, eğlenme, dinlenme. 2. Yerleşme, istirahat etme, karar kılma.
Arasat	(a) Kıyâmet günü toplanılacak yer.
Ârâste	(f) Donanmış, bezenmiş, süslenmiş.
Arı-	Saflanmak, temizlenmek.
Arıg	Ark, pınar, cennetteki pınarlar.
Arıg	Arı, saf, temiz.
Arıg	Zayıf, cılız, hasta, yorgun.
Arıl-	Temizlenmek.
Ârî	Evet.
Ark	Nehir, ırmak.
Ârmân	(f) 1. Hasret, özleyiş. 2. Nedâmet, pişman olma.
Ârmân kıl-	Hasret çekmek, ümitsizlik göstermek.

Arş	(a) Dokuzuncu gök.
Artuk	Artık, fazla.
Âsâyiş	(f) Rahat, huzur.
Ashâb	(a) 1. Sahipler, malik ve mutassarıf olanlar. 2. Hz. Muhammed'i görmek ve sohbetlerinde bulunmak şerefini kazanmış kişiler.
Asıg	Fayda, kazanç.
Âsmân	(f) Gök, semâ.
Asru	Çok, pek çok.
Ast	Alt.
Âstân	(f) Eşik, dergâh.
Aşa-	Yemek yemek.
Aş-bâz	Aşçı, aş pişirici, mutfakçı.
Aşr	(a) Kur'ân-ı Kerim'den on âyet miktarı okunan kısım.
At	Ad, isim.
Ata	Baba.
Aylan-	Dönmek, uyanmak.
Âzâr	(f) Kırılma, incinme, incitme, öfke, üzüntü.
Azgur-	Azdırmak, yoldan çıkarmak.
Azık	Azık, yiyecek, gıda.
Bâ	(f) İle, birlikte.
Bag	Bağ, ip, düğüm.
Bâhil	(f) Aylakça gezinmek, dolaşmak.
Bâhil kıl-	(f+t) İzin vermek, serbest bırakmak.
Baht	(f) Talih, kader, kısmet.
Bar	Var.
Bâr	(f) 1. Yük, ağırlık. 2. Kez, defa. 3. İzin. 4. Yemiş, meyve. 5. Kale, duvar.

Bar-	Varmak, gitmek.
Bârân	(f) Yağmur.
Baraş	(a.) Vücutta yer yer beyaz ve alaca lekeler meydana getiren bir hastalık.
Barça	Bütün, hepsi.
Bârgâh	(f) Huzur, padişah otağı.
Barı	Bütün, hepsi.
Bârî	(f) Hiç yoksa, hiç olmazsa, hâsılı, öyleyse.
Baş	Yara.
Baş	Uç, uç noktası, başlangıç, ilk.
Başla-	Kılavuzluk etmek, yol göstermek.
Başlı	Yaralı.
Bat-	Batmak, kaybolmak.
Batha	Mekke
Bâtıl	(a) Gerçek olmayan, doğru olmayan.
Bâtın	(a) İç, derûn.
Bâver	(f) Tasdik, onay.
Baver kıl-	Onayla-, tasdik etmek.
Bay	Zengin.
Bayak	Demin, biraz önce.
Bâz	(f) 1. Oyun. 2. Açık. 3. Şahin, doğan.
Bed-kirdâr	(f) Günâhkâr, davranışça kötü.
Bedr	(a) Ay.
Bed-ter	(f) Çok kötü, beter.
Behişt	(f) Cennet, uçmah/uçmak.
Behr	(a) 1. Uzaklık, mesafe. 2. Felaket. 3. Ümidin boşa çıkması.

Belî	(f) Evet.
Bende	(f) Kul, köle.
Berât	(a) Rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren fermân.
Ber-dâş	(f) 1. Kaldırma, harekete getirme. 2. Alma, yok etme. 3. Kesme. 4. Uzaklaştırma.
Ber-gâh	(f. bârgâh) Huzur, padişah otağı.
Berhem	(f) 1. Karışık, çapraşık. 2. Toplu, birlikte.
Berkit-	Güçlendirmek, sağlamlaştırmak.
Ber-pâ	(f) Ayakta, ayak üzerinde.
Ber-pâ kıl-	Dik tutmak.
Berter	(f) Yüksek, âlâ, daha üstte.
Bes	(a) 1. Dağıtma, saçma. 2. Ortaya koyma, açma.
Bes	(f) Yeter, kâfi, pek çok.
Be-yekbâr	(f) Tamamen, tümüyle, hepten
Beytü'l Ma'mûr	(a) Yedinci kat gökte (Cennet-i Firdevs'te) bulunan köşk; Hz. Âdem'le Kâbe'ye indirilip tufanla tekrar gökyüzüne alındığına inanılır.
Be-yekbâr	Ricâ ederek, arz ederek.
Bî-çûn	(f) Şûrâ/11'de "O'nun benzeri olan hiçbir şey yoktur." mealindeki âyet.
Bidâr	(f) Uyanık, uyumayan, uykusuz; gafil olmayan
Bî-edeblik	Edebsizlik.
Bî-gümân	(f) Şüphesiz.
Bih	(f) Temel, esas, kök.
Bihbûd	(f) Sağlam, sıhhî vücut, iyi, sağ.
Bî-hod	(f) Baygın, kendinden geçmiş.
Bî-hûş	(f) Kendinden geçmiş, baygın, akli başında olmayan.

Bil	Bel.
Bil bagla-	Bağlanmak, tabi‘ olmak.
Bile	Birlikte, ile.
Bilgür-	Belirmek.
Bir-	Vermek.
Bir ü bar	Bir ve var olan.
Bî-râh	(f) Yolsuz, kötü yola sapan.
Birkit-	Berkitmek, sağlamlaştırmak.
Birle	İle, birlikte.
Bî-ruhsât	(f-a) İzinsiz, müşâdesiz.
Biryân	(f) Kebâp, kızartma.
Bisat	(a) Kilim, minder.
Bisyâr	(f) Çok, fazla.
Bî-şumâr	(f) Sayısız, pek çok.
Bî-tevakkuf	Durmadan, hemen.
Bîve	(f) Dul kadın.
Bizâr	(f) Rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün.
Bol-	Olmak.
Bota	Oğul, bala.
Böz	Bez, kefen.
Bû'l-heves	Her şeye istekli, pek hevesli.
Bûd	(f) Varlık.
Buhûr	(a) Tütsü.
Bundag	Bu şekilde, böyle.
Burun	Önce, öncesi.
Bûstân	(f) Bostan, bağ, bahçe.
Butak	Budak, ağaç dalı.

Bûy	(f) Koku.
Bü'l-‘aceb	(a) Çok acayip, çok tuhaf, şaşılacak şey.
Bünyâd	(f) 1. Esas, temel. 2. Binâ, yapı.
Bürehne	Yalın, çıplak.
Büt-	İnanmak.
Câdû	(f) Cadı, büyü, büyücü.
Caî	(a) Cefâ eden, zâlim.
Câh	(a) İtibâr, makam, orun, mevkii.
Cân tart-	Cân fedâ etmek.
Câvidâne	(f) Ebedî, daimi.
Cebbâr	(a) Cebredici, zorlayıcı, güç ve kudret sahibi; Allah'ın adlarından biri.
Cehr	(a) Zor, zorlama, baskı.
Celî	(a) 1. Açık, zâhir. 2. Parlaklık.
Cenâdil	G. Kaya'nın verdiği bilgiye göre, Türkistân'da tam adı Dumat el Cendal olan ve Halid Bin Velid tarafından fethedilen bir kale şehir
Cennet-ül me'vâ	(a) Sekiz cennetten biri.
Cevlân	(f) Dolaşma, gezme.
Cevre	Eş, dost, arkadaş.
Cidd	(a) Ciddilik, bir işi, eylemi ciddiyetle yapma.
Cidd ü cehd	(a+f) Ciddiyet ve gayret.
Cift	(f) Çift, eş.
Cihil ten/Çiltan	(f) Kırklar.
Cübân	(f) Çoban.
Cühûd	(a) Yahudî.
Cünbiş	(f) Kımıldanma, hareket.
Cür'â	(a) Yudum, içim, damla.

Çâder	(f) Çadır, örtü, baş örtüsü.
Çagır	Şarap.
Çagır	Çakır, çakır renkli.
Çâh	(f) Kuyu.
Çâk	Çukur ağzı.
Çakır-	1. Çağırarak, seslenmek. 2. Ötmek.
Çap-	1. Kılıçla kesmek, parçalamak. 2. Vurmak.
Çarla-	Çağırarak, seslenmek.
Çayka-	Yıkamak, temizlemek.
Çehâr	(f) Dört.
Çend	(f) Ne kadar, kaç tane.
Çendân	(f) Gerçi, ne kadar, o kadar, pek o kadar.
Çendi	(f) Bir müddet, biraz.
Çeng	(f) Pençe, el.
Çengâl	(f.) Çengel, pençe.
Çerag	(f) Yağa bulaştırılıp yakılan fitil, mum.
Çerig	(a) 1.Ordu, askerî güç; 2. Asker; 3. Savaş, mücadele.
Çıgay	Yoksul, fakir.
Çın	Tam, doğru, gerçek.
Çırma	Sarma, dolama.
Çik-	Katlanmak, tahammül etmek.
Çîzî	(f) Bir şey.
Çom-/Çum-	Suya dalıp çıkmak.
Çuk-	Derin kazmak.
Çulga-	Giyerek,sarmak, dolamak, bürümek, örtmek.
Çün	Çünkü, mademki.

Çünân	(f) Böyle, bunun gibi, bu şekilde.
Çüp-	Sevmek.
Dabbet-ül arz	(a) Kıyâmet alâmetlerinden olmak üzere orta- ya çıkacağı söylenen hayvan.
Dâd	(f) Adalet, doğruluk, ihsân.
Dâd iyle-	Adalet etmek, doğru yola girmek, ibret almak.
Dâğ	(f) Yara izi, kızgın demirle vurulan damga.
Dânâ	(f) Bilge, bilgin, bilgili.
Dâr	(f) Savaş.
Dâr	(a) Ev, yer, yurt.
Dâr	(f) Darağacı.
Dârû	(f) İlaç.
Dârû's-selâm	(a) Cennet. 2. Bağdat'ın eski adı.
Dârü'l-huld	(a) Cennet, bekâ evi.
Dârü'l-karâr	(a) Kıyâmetten sonra kalınacak yer, cennet.
Dârü's Sakar	(a) Cehennemin tabakalarından biri.
Deccâl	(a) Kıyâmetten az evvel ortaya çıkacak ve Hz. İsâ tarafından öldürülecek olan yalancı ve zararlı şahıs, yalancı Mesih.
Delâl	(a) Deliller, kanıtlar.
Dem	(f) 1.Soluk, nefes. 2.İçki. 3.An,vakit,saat, za- man
Dem-be-dem	(f) Bazan, vakit vakit, ara sıra.
Deracât	(a) 1. Basamaklar, mertebeler, rütbelere. 2. Miktar.
Derbân	(f) Kapıcı, kapıya bakan.
Derbâr	(f) Divân kapısı.
Derhast	(f) İstek, talep.
Deryâ	(f) Deniz.

Destâr	(f) Sarık, imâme.
Destûr	(a) İzin, müsâde.
Devlet	(a.) Devlet, ikbâl, baht, saadet, büyük makam ve mevki.
Devlet-hâh	(f) Devlet isteyen.
Deyyân	(a) Mükafatlandıran, cezâlandıran Allâh.
Dıraht	(f) Ağaç.
Dîdâr	(f) Yüz, çehre.
Digen	Denilen.
Dik	Gibi.
Dirîgâ	(f) Yazık, eyvahlar olsun.
Dûçâr	(f) Tutulmuş, yakalanmış, uğramış.
Dûd	(f) Duman, ateş.
Durrâc	(a) keklik cinsinden bir kuş, çil kuşu, turaç.
Dûzeh	(f.) Cehennem.
Dü-bâre	İki kez.
Dürr	(a) İnci.
Dürûd	(f) Selâm, dua, medh.
Düşenbe	(f) Pazartesi günü.
Düşvâr	(f) Güç, zor.
Ebû Cehil	Asıl adı Osman olup Hz. Muhammed'e olan düşmanlığıyla tanınmış ve Bedir gazâsında öldü rûlmüştür.
Ebû Hanîfe	İslâm mezheplerinden Hanefî mezhebinin imâmı. (Nu'mân bin Sabit)
Ecük	Kıyafet, elbise.

Eddâ'î	(a) 1. Dua eden, duacı; 2. Ulema sınıfının çok zaman imza veya mühür üstüne koydukları ve "Duacınız, hayır hâhınız" anlamında kullandıkları kalıp söz.
Efgâr	(f) Yaralı, kötürüm, sakat.
Ehad	(a) Bir olan Allah.
Ehl	(a) Aile.
Ehl ü 'ayal	(a) Aile fertleri.
El	Yel, rüzgâr.
El hamd	(a) Fatiha sûresi.
Elvân	(a) Renkli, rengârenk.
Emân bol-	(a+t) Güvende olmak.
Eme	(a) Cariye, kadın köle.
Emîn	(a) Güvenilir; Hz. Muhammed'in lakabı.
Enbiyâ	(a) Nebîler, müstakil şariat sahibi olmayan peygamberler.
Engâm	(f) Vakit, zaman, an, mevsim.
Engiz	(f) Koparan, karıştıran, tahrip eden.
Engse	Ense.
Engübin	(f) Bal.
Engüş	(f) Parmak.
Enhâr	(a) Nehir, çay, ırmak, akarsu.
Erkân	(a) 1. Esaslar, destekler. 2. Başkanlar
Erken	Destek, direk.
Ernî	(a) Kur'ân. El A'râf sûresi 142. âyet: "Rabb'im bana kendini göster, seni göreyim."
Erre	(f) Bıçkı, testere.
Esbâb	(a) Sebepler, bir işin olayın gerçekleşmesi için gereken şeyler.

Esedullah	(a) Allah'ın arslanı, Hz. Ali.
Esrâr	(a.) Sırlar, gizler.
Evvâre	(a) Hükümet dairelerine ait defterler, resmî defterler.
Evvel ü âhir	(a) Eninde sonunda, her zaman.
Eyâ	(f) Ey, hey.
Eygüsüz	İyiliksiz, kötü.
Eynek	Tek, biricik.
Eyt-	Demek, söylemek.
Ez	(f) –dan/-den.
Ez-berây	(f) Amacıyla, için.
Fâcir	(a) Kötü huylu, doğru yoldan sapmış.
Fahr	(a) 1. Şeref, kıvanç. 2. Büyüklük, ululuk. 3. şöhret, ün.
Fakr'ü mâ-teyesser	(a) Kur'an. Müzzemmil sûresi.
Fârig	(a) 1. Boş, işini bitirimiş, işsiz. 2. Vazgeçmiş, çekilmiş. 3. Rahat, dinç hâlde.
Fâsık	(a) Günahkâr, Allah'ın emirlerine uymayan.
Fasih	(a) Açık, sarih.
Fâzıl	(a) Fazilet sahibi, erdemli.
Fazl	(a) 1. Artıklık, üstünlük. 2. Bilginlere özgü olgunluk. 3. Bilgi.
Fenâ	Yokluk, yok olma; maddî varlıktan sıyrılıp Hakk'a erişerek O'nda yok olma.
Ferâgat	(a) Vazgeçme, el çekme.
Ferceng	(f) Tüy, yün, kürk.
Ferişte	Melek.
Fermân	(f) Emir, buyruk.

Ferzend	(f) Oğul, evlât.
Feş	(f) Tüy, yün, ot, kıl.
Fetvâ	(a) Müftü tarafından verilen şer'i hüküm veya karar.
Feyz	(a) Bolluk, çoğalma, irfân.
Fî	(a) -da/de bulunma hâli, içinde.
Fi'l-hâl	(a) Hemen, o anda.
Fi'l-mesel	(a) Mesela, misaldeki gibi.
Firak	(a) Ayrılık, ayrı düşme.
Firâvân	(f) Bol, çok, fazla.
Firdevs-i 'Alâ	(a) Cennet.
Firken	Güruh, cemaat, topluluk.
Gaffâr	(a.) Affedici,bağışlayıcı;Allah'ın adlarından biri.
Gafil	(a) Çevresinde olup bitenleri sezemeyen, aymaz.
Galât	(a) Yanlış, yanılma.
Ganîm	(a) Ganimet olan.
Gânim	(a) Ganimet alan.
Gâr	(f) Mağara.
Gavvâs	(a) Dalgıç, inci çıkarmak için denize dalan kimse.
Gayret	(a) 1. Çalışıp çabalama. 2. kıskançlık
Genc	(f) Hazine, define.
Genc-i hikmet	(f) Hikmet hazinesi.
Gende	(f) Fenâ hâlde kokuşmuş, kötü kokan.
Gerd	(f) Toz.
Gevher	(f) 1. İnci, elmas. 2. Öz, asıl.
Gilim	Kilim, çul, elbise.

Girân-bahâ	Çok değerli.
Giribân	(f) Yaka.
Giryân	(f) Ağlayıcı, ağlayan.
Gôşt	(f) Et.
Gul	(a.ğull) Suçluların boyunlarına geçirilen de mirhalka.
Gûlgûl	(a) Gürültü, şamata.
Gûr	(f) Mezâr, kabir.
Gûresne	(f) Aç, fakir.
Gussâ	(a) Kaygı, tasa, keder.
Gûlzâr	(f) Gül bahçesi.
Gümân	(f) Kuşku, zan.
Gümrâh	(f) Yolunu şaşırmış, doğru yoldan sapmış.
Güstâh	(f) Edepsiz, hayâsız, küstah.
Habibul'lâh	(a.) Allah'ın sevgilisi; Hz. Muhammed.
Hacer	(a) Taş.
Hâcet	(a) İhtiyaç, gereklik, muhtaçlık.
Hâcib	(a) Kapıcı.
Hâdî	(a) Doğru yolu gösteren mürşit, rehber.
Hâdim	(a) Hizmet gören, hizmetçi.
Hâh	(f) İsteyen.
Haklık	(a) Haklı.
Halâ	(a) İhsân, lütuf, atâ.
Hâlab	(f) İstemek, beğenmek.
Halâs	Kurtulma, kurtuluş.
Halâyık	Halk, insanlar.
Hâlet	(a) Durum, hâl, keyfiyet.
Hâlık	Yaratan, Allah.

Hâlî	(a) 1. Açık yer, boş, tehi, içinde bir şey olmayan. 2. Sahipsiz, ıssız.
Halîlullah	(a) İbrâhîm Aleyhisselâm.
Hâliseni'llâh	(a) Allâh'ın hâlisliğini hilesizce bilme.
Halka	(a) 1. Halka, çember, daire. 2. Dervişlerin zıkr esnasında meydana getirdikleri daire.
Hamail	(a) 1. Tılsım, muska. 2. Kılıç kayışı.
Hamân	Firavun'un baş veziri.
Hamduli'llâh	(a) Allâh'a hamd olsun.
Hamîr	(a) Hamur.
Haml	(a) Yük, yükleme, yüklenme.
Hamr	(a) Şarap.
Hamuş	(f) Suskun, sessiz.
Hân	(f) 1. Yemek sofrası, tepsi, sini. 2. Aşçı dükkânı. 3. Yemek.
Hâna	(f) Hâne, ev.
Handân	(a) Gülen, güler, sevinçli.
Hânkâh	(a) Tekke.
Hannân	(a) Çok acıyan, acıyıcı, Allah.
Hânümân	(f) Ev, ev bark, ocak.
Hâr	(f) 1. Hor, hâkir, aşağı, bayağı. 2. Yiyen, yiyici.
Haras	(f) Dilsiz olma, dilsizlik.
Has	(f) Çöp.
Hâs	(a) 1. Bir kimseye mahsus; 2 Saf, halis, seçkin.
Hasis	(a) 1. Cimri, pinti; 2. alçak, değersiz.
Hasret	(a) 1. Ele geçirilemeyen veya elden kaçırılan bir ni- mete üzülp yanma, iç ekme, inleme; üzüntü, iç sıkıntısı, keder, zahmet. 2. Eseflenme, göreceği gelme, özleyiş.

Hâsse	(a.) Husûsî.
Hâşâk	(f) Çer çöp, süprüntü.
Hatar	(a) 1. Tehlike, belâ. 2. Korku, güvensizlik.
Hâtîf	Gaipten işitilen ses.
Hâtîm	(a) Mühürleyici, bitiren, sonlandıran.
Hatve	(a) Adım.
Havâr-zâr	(f) Yemeğe meyilli.
Hâviyâ	(a) Cehennemden yedinci katı,yedinci cehennem.
Hây	(f) Vay, eyvah.
Hayl	(a) Kabile.
Hayrân	(a) Şaşmış, şaşakalmış.
Hazer	(a) Sakınma, çekinme.
Heft-i yek	(f) Kur'ân'ın son yedi suresinden oluşan özel bir cüz.
Hemân	(f) 1. De, dahi. 2. Hemen, derhal.
Heme	(f) Hep, bütün, tümüyle.
Hem-râh	(f) Yol arkadaşı, yoldaş.
Hem-vârî	(f) Düzlük, düz olma.
Herçend	(f) Her ne zaman, tekrar tekrar.
Hergîz	(f) Asla, hiçbir vakit.
Hevâ	(a) 1. İstek. 2 Hoşlanma. 3. Sevgi.
Hevl	(a) Korku.
Hezâr	(f) 1. Bin. 2. Pek çok. 3. Bülbül.
Hezl	(a) Şaka, latife.
Hıra	Zayıf, güçsüz, cılız.
Hırâmân	(f) Salınarak yürüme.
Hicâb	(a) Utanma, utanma perdesi, perde.

Hikmet	(a) Varlığın mahiyet ve hakikatlerinden söz eden ilim; Ahmet Yesevî ve O'nun takipçileri tarafından söylenen dinî-tasavvufî manzumeler.
Hil'at	(a) Padişah veya vezir tarafından takdir edilen kişiye verilen süslü elbise, kaftan.
Himmet	(a) 1. Yardım, lütuf. 2. Gayret, emek, çalışma.
Hoçı	Gezgin, hacı.
Hôd	(f) Kendi, bizzat.
Horsend	(f) Kanaat sahibi, gözü tok.
Horûs	(f) Horoz.
Hûb	(f) Güzel, hoş, iyi.
Hûn	Kan.
Hur	Eksik, noksan.
Hûr	(a) 1. Ahû gözlüler, gözlerinin akı karasından çok olanlar. 2. Cennet kızı, huri.
Hûr u kusûr	(f., ve a.) Huriler ve köşkler.
Hûru'l kusûr	(a) Cennet kızları, huriler.
Hûş	(f) Akıl, fikir, şuur-.
Hüccet	(a) 1. Senet, belge, delil, nişan; 2. seçilen âlimlere verilen unvân.
Hüdhüd	(a) Çavuş kuşu, İbibik, Süleymâm peygamber ile Sebâ melikesi Belkıs arasında haber getirip götüreren kuş.
Hüva'llah	(a) "O Allah"
Il-	Yakala-, tut-.
Inçuk	1. İnleye inleye, ağlayıp inleme. 2. Bitkin. 3. Şikâyet.
Irıl-	Ayrılmak, uzaklaşmak.
Isığ	Isı, sıcak.

İşangan	İnanan.
İ'câz	(a) Hürmet etme, ağırlama, ikrâm etme.
Îcâbet	(a) Kabul etme, edilme, kabul olunma, uyma.
İge	Allah, sahip, iye.
İgeç	Eğer.
İger	Eyer.
Îkân	(a) Sağlam bilgi, yakîn bilme.
İkilesi	Her ikisi.
İkrâr	(a) İtiraf, açıkça söyleme.
İksük	Eksik.
İl-	1. Bağlamak; almak. 2. İnmek.
İlçi	Elçi.
İlig	El, kol.
İlig köter-	El açıp dua etmek.
İmçek	Meme.
İmen-	1. Sallanmak, dalgalanmak, yalpalamak. 2. Kaynaşmak
İmgek	Eziyet, zahmet.
İmgen-	Zahmet etmek, emek vermek, yorulmak.
Înâk	(a) 1. Sözüne inanılır, güvenilir. 2. İstişare edilen kimse.
Înâyet	(a) İyilik, yardım, lütuf.
İnçke	İnce.
İngre-	Ağlamak, sızlamak. Hazin hazin ağlamak
İr	Yer.
Îrâdet	(a) 1. Îrâde, istek, güç. 2. Mâsivâdan kurtulup Hakk'ın rızasını kazanmaya çalışma.
Îrâdetlik	(a) İrade sahibi, Allah'ın rızasını kazanmaya çalışan.
İrk	Erk; güç, kuvvet, kudret.

İrklig	Kudretli.
İrlık	Erlik, mertlik, nefse hâkimiyet.
İrmes	Değil.
İrn	Dudak.
İstıgfâr	(a) Allah'tan suçlarının bağışlanmasını dileme, tövbe etme.
İş-	Bükmek, örmek.
İt-	Yapmak, eylemek, etmek.
İtek	Etek.
İvrül-	Çevrilmek, dönmek.
İvürd-	Caydırmak, pişmanlaştırmak, döndürmek.
İz-	Ezmek, erimek, eritmek.
İzgü	İyi, güzel.
İzi	Allah, sahip.
İzle-	İrdelemek, istemek, araştırmak.
K'anda	Ki orada, ki o zaman.
Ka'de	(a) Bir kere oturma, oturuş.
Kâb Kavseyn	(a) İki kavis arasındaki mesafe; Hz. Muhammed'in Mirâc gecesi Cenâb-ı Hakk'a olan yakınlık derecesini kinâye yoluyla ifâde eder.
Kâbin	(f) Evlilikte erkek tarafından kadına verilmesi kararlaştırılan nikâh akçesi.
Kaçan	Nasıl, ne zaman.
Kadem	(a) Ayak.
Kâdim	(a) 1. Eski 2. Başlangıcı olmayan 3. Öncesi bilinmeyen.
Kâdir	(a) Herşeye gücü yeten, kudretli.
Kadr	(a) 1. Kur'ân-ı Kerim'in inmeye başladığı Ramazan ayının 27. Gecesi. 2. Değer, kıymet

Kâfûr	(a) Uzakdoğuda yetişen bir çeşit taflandan elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz ve yarı saydam ıtırı kuvvetli bir madde.
Kâh	Saman çöpü, saman.
Kahhâr	(a) Ziyâdesiyle kahreden, kahredici, yok edici, batırıcı, Allah.
Kahr	(a) 1. Zorlama, zorla bir iş yaptıрма. 2. Üstün gelerek batırma, ezme. 3. Çokça üzülmek.
Kaim	(a) 1. Ayakta duran, sürüp giden. 2. Birinin yerini tutan. 3. Vaktini namaz kılmakla geçiren.
Kaktur-	İtmek, itelemek, vurdurmak.
Kâl	(a) Söz, laf.
Kâl ü hâl	(a) Söz ve hâl.
Kalduvaç	Bülbül.
Kâlem	(a) Kalem, Levh-i mahfûza olacak şeyleri yazan ilâhî kalem.
Kalmehiç	Tartar kuşu, bildircin.
Kâm	(f) Arzu, emel, istek, merâm.
Kâmet	(a) Farz namazlardan önce okunan namaza çağrı.
Kamug	Hep, bütün.
Kânu‘	(a) Kanaat sahibi.
Kap-	Kapmak, tutmak, almak.
Kapug	Kapı.
Kâr u bâr	(a) 1. İş güç, kazanç. 2. Meşguliyet, sanat. 3. işlemek, tesir. 4. Savaş.
Kara-	Bakmak.
Karanggu	Karanlık.
Karçiga	Şahin, doğan.
Karga-	Beddua etmek, lanetlemek.

Kargu	Kavun, karpuz.
Kar1	Dirsekten parmak uçlarına kadar olan uzunluk.
Karı	İhtiyar, yaşlı, eski.
Karı-	1. Yaşlanmak, ihtiyarlanmak. 2. Karışmak.
Karıl-	Karışmak.
Karıl-	1. Sesi kısılmak. 2. Boğazda bir şey kalmak. 3. Karışmak.
Karmak	Kavramak, almak.
Kaş	Ön, huzur, karşı
Kat	Huzur
Katıg	1. Şiddetli, sert, sağlam. 2. Çok, çok fazla, aşırı.
Kattı	Katı, sert.
Kayda	Nerede.
Kaydın	Nereden.
Kayı	Hangi.
Kayıt-	1. Dönmek, geri dönmek. 2. Vazgeçmek.
Kâyim	(a) Ayakta.
Kâyim tur-	Sabaha kadar uyumadan ibâdet etmek.
Kaysı	Hangisi.
Kayta	Yeniden, bir daha.
Kayu	Hangi, hangisi, herhangi bir.
Kefş	(f) Ayakkabı, papuç.
Kelîm	(a) 1. Söz söyleyen, konuşan. 2. II. Şahıs. 3. Sinâ dağında Allah ile konuşması dolayısıyla Hz. Musâ'nın unvânı.
Kem	(f) Az, eksik.
Kem bol-	Azalmak, eksilmek.
Kende	(f) Çukur, hendek, kesilmiş, biçilmiş.

Kerâmet	(a) Yücelik; evliyâların Allah'ın lütfu ile gösterdikleri olağanüstü hâller.
Kerige	Çadır, mezar.
Kesb	(a) Çalışıp kazanma.
Keş	(f) 1.Ortaya koy-. 2. Alıp götür-, uzaklaştır-.
Kevn	(a) Olma, var olma.
Kevn ü mekân	(a) Varlık, kâinat, evren.
Kıl-	Yapmak, eylemek.
Kılık kıl-	Hareket etmek.
Kın-	Acı çekme, ıstırap.
Kıyâm	(a) 1. Ayağa kalkma, ayakta durma. 2. Namazın iftitah tekbiriyle rûkû arasındaki ayakta durma kısmı.
Kıydın	Nereden.
Kibr	(a) 1. Büyüklük, ululuk. 2. Büyüklük taslama, yüksekten bakma (birisine).
Kiçe	Gece.
Kiçig	Küçük.
Kiçigrek	Daha küçük, çok küçük.
Kiçür-	1. Bağışlamak, affetmek. 2. Kabul etmek.
Kike	Olmaksızın, o olmadan.
Kil-	Gelmek.
Kime	Gemi.
Kimirse	Kimse.
Kimyâ-yı cân	(f) Can iksiri.
Kinâ	Kin, nefret.
King	Geniş.
Kingü-	Genişlemek.

Kirgüz-	Girdirmek, sokmak.
Kitür-	Getirmek.
Kiy-	Giy-.
Kiyin	Sonra.
Koçkar	Koç.
Koğuğ	Delik, kovuk.
Kol	Taraf.
Kol-	1. İstemek. 2. Arz et-, ricâ etmek.
Koldaş	Arkadaş, yoldaş.
Koltukla-	Koltuğuna girip götürmek.
Kop-	Ayağa kalkmak, meydana gelmek, oluşmak.
Koş-	Yazmak, şiir düzmek.
Koy-	Yere indirmek.
Kökçek	Güzel, pek sevimli, cana yakın.
Kökrek	Göğüs, sine.
Köngüre	1. Tümsek, üstü yuvarlak olan şey. 2. Gökyüzü.
Köni	Doğru.
Köp	Çok, fazla.
Köp telim	Çok, pek çok.
Köprek	Pek çok, çok fazla.
Körgüz-	Göster-.
Körklük	Güzel, iyi, gösterişli.
Köter-	1. Kaldırmak, yükseltmek. 2. Götürmek, taşımak.
Köteril-	Kaldırılmak, yükseltmek, taşınmak.
Közge il-	1. Gözüne bağlamak. 2. Mec. Dikkate almak.
Közü	Ayna.

Kuç-	Kucaklamak, sarmak, sarılmak.
Kûdek	Çocuk, sabî.
Kuduk	Kuyu.
Kulın	Bir yaşındaki tay.
Kur	Kemer, kuşak, bel bağı.
Kur-	Kurmak, düzenlemek, hazırlamak.
Kura‘	(a) İbadet eden.
Kuruğluk	Kuruluk.
Kuruk	Atı yakalamak için uzun ip.
Kusûr	(a) Kasr, köşk, saray.
Kut-	Kalmak, dinlenmek, ikâmet etmek.
Kutkar-	Kurtarmak, serbest bırakmak.
Kutul-	Kurtulmak, affedilmek.
Kuvan-	Kıvanmak, sevinmek.
Kuyaş	Güneş.
Kuyı	Kesif, koyu, sık.
Kuzug	Kuyu
Künbed	(f) 1. Gökyüzü, semâ. 2. Kubbe, üstü yuvarlak şekilde olan binâ veya çıkıntı.
Künde	Her gün.
Küni	Günü, kıskanç, kıskançlık.
Küpeç	Kerpiç.
Kürs	(a) Arş-ı a‘zâmın altında levh-i mahfûzun bulunduğu yer.
Küsegen	Arzu eden, isteyen.
Küy-	Yanmak.
Küy-	1. Beklemek, sabretmek. 2. Yanmak.

La'İ	(a) Kırmızı renkte değerli bir süs taşı, Bedeh- şan yakutu.
Lâ-cerem	(a) Şüphesiz, besbelli, elbette.
Laçın	Doğan, şahin.
Lahte	(f) Parça.
Lâk	(f) Hakir, zelil, aşağı.
Lâ-mekân	(a) Mekânsız, yersiz, mekâna ihtiyacı olmayan Allah.
Lâ-taknatü	(a) Kur'ân. "...kesmeyiniz."
Lây	Çamur, balçık.
Lebbeyk	(a) "Buyurunuz, emrediniz" anlamında Hac sı- rasında okunan dualardan olup telbiye adıyla da bilinir.
Len Terâni	(a) "(Sen) beni görmeyeceksin" anlamında söz.
Mâ	(f) Biz.
Mâ	(a) Da, de, dahi, bile.
Mâ	(a) Şu nesne, o şey ki.
Ma'siyyet	(a) Günah, itaatsizlik.
Ma'yûb	(a) Ayıplanmış, kusurlu olan.
Ma'reke	Savaş alanı, alan, meydân.
Ma'âzallah	(a) 1.Yegâne sığınacak Allah'tır. 2. Allah koru- sun, Allah esirgesin.
Ma'bûd	(a) Allah.
Ma'rifet	(a) 1. Bir şeyin aslını ve esasını bilme. 2. İnsa- nın kendisini ve Rabb'ini bilmesi.
Magfîret	(a.) Allah'ın kulların günahını bağışlaması.
Magz	(a) 1.Öz, esas. 2. Beyin.
Mahbûb	(a) Sevilen, sevgili.

Mahfil	(a) 1. Oturulacak, görüşülecek yer, toplantı yeri. 2. Büyük camilerde hükümdarlara veya müezzinlere ayrılmış ve etrafı parmaklıklarla çevrilmiş, yerden biraz yüksekçe yer.
Maişet	(a) 1. Yaşama, yaşayış. 2. Geçinme, dirlik, geçinme için gerekli olan şeyler.
Maktanmakından	Kesilmek, budanmak, doğranmak, yırtılmak.
Manga	Bana.
Mâr	(f) Yılan.
Marifet	(a) Bir şeyin aslını ve esasını bilme, insanın kendini ve Rabb'ını bilmesi.
Me	Da/de/dahi.
Me'vâ	(a) Yurt, mesken, makam, sığınılacak yer.
Mebtûl	(a) Rahatlık, huzur, sevinç.
Mekkâr	(a) Hileci, düzenbâz.
Mel'ûn	(a) Lanetlenmiş.
Melâl	(a) Usanç, bıkkınlık.
Melâmet	(a) Kınama, ayıplama, azarlama, suçlama.
Melûl	(a) Üzüntülü, üzgün.
Men Rabbük	(a) "Rabbin kimdir?"
Mena	İşte
Menâfi	(a) Yararlar, çıkarlar, menfaatlar.
Mengü	Ebedî, sürekli.
Mennân	(a) İhsanı bol, Allah.
Merg	(f) Ölüm.
Mescid	(a) 1. Secde edilecek, namaz kılınacak yer, küçük câmi.
Mescid-i Aksâ	Kudüs'teki ünlü cami.
Mescûd	(a) Secde edilmiş, kendisine tapılmış, Allah.

Meşâyah	(a) Şeyhler.
Mevc	(a) Dalga.
Mezâ	Sakin, rahat, dinç.
Mıskır-	Gülümsemek.
Mihmân	(f) Konuk, misafir.
Mihnet	(a) 1. Zahmet, eziyet. 2. Gam, keder, dert; 3. Belâ, musibet.
Mihr	(f) Sevgi, muhabbet.
Mihribân	(f) Şefkâtli, merhâmetli, muhabbetli, güler yüzlü, yumuşak huylu.
Milket	(a) Mülk, ülke.
Min	Ben.
Min-	Binmek.
MiningMining	Benim.
Minlik	Benlik, gurur, kibir.
Mis	(f) Bakır.
Misk	(f) Bir cins ceylanın göbeğinden çıkarılan güzel kokulu madde.
Mu'arız	(a) Çatışan, karşı görüşte olan.
Mu'allâ	(a) Yüce, yüksek, makamı yüksek.
Mug	(f) Zerdüşt rahibi, ateşe tapan.
Muhal	(a) Mümkün olmayan, olamaz, olamayacak.
Muhamme	(a) Tahmin edilmiş veya edilen, sanılmış.
Muhib	(a) Sevgili, sevilen.
Muhkem	(a) Sağlam, güçlü.
Munça	1. Bunca, bunun gibi. 2. O kadar çok, bunca.
Munda	Buraya.
Mundag	Bu şekilde, böyle, bunun gibi.

Mundın	Bundan.
Mung	Bun, sıkıntı, keder, üzüntü.
Munglaş-	1. Bunalmak, dertlenmek, üzülmek. 2. Dertleşmek.
Munglığ	Bunlu, sıkıntılı, kederli, dertli.
Mûr u mâr	1. Karınca ve yılan; 2. Börtü böcek.
Murdâr	(f) Kirli, pis.
Mutâba‘at	(a) Birine tâbi olma, arkası sıra gitme.
Muti‘	(a) İtaat eden.
Muzâh	(a) Mizâh, şaka, eğlence, latife.
Mü‘ezzin	(a) Ezam okuyan kişi.
Mübade	Allah saklasın, korusun.
Mücerred	(a) 1. Tecrid edilmiş, soyulmuş, çıplak. 2. Tek, yalnız. 3. Karışık ve katışık olmayan. 4. Bekâr
Müctebâ	(a) Seçkin, seçilmiş.
Müdâm	(a) Devamlı, sürekli.
Münâcât	(a) 1. Allah’a dua etme, yalvarma. 2. Allah’a dua etme konulu manzume.
Münâdî	(a) Nidâ eden, müezzin.
Mürîd	(a) Bir şeyhe bağlanan, intisap eden.
Mürsel	(a) 1. Gönderilmiş, yollanmış. 2. Peygamber. 3. Hz. Muhammed.
Müzekkâ	(a) Arınmış, aklanmış.
Na‘leyn	(a) Bir çift ayakkabı.
Na‘îm	(a) 1. Bollukta yaşayış. 2. Cennetin bir kısmı.
Na‘re	(a) Yüksek sesle bağırma.
Nâdân	(f) Bilmez, kaba, terbiyesi kıt.
Nâdânlık	Bilgisizlik, gerçekten habersizlik.

Nâgâh	(f) Anîden, ansızın.
Nagehân	(f) Ansızın, birden bire.
Nagz	(f) Güzel, iyi, göze hoş görünen.
Nâlân	(f) İnleyen.
Naleyn tart-	Ayakkabı çıkartmak.
Nâmahrem rem olmayan.	(f) 1. Nikâh düşmeyen. 2. Yabancı. 3. Mah
Namâz-ı bamedad	Sabah namazı.
Namus	(a) İffet, edep, hayâ.
Namus kıl-	Utanmak, hayâ etmek.
Nâ-resîde	Olgunlaşmamış, kemal bulmamış, henüz balığ olmamış.
Narî	Öte.
Nâr-ı câh	(a) Cehennem ateşi.
Nâsîha	(a) Nasihat vermek, öğüt vermek.
Nass	(a) Kesinlik.
Nâz	(f) 1. Kendini beğendirmek için yapılan yap macık davranış. 2. Bir şeyi beğenmiyormuş gibi gözükmek. 3. Şımarıklık. 4. Yakarma, ricâ.
Nazar kimesi	Bakış, görüş.
Necâset	(a) Pislik, murdarlık.
Nedâmet	(a) Pişmanlık.
Nefs	1. Rûh, cân, hayât. 2. İnsanın yeme, içme gibi biyolojik gereksinimleri. 3. Kişi, kendi. 4. Asıl, maya.
Nerbân	Merdiven.
Nerse	Şey, nesne.
Nevhâ	(a) Ölen kişiye sesli şekilde ağlama.
Nî	Ne, niçin.

Niçe	Nasıl, ne kadar.
Nifâk	(a) Münafıklık, iki yüzlülük, ara bozukluğu, bozuşukluk.
Nige	Ne için, niye.
Nikû	(f) İyi.
Nime	1. Ne, şey, nesne. 2. Ne kadar çok.
Nimerse	Şey.
Niş	İğne, oyuk, yılan iğnesi.
Niyâz	(f) Yalvarma, dua.
Nusret	(a) Yardım; Allah'ın yardımı; başarı, üstünlük.
Nûş	(f) 1. Tatlı, bal. 2. İçki, ,işret.
Nutfe	(a) Meni, döl suyu.
Nühâ	(a) Akıl, us.
Nümâ	(f) Gösteren, gözüken.
Ohşa-	Benzemek.
Ok	Pekiştirme edatı.
Okı-	Davet etmek.
Okran-	Kışnemek (at için).
Olar	Onlar.
Olarga	Onlara.
Olca	(m) Ganimet.
Oltur-	Otur-.
Ong	Sağ, sağ taraf.
Ongar-	Onarmak, bozulmuş bir şeyi düzeltmek.
Orun	Yer, makam, mevki.
Ot	Ateş.
Oyag	Uyanık.

Oygât-	Uyandırmak.
Oz-	Geçmek.
Öç-	Sönmek.
Öçür-	Söndürmek.
Ögür-	Çevirmek döndürmek.
Ök-	Yığmak, biriktirmek.
Öksük	Eksik.
Ökün-	1. Düşünmek, 2. Pişman olmak, 3. Kaybolan ya da elde bulunmayan bir şeye acınmak.
Ökünç	Pişmanlık.
Öngin	Başka.
Ört-	Yakmak.
Örten-	Yanmak.
Örü tur-	Ayakta durmak.
Östür-	Büyütmek, yetiştirmek.
Öt-	1. Geçmek, delmek. 2. Geçmek, nüfûz etmek.
Öte-	Ödemek.
Ötmiş	Geçmiş.
Ötün-	Arz etmek, ricâ etmek, yalvarmak, dilemek.
Öy	Ev.
Özdin kit-	Kendinden geçmek.
Pâye	(f) Rütbe, derece, itibar.
Pelle	(f) Derece.
Penâh	(f) Sığınma, sığınılacak yer.
Pend	(f) Nasihat, öğüt.
Per	(f) Kanat.
Perhiz	(f) Nefsi kötülüklerden uzak tutma.

Pervâ	(f) Korku, çekinmek.
Pervâz	(f) Uçma, uçan, uçucu.
Pest	(f) Alçak, aşağı.
Peyk	(f) Haber veya mektup getiren götüren.
Peyveste	(f) 1. Ulaşmış, bitişik. 2. Daima.
Pişânî	(f) Alın, cephe.
Puhte	(f) Pişmiş, pişkin, olgun.
Puşeymân	Pişmân.
Püşt	(f) Sırt, arka.
Püşt-pâ	(f) Ayak tabanı.
Râhat	(a) Rahat, huzur, kedersiz.
Râh-ber	(f) Rehber, kılavuz.
Rahm	(a) Acıma, esirgeme.
Rahmân	(a) Başışlayan, Allah.
Rahmet	(a) Acıma, esirgeme, koruma.
Raht	(f) Atın koşum takımı, yol levazımı.
Rant	(a) 1. Binek atlarına vurulan eyer. 2. Yol levazımı.
Rast	(f) 1. Doğru, gerçek, düzgün, düzenli. 2. Karşılaşma, tesadüf. 3. Başarı.
Rây	(a) Fikir, görüş.
Râz	(f) Sır.
Refik	(a) 1. Arkadaş, yoldaş. 2. Yardımcı.
Refref	(a) Hz. Muhammed'in Miraç'ta oturduğu döşek, minder.
Renc	(f) 1. Ağrı, sızı; 2. Zahmet, eziyet, sıkıntı.
Revâ	(f) Layık, uygun, caiz.
Revâ kıl-	Yerine getirmek.

Revâk	(a) Sundurma, çardak; üstü örtülü, önü açık yer.
Revân	(f) Hemen, çabuk.
Reviş üslup.	(f) 1. Yürüyüş, yürüme tarzı. 2. Yöntem, tarz,
Reyhân	(a) Fesleğen.
Rezzâk	(a) Rızıklandıran, Allah.
Rızâ	(a) 1. Rız olma, hoşnut olma. 2. Sızlanmama, yakınmama.
Rızvân	(a) Cennetin kapıcısı olan melek, Rıdvân.
Ridâ'	(a) Belden yukarı örtülen örtü, hırka, derviş postu.
Rîş	(f) Yara, yaralı.
Rûhu'l emîn	(a) Cebrail.
Rûşen	(f) parlak, aydın.
Rûz	(f) Gün, gündüz.
Rûze	(f) Oruç.
Rûzi	(f) Azık, rızık, nasip.
Rûkn	(a) 1. Bir şeyin en sağlam tarafı, temel direği. 2. Kolon, direk. 3. Nüfuzlu, ehemmiyetli, kuvvetli kimse.
Rûkü'	(a) Namazda dizlere tutunarak eğilme hareketi.
Sâ'il	(a) Dilenci.
Sa'y	(a) Çalışma, gayret.
Saçra-	Sıçramak.
Sâdık	(a) 1. Doğru, gerçek. 2. Sadakatli, içten bağlılığı olan.
Sadr	(a) 1. Baş köşe 2. Bir şeyin yan tarafı.
Safâ	(a) 1. Saflık, berraklık; 2. gönül şenliği, keder-sizlik.

Safiyullah	(a) Âdem Peygamber'in sıfatı.
Sagın-	Düşünmek, sakınmak, çekinmek.
Saht	(f) 1.Katı, sert, çetin, pek. 2.Kuvvetli, sağlam. 3.Güç, zor.
Sakâ	(a) Su taşıyan kişi.
Sâkıt	(a) İtibardan düşmüş.
Sakla-	1. Saklamak, korumak. 2. Haramdan çekinmek.
Sal-	Bırakmak, göndermek.
Salâvat	(a) 1.Namazlar 2. Hz. Peygamber'e edilen dualar.
Samed	(a) Ulu, pek yüksek, Allah.
San	1.Sayı. 2. İtibâr.
Sanga	Sana.
Sansız	Sayısız.
Sarı	Yön, taraf; -a/-e doğru, -a/-e karşı
Sârsâne	(?) Aklı başında
Sarvân	(f) Deveci, deve sürücüsü.
Savm	(a) Oruç.
Savm'a	(a) Tekke, ibadet yeri.
Savukrak	Çok soğuk.
Sâye	(f) Gölge, koruma.
Sebak	(a) Ders.
Sebiz	(f. Sebz) yeşil .
Sebk	(a) Üslûp.
Sehâ	(a) Cömertlik, el açıklığı, sehâvet.
Sehl	(a) Kolay.
Selîm	(a) Doğru, kusursuz, sağlam.
Senâ	(f) Övme, meth.

Sere	(f) Baş, önder, seçkin; halis altın.
Serşâr	(f) 1. Ağzına kadar dolu, taşkın. 2. Sınırı aşan, ileri giden.
Sesken-	Vehimlenmek, kuruntulu olmak.
Settâr	(a) Örtten ayıpları örten. Allah'ın adlarından biri.
Sezâ	(f) Münasip, uygun, lâıyk, yaraşır.
Sığ-	Sığmak, mümkün olmak.
Sıla-	Sıvazlamak, okşamak.
Sınuk	Kırık, kırılmış.
Sıpa-	Okşamak.
Sıyla-	Ağırlamak, konuklamak.
Sidre	(a) Arşın sağında bulunan bir ağaçtır ki ötesine mahlûk geçemez. Beşerî ilmin son hudududur, ötesi Allah'a ait âlemdir.
Sidret-ül muntehâ	Arşın sağ yanında bir ağaçtır; ki hiçbir mahlûk geçemez. Sidret-ül muntehâ'yı beşerî ilmin son haddi olarak izâh edenler vardır; Allah'ın zât âlemidir.
Sikât	(a) İnanılır kimseler.
Sin	Sen.
Sin-	1. Sinmek, sokulmak, eğilmek. 2. Gizlenmek için yere yatmak.
Sip-	Serpmek, saçmak.
Sitâre	(f) Yıldız, kevkeb.
Siyânet	(a) Koruma, muhafaza.
Sor-	Emmek.
Subh	(a.) Sabah.
Subh-ı sâdık	(a) Gerçek sabah.
Sûd	(a) 1. Kâr, fayda, kazanç. 2. Sevdâ, rengi siyah olan şeyler.

Sûdâ	Alış-veriş, ticaret.
Sufra	(a) Sofra, üzerinde yemek yenilen sini veya masa.
Sun	Geçe, son.
Sun‘	(a) Kudret, yapma.
Sübhâ	(a) Tesbih, teşbih tanesi.
Sübhân	(f) Her türlü kusur ve eksiklikten arınmış, Allah.
Sübhâne rabbiye’l a‘lâ	(a) “Yüce Allah’ım seni noksanlıklardan tenzih ederim.” anlamında secde okunan dua.
Sücûd	(a.) Secde etmek, secde edenler.
Süçügrek	Çok tatlı, daha tatlı.
Südre-	Sürüklemek.
Süngeç	Kemik.
Sürûr	(a) Sevinç.
Süy-	Sevmek.
Süyrel-	Çekilmek, sürüklenmek.
Süyün-	Sevinmek.
Şâd	(f.) Mutluluk, sevinçlilik.
Şâh	(f) Dal, budak.
Şakir	(a) Allah’a şükreden.
Şayeste	(f) Yakışır, yaraşır, uygun.
Şebih	(a) Benzer, aynı şekilde.
Şefi‘	(a) 1.Şefaet eden. 2. Birinin suçunun affı veya dileğinin kabulü için edilen aracılık.
Şehd	(a) Bal.
Şekm	(a) 1. Sertlik, katılık. 2. Güç, zor, çetin. 3. Kuvvet.
Şer‘	(a) Allâh’ın emri doğrultusunda dinî inançlara göre belirlenmiş kurallar. İlâhî kanun.
Şerîk	(a) Ortak, arkadaş.

Şermende	(f) Utangaç.
Şiblí	Ebû Bekr Şiblí, Milâdî 861-945 yılları arasında Bağdat'ta yaşamış, Cüneyd-i Bağdâdî'ye intisap etmiş sufi. Hallâc-ı Mansûr ile çağdaş dördüncü tabaka sufilerden.
Şum	(f) Uğursuz.
Şum	Bütün.
Şumâr	(f) 1. Hesap, sayı. 2. Sevgi, muhabbet.
Şumluk	(f) Uğursuzluk.
Şükât	(a) Şikâyetçiler.
Şüst ü şû	(f) Yıkama.
Ta'yyün	(a) 1. Meydana çıkmak, âşikâr olma, belirme. 2. İtibârlanma, sayılır kişi olma.
Ta'ife	(a) Bölük, takım, cemaat.
Ta'ayyün	(a) Meydana çıkarma, âşikâr olma, belirme.
Tâb	(f) 1. Güç, takat. 2. Şık. 3. Parlaklık, hararet.
Tâbân	(f) Parlak, ışıklı.
Tâbi'	(a) Bağlı olan, tâbi.
Tahârat	(a) Temizlik.
Taharat kıl-	(a+t) Abdest almak.
Tahayyür	(a) Hayrete düşme, şaşırma.
Tahiyyât	(a) "Allah ömürler versin" anlamındaki söz. Namazın ka'delerinde okunan "Et-tayâtü" duası.
Tahsin	(a) Beğenip alkışlama.
Takı	Dahi, ve.
Talâk	(a) Nikâhlı kadını boşama.
Tâlib	(a) İsteyen, istekli, arzulayan.
Tam	Duvar.

Tamug	Cehennem.
Tamur	Damar.
Tan-	Yalanlama, inkâr etme, reddetme.
Tang	Hayret, şaşırma.
Tang	Tan.
Tangla-	Hayret etmek, şaşırmaq.
Tangla-	Sabah, sabahleyin, yarın.
Tanglagı kün	Yarınki gün, Kıyâmet günü.
Tap-	1. Bulmak, kazanmak, elde etmek; 2. Sezmek; 3. hizmet etmek.
Tapa	-e doğru, - e yana, -e tarafa.
Tapıg	Huzur.
Tapıl-	Bulunmak.
Tapşur-	Teslim etmek, emanet etmek.
Tarfetü'l 'ayn	Göz açıp kapayıncaya kadar (süre).
Târ-ı mûy	(f) Saç teli, kıl.
Tart-	1.Ölçmek, tartmak. 2. Çekmek, çekip çıkartmak. 3. sıkmak. 4. Taşımak. 5. Dayanmak, katlanmak, sabretmek.
Tasarruf	(a) 1. İdare ile kullanma. 2. Sahip olma.
Taş	Dış.
Taşgarı	Dışarı.
Taşla-	Bırakmak, terk etmek.
Tavk	(a) 1. Gerdanlık, halka. 2. Güç, tâkat
Teba	(a) Tabi olma, uyma.
Tebâh	(f) Harap, yıkılmış, bozuk.
Tecellî	(a) 1. Görünme, belirme. 2. Kader, talih. 3. Allah'ın lutfuna nail olma.

	4. Hak nûrunun tesiriyle makbul kulların kalbinde ilahî sırların ayân olması hali.
Teferrüc	(a) 1. Açılma, ferâhlama. 2. Gezinti.
Tegi	-e kadar.
Tehûr	(a) Çok temiz, temizleyici.
Tekye	(a) Dayanma, yaslanma.
Telâvüt	(a) İki şey arasındaki fark.
Telh	(f) Acı söz.
Telh-kâm	(f) Acılı, ümitsiz, kederli.
Telim	Çok.
Temlik	(a) Mülk olarak verme.
Tepren-	Kımıldamak, hareket etmek.
Terin	Seviye, derinlik.
Tersâ	(f) Hristiyan.
Tevakkuf	(a) Durma, bekleme, eğlenme; bağlı olma; bî-tevakkuf: durmadan.
Tevekkül	(a) Herşeyi Allah'a bırakma ve Allah'tan bekleme.
Tevfik	(a) 1. Uydurma, uydurulma, uygunlaştırma. 2. Allah'ın yardımına kavuşma.
Tevhîd	(a) 1. Bir kılma, bir etme. 2. Allah'ın birliğine inanma. 3. "Lâ ilâhe illallah" sözünü tekrarlamak.
Tezvir	(a) Yalan dolan, kovuculuk.
Tın-	Sakinleşmek, dinmek, rahatlamak.
Tın-	1. Söylemek, ses çıkarmak. 2. Solumak, nefes almak. 3. Durmak. 4. Susmak
Tinâb	(a) Kazığa bağlanan çadır ipi.
Tındur-	Susmak, dindirmek.
Tingla-	Dinlemek.

Tıy-	Engellemek.
Tig-	1. Değmek, dokunmak, varmak, erişmek. 2. İsalet etmek. 3. Karşılaşmak, buluşmak. 4. Eşitlenmek, eşit olmak.
Tigme	Seçkin, seçme.
Tigre	Çevre, etraf
Tigür-	1. Ulaştırmak, eriştirmek, yetiştirmek. 2. El ile dokunmak.
Tık	1. Dik, doğru. 2. Sessiz, sakin, hareketsiz
Tık-	1. Lokma almak. 2. Yukarı kaldırmak. 3. Vekil tutmak, yerine atamak.
Tıl-	1. Delmek, delik açmak. 2. Dilimlere ayırmak.
Tilbe	Derviş, abdâl, deli, meftun.
Timür	Demir.
Ting	Denk, eş.
Tirgüz-	Diriltmek, canlandırmak.
Tiri	Deri.
Tiril-	Dirilmek, canlanmak, yaşamak.
Tive	Deve
Tizgin	Hemen, çabucak.
Tizrak	Çabucak.
Tofrak	Toprak.
Tolun ay	Dolun ay.
Ton	Elbise.
Tongız	Domuz.
Töben	Altında, aşağı, geri.
Tu-	Kapatmak, örtmek.
Tübâ	(a) Dalları bütün cenneti gölgeleyen kutsal ağaç.

Tul	Dul.
Tulú‘	(a) Doğma.
Tuma	Kapalı, örtülü.
Tunub	(a) Çadır ipleri.
Tur-	Kalkmak.
Turfá	(a.) Acayip, tuhaf.
Turgay	Serçeye benzer küçük bir kuş, tongar kuşu.
Tuş	Eş, eşit, denk. 2. Bedel, karşılık.
Tuşgun	Rastlanan.
Tut-	1. Tutmak. 2. Yerine getirmek.
Tûtî	(f) Papağan.
Tuy-	Fark etme.
Tuzgu	Hediye.
Tüg	Tüy.
Tügenüş	Halâs olma, kurtulma.
Tükel	1. Tam, tamam. 2. Mükemmel.
Tülki, karsak	Post, kürk.
Tüp	Bir şeyin sonu, nihayeti.
Tüp	Dip, temel, kök.
Türlüg	Çeşitli.
Tüş	1. Öğle vakti, öğle. 2. Düş, rüyâ.
Tüş-	İnmek, düşmek.
Tüz-	1. Düzmek, düzeltmek. 2. Yapmak, meydana getirmek. 3. Söylemek, demek.
Tüzet-	1. Düzeltmek. 2. Sıralanmak, saf tutmak.
Ubıs-	Pişmanlık, hayıflanma.
Uç-	1. Uçmak. 2. At yarışlarında veya ok yarışında bahse girmek.

Uça	1. Sırt, arka. 2. Oturak yeri. 3. Uca kemiği.
Uçkun	Kıvılcım, ateş.
Uçra-	Karşılaşmak, rastlamak.
Uçuk-	Sona ermek, son bulmak.
Ugan	Kudretli, Allah.
Uk-	Anlamak.
Ukbâ	(a) 1. Cezâ. 2. Âhiret, öbür dünya.
Ula-	Ulaşmak, buluşmak.
Ulah	Oğlak, keçi yavrusu.
Ulu-	Ağlamak, feryat etmek.
Una-	Kabullenmek, boyun eğmek, itaat etmek.
Una-	Kabul etmek.
Ur-	1. Koymak, yerleştirmek. 2. Vurmak, dövmek
Urınç	1. Alış-veriş, 2. Rüşvet.
Uş	İşte, şu.
Uşla-	Tutmak.
Uşol	İşte o.
Utru	Karşı.
Uyat	Hayâ, ayıp, utanma.
Ülfet	(a) Yakınlık, arkadaşlık, dostluk.
Ürüng	Ak, beyaz.
Üt-	Ütmek, yenmek, galip gelmek.
Üz-	1. Üzmek 2. Koparmak, kırmak, kesmek. 2. Yarışmak.
Üze	Üstüne, üstünde.
Vabâl	(a) 1.Şiddet, ağırlık, azap. 2. Günah.
Vâbeste	(f.) Bağlı, bağlanmış.

Vâcib	(a) 1. Gerekli 2. Müslümanlıkça yapılması gerekli olan.
Va-hasretâ	(a) Eyvah, ne yazık ki.
Vâhî	(a) Boş, anlamsız, ahmak, düşkün.
Vâhid	(a) Bir, tek.
Vâlih	(a) Şaşkın, şaşırmış.
Vâveylatâ	(a) Eyvah.
Ve'l-zuhi	(a) Gibi.
Vecd	(a) 1. Kendinden geçecek derecede dalgınlık. 2. (Ta savvufta) kendini kaybedercesine ilahi aşka dalma. 3. Aşırı heyecan. 4. Kederlenme.
Vuzû'	(a) Hakir görme, nefsinin alçaltma.
Vuzûy	(a) Abdest.
Yâbân	(f) Kır, çöl, sahra.
Yâd	Yabancı, el.
Yak-	1. Yakmak. 2. Sıvamak, yapıştırmak.
Yakut	(a) Parlak kırmızı renkli, değerli bir taş.
Yâl	(f) 1. Boyun, gerdan. 2. Yele, atın yelesi.
Yalangaç	Yalın, çıplak.
Yan-	Dönmek, geri gelmek.
Yan-	Tapınmak, saygı göstermek.
Yana	Yine, tekrar.
Yandur-	Yakmak.
Yandur-	Döndürmek, geri çevirmek.
Yangak	Ceviz.
Yanglıg	Gibi.
Yapan	Yaban, kır.
Yar-	

Yar-	1. Yakmak. 2. Yarmak, parçalamak. 3. Karar vermek.
Yarag	Hazırlık.
Yârı	Yardım.
Yarı-	Yardım etmek
Yarıl-	1. Yarılmak, çatlamak. 2. Yırtılmak. 3. Kırılmak.
Yarlıg	Buyruk, emir.
Yarlıga-	Affetmek, bağışlamak.
Yarlıgan-	Affedilmek, suçları bağışlanmak.
Yaru-	Nurlanmak, balkımak.
Yaruk	Parlak.
Yarut-	Parlatmak.
Yassıg	Yatsı.
Yaşur-	Gizlemek, saklamak.
Yavık kil-	Zamanı, vakti yaklaşmak.
Yavlak	1. Kötü, değersiz, düşkün, uğursuz. 2. Pek çok, oldukça. 3. Büyük, korkunç.
Yaz-	1. Yazı yazmak. 2. Karışık bir şeyi çözüp ayırmak. 3. Yanılmak, hâtâ etmek, günah işlemek, şaşırmaq. 4. Göz önüne açıp yaymak.
Yazu	Yazı, ova.
Yazuk	Günah.
Yeksân	(f) Bir, eşit, düz, beraber.
Yeksân kıl-	Aynı düzeye getirmek.
Yemîn	(a) 1. Sağ, sağ taraf, sağ el. 2. And.
Yevmü'l beşer	(a) İnsanlık günü.
Yezdân	(f) Allah.
Yıg-	Biriktirmek, yığmak, toplamak.

Yıgla-	Ağla-.
Yıgla-	Çekinmek, sakınmak.
Yıgış-	Toplanmak, bir araya gelmek.
Yıpar	Misk.
Yiber-	Göndermek.
Yigrek	En iyi.
Yil-	Koşmak.
Yinçge	İnce.
Ying	Yen, elbise kolu.
Yit-	1. Ulaşmak, kavuşmak, yetişmek. 2. Gücü yetmek, üstesinden gelmek. 3. Kâfi gelmek. 4. Değmek, dokunmak. 5. Kaybolmak.
Yitiğ	Keskin, sivri.
Yitil-	Olgunlaşıp kemâle ermek.
Yitkür-	Ulaştırmak, eriştirmek.
Yokla-	1. Yoksunmak. 2. Aramak.
Yolçı	Yol gösterici, kılavuz.
Yoluk-	Karşısına çıkmak, isabet etmek, uğramak.
Yovun	Yoğun, kalın, ağır.
Yör-	Yürümek, gitmek.
Yul-	Yolmak, çözmek, kurtarmak, korumak.
Yulun-	Boşanmak, fidye ödenip azat edilmek.
Yumalak	Yumak, toparlak.
Yumalan-	1. Ağlamak, gözyaşı dökmek, 2. Yerde debelenmek.
Yut-	Yutmak.
Yügür-	1. Hızlı yürümek, koşmak. 2. Zıplaya zıplaya koşmak. 3. Çalışmak, çabalamak.

Yükün-	Diz çöküp eğilmek, secde etmek.
Yüz	1. Yüz, simâ, çehre. 2. Yüz, satır, taraf.
Za'ka	(a) Feryat.
Za'r	(?) Meyilli, istekli.
Za'ferân	(a) Safran.
Zâkir	(a) Zikreden, anan.
Zâr	(f) Ağlama, inleme; ağlayarak, inleyerek.
Zârılık	(f) Ağlama, inleme.
Zebânî	(a) Cehennemlikleri cehenneme atmaya me- mur edilen melek.
Zeberced	(a) Zümrüitten daha açık yeşil renkli değerli bir taş.
Zehre	(f) Yiğitlik, cesaret.
Zem	(a) Yermek, ayıplama.
Zengâr	(f) Bakır pası cinsinden göz taşı.
Zevâl	(a) Gitme, yok olma, sona erme, zail olma.
Zih ur-	Âh çekmek.
Zihî	(a) 1. Ne güzel, ne hoş. 2. Aferin, bravo.
Zîn	(f) Binek hayvanlarına vurulan eyer.
Zinhâr	(f.) Asla, sakın.
Zü'l-fekâr	(a) Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye hediye ettiği kılıç.
Zünnâr	(a) Papazların bellerine bağladıkları uçları sar- kık, ipten örme kuşak.

KAYNAKLAR

- AKALIN, Ş.H.-
- TURGUNBAYEV, C. 2000, Teleüt Ağzı Sözlüğü, TDK Yay., Ankara
- AKSU, N.-IŞIK, A. 1997, Türkiye Türkçö-sü-Kırgız Türkçö-sü Sözdüğü, MEB Yay., İstanbul.
- APAYDIN, H. Yunus 2006, “Namaz”, İlmihal I-İmân ve İbâdetler, Diyanet İşleri Başk. Yay., Ankara, s. 217-379.
- AYDIN, Mahmut 2013, “Zekerıyyâ”, TDV İslâm ans., c.44, s.210-211.
- BAKIRGAN KİTABI Galimcan İbrahimov Dil, Edebiyat ve Tarih Araştırmaları Enstitüsü Türkçe Yazmaları, Kol.39, Liste 1-2/734 (yazma 96 varak) Kazan/Tataristan
- BAKIRGAN KİTABI 1896 (h.1314); 1901 (h.1319) (taşbasma) Kazan
- CEBECİ, Lütfullah 2001, “İsrâfıl”, TDV İslâm Ans., c.23, s.180-181.
- CEMEL, İzzeddin 2000, Âyet ve Hadislerle El-Esmâü'l Hüsnâ, (Çev. A. Poyraz), Ravza Yay., İstanbul
- ÇELEBİ, İlyâs 2010, “Şeytan”, TDV İslâm Ans., c.39, s.99-101.

- ÇOBANOĞLU; Özkul 2000, Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Yay. Ankara
- DEVELLİOĞLU, Ferit; 1978, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, (3. Baskı) Doğu Matbaası, Ankara
- DÖNMEZ, İbrahim Kâfi 2007, “Oruç”, TDV İslâm ans., c.33, s.416-425.
- ERASLAN; Kemal 1979, Alî Şîr Nevâyî, Nesâyimü'l-Muhabe Min Şemâyimi'l-Fütüvve, İstanbul Ün. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul
- 1993, Divân-ı Hikmet-Seçmeler, Kültür Bak. Yay., Ankara.
- ERCİLASUN, A. B. 1991, *Ahmet Yesevî*'nin Şiirlerinde Ahenk Unsurları, Türk Kültürü Araştırmaları, TKAE Yay., Ankara, s. 105-109.
- ERKAL, Mehmet 2013, “Zekât”, TDV İslâm Ans., c.44, s.197-207
- GRÖNBECH, K. 1992, Kuman Lehçesi Sözlüğü, Codex Cumanicus'un Türkçe Sözlük Dizini, (çev. Kemal Aytaç) Kültür Bak. Yay., Ankara
- HARMAN, Ömer Faruk 1995, “Eyyûb”, TDV İslâm Ans., c.12, s. 16-17.
- 2000, “İlyâs”, TDV İslâm Ans., c.22, s. 160-162.
- HOCALOĞLU, Durmuş 1999, “*Türk Müslümanlığı Üzerine Bazı Notlar*”, Köprü, Sayı:66, Bahar (Nisan-Mayıs-Haziran), İstanbul, s. 8-23 <http://www.kopruder-gisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=427> 09.8.2017
- HEKKUL, İ-RE'FİDDİN 1991), Süleyman Bakırganıy Kitabı, Taşkent
- KARAGÖZ, İsmail 2010, Dinî Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşl. Başk. Yay., Ankara

- KILAVUZ, Ahmet Saim 1991, “Azrâil”, TDV İslâm Ans., c.4, s.350-351.
2006, “Akaid”, İlmihal I-İmân ve İbâdetler, Diyanet İşleri Başk. Yay., Ankara, s.68-140.
- KÖPRÜLÜ, Fuad 1984, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, (5. baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. , Ankara
1981, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay. (3. basım), İstanbul
- KULA, Onur Bilge 2002, Çoğulcu Düşünce Karşıt Kültür, Büke Yay., İst.
- KUR’ÂN-I KERİM 1988, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ank.
- KURNAZ, Cemal 1998, “Hızır”, TDV İslâm Ans., c.17, s.411-412.
- KUTLUER, İlhan 1998, “Hikmet”, TDV İslâm Ans., c.17, s. 503-511.
- KÜÇÜK, H-CEYHAN, S.2007, “Râbia El-Adeviyye”, TDV İslâm Ans., c. 34, s.380-382.
- MELİKOFF, İrene 2006, Uyur İdik Uyardılar, (3.basım) Demos Yay., İstanbul
- NEVRUZ, Yılmaz 1991, Karaçay-Malkar Büyük Sözlük, ?.
- NOYAN, Bedri 1995, Bektaşilik, Alevilik Nedir?, Ant/Can Yay. (3.b), İstanbul
- OCAK, Ahmet Yaşar 1996, Türk Sufiliğine Bakışlar, İletişim Yay., İstanbul.
- ÖNER, Mustafa 2015, Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü, TDK Yay., Ankara.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim 1996, “Hac”, TDV İslâm Ans., c. 14, s.386-389.
- PARLATIR, İsmail 2006, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı Yay., Ankara

- SARITOPRAK, Zeki 1995, *Esmâ-i Hüsnâ ve Yaratıcıyı Kavrama Meselesi*, Köprü Dergisi, sayı 49, Kış, s.?
- SCHİMMEL, Annemarie 2000, *Tasavvufun Boyutları*, Kırkambar Kitaplığı, İstanbul
- SEVER, Mustafa 2017, *Hakîm Süleymân Ata-Hikmetler ve Kıssalar*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yay., Ankara.
- STEİNGASS, F. 1998, *Persian-English Dictionary*, Printed in Lebanon by Typopres, Beirut.
- ŞENTÜRK, L.-YAZICI, S. 2008, *İslâm İlmihali*, Diyanet İşleri Başk. Yay. (14.b), Ankara
- ŞEYH SAFİYÜDDİN (Mevlâna Ali Bin Hüseyin) 1995, *Reşahat* (Can Damlaları, 2.b), Büyük Doğu Yay., İstanbul
- TOPALOĞLU, Bekir 1989, "Allah", TDV İslâm Ans., c.2, s. 471-498.
1993, "Cebbâr", TDV İslâm Ans., c.7, s181-182.
- TOPARLI, R.-VURAL, H. -KARAATLI, R. 2003, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara
- TOPRAK, Süleyman 2006, "Münker ve Nekir", TDV İslâm Ans., c.32, s.14-15.
- ULUDAĞ, Süleyman 1995, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul.
- ÜZÜM, İlyâs 2002, "Kitap", TDV İslâm Ans., c.26, s. 121-122.
- YAHİN, Ferit 2000, *Bakırgan Kitabı*, Tatar Kitap Neşriyatı, Kazan
- YAMAN, E.-MAHMUD, N. 1998, *Özbek Türkçesi- Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, TDK Yay., Ankara

- YAŞAROĞLU, M. Kâmil 2006, “Namaz”, TDV İslâm Ans., c.32, s.350-357.
- YAVUZ, Y.Şevki 2007, “Peygamber”, TDV İslâm Ans., c.34, s.257-258.
- YAVUZ, Y. Ş.-ÜNAL, Z. 1993, “Cebrâil”, TDV İslâm Ans., c. 7, s. 202-204.
- YILDIRIM, Dursun 1998, “*Köktürk Çağında Tanrı mı Tanrılar mı Vardı?*”, Türk Bitiği, Ankara, s.112-123.

